

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**REKREASYONEL EĞİLİMLERİN ORTAYA ÇIKIŞINDA KÜLTÜREL
ETMENLERİN ROLÜ**

Roya FARSHİ SADABADİ

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA

2017

Her hakkı saklıdır

TEZ ONAYI

Roya FARSHİ SADABADİ tarafından hazırlanan ‘‘ **Rekreasyonel Eğilimlerin Ortaya Çıkışında Kültürel Etmenlerin Rolü** ‘‘ adlı tez çalışması 18/09/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof.Dr. Halim PERÇİN
Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Halim PERÇİN
Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye : Prof. Dr. Alper ÇABUK
Anadolu Üniversitesi, Restorasyon Anabilim Dalı

Üye : Prof. Dr. Şükran ŞAHİN
Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye : Doç. Dr. Aydın ÖZDEMİR
Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR
Selçuk Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof.Dr. Atila YETİŞEMİYEN
Enstitü Müdürü

ETİK

Ankara Üniversitesi Fenbilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki bütün bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretim aşamasında bilimsel etiğe uygun davrandığımı, yararlandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi beyan ederim.

18.09.2017

Roya FARSHI

ÖZET

Doktora Tezi

REKREASYONEL EĞİLİMLERİN ORTAYA ÇIKIŞINDA KÜLTÜREL ETMENLERİN ROLÜ

Roya FARSHİ SADABADİ

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman : Prof. Dr. Halim PERÇİN

Çevrenin estetik değerlendirmesi, çevresel özelliklerden bireysel özelliklere kadar çok sayıdaki değişkenin etkileşimi sonucunda gerçekleşmektedir. Çalışmada hem kullanıcı görüşlerini hem de uzman değerlendirmelerini dikkate alarak farklı kültürlerde Kabul görülen çevre tasarımı için yön gösterici mekan tipolojileri ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu tez çalışmasının ana materyalini dünya çapında çeşitli parklara ait 7 adet fotoğraf oluşturmaktadır. Fotoğraflardaki görüntüler üzerinden kullanıcı grubu ve uzman grubu olmak üzere iki ayrı anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Kullanıcı grubundan görüntüleri beğeni durumlarına göre puanlandırmaları istenmiştir. Uzman grubu ise görüntüleri araştırma konusu ile ilgili mekansal karakteristikler kapsamında değerlendirmiştir. Daha sonra kullanıcı grubu anket sonuçları ve uzman grubu değerlendirmeleri karşılaştırılarak en çok ve en az tercih edilen görüntülere ilişkin mekansal karakteristikler ortaya koyulmuştur. Ayrıca bu çalışma farklı çevrelerde, bireysel estetik değerlendirmeleri ve mekansal davranış tercihlerini kültürler arasında araştırmıştır. Bu çerçevede, farklı örnekler için estetik değerlendirme – duygusal tepkiler – mekansal davranış tercihlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen araştırmayla elde edilen sonuçların açık ve yeşil alan düzenlemelerine, yöresel yaşam biçimlerini göz önüne alarak birey ve mekan ilişkisi çerçevesinde optimal çevre standartlarına ulaşılması düşünülmektedir. Diğer yandan bu çalışmanın, birey ve mekan ilişkisini konu alan benzer çalışmalar için bir yöntem önerisi ortaya koyması beklenmektedir.

Eylül 2017, 212 sayfa

Anahtar Kelimeler: Çevre psikolojisi, Çevre tercihleri, Çevresel davranış, İnsan- mekan iletişimi, Çevresel algı

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

THE ROLE OF CULTURAL FACTORS ON APPEARANCE RECREATIONAL TRENDS

Roya FARSHI SADABADI

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor : Prof.Dr. Halim PERÇİN

Evaluating the beauty of the environment from the characteristics of the environment, is the result of the relationship of many variables and their effects on each other. As a result of the environmental assessment, the individual perceives his behavioral behavior, which this environmental behavior is shaped by the perception and appreciation of the beauty. In the context of individual assessment, there are clues, which environment creates emotional states and emotions for different people, and therefore, which causes spatial and locative behavior. The reflection of such research results in the design of the environment will increase the satisfaction of the users of the environment and it also makes it possible to coordinate environmental behavior. In this research, taking into account the point of view of the participants in the questionnaire and experts, it attempts to identify and recognize the types of places that are accepted in different cultures. The main findings of this study are composed of seven pictures of the various locations in the world. The participants' questionnaires and the group of experts are related to the same pictures. In the study, the participants were asked to evaluate the images based on their preference and likeness through scoring. While the group of experts evaluates the images in terms of spatial and physical characters. In the next step, by comparing the results of the questionnaire, the spatial character of the most popular images and the images that are not at all preferred are indicated. In addition, this research examines the assessment of individual aesthetics and the preference of spatial behavior in different environments and different cultures. In this regard, the assessment of beauty, emotional reactions and the preference of spatial behaviors has been targeted at Kurdish and Turkish cultural groups in Turkey, Fars and Azeri in Iran. With this research, it is possible to reach the standards of the optimal space in the design of open spaces, taking into account the local lifestyle in the form of human-human relations. On the other hand, it is expected that this research will provide a model and a suitable method in the future research on the topic of human and location relationships.

September 2017 , 212 pages

Key Words : Environmental psychology, Environmental preferences, Environmental behavior, Human & site communication, Environmental perception

TEŞEKKÜR

" Rekreatyonel eğilimlerinin ortaya çıkışında kültürel etmenlerin rolü " konulu tez çalışmalarımı yönlendiren, araştırmalarımın her aşamasında bilgi, öneri ve yardımlarını esirgemeyerek, akademik ortamda olduğu kadar beşeri ilişkilerde de engin fikirleriyle yetişme ve gelişmeye katkıda bulunan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Halim PERÇİN'e (Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı), çalışmalarım süresinde maddi manevi desteklerini esirgemeyen değerli bölüm başkanımız sayın, Prof. Dr. Mükerrer ARSLAN (Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı), çalışmalarımın sırasında önemli katkılarda bulunan ve yönlendiren Sayın Prof. Dr. Aydın ÖZDEMİR'e (Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı), Prof. Dr. Alper ÇABUK'a (Anadolu Üniversitesi, Restorasyon Anabilim Dalı), anket çalışmasında desteklerini esirgemeyen Iğdır belediyesi başkan yardımcıları, Sayın Adem YAŞA, Aynur TİMUR, Evrim TURPÇU, Tabriz yeşil alanlar daire başkanlığı personelleri ve anket değerlendirme konusunda yardımcı olan istatistik uzmanı Sayın Neda Najmi'ye ve tez jürimde görev alan, görüş ve önerileriyle beni destekleyen Sayın Prof. Dr. Şükran ŞAHİN (Ankara Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı) ve Sayın Yrd. Doç.Dr. Sertaç GÜNGÖR (Selçuk Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı) ve beni destekleyen her kese en derin duygularla ayrı ayrı teşekkür ederim.

Roya FARSHİ SADABADİ
Ankara, Eylül 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL TEMELLER.....	5
2.1 Çevrenin Tanımı ve Özellikleri.....	5
2.2 İnsan- Çevre Etkileşimi.....	6
2.2.1 İnsan çevre etkileşim teoriler.....	8
2.2.1.1 Uyarıcı Kuramları(StimulationTheories).....	8
2.2.1.2 Kontrol Kuramları (Control Theories).....	9
2.2.1.3 Entegral Kuramları (Integral Theories).....	10
2.2.1.4 İşlevsel Yaklaşım (The Operant Approach)	11
2.2.1.5 Çevre Merkezli Yaklaşımlar (Environment _Centered Approaches).....	11
2.2.1.6 Davranış Ortamları Kuramı (Behavior Settings Theory).....	12
2.2.1.7 Sosyal sistemler.....	12
2.2.2 Mekan- kullanıcı etkileşim modeli.....	14
2.3 İnsan Algısı.....	16
2.3.1 Algılama Yaklaşımları.....	18
2.3.1.1 Ekolojik Yaklaşım.....	18
2.3.1.2 Filtreler modeli.....	18
2.3.1.3 Gestalt ekolu.....	20
2.3.1.4 Duyuma dayalı kuram.....	24
2.3.1.5 Olasılıklı öğreti kuramı.....	24
2.3.1.6 Bilişimsel algı kuramı	25
2.3.2 Algılama süreçleri.....	26

2.3.3 Algıyı etkileyen etmenler.....	27
2.3.4 Karmaşık algılama süreçleri.....	29
2.3.4.1 Yükseklik, derinlik ve genişlik algılama.....	32
2.3.4.2 Yatay ve düşey boyutlarda algılama.....	36
2.3.4.3 Renklerin algılanması.....	37
2.3.4.4 Forma dayalı algı.....	38
2.3.4.5 Hareket algısı.....	40
2.3.5 Şekil ve nesne algısı.....	41
2.3.5.1 Nesne algısında bazı kuramlar.....	41
2.3.5.2 Şekil ve nesne tanıma kuramları.....	41
2.3.6 Çevrenin algılanması ve temsili.....	44
2.4 Beklilek.....	48
2.4.1 Bellek-mekan ilişkisi modeli.....	50
2.5 Bilişsel Haritalama.....	55
2.5.1 Bilişsel haritaların oluşum süreci.....	56
2.5.2 Bilişsel haritaları etkileyen faktörler.....	61
2.5.3 Bilişsel haritaların mekansal davranışa katkıları.....	63
2.6 Çevresel İhtiyaçlar ve Tercihler.....	66
2.6.1 Çeşitlilik ve görsel zenginlik.....	69
2.6.2 Uyum.....	70
2.6.3 Gizem.....	71
2.6.4 Okunabilirlik.....	72
2.6.5 Çevresel anlam.....	73
2.7 Yer Kimliği ve Yere Bağlılık.....	75
2.7.1 Kent kimliği ve topluluğa aidiyet.....	78
2.8 Davranış.....	79
2.8.1 İnsan davranışı yaklaşım türleri.....	80
2.8.2 Davranış ortamları.....	82
2.8.3 Davranış okunaklık kavramı.....	83
2.8.4 Davranış kriter seçimi.....	85
2.8.5 Sosyal davranış ve kültür.....	86
2.8.6 Mekansal davranış.....	87

2.8.6.1 Kişisel Mekan.....	89
2.8.6.2 Egemenlik alanı- Alansallık.....	94
2.8.6.3 Mahremiyet.....	97
2.8.6.4 Kalabalık ve yoğunluk.....	100
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	102
3.1 Materyal.....	104
3.2 Yöntem.....	105
3.2.1 Anketlerin hazırlanması.....	109
3.2.1.1 Anket hazırlanmasında kullanılan yöntemler.....	109
3.2.2 Örneklem grubunun tespiti.....	112
3.2.3 Anketlerin uygulanması.....	113
3.2.4 Anketlerin değerlendirilmesi.....	113
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	115
4.1 Kullanıcı Anketlerine İlişkin Araştırma Bulguları.....	115
4.1.1 Fizyolojik ve demografik yapıya ilişkin sonuçlar.....	115
4.1.2 Görüntüler beğeni derecesi sonuçları.....	117
4.1.3 Görüntülerin beğeni nedenleri sonuçları.....	119
4.1.4 Görüntülerde en belirgin özellik sonuçları.....	124
4.1.5 Görüntülerde ilk akla gelen sıfat ve nitelik sonuçları.....	125
4.1.6 Görüntülerin en iyi ve en kötü özellik algı sonuçları.....	127
4.1.7 Görüntüler ile ilgili odak nokta ve en fazla algılanan etmen sonuçları.....	133
4.1.8 Görüntüler ile ilgili güven duygusu sonuçları.....	135
4.1.9 Görüntüler ile ilgili güvende hissetme faktör sonuçları.....	136
4.1.10 Görüntülerin Kültür grupları üzerinde algısal & estetiksel etkileri.....	137
4.1.11 Görüntüler ile ilgili duygusal tepki sonuçları.....	148
4.1.12 Görüntüler ile ilgili mekansal davranış tercih sonuçları.....	154
4.1.13 Oturma grupları ile ilgili tercih sonuçları.....	156
4.1.14 Oturma birimlerinin en uygun konum sonuçları.....	157
4.1.15 Oturma birimleri ile ilgili en uygun biçim ve ölçek sonuçları.....	158
4.1.16 Çevreyi anlamlı kılan faktör sonuçları.....	159
4.1.17 Nitelikli çevre tanım sonuçları.....	160

4.1.18 Kullanıcıların rekreasyonel ve psikolojik ihtiyaçlarını en iyi karşılayan görüntü Sonuçları.....	162
4.1.19 Uzman grubu anketlerine ilişkin araştırma bulguları.....	163
4.1.20 Kullanıcı grubu ve uzman grubu anketlerinin ilişkilendirilmesi.....	165
4.2 Bulguların Genel Derlemesi.....	168
5. TARTIŞMA ve SONUÇ.....	171
KAYNAKLAR.....	185
EKLER.....	201
EK 1 Katılımcı Anket Formu.....	202
EK 2 Uzman Anket Formu.....	208
ÖZGEÇMİŞ.....	210

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Bir çevresel davranış ve kişilik modeli.....	13
Şekil 2.2 Mekan-insan iletişim süreci.....	15
Şekil 2.3 Algıda kisisel ve kültürel filtreler	19
Şekil 2.4 Dönüşümlü şekiller	20
Şekil 2.5 Kuşatma kuralı örnekleri.....	21
Şekil 2.6 Benzerlik kuralı örnekleri.....	21
Şekil 2.7 Yakınlık kuralı örnekleri.....	22
Şekil 2.8 Tamamlama kuralı örnekleri.....	22
Şekil 2.9 Devamlılık kuralı örnekleri.....	22
Şekil 2.10 Basitlik kuralı örnekleri.....	23
Şekil 2.11 Birlikte harek etme kuralı örneği.....	23
Şekil 2.12 Pragnaz kuralı örnekleri.....	24
Şekil 2.13 İnsan gözünün düşey görüş açıları.....	31
Şekil 2.14 İnsan gözünün yatay görüş açılan.....	31
Şekil 2.15 İnsan gözünün görüş alanı.....	31
Şekil 2.16 Kapanmış rahat mekan.....	33
Şekil 2.17 Rahatsız mekan.....	33
Şekil 2.18 Mekanın genişliği, yüksekliği ve uzunluğu.....	34
Şekil 2.19 Mekan boyutları.....	35
Şekil 2.20 İmge oluşumu.....	45
Şekil 2.21 Zihinsel haritalama oluşum süreci.....	45
Şekil 2.22 belleğin üç aşaması.....	49
Şekil 2.23 Mekan duyum aşaması.....	50
Şekil 2.24 Bireyin algısına bağlı hatırlanan mekan.....	51
Şekil 2.25 Kalıcı bellekte mekan ögesinin oluşumu.....	52
Şekil 2.26 Yaşam-mekan-bellek ilişkisi modeli.....	52
Şekil 2.27 Mekan-bellek ilişkisi modeli.....	54
Şekil 2.28 Maslow'un gereksinim aşamaları.....	67

Şekil 2.29 Berlyn'nin ilgi ve tercihte karmaşanın etkisi görüşü.....	68
Şekil 2.30 Değerlendirme süreci.....	73
Şekil 2.31 Davranış konumu ve kullanıcısının özelliklerinin örtüşmesi ile meydana gelen çevresel eşgüdüm.....	84
Şekil 2.32 Farklı özelliklerdeki davranış konumlarının bireyin özellikleriyle sağladıkları örtüşme düzeyine bağlı olarak çevresel eşgüdüm şekilleri.....	84
Şekil 2.33 Davranış konumu-olanaklılık-çevresel tercih ilişkisi.....	85
Şekil 2.34 kişisel mekan ve mahremiyet.....	93
Şekil 2.35 Altman'a göre şekilsiz sınırlar.....	94
Şekil 2.36 Alansallığın göstergeleri.....	96
Şekil 2.37 mekanın düzenlemesinde merkezi bir süreç olarak mahremiyet.....	99
Şekil 2.38 Yüksek yoğunluğun davranışa etkilerinin kavramsallaştırması.....	101
Şekil 3.1 Genel çalışma plan.....	103
Şekil 3.2 Çevresel estetiğe ilişkin bir çerçeve önerisi.....	108
Şekil 4.1 Katılımcı kültür grupların cinsiyetleri.....	116
Şekil 4.2 Katılımcı kültür grupların yaş analizi.....	116
Şekil 4.3 Görüntüler ile ilişkin kültür gruplarının beğeni durumu.....	118
Şekil 4.4 Kültür grupları açısından 1 numaralı görsele ilişkin beğeni nedenleri.....	119
Şekil 4.5 Kültür grupları açısından 2 numaralı görsele ilişkin beğeni nedenleri.....	120
Şekil 4.6 Kültür grupları açısından 3 numaralı görsele ilişkin beğeni nedenleri.....	121
Şekil 4.7 Kültür grupları açısından 4 numaralı görsele ilişkin beğeni nedenleri.....	121
Şekil 4.8 Kültür grupları açısından 5numara görsele ilişkin beğeni nedenleri.....	122
Şekil 4.9 Kültür grupları açısından 7 numara görsele ilişkin beğeni nedenleri.....	123
Şekil 4.10 Kültür grupları açısından 1numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özelli..	128
Şekil 4.11 Kültür grupları açısından 2 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü	128
Şekil 4.12 Kültür grupları açısından 3 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü öellik.	129
Şekil 4.13Kültür grupları açısından 4 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik	129
Şekil 4.14 Kültür grupları açısından 5 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik.....	130
Şekil 4.15 Kültür grupları açısından 6 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik.....	181
Şekil 4.16 Kültür grupları açısından 7 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik.....	181

Şekil 4.17 Görüntüler ile ilişkin kültür grupları arasında güven duygusu.....	135
Şekil 4.18 Kültür grupları arasında güvende hissetme faktörleri.....	137
Şekil 4.19 (1) Numara görsele ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması	148
Şekil 4.20 (2) Numara görsele ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	149
Şekil 4.21 (3) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	149
Şekil 4.22 (4) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	150
Şekil 4.23 (5) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	151
Şekil 4.24 (6) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	151
Şekil 4.25 (7) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	152
Şekil 4.26 Görüntülere ilişkin en çok ortaya çıkan mekansal davranış ve kültür grupları arasında karşılaştırılması.....	155
Şekil 4.27 Kültür grupları arasında oturma birimleri tercih durumu.....	156
Şekil 4.28 Ankette sorulan oturma birimlerinin biçimi.....	157
Şekil 4.29 Kültür grupları arasında oturma birimlerin en uygun konumu	158
Şekil 4.30 Kültür grupları arasında oturma birimlerin en uygun biçimi.....	159
Şekil 4.31 Kültür grupları için görüntülere ilişkin rekreasyonel ihtiyaçları en iyi karşılayan çevre	162
Şekil 4.32 Görüntüler ile ilgili çevre karakteristik ağırlık değerleri.....	163

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1 Çevreden alınan farklı uyaranların duygusal değişim ve davranış üzerindeki etkileri.....	14
Çizelge 2.2 Algısal seçimi etkileyen faktörler.....	27
Çizelge 2.3 Çevresel Deneyimlemenin Öznelilikleri.....	36
Çizelge 4.1 (1) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerin değerlendirilmesi.....	139
Çizelge 4.2 (2) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi.....	140
Çizelge 4.3 (3) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi.....	141
Çizelge 4.4 (4) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi.....	142
Çizelge 4.5 (5) Numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi.....	143
Çizelge 4.6 (6) Numara görsel ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi.....	144
Çizelge 4.7 (7) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi.....	145
Çizelge 4.8 Katılımcıların yaş ve cinsiyetlerine göre görsellere ilişkin en çok algılanan sıfat çiftleri.....	147
Çizelge 4.9 Çevreyi anlamlı kılan faktörler frekans dağılımı.....	160
Çizelge 4.10 Anketlerden elde edilen nitelikli çevre tanımında etken faktörlerin yüzdesel değerleri.....	161
Çizelge 4.11 Görüntüler ile ilgili çevre karakteristik ortalama değerleri.....	164
Çizelge 4.12 En çok ve az beğenilen görüntülerin fiziksel karakteristikleri.....	166
Çizelge 4.13 Uzman anket sonuçlarına göre görüntülerin en belirgin fiziksel karakteristikleri.....	167
Çizelge 4. 14 Kültür grupları açısından en çok beğenilen görüntüler.....	168
Çizelge 4. 15 Kültür grupları açısından görüntülerin beğeni nedenleri.....	168
Çizelge 4. 16 Kültür grupları açısından görüntülerin en belirgin özellikleri.....	169

Çizelge 4. 17 Kültür grupları açısından görüntüler ile ilgili ilk akla gelen sıfat.....	169
Çizelge 4. 18 Kültür grupları açısından görüntülerin en iyi ve en kötü özellikleri....	170
Çizelge 4. 19 Kültür grupları açısından görüntülerin odak noktası ve en fazla algılanan etmen.....	171
Çizelge 4. 20 Kültür grupları açısından en güven hissi veren görüntüler.....	171
Çizelge 4.21 Kültür grupları açısından bir mekanın güvende hissedilmesine sebep olan faktörler.....	172
Çizelge 4. 22 Görüntülerin kültür grupları üzerinde algısal & estetiksel etkileri.....	172
Çizelge 4. 23 Görüntülerin kültür grupları üzerinde duygusal etkileri.....	173
Çizelge 4. 24 Kültür grupların görüntüler ile ilgili mekansal davranış tercihleri.....	174
Çizelge 4. 25 Kültür grupların oturma grupları ile ilgili tercihleri.....	174
Çizelge 4. 26 Kültür grupları açısından oturma birimlerin en uygun konumu.....	175
Çizelge 4. 27 Kültür grupları açısından oturma birimlerin en uygun biçimi ve ölçeği.	175
Çizelge 4. 28 Kültür grupları açısından çevreyi anlamlı kılan faktörler.....	175
Çizelge 4. 29 Kültür grupları açısından nitelikli çevre tanımı.....	175
Çizelge 4. 30 Kültür grupları açısından rekreasyonel ihtiyaçları en iyi karşılayan ideal çevre tanımı.....	176

1.GİRİŞ

Bulunduğumuz mekanların davranışlarımız üzerindeki etkilerini hiç düşünmeden olmamaktadır. Mekanlar sadece aktivitelerin gerçekleştiği değil, aynı zamanda kişiler arası ilişkilerin önemli oranda belirlendiği ve insanların sosyal statülerinin iletildiği hacimlerdir. Bu sebeple mekanlar, sosyal anlamlarından bağımsız düşünülmemelidir.

Mekanın insan davranışları üzerine etkilerini ele aldığımızda; mekanın etki alanına göre gruplandırıldığını görürüz. Bu ayırım ilk olarak macrospace ve microspace olarak daha sonra ise microspace'in alt alanlarına bölünerek kendini oluşturur. Kısaca macrospace, genel olarak yaşadığımız mekanın coğrafi özelliklerini, iklimini içine alarak oldukça geniş çaplı bir etki alanı oluşturur. Microspace ise daha dar bir etki alanına sahiptir ve kendi içinde iki alt alandan oluşur. Bunlar; insanın hakimiyet alanı ve kişisel alandır. İnsanın hakimiyet alanı, mülkiyeti yansıtan sözsüz göstergelerdir. Bunlar içinde bulunduğumuz şehri, binaları, evimizi, içlerindeki eşyaları, restoranların kafelerin ve bunun gibi sosyal alanların tasarımlarını, kullandıkları renklere, materyallere kadar içine alan kısımdır. Diğer alan olan kişisel alan; vücudu cam bir küre gibi sardığı varsayılan alandan oluşur.

Psikoloji açısından 60'lı yıllara kadar davranışın içinde olduğu mekan ya kontrol edilmesi gereken bir ilgi karıştırıcı değişken insan davranışını nasıl etkilediği betimlenmeye çalışılan edilgen bir arka plan olarak ele alınmıştır. Mekansal değişkenler insan davranışını nasıl etkiler? Psikoloji bilimi çevrenin insan davranışları üzerindeki etkilerini her zaman merak etmiş ve araştırmıştır.

Çevre psikolojisini "fiziksel çevre ile insan davranışları arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi" olarak tanımlanmıştır (Gifford 2002).

Çevre psikolojisi insan ve fiziksel çevre arasındaki karmaşık ilişkiyi inceleyen ve insan habitatının kalitesini iyileştirmeye yönelik uygulamalı bir bilimdir insan çevre etkileşimi bağlamında nasıl ve neden sorularını cevap arar (Çakıcı 2007).

Russell ve Ward (1982) çevre psikolojisinin psikoloji ile çevre ve davranış bilimlerinin etkileşim noktasında durduğunu belirtir. Goldsten ve Karsner (1988), bir uygulamalı psikoloji alanı olarak çevre psikolojisi ve ekolojik psikolojinin toplumun sorunlarına çevresel bir yaklaşım sağlama ve davranışın çevresel belirleyicilerini saptama anlamında daha çok yeni bir alan olan savunmuştur.

Çevre psikolojisinin ayrı bir alan olarak tanımlanmasının teorik öncülleri 1950'lere kadar gitmiştir. Bu terim ilk kez 1964'te William Ittelson tarafından New York'ta bir konferansta kullanılmıştır (Göregenli 2010).

Alanı bu biçimde tanımlayan Lewin (1951) davranışın insan ile çevre arasındaki ilişkinin bir fonksiyonu olduğunu önermiştir. Bu formül davranışın birey çevre ve her ikisi arasında etkileşim ürünü olarak yaklaşımını vurgulamıştır.

Garling (1998) çevre psikolojisi bilisinin önce davranışla ilişkili molar fiziksel çevreyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Stokolos (1987) çevre psikolojisinin bireyin onu belirli durumlarda etkileyen uyaranlara verdiği içsel psikolojik tepkilerin anlaşılmasıyla yetinemeyeceğini vurgular. Craik'e (1970) göre çevre uyaranlardan ibaretmiş teorisini savunmuştur. Humphrey Osmond 1957'de psikiyatrik koğuş modelinin temel fonksiyonları üzerinde, Sommer ve Ross 1958'de yaşlılar ile ilgili sosyal tesisler üzerinde çalışmışlar. Ittelson Proshansky ve Rosenblatt psikiyatrik süreçleri etkileyen fiziksel-mekansal faktörlerin analitik bir yaklaşımla öne sürüp, Kuper 1953'lerde Atlantik'in dizisel bir stille yeni inşa edilmiş "yeni aile evleri"nde mekansal örgütlemeyen nasıl etkilendikleri ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Göregenli 2010).

Barker'ın (1968) davranış ortamı lewin'in yaşam alanı ve davranışçılığın altın çağını yaşadığı insan davranışının temel olarak uyaran- tepki bağlantılarıyla açıklandığı yıllarda deneysel alımlar sonucunda mekansal öğrenmenin öğrenilmiş sinirsel örüntüler temsiller yoluyla gerçekleştiğini öne süren Tolman'a kadar gitmektedir . Bu üç yaklaşımın çevre psikolojisinin temel paradigmasını paylaştığı söylenebilir. İnsan mekan ilişkisi yaşantısaldır öznel eşsiz karşılıklı olarak dönüştürücü ve dolayısıyla olgunun doğasıyla ilgilidir (Ittelson 1973).

Fiziksel çevrenin davranış üzerindeki etkileri büyük ölçüde çevrenin sosyal özellikleri ile ilgilidir. Harold proshansky''yapılandırdığımız fiziksel çevre fiziksel olduğu kadar sosyal bir olgudur '' demektedir (Proshansky vd. 1976).

Proshansky (1976) çevre psikolojisini, davranış, kişinin deneyimi ve çevre arasındaki görgül ve kuramsal bağları kurma girişimi olarak tanımlamıştır (Morval 1985).

Çevre psikolojisinde kuram haline gelmemiş fakat kuram niteliği taşıyan yaklaşımlardan söz edilmektedir. Bunlar arasında çevresel gelirim yaklaşımı (stress durumlarının çevresel boyutları) uyarım yaklaşımı (Yerkes-Doston yasası; çevrenin uyarımın davranış üstündeki etkileri; Hall-Spence öğrenme kuramı) çevresel yük yaklaşımı (Cohen ve milgram; bireyin çevresel uyarımları seçiciliği) uyarı yoksunluğu yaklaşımı (Zubek, Shultz, Parr; çevresel uyarım azlığının sonuçları) uyum düzeyi yaklaşımı (Wohlwill: optimal uyarım düzeyinin saptanması; Altman: optimal mahremiyet düzeyi) davranışların kısıtlanması yaklaşımı (çevrelerin kısıtlayıcı etkileri, çevresel durumlar üstünde algılanan denetim ve güç eksikliğinin sonuçları) ekolojik psikoloji yaklaşımı (Barker; davranış setleri) gibi çeşitli modeller sayılabilir (Morval 1985).

Algılama konusuyla ilgili çalışmalar aydınlatmanın, özellikle yapay aydınlatmanın kullanıcı ruhsal durumu üzerindeki etkilerini tespit etmeye yönelik Knez tarafından gerçekleştirilmiştir. Farklı aydınlık seviyelerine ve farklı renk sıcaklıklarına, aynı ve/veya farklı yaş gruplarında bayan ve erkeklerin tepkileri ortaya konmuş ve iç aydınlatma

tasarımlarında cinsiyet farklılığının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle farklı tasarımlara sahip ofis mekanlarında veya üniversite yurt binalarında pencere büyüklüğüne bağlı olarak içeri alınan gün ışığı miktarı ve gün ışığının yetersiz olduğu durumlarda kullanılan yapay aydınlatma çözümlerinin mekan algısı, dolayısıyla kullanıcı psikolojisi ve memnuniyeti üzerinde pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bazılarında mekan büyüklüğü önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır (Başkaya vd. 2003).

Hastahane, üniversite, kütüphane, havaalanı gibi kamusal kullanıma açık yapılarda, hareket yön bulma ile ilişkilendirerek, çevresel biliş başlığı altında mekan kalitesini tartışan çalışmalar oldukça fazladır. Bu tür çalışmalarda mekansal uyarım elemanlarından olan form, renk ve ışık kişiye nerede olduğunun bilincinde olmasını sağlayacak birer ipucu görevi üstlenmektedir (Başkaya vd. 2003).

Çevre psikolojisinin bugün gelinen noktada psikolojinin bir alt alanı olatak varlığını kanıtladığı söylenebilir. Alanda örgütlendiği 4 uluslararası kurum (Amerika, EDRA; Avrupa, IAPSA; Japonya MERA; Avustralya, Yeni zellanda, PAPER) pek çok dergi (Jurnal of Environmental Psychology, Environment and Behavior, Planning and Environment, vb.) ve farklı üniversitelerde kurulmuş olan çevre psikolojisi bölümleri vardır (Göregenli 2010).

2. KURAMSAL TEMELLER

2.1 Çevrenin Tanımı ve Özellikleri

Türkçe sözlükte “çevre” sözcüğünün anlamı; muhit, etraf, dolay, havali sözcükleri ile tanımlanmaktadır. Bu sözcüklerin içerdiği ortak anlam ise; çevrelemek, armak, kuşatmaktır. Bu tanımlar sadece bir nesneyi veya yeri sarmak anlamlarını taşımamaktadır. Bunların yanı sıra insanı ya da nesneyi çevreleyen ve etkileyen dış etmenleri de kapsamaktadır. Bu konudaki diğer bazı tanımlar ise benzer niteliktedir; Çevre, bir organizmayı ve performansını dışarıdan etkileyen tüm dış koşul ve etmenlerdir (Erkman 1982).

Lawton’a göre çevre beş bileşenli bir ekolojik sistemdir:

A-Birey

B-Fiziksel çevre: coğrafya, iklim, kaynaklar ve insan yapısı çizgilerden oluşan sistem.

C -İnsan çevre: aile, arkadaş, otorite iş grubu gibi önemli davranış denetim kaynaklarını oluşturan sistem

D-İnsan üstü çevre: yaş, sınıf, ırksal köken, yaşam biçimi

E- Toplumsal çevre: toplumsal norm ve kurumlar çevresi üç aşamalı çevre tanımlar:

1- Olgusal çevre: nesneler evreni

2- Bağlamsal çevre: kişinin geçmişini yansıtan algılarını saptıran kültür, etnik grup, sınıf, yaş ve cinsiyet gibi toplumsal özellikleri.

3- Kişisel çevre:

- Davranışsal çevre: kişinin nesneler evreninden edindiği imgeler evreni

- Deneyimsel çevre: bireyin tutum inanç ve yeğlemelerinden oluşan evren

Sonuçta; kapsamlı bir çevre tanımı, tüm biyolojik, sosyolojik, psikolojik özellik ve eylemleriyle insanı ve tüm fiziksel, simgesel, kozmik özellikleriyle ortamı içermelidir (Erkman 1982).

Çevre özellikleri: her çevrenin temel ortak özellikleri de vardır. Bu temel özellikler şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Nesne, çevrenin birçok bileşeninden birisi, yani parçasıdır. Bu nedenle çevre, nesneye oranla daha karmaşık bir yapıdadır.
- Nesne, statik bir yapı iken çevre, sürekli olarak değişen dinamik bir sistemdir. Nesne, kapalı bir sistem iken çevre, açık bir sistemdir. İnsan, nesne ile ilişkisinde bir gözlemci ya da kullanıcı iken, çevre ile ilişkisinde katılan ve rol alan konumundadır.
- Nesneler birbirine benzer ya da eş olabilmektedir. Ancak çevre tektir. Özellikle zaman ve mekan konumları nedeniyle, eşçevrelerden söz etmek mümkün değildir. Çevre sarar ve çevreler. Hiç bir nesne çevreden ayrı ve çevrenin dışında olamaz (Erkan 1996).

2.2 İnsan Çevre Etkileşimi

Çevre ve insan ilişkilerini belirleyen üç temel fonksiyon söz konusudur. Bunlar kısaca; Çevre, insanın fizyolojik gereksinimleri ve bunlardan doğan amaçlarına olanak sağlamakta, çevre, insanın amaçlarını gerçekleştirmesi için gerekli olan özel davranış örüntülerine olanak sağlamakta, gerekli olan psikolojik koşulları, belli simgesel ve etkileyici görevleri yerine getirerek desteklemektedir (Erkman 1982).

İnsan çevresi ile sürekli etkileşim halinde olup, çift yönlü bir etkileşimi belirleyerek evrensel sistemin bağımlı alt parçaları olan insan çevre sistemi oluşturur. Tüm etkinliklerini çevresi ile etkileşiminin bir ürünü olarak belirlediği için insanın doğal olarak bu sistemi anlama çabası içerisine girmesi kaçınılmazdır (Kalın 2004).

Ittelson (1978), algısal incelemelerde çevre insan etkileşiminin önemini vurgularken yeni bir bakış açısı getiriyor. Felsefi yaklaşımda çevrenin bir obje olduğunu, her objenin de bir süjesi olduğunu, onun da insan olduğunu vurguluyor ve şöyle devam ediyor:

Kişi çevrenin süjesi olamaz, ancak bir katılımcısı olabilir, çünkü çevreler sarar, yutar ve hiç bir şey veya kimse ondan ayrı olarak soyutlanamaz veya tamamlanamaz. Çevreler sararlar, algısal objeler çok büyük olabilirler.

Büyük ölçekte çevreler odalardan evlere, mahallelere, şehirlere, kırlara, hatta tüm evrene kadar objelerin hiçbir zaman sahip olmadıkları karakteristiklere sahiptirler. Bu karakteristikler çevresel algılamanın ortaya koyduğu problemin doğasını tayin ederler .Yukardaki inceleme iki hususu açıkca ortaya koymaktadır: ilki, herhangi bir fiziksel çevrenin irdelenmesi karmaşık bir görüntü belirlemektedir, ikincisi, fiziksel çevre insan zihninde temsillendiği zaman anlam kazanmaktadır (Işıkpınar 2004).

Ittelson (1978), çevre- insan çevre etkileşimi ile ilgili on temel ilke öne sürmüştür :

1. İnsan davranışı çeşitli durum ve zamanlara göre göreceli bir istikrarsızlık gösterir.
2. Belirli bir fiziksel çevreye karşı benimsenen davranış biçimleri, kişilerden bağımsız olarak süreklilik gösterir.
3. Çevre açık bir sistemdir. Yani sınırları, diğer fiziksel ve sosyal sistemlerle etkileşimine göre tanımlanmıştır.
4. Belirli bir fiziksel çevreye özgü davranış bunu oluşturucu her hangi bir parçanın değişiminden etkilenir.
5. Eğer bir değişiklik, belirli bir bağlamda özgü bir davranış ortaya çıkmasını bastırırsa, daha uygun bir ortam aranır.
6. Çevre sadece fiziksel öğelerden oluşmaz, burada oluşan bireysel ve sosyal davranışlarıda kapsar.
7. Çevre onu tanımlayan birey açısından biriciklik gösterir.
8. Özgül çevreler kullanımlarına ilişkin doğal bir tarihe sahiptirler.
9. Çevre nőtürdür fakat anlaşılmadık bir çevreyle karşılaşıldığında veya bir değişiklik ortaya çıktığında çevrenin özelliklerinin bilincine varılır.
10. Çevreler, fiziksel sınırlara sahiptirler.

İnsan – çevre etkileşim sistemi, birbirini dengeleyen iki süreçten oluşur.

-Çevresinden etkilenen insanın davranışlarındaki değişiklikleri ölçmek;

-Davranışlarla ortaya elde edilen yeni gereksinimlere göre çevrenin özelliklerini değiştirmektir. Bu iki süreç arasında denge insan çevre ilişkisinin niteliği belirler.

Lewine göre insan ile sosyal ve fiziksel çevresinin bir alan meydana getirdiklerini ve insan davranışlarının nedenlerinin, bu alanın parçaları arasındaki karşılıklı ilişkilerle karşılanabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda insan davranışlarını belirleyen çevre ile sürdürülen ilişkilerdir (Kalın 2004).

Altman (1976) çevresel tasarımcılar ve davranış bilimcilerin yaklaşımlarındaki farklılıklara işaret ederken, insan-çevre ilişkisini ele alan yaklaşımların ortaya koyduğu modelleri şu şekilde sınıflandırır:

1. İnsana ilişkin mekaniktik model;
2. İnsanın algısal-bilişsel modeli;
3. İnsanın davranışsal modeli;
4. Sosyal sistemler, insanın ekolojik modeli (Altman vd. 1980).

2.2.1 İnsan çevre etkileşim teorileri

Teorilerin en önemli işlevi insan-çevre ilişkilerinde gözlemlere anlam veren ve onları düzenleyen genellemeler sağlamasıdır. Çevre psikoloji'sinde insan-çevre olgularını açıklamak üzere birbirleri ile yarışan teoriler bulunmaktadır. Her biri olgunun bir boyutunu açıklamaya yardımcı olur.

2.2.1.1 Uyarıcı Kuramları (Stimulation Theories)

Bu tür kuramlar, fiziksel çevreyi sağlığımız için önemli duyuşsal bilgileri sağlayan bir kaynak olarak görürler. Bu uyaranlar ışık, renk, ses, gürültü, sıcaklık, soğukluk gibi basit uyaranları kapsadığı kadar binalar, yollar, dış ortamlar ve diğer insanlar gibi daha karmaşık uyaranları da olabilir. Çevre psikolojisi'nde uyaranlar genelde yapay laboratuvar uyaranları değil gerçek dünyadan bilgilerdir. Çevresel uyaran iki önemli boyutta farklılaşabilir; miktar olarak; uyaran farklı şiddette, sürede, sıklıkta ve sayıda

olabilir. Anlam olarak; her bireyin gelen uyarıyı birleştirmesi ve yorumlaması farklıdır (Gifford 2002).

Uyum Düzeyi Kuramı (Adaptation Level Theory): Uyarana dayanan önemli bir kuramdır. Hiçbir belirli uyaran düzeyi herkese uygun olmaz. Bireyler farklı ortamlarda farklı uyaran düzeylerine uyum sağlarlar. Kurama göre bireyin uyum düzeyinden farklı bir uyaran düzeyi onun duygu ve davranışlarını değiştirir.

Yükseliş Kuramları (Arousal theories): Bu kuramlar geniş çaptaki davranışlarımız ve deneyimimizin içeriğinin, fizyolojik olarak nasıl uyarıldığımız ile ilgili olduğu sayıltısına dayanır.

Aşırı yükleme Kuramları (Overload theories): Işık, gürültü, sıcaklık, soğukluk, kalabalık gibi çok fazla uyarının olması durumu.

Sınırlı çevresel uyaran (Restricted environmental stimulation) (Uyaran yoksunluğu): Bir koşulda uyaran yoksunluğu sorun yaratırken diğerinde olumlu sonuçlar getirebilir.

Stres: Çevresel uyaranlar bireyin uyum sağlama olanaklarını aşarsa stres durumu oluşur. Stres kavramı pek çok alanla ilişkilidir. Hava kirliliği, hastaneler, ofisler, aşırı sıcaklıklar, trafik, gürültü, felaketler hep stres yaratan uyarıcılardır. Bazı stres yaratan uyarıcılar akut bazıları, kronik (sürekli) olurlar. Streste, biri fizyolojik, diğeri psikolojik sonuçları vurgulayan iki model tanımlanır. Fizyolojik olarak beden tepki verir. Ayrıca psikolojik olarak stres yaratan uyarının anlamı ve bireyin onu bilişsel değerlendirmesi önem taşır (Gifford 2002).

2.2.1.2 Kontrol Kuramları (Control Theories)

Çevresel uyaran üzerinde gerçekte ne kadar kontrolümüz var (ya da var olduğunu düşünüyoruz veya olmasını istiyoruz), bu kuramların yoğunlaştığı konudur. Çevresel ortamlarda kişiye gelen uyarıların türü ve miktarı üzerinde kontrolümüz varsa daha iyi hissederiz. Kişisel kontrol kuramları bireyin uyaran üzerindeki kontrol etkisini incelemeye yönelirler. Uyarıyı kontrol eksikliğinin sıklıkla ya psikolojik tepkilere ya da

öğrenilmiş çaresizliğe yol açabileceği ileri sürülmektedir. Genelde gündelik yaşamda, sosyal etkinliklerde uyaran kontrolünü kişisel alan denetimi ile başarmaya çalışırız (Gifford 2002).

2.2.1.3 Entegral Kuramları (Integral Theories)

Bu grup günlük insan-çevre ilişkilerinin tüm karmaşıklığını yakalayacak bir model aramışlardır. Isidor Chein, 1954 de, coğrafi-davranışsal çevreyi (geo-behavioral environment) tanımlarken belki de ilk belirgin çevre psikolojisini önermiştir. O dönemde henüz çevre psikolojisi disiplin olarak yoktur.

Chein'in Entegral Teorisi beş ana unsurdan oluşmuştur:

- ✓ Kışkırtıcılar; belirli bir davranışın ortaya çıkmasını tetikleyen çevresel uyaranlar,
- ✓ Hedef nesneleri veya zararlılar; gereksinimi sağlayan veya acı ve hoşnutsuzluk veren durumlar,
- ✓ Destekler ve sınırlamalar; fiziksel ortamın yardımcı olan yönleri(ışık, sıralar, yollar vb.) ve sınırlamalar (kilitler, parmaklıklar, tehlikeler vb.)
- ✓ Yönlendirmeler; çevrenin bize ne yapmamız gerektiğini, nereye gitmemiz gerektiğini söyleyen özellikleri,
- ✓ Global çevre; bir çevrenin genellenebilecek özellikleri (sınıf gürültüdür, trafik tehlikelidir, kampus ağaçlık ve yokuştur vb.)

Etkileşimçilik (Interactionism): Entegral teorilerinin bir başka basit biçimidir. Burada insan davranışının çoğu nedenini ya çevre ya insana atfeden eski deterministik teorilerden daha gelişmiş bir anlayış vardır. İnsan ve çevrenin bağımsız birimler olduğu ve sürekli bir dizi etkileşim içinde bulunduğu kabul edilir.

Transaksiyonalizm (Transactonalism): Kişi ve çevrenin tek kapsayıcı bir birimin parçaları olarak düşünülürler. Ne bireyler ne de ortamlar diğerine referans olmadan tanımlanamazlar. İnsanlar çevresini etkiler, çevre de insanları etkiler.

Organismik teoriler: Sosyal, toplumsal ve bireysel faktörlerin karmaşık bir sistemde karşılıklı dinamik etkileşimlerini vurgular. Davranış, uzun dönemde veya kısa dönemde olası pek çok gelişimsel dengelerin yalnız bir parçası olarak yorumlanır.

Aslında bu entegral teorileri çevre psikologlarının en üst düzey hayallerini temsil eder. En üst düzey entegral teorilerini test edebilecek az sayıda yöntem geliştirilmiştir. Araştırmalar daha çok entegral teorilerin en basit formu olan etkileşimcilik alanındadır (Gifford 2002).

2.2.1.4 İşlevsel Yaklaşım (The operant approach)

Bu yaklaşım Skinner'ın kurallarına dayanır. Hedef, bir çevresel sorunu etkileyen bireysel bir davranışını değiştirmek dönüştürmektir. Problemleri davranış tanımlanır ve pozitif pekiştiricilerle olumlu davranış geliştirilir (Gifford 2002).

2.2.1.5 Çevre Merkezli Yaklaşımlar (Environment _centered approaches)

Bu diğerlerine göre en yeni yaklaşımdır. İnsanı ihmal etmeden çevrenin kalitesine özel bir ilgi göstermeyi esas alırlar. Çevrenin yalnız araçsal veya ruhsal üst düzey anlamını karşılaştırır. İnsanın içinde yaşadığı çevreyi, insan değerlerinin geliştirildiği veya üretkenliğinin artırıldığı yüksek insan hedeflerini destekleyen bir araç olarak görür.

Yeşil psikoloji (Green psychology): Doğal çevreyi koruyup saklayan, onu geliştirmeye yardımcı olan bir yaklaşımdır.

Ekopsikoloji: Bazı psikologlar bizim yeryüzü ile ilişkimizi son zamanlarda çok acı veren sempatik, mistik bir bağ olarak görürler. Bunların çoğu bu bağı ekolojik bilinçsizlik, inkar, bağımlılık veya zihinsel sağlık olarak düşünen klinik psikologlardır (Gifford 2002).

2.2.1.6 Davranış Ortamları Kuramı (Behavior settings theory)

Bu kavram Barker'in Ekolojik psikoloji'sine dayanır. Bu kuramlar öncekilere kıyasla psikoloji süreçlere ve katılımcıların bireysel farklılıklarına pek önem vermez. Eylemlerin değişkenliği yerine daha çok düzeni birlikteliği ile ilgilenirler. Bu kuramlar ortamın insanla aşırı yüklü olması veya ortamda çok az insan bulunmasının insan üzerinde etkilerini araştırırlar. Allan Wicker, Davranış Ortamları kavramını günümüze taşıyarak, bu ortamların statik birimler olmadığını, onların da doğup, uyum sağlayıp, mücadele edip, öldüğünü ifade etmektedir (Gifford 2002).

2.2.1.7 Sosyal sistemler

İnsanın ekolojik modeli; ana tema insan davranışının pek çok özelliği olan karmaşık bir ekosistemin parçası olduğudur. Bu özellikler ;

- Çevre ve davranış birbirleriyle iç içe geçmiştir. Davranışın fiziksel çevreyle ilişkisinden bağımsız olarak tamamıyla anlaşılamayacağını yani davranışın tanımının çevresel bağlam içinde yer alması gerektiğini ileri sürer.
- İnsan ve çevresi arasında karşılıklı ve çift yönlü bir etkileşim vardır. Yalnızca çevre insan üzerinde etkide bulunmaz insan da çevresi üzerinde etkide bulunur.
- İnsan-çevre ilişkilerinin dinamik, değişen kalitesini ele alır. İnsan-çevre ilişkileri statik, sabit bir şekilde yerleşmiş yada uzlaşmaz değildirler. Bölgelerin yerleri değişir, işlevler değişir, grup kompozisyonları farklılaşır.
- İnsan-çevre ilişkileri davranışsal işleyişin çeşitli düzeylerinde (sözel davranışlar, sözsüz davranışlar, çevresel olarak yönlendirilmiş davranışlar) ve tutarlı bir sistem olarak meydana gelir (Altman 1975).

Çevresel davranış ve kişilik ilişkisini tanımlayan Sonnenfeld'in modeli çevresel davranıştaki değişkenlik için önemli olan bir dizi elemanı bir araya getirir. Aşağıda verilen modele göre bireyin bir çevreyle etkileşimi durumunda verdiği tepkiler ve

çevresel davranışındaki değişim, bu kişilik boyutlarından biri veya daha fazlası bağlamında açıklanabilmektedir.

Şekil 2.1 Bir çevresel davranış ve kişilik modeli (Kalin 2004)

İnsan çevre etkileşiminde aynı uyaranlar söz konusu olsa bile bu etkileşim davranışa dönüştüğünde farklılık göstermektedir. Çevreden alınan uyarıcıların bireyin duygusal değişimine etkisi doğrudan davranışı belirlemektedir. Tatmin düzeyinde çevreyle kurulan ilişkiler beğeniye desteklemektedir ve başlangıcı düşükse yükselen , yüksekse yükselmesine devam eden bir duygusal değişim süreci izlemektedir (Lang 1994).

Aktiviteler veya estetik tatlar bağlamında çevreyle insan etkileşimi kabul edilebilir bir noktanın altına indiğinde ise negatif bağlamda sürekli yükselen bir duygusal bir değişim süreci sonucunda uzak durma veya tetikte bekleme biçiminde davranışsal karşılıklara erişilmektedir. Böyle bir konumda ya çevre ile ilgili bazı şeylerin değişmesi söz konusu olmakta ya da stres dolu bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumun giderilmesi için davranışın çevre tarafından olanak sağlanan bir biçime dönüşmesi, ya da çevrenin davranışa olanak sağlanacak biçimde yeniden yapılandırılması ve böylece iki olgu arasında makul düzeyde kabul edilebilir bir uyuma erişebilmesi gerekmektedir (Lang 1994).

Çizelge 2.1 Çevreden alınan farklı uyaranların duygusal değişim ve davranış üzerindeki etkileri.

Motivasyon durumu		
Duygular	Duygusal değişim	Davranış veya fonksiyon
Memnuniyetin eşlik ettiği ilgi,tahmin	yükselir	Keşif yaklaşımı
İlgi ve yüksek tercih/memnuniyet (sevinç, neşe,eğlence)	Başlangıç düzeyi yüksekse devam eder. Başlangıç düzeyi yüksekse yükselir.	Süregelen tercih veya aktivite desteklenir, meydan okuyan aktiviteye girilir.
Sakinlik huzur dolu içeren tercih memnuniyetin eşlik ettiği ılımlı-orta derecede ilgi,	Başlangıç seviyesi ılımlı orta düzeyde ise devam eder. Başlangıç seviyesi yüksekse düşer	Psikofiziksel restorasyon,küçük bir taramyla tetikte olmayan ilgi(dikkat)
İlgi, korku veya anksiyetenin eşlik ettiği beğenmeme,	Anti yükseliş	Tehdide ilişkin-örneğin uzak durma veya kaçış
Korku,uyarı,belirsizlikten biri veya hepsinin eşlik ettiği ilgi ve beğenmeme,	Yükselir	Taramayla tetikte bir dikkat

Çevre birey tarafından duyu organlarıyla özellikle de görsel olarak algılanmakta ve çevrenin görsel kaynaklarının karakter, konum veya nitelikleri de bu algılamadaki görsel girdiyi oluşturmaktadır (Kalın 2004).

2.2.2 Mekan-kullanıcı iletişim modeli

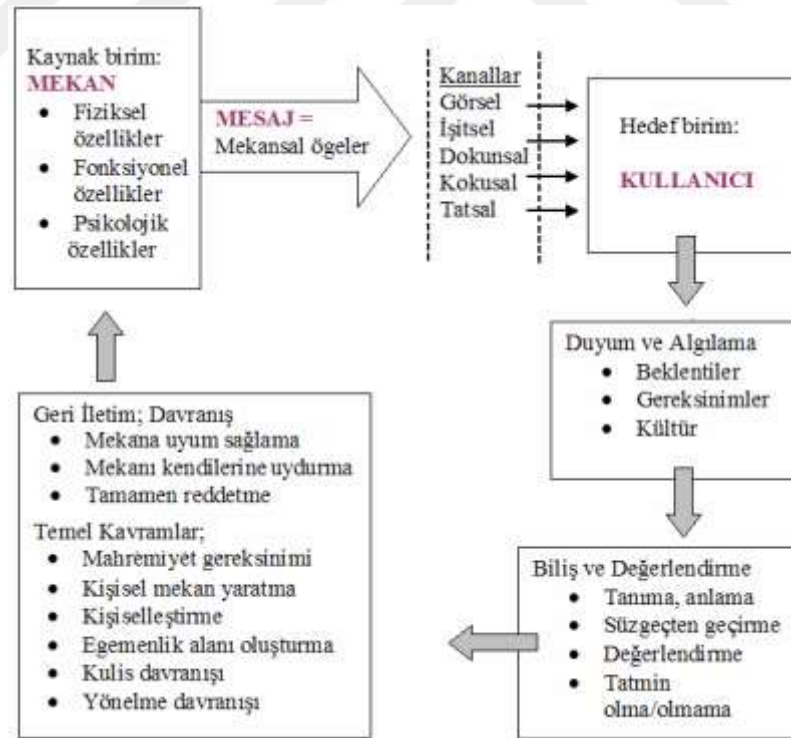
Bir tasarımcı tarafından kurgulanmış bir mekan, kullanıcısıyla karşılaştığında, mekan ile kullanıcısı arasında bir iletişim süreci başlar. Pasif bir iletici durumundaki “mekan” kaynak birim, “kullanıcı” hedef birim konumundadır. Kaynak birim olarak mekandan gelen ve mekan öğeleri halinde kodlanmış mesaj, hedef birim olan kullanıcı tarafından algılandıktan sonra biliş süzgeçinden geçirilerek değerlendirilir ve bir tepki oluşturulur. Bu tepki davranış olarak gözlenecektir ve bir “geri iletir”dir. Biliş aşamasındaki değerlendirme, tatmin olma ya da olmama şeklinde ortaya çıkar ve kullanıcıyı bir davranış biçimine yönlendirir. Yönelinen davranış mekansal tatminin derecesine göre, mekana uyum sağlama, mekanı değiştirme veya mekanı terk etme şeklinde

gözlennmektedir. Geri ileti olan bu davranışların sebepleri psikolojik sebeplerdir ve psiko-sosyal kalite değişkenleridir (Günel ve Esin 2007).

Herhangi bir iletişim sürecinin doğal işlerliği gereği, yukarıda açıklandığı gibi hedef birim

konumundaki kullanıcı, geri iletide bulunduğu anda kaynak birim haline dönüşecek ve davranışlar da mesajlar olacaktır. Bu kez, mesajları almasını istediğimiz hedef birim tasarımcıdır (Günelve Esin 2007).

Görüldüğü gibi bu kurgu iki düzeyli olarak gerçekleşmektedir. Birinci iletişim düzeyinde, tasarımcının mekan ve mekansal öğeler aracılığı ile gönderdiği mesaj, kullanıcı tarafından algılanıp, değerlendirilip geri iletide bulunmaktadır. İkinci iletişim düzeyinde ise, geri iletide bulunduğu anda mesaj ileten konumuna geçen kullanıcının davranışları ya da sözlü ifadeler şeklinde olan mesajları, tasarımcı tarafından algılanacak, biliş süzgecinden geçirilecek ve değerlendirilecektir. Bu kurgu şekil 2.2’de görülmektedir

Şekil 2.2 Mekan-insan iletişim süreci (Günel ve Esin 2007)

Problem olarak gördüğümüz kullanıcı-tasarımcı iletişimsizliği, ikinci iletişim düzeyinin kopukluğundan meydana gelmektedir. Mimarlık mesleğindeki uygulamalarda ve insanların günlük yaşam düzeninde, kullanıcı, mekanla olan iletişiminden elde ettiği bilgileri, o mekanın tasarımcısına iletememektedir. Hâlbuki o mekanın tasarımcısı tarafından mekan aracılığı ile kullanıcıya iletilen mesajlar, mekanın yaşamı boyunca iletmeye ve biriktirmeye devam etmektedir (Günalve Esin 2007).

Kullanıcı mekandan aldığı mesajları algılayıp biliş süzgecinden geçirip değerlendirmektedir ama değerlendirme sonuçları yani geri iletiler, mekanın mimarına iletilmemektedir ya da mekanın kendi mimarının dışında başka mimarlara iletilmektedir. Mekan-kullanıcı iletişimi tek yönlü olmaktadır, yani önerdiğimiz mekan kullanıcı-tasarımcı iletişim döngüsünün sadece birinci iletişim düzeyi işler durumdadır. Kullanıcı-tasarımcı iletişim kopukluğu bu noktada başlamaktadır. İletişim, tanımı gereği tek yönlü değil, çift yönlü ve karşılıklı bir süreçtir. Önerilen “mekan-kullanıcı-tasarımcı iletişim döngüsü” modeli bu iletişim kopukluğunu gidermeye yönelik olarak geliştirilmiştir (Günalve Esin 2007).

2.3 İnsan Algısı

Duyumsama insanın değişik duygulanım durumlarını algılayıp, anlaması tanınması çözümlemesi sürecidir. Yani duygulanımın zihinsel işlevlerden geçirip bilinç alanına girmesinin sağlanmasıdır. Duyum duyu organlarının uyarılmasıyla beyin kabuğunda oluşan yalın bilgi edinme olayıdır. Dış dünyadan bilgi edinmek duyum, değerlendirmesi ise algıdır (Göksü 2003).

Başka deyişle duyu, alıcı hücrelerin dış çevredeki fiziksel enerjileri yakalayıp sinirsel enerjiye çevirmesiyle oluşur. Bu sinirsel enerji beyinde işlenir ve işlemin sonucunda bir algısal ürün ortaya çıkar. Bu işleme algılama ve ortaya çıkan ürüne de algı adı verilir.

Duyu organlarının beyine ilettikleri duyular basittir, algılama ise geçmiş öğrenme ve deneyimlerin de işin içine girdiği son derece karmaşık bir süreçtir (Özer 2005).

Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri hesaba katar. Gelen duyuları seçme, bazılarını ihmal etme, bazılarını güçlendirme, arada olan boşlukları doldurma ve beklentilere göre anlam verme bu aşamada yapılmaktadır.

Çevrenin algılanışına ilişkin teoriler ve araştırmalar öncelikli olarak kendilerini neyin çevrelediğini daha iyi anlamaya ve yorumlamaya çalışan bireylerin zihinsel imgelerinin işlenmesi süreci ile ilgilenirler. Fiziksel çevrenin algılanması bir çok yolla ve farklı düzeylerde gerçekleşir. En basit biçimde çevrenin algılanması duysal bilinç durumudur ve diğer tüm yaşamsal faaliyetler ve süreçler için bir önkoşuldur. Algı, pasif değil aktiftir ve çevre ile iki yönlü olarak ortaya çıkar (Çakıcı 2007).

Ittelson (1978)'a göre “çevresel algılama”, bilişsel, duygusal, yorumlayıcı ve değerlendirici ogelerin hepsini birlikte içermektedir. Çevresel algıda, bilişim süreci; manzaraya ait görsel, işitsel ve diğer hayali kurgular kadar, çevrede yapılabileceklerle ait düşünceleri de kapsar. Algılanan çevre, yaşanan diğer çevrelerle sürekli karşılaştırılmaktadır. Dolayısıyla, algılama süreci, bilişim sürecini de içine almaktadır (Kaptanoğlu 2006).

2.3.1 Algı yaklaşımları

2.3.1.1 Ekolojik Yaklaşım

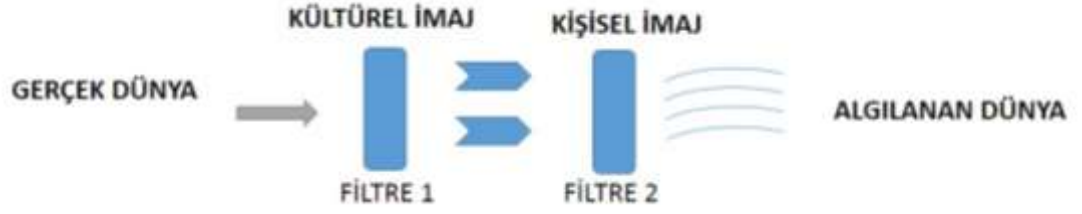
Gibson (1979), insanın ekolojik olarak yapılanmış çevrede zaten var olan anlamlara tepki verdiğini belirtir. Gibson'a göre birey çevresini daha direkt olarak ve daha az yorumlayarak algılar. İlk olarak Gibson tarafından ortaya atılan elvermeler (affordances) kavramı, çevrenin sunduğu olanakların canlılar tarafından direkt ve dolaysız olarak algılanmasını ifade eder.

Ekolojik yaklaşımda Barker ve arkadaşları, davranışın mekanla ilişkisini açıklayan davranış ortamı (behavior setting) kavramını geliştirmişlerdir. Barker'in ekolojik psikolojisinden ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri de, davranışın öngörülmesinde davranış ortamına ilişkin bilginin, ortamdaki bireylerin karakteristiklerine ilişkin bilgiden daha yararlı olduğudur. Başka bir deyişle aynı davranış ortamı içinde bulunan bireyler arasındaki tutarlılık, farklı davranış ortamlarında bulunan aynı birey içindeki tutarlılıktan daha fazladır. Gerçek dünyadaki davranış, yalnızca, bu ya da şu perspektif açısından anlaşılamaz; anlaşılabilmesi için kişiyi, bağlamı içinde ele almak ya da etkileşimci bir yaklaşımla incelemek gerekmektedir.

Ekolojik psikolojinin bu anlamda gücü ve önemi kişilik, güdüm, duygu, biliş gibi insan-birey kaynaklı değişkenlerden çok çevre kaynaklı değişkenler üzerinde odaklanmasından kaynaklanmaktadır (Yıldız vd. 2006).

2.3.1.2 Filtreler modeli

Ittelson'a göre çevre her zaman insanın algı kapasitesinden daha fazla enformasyon yaydığı için algılamada insan çevreden amaçlarına uygun enformasyonlar alır. Bunların seçimi ve algılanması gözlemcinin nitelik ve amaçlarıyla ilgilidir.

Şekil 2.3 Algıda kişisel ve kültürel filtreler (Rapoport 1977)

Bu şema şunu ortaya koyar ki, filtreler ve sonucunda oluşan, içinde insanların farklı davranışlar sergilediği – farklı algılanan olasılıklar, kriterler ve seçimler- farklı çevre algıları, çevresel imajlarla çok yakından ilişkilidir. Bu nedenle imajları anlamak, insan-çevre etkileşimini anlamak için çok önemli olabilir (Rapoport 1977).

Birçoklarınca belirtildiği gibi, nesnel ve algılanan dünyalar bir bilgi filtresi ve tutum (amaçlar) dolayısıyla farklıdır (Şekil 2.3).

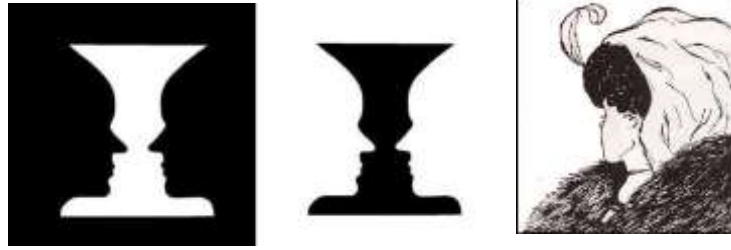
Algısal ve diğer veriler filtreden geçirilir- güçlendirilir, zayıflatılır, dönüştürülür, düzenlenir, sıralanır yada elemeyden geçirilir, insanların eylemde bulunduğu algılanan dünya bir anlamda sonuçlanana kadar. Bu seçimde, değiştirmede, kurmada kullanılan kurallar, seçimler yapmada kullanılan genel kültürel sistemin bir parçasıdır. Dolayısıyla algılanan dünyayı kurmak ve bu dünyada davranmak için kurallar vardır. Düşünsel öğeler, algılanan dünya ve yapıları çevre arasındaki bağ, bunların hepsinde beliren imajlar tarafından sağlanır. Çünkü değerler, imajlar tarafından oluşturulur ve imajlar mevcut bağlamdaki ve beklentilerdeki ilgisiz görünen şeyleri eleyerek dünyanın karmaşıklığını basitleştirmeye yardımcı olur (Rapoport 1977).

2.3.1.3 Gestalt ekolü

Wertheimer, Köhler ve Kofka tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Gestalt psikolojisi, bilişsel süreçler içerisinde özellikle "algı" ve "algısal örgütlenme" konularında yoğunlaşmış psikoloji teorisidir. 20.yy'ın ilk yarısında, Almanya'da ortaya çıkmıştır.

Gestaltçiler bütünün parçadan daha fazla bir şey olduğunu, farklı elementlere bölünmeyeceğini vurguluyarak yapısalcı ekolün temel dayanağını sarsmıştır. Görsel elementlerde bir araya geldiklerinde farklı bir bütünlük oluşturacağını belirtirler. Gestalt ekolünde en temel iddialarından biri aynı tür ve şiddette uyarılmanın her zaman aynı algıyı yaratmayacağıdır. Gestalt ekolünün temel önerimleri:

Algıda Şekil-zemin (figure- ground) ilkesi: Göz bir nesnenin biçimini onu çevreleyen alandan ayırt eder. Bir biçim doğal olarak şekil yani nesne, onu çevreleyen alan zemin (arka zemin) olarak algılanır. Şekil ve zemin ayrımında çevrilik, ebat, simetri, paralellik, dış kenarlar ve göz receli hareket gibi temel prensipler rol oynar.

Rubinin vazosu

Yaşlı genç

Şekil 2.4 Dönüşümlü şekiller (Akgül 2015)

Kuşatılmışlık (surroundedness) ilkesi: şekil zemin ile ilgili olan bu ilkeye göre kuşatılan unsurlar zemin olarak algılanır.

Şekil 2.5 Kuşatma kuralı örnekleri (Çakıcı 2007)

Gruplama kuralları: bir görsel alanın nasıl yorumlandığına ilişkin eğilimdir. Gruplamaya belirleyen temel etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Benzerlik kuralı (similarity): zihinde birbirine benzeyen uyaranları gruplama eğilimi vardır ve bunlar daha çabuk öğrenilir. Bazı duygusal özellikler yönünden (şekil, renk, doku vb.) benzer olan cisimler bir küme olarak algılanır.

Şekil 2.6 Benzerlik kuralı örnekleri (Akgül 2015)

- Yakınlık kuralı (proximity): zihinde zaman ve mekan bakımından birbirine yakın bulunan uyaranlar gruplanır ve daha çabuk öğrenilir.

- Basitlik (simple): diğer unsurların eşit olması durumunda birey, basit ve düzenli bir şekilde organize edilmiş figürleri algılama eğilimindedir. Basit, açık yapılandırılmış formlar öne çıkarak, öncelikli olarak algılanmaktadır .

Şekil 2.10 Basitlik kuralı örnekleri (Akgül 2015)

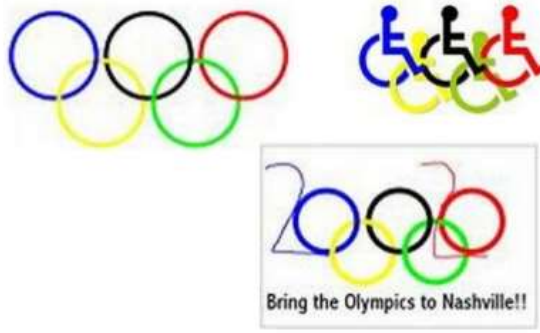
- Birlikte harek etme (common fate): iki nesnenin ortak hareketinin bütünlük algısı yaratacağını vurgular.

Şekil 2.11 Birlikte harek etme kuralı örneği (Akgül 2015)

- Parça bütün ilişkisi; kapsamlı olan üstünlük etkisi konusunda algısal sürecin genel olandan yerel olana doğru oluştuğunu ima etmektedir. Küçük parçalardan oluşan büyük şekiller küçük parçalara göre daha çabuk algılanırlar (Çakıcı 2007, Berk ve Özkul 2014).
- Pragnaz kuralı; Bu yasaya göre her psikolojik olayda anlamlı, tam ve basit olma eğilimi vardır. Psikolojik örgütlemeler, kontrol eden koşullar izin verdiği ölçüde, olabildiği kadar

iyi olacaktır. Her psikolojik olayda anlamlı, tam ve basit olma eğilimi vardır. Bu kural psikologlar için algılama, öğrenme ve bellek konuları çalışırken yol gösterici bir ilke olarak kullanılmıştır. Bellek de tıpkı algılama ve öğrenme gibi tam ve anlamlı olma eğilimindedir (Sarica 2014).

Şekil 2.12 Pragnaz kuralı örnekleri (Anonymus 2011)

2.3.1.4 Duyuma Dayalı Kuram

1. Görgücü (Empricism): duygusal deneyimlerle elde edilen doğuştan olmayan duyulara dayalı algıdır.
2. Devinimsel (Transactionalizm): algılamada kişisel deneyimlerin rolünün etken olduğu düşüncesi üzerine kuruludur.
3. Doğuştancı (Nativist): Algıyı doğuştan geldiğini sonradan öğrenilmediği temellidir.
4. Rasyonalist (Rasyonalist) duyumlardan akılcı çıkarımlar yapmak üzerine temellenir.

2.3.1.5 Olasılıklı Öğreti Kuramı

Brunswik'in Olasılıklı Öğreti Kuramı, birbirine uzak ve yakın olaylar arasında beynin ilişki kurmasına dayanır. Bu kurama göre nesneler kendi özellikleri, bulundukları

ortamları, algılayıcı ile aralarındaki arabulucuları ve algılayanın özelliklerine bağlı olarak algılanırlar (Gordon 2004).

Olasılıklı öğreti kuramı hedef kitlenin niteliğine dikkat çekmektedir. Bunun için hedef kitlenin yaş, cinsiyet, bilişsel, duyuşsal ve hazır bulunuşluk düzeyi önem taşımaktadır. Olasılıklı öğreti kuramına göre yapılan tasarım, hedef kitlenin beklentileriyle şekillenmelidir. Tüm etkileşim ve iletişim olanaklarının, öğretimsel amaç doğrultusunda etkili bir şekilde kullanılması ve öğrenenlerin öğrenme sürecine etkin olarak katılmalarının sağlanması gerekmektedir. Kuramın dikkat çektiği diğer bir nokta ise, nesnelerin özelliklerinin onlara ilişkin algının oluşmasında ipucu sunmasıdır (Gordon 2004).

2.3.1.6 Bilişimsel Algı Kuramı

Bilişimsel yaklaşım kuramı, algıda bütünlüğe dikkat çeker. Başka bir ifade ile nesnelerin renkleri, şekilleri, hareketleri gibi fiziksel özellikleri ayrı ayrı değerlendirilmesine rağmen, bu özellikler bireylerin bilişsel ve duyuşsal nitelikleri doğrultusunda bir araya getirilip anlamlandırılmaktadır.

Bu kurama göre öğrenenlerin ön bilgilerine uygun ve geçmiş deneyimlerle bağlantılı olarak ele alan ve şekillendiren tasarımların, öğretimsel hedeflere ulaşılmasını sağlayacağını belirtir. Kuram, öğrenmenin gerçekleşmesi için, kullanılacak olan metin, resim, grafik, animasyon vb. gibi uyarıcılar ile materyalin genel yapısının, en sade ve en anlaşılır biçimde tasarlanması gerektiğini vurgular. Bunun yanında sayfaların belli kenarlıklara sahip olması, ya da aynı doğrultudaki bilgilerin, materyalde yer alan diğer bilgilerden kolaylıkla ayrılabilmesi için, sınır belirten uygun tasarım öğelerinden (çizgi, kenarlık vb) yararlanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bilişimsel algı kuramına dayalı olarak hedef kitlenin niteliklerinin daha ayrıntılı analiz edilmesi ve tasarım ortamına yansıtılması gerekliliğinin görsel algıyı oluşturma sürecini doğrudan etkilediği söylenebilir (Domke vd. 2002).

2.3.2 Algılama süreçleri

Bir mimari nesnenin insanoğlu tarafından duyular yoluyla fark edilip, bir imaj olarak kabul edilmesi ve bu olayın bir sonuca ulaşana kadar geçirdiği sürece algılama süreci denir (Aydınlı 1986).

Gerçek İmaj (Anlam); Algısal süreç nesnel uyarıların duyumsanmasını içeren “fizyolojik süreç”leri ve bu duyumsama sonucu oluşan bilişsel girdilerin yorumlanma, anlamlandırılması gibi işlemleri kapsayan “bilişsel süreç”leri içeren iki aşamalı bir yapı göstermektedir (Başkaya vd. 2003).

Arnheim’in algı (perception) ve biliş (cognition) olarak adlandırdığı algının bu kademeli sürecini 1920’lerde Ozanfant ve Le Corbusier birincil ve ikincil hisler olarak tanımlamışlardır. Birincil hisler fizyolojik sürece dahildir ve tamamiyle biçim ve renk tarafından oluşturulur. Bunlar insanlık için sabittir ve evrenseldir. Bilişsel süreçte ortaya konan ikincil hisler ise kişisel katılıma ve kültürel geçmişe bağlı olarak değişir. İkincil hisler kişiseldir, evrensel değildir ve onlar son derece çeşitli ve değişkendir. Böylelikle algı-biliş sürecinde insan mekanla ilişki kurduğunda öncelikle onun en somut, pragmatik boyutuna ulaşır ve bu somutluk deneyimle soyutlaşır . Fizyolojik süreç içindeki subjektif olgular herkes için genellenebilirken, bilişsel süreç içindeki subjektif olgular çok daha kişisel özellik göstermektedir. Renk, ışık, doku, form gibi mekansal uyarım elemanları görsel algılamanın temelini oluşturur ve mekan, sabit ve hareketli pek çok uyarım elemanına sahiptir (Başkaya vd. 2003).

Genel olarak algılamanın iki önemli süreci vardır:

1. Seçici dikkat (selective attention); insanoğlu çevreyi seçici bir biçimde algılar. Beynimize giren duyu verilerini işleyerek anlamlı bir algı oluşturma kapasitesi son derece sınırlıdır. Bu nedenle belirli değişkenlerin etkisi altında sürekli seçerek algılar. Algısal seçimi etkileyenler faktörler çizelge 2.2 anlatılmıştır (Güceloğlu 2012).

Çizelge 2.2 Algısal seçimi etkileyen faktörler (Güceloğlu 2012)

	Algılama süreci	
1	Uyarıcının özellikleri	Değişik gösteren uyarıcı hemen algılanır (change in stimulus)
		Büyüklik (size)
		Şiddetlilik (intensity)
2	Algılayan bireyin özellikleri	Beklentiler (expectation)
		İlgiler (interests)
		İnançlar (beliefs)
		Değerler (values)

2. Örgütlenme; biz genelde duyuları derler, toparlar, organize ederek bir anlam veririz. Bazı organizasyon kuralları- geştals ilkeleri algılamamızı etkiler ve önemli rol oynarlar.

***Şekil- Zemin (figure- ground): görsel alanda şekil bize daha yakındır ve bir nesne izlenimi verir, biçimi vardır ve daha aydınlık görünür. Zemin ise tanımlanması zor bir madde izlenimi taşır.

*** Tamamlama (closure) : bir nesnenin tümü görülmesede görülüyormuş gibi algılanır. Bize gelen bölük duyumları biz tamamlarız.

*** Devamlılık (continuity) : aynı giden birimler birbirleriyle ilişkili görünür

*** Yakınlık (proximity) : birbirine yakın nesneler guruplandırılarak algılanır.

*** Benzerlik (similarity) : birbirine benzer birimler bir algısal bütünlük kazanırlar (Güceloğlu 2012) .

2.3.3 Algıyı etkileyen etmenler

Algıyı etkileyen etmenler iç ve dış etmenler olarak ikiye ayrılmaktadır. İç etmenler duygular, ihtiyaçlar, zihinsel, zihnin neyi algılamaya hazır olduğu, korku, kaygı, öfke gibi durumlar, hipnoz ve telkindir. Dış etmenler ise fiziksel ve toplumsal kaynaklı etmenlerdir. Algıları bireyin içinde bulunan ortam da etkilemektedir (Özer 2005).

Algıyı etkileyen faktörler şöylece sıralanabilir:

- a. Dikkat: dikkati yönlendirmede uyarının niteliği ve niceliği ve insanın ilgi ve güduları de önemlidir.
- b. Yoğunluk: çarpıcı ses ve belirgin renkler algıyı etkiler.
- c. Büyüklük: uyarıcını uzayda kapladığı yer önemlidir.
- d. Yer : görsel uyarılar için gözün tam önü en iyi yerdir. Uzaklık ve yakınlık da algıyı etkiler.
- e. Renk : yalın ve parlak renkler daha çok dikkat çeker
- f. Şekil : çevresi ile farklı olan uyarın çabuk fark edilir.
- g. Hareklilik: hareketli uyarıcılar sabit olanlara göre daha çok dikkat çeker. Ama aşırı hareketli objenin detayları kavranmaz.
- h. Yenilik: monotonluğu bozma ve diğerlerinden farklı olmak algıyı etkiler.
- i. Önemli yaşantı ve öğrenilenlerin etkisi: insanın önceki hayat tecrübeleri onun algısını etkiler. Tanıdıklar çabuk ve detaylı bilgilerle, yabancılar sade bilgilerle algılanırlar.
- j. İlgi, ihtiyaç ve güdüler: insanların ilgisi hangi şeyi nasıl algılayacakları konusunda belirleyici olabilmektedirler
- k. Kişel özellikler ve ruhsal- psikolojik durum: yaş cinsiyet ve meslek gibi özellikler algıyı etkiler.
- l. Sosyal etkenler : algılarda insanın toplumsal çevresi ve kültürü de etkilidir. İnsanların değer yargılarını tutumlarını oluşturan en önemli etkenlerden biri yetiştirme tarzı ve sosyal çevresidir. Başka toplumlarda kendi toplumumuzda gördüğümüz özellikleri daha çabuk algılarız. İnsanlara iyi ve kötü değerleri kazandıran toplumdur.
- m. Yinelenme (uyarıcı sayısının fazlalığı): bir uyarıcı ne kadar fazla yineleniyorsa o kadar kolay algılanır.
- n. Basitlik: geniş kapsamlı ve karmaşık bir görüntü zor algılanır. Uyarıcı kendi içinde ve çevresiyle bir bütün oluşturmalıdır.
- o. Optik aldanma: göz yanılmalarında algıyı etkilemektedir.
- p. Abartma: kişiler bazen birbirine benzer uyarıcıların birisini kendisiyle öznel bağlar kurduğu için abartarak algılar.
- q. Genelleme: algılayıcı bazen bir örnekten benzeri hakkında genellemelerde bulunurlar.
- r. Ortam ve şartlandırma: ortama göre kişinin algılaması değişir.

- s. Beklentiler: beklenti belli şart ve durumların gerçekleşmesi halinde umulan bir sonucun ortaya çıkması öngörüsüdür. İnsanlar bekledikleri şeyleri algılarlar (Göksu 2003).

2.3.4 Karmaşık algılama süreçleri

İnsan yakın çevresini, içinde bulunduğu mekan ve mekanı oluşturan öğeleri, duyuları ve duygularıyla algılamakta, kavramakta ve değerlendirmektedir. Kişinin algılamasındaki temel amaç, kişinin mekan içindeki yerini belirleme isteği olmaktadır.

Örüntü algılama (Pattern recognition): Her bir örüntünün belleğimizde yerleşmiş bir kalıbı vardır ve gelen duyuşal verileri kalıba vurarak nasıl bir örüntü algılamakta olduğunuza karar veririz. Bu kuram kalıba vurma (template matching) kuramı adlandırılır.

İkinci kuram özellik analizi (feature analysis) adı altında bilinir. Bu görüşe göre biz duyuşal verilerdeki belirli özellikler algılarız ve bu özelliklerin bir araya geliş tarzından örüntüyü tanımlarız (Cüceloğlu 2012).

Özdeş'e (1986) göre; bu algılama işleminde ki paylar; görme duyusunun % 70, işitme duyusunun % 12.5, dokunma duyusunun % 12.5, koku alma duyusunun % 0.5 olarak tespit edilmiştir (Ak 2010).

Buradan da anlaşıldığı üzere algılamada görmenin işlevi diğer duyulara oranla oldukça fazladır.

Göz ve nitelikleri: Mekan ve mekandaki öğelerin algılanmasında fiziki, fizyolojik ve psikolojik koşulların dışında bireylerin o güne kadarki deneyimleri de büyük önem taşımaktadır. Belirli niteliklere sahip öğelerin önceden öğrenilmiş olması o öğelerle tekrar karşılaşıldığında onun algılanmasını kolaylaştırmaktadır. İnsan gözünün uzaklığa bağlı görme yeteneği şu şekildedir;

500-1000 m. çevre ve ışık koşullarına göre bu mesafeler içinde göz, sınırları içindeki objenin niteliğini ayırt edebilmektedir (insan-ağaç vb.)

100 m. insanın sosyal yaşantısının geliştiği mekanın sınırlarıdır.

70-100 m. de göz çevre koşullarına bağlı olarak, insanın cinsiyetini, yaşını ve hangi eylem içinde olduğunu algılayabilmektedir.

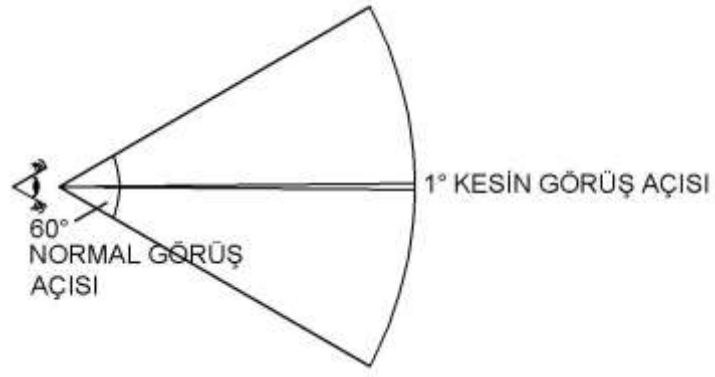
30 m. mesafe içinde göz insanın detay özelliklerini algılayabilmektedir.

20-25 m. sınırları içinde göz insanın ruh haline ve duygularına ilişkin verileri algılayabilmektedir.

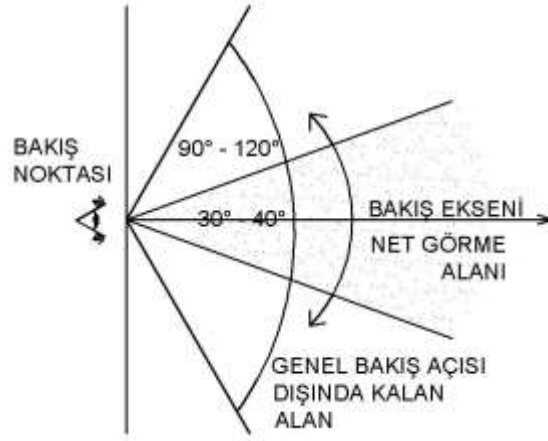
1-3 m. ise tüm detayların algılanabildiği uzaklıktır (Erkan 1996).

Gözün nitelikleri ile ilgili bir nokta da, mekanın üç boyutlu olması ancak izleyicinin hareketsiz durumda bu üç boyutlu mekanı ve objeleri izlemesinin mümkün olmadığıdır. insan gözlerini hareket ettirmeden, tek doğrultuda bakarsa 10° - 11° lik bir açı içinde kalan alanı ve objeleri net olarak, bu açı dışında kalan objeler gözün içbükey kısmına rastladığından silik olarak görülmektedir. Başın hareketsiz gözün hareketli olması halinde farklı kaynaklara göre düşeyde alt yarı görme açısı 45° , 65° veya 70° düşeyde üst yarı görme açısı ise 30° , 55° veya 50° olmaktadır. Bu değerlerin ortalaması alındığında, gözün düşeyde 120° açı yaptığı kabul edilmektedir (Erkan 1996), (Şekil 2.13-2.15).

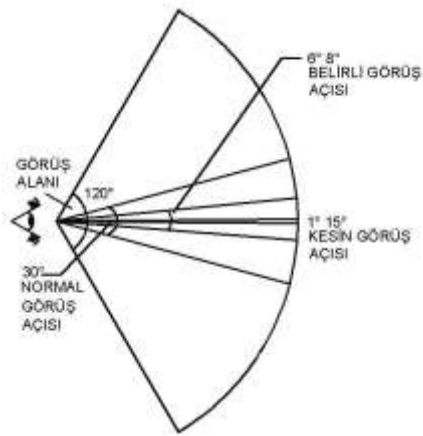
İnsanın başını hareket ettirmesi halinde bu objeler bir arka fon oluşturacak şekilde algılanmaktadır.

Şekil 2.13 İnsan gözünün düşey görüş açıları (Gül 1989)

Şekil 2.14 İnsan gözünün yatay görüş açılan (Gül 1989)

Şekil 2.15 İnsan gözünün görüş alanı (Gül 1989)

Gözlerin ve başın hareketiyle mekana ve objelere bakış doğrultuları değişmekte ve bunlar farklı olarak algılanmaktadır. Hareket halinde görülen birçok öge ve ögelere ait çekici alanlar, biçimler göz tarafından seçilmekte ve beyinde kalıcı izler bırakan görüntüler elde edilmektedir (Giritlioğlu 1991).

Bakış doğrultuları; Fiziki çevrede doğal öğelere insan katkısıyla oluşturulmuş düz doğrulardan oluşan öğelerin yanı sıra eğrilerden, dar açılı, geniş açılı kırıklardan oluşan doğal öğeler de yer almaktadır. Belirtilen bu doğrular doğal ve yapay öğeler üzerinde veya arasında görülen, devamlılığı olan ya da olmayan doğrulardır. Bakış doğrultusuna paralel olan ve bu doğrultuya yaklaşan doğru demetleri bakış doğrultusunda dikkatin toplanmasını ve görüntü derinliğinin artmasını sağlamaktadırlar. Bu doğrulara dinamik doğrular adı verilmektedir. Diğer bir grup doğru da statik karakterli doğrulardır. Bunlar derinliği değiştirmemekte, belli derinliklerde durağanlık yaratmaktadırlar. Bunlar görüntünün algılanmasında durağanlık sağlamada, görüntünün sınırlanmasında, bakış doğrultusunun kesilmesinde rol almaktadır. Değişik mekan derinliklerinin oluşturulmasında, istenen öğelerin vurgulanmasında bakış doğrultusuna dik doğruların kullanılması mekana zenginlik kazandırmaktadır. Mekanda bu doğruların yoğunluğu, çeşitliliği algılanan görüntülerin derinliliğinin ve çekiciliğinin artmasına neden olmakta, mekanı zenginleştirmektedir (Giritlioğlu 1991).

2.3.4.1 Yükseklik , derinlik ve genişlik algılaması

Nesneleri üç boyutlu görebilmek, yani derinlik algısı, gözdeki retina tabakası üzerine düşen optik ışının sinirsel uyarıcılar halinde bir desenden oluşan imge olarak beyine aktarılması ve beyinin serebral korteks adı verilen bölgesinde bilgiye dönüştürülmesi sürecidir. Derinlik algısı; nesneler arası uzaklığın ve en önemlisi de gözlemci ve çevresindeki nesneler arası uzaklığın tahmin edilmesini sağlar. Böylece insan için yaşamsal faaliyetlerini sürdürdüğü çevrenin üç boyutlu olarak algılaması, mekandaki hareketini ve davranışlarını yönlendirir (Çakıcı 2007).

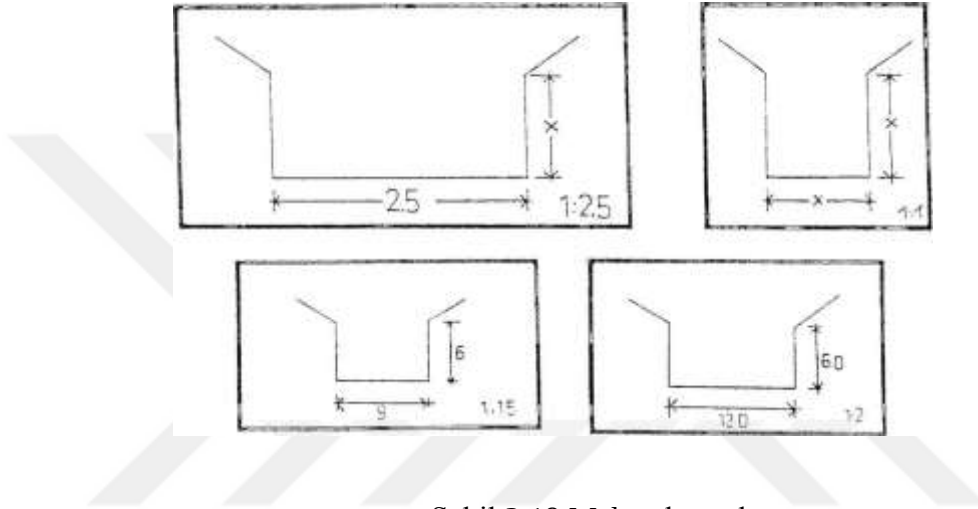
Uzaklık, erişebilirlik derecesini ve aynı zamanda ilgiyi ifade eder. İnsanlar yaşamlarındaki önem derecelerine göre diğer insanlarla ve nesnelerle ilgilenirler ve bunların kendilerine yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmek isterler (Çakıcı 2007).

İnsan ölçeği ile ilgili olan zıt mekanlar, dinamik-statik mekanlardaki en önemli etmen boyuttur. Düzenlenen mekanların başarılı olabilmesi için öncelikle mekan boyutlarının insanların fiziksel özellikleri ile ilişkilendirilmeleri gerekmektedir. Bu mekanlardaki boyutlandırma sübjektif bir olgu olmakla birlikte mekanın statik veya dinamik oluşuna, kültürel özelliklere, mimari akımlara, coğrafyaya, iklime ve tasarımcı yaklaşımlarına bağlıdır (Erkan 1996).

Lynch (1960), "Duvarların yüksekliği, mekan genişliğinin yarısı ya da üçte biri kadar olursa mekan kapanmıştır ve daha rahattır. Eğer oran dörtte bire inmişse kapanma rahatsız olacaktır" yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu yaklaşımı olduğu gibi kabul etmek kadar, insan ölçeği dışında kültür gibi dinamik olgulara bağlı olan mekan boyutlarının kalıplaşmış bir yargı doğrultusunda düzenlenmesi de hatalı olmaktadır.

Mekan ve insan arasındaki en temel bağ konfor duygusudur. Derinliği ve genişliği, yüksekliğine oranla çok az olan kapalı mekanlar; insanı boğan, sıkışmışlık ve baskı hissi uyandıran mekanlardır. Bunun yanı sıra yüksekliği, yatay boyutlarına oranla çok az olan mekanlar yeterli sınırlanmanın olmaması nedeniyle yalnızlık, desteksizlik, izlenme kaygısı sonucunda kaçma hissi veren mekanlardır. Statik mekanlar statik özelliklerinden dolayı daha az yükseklik ve derinlik verilerek düzenlenmesi gerekirken, dinamik mekanlar her zaman mekandan rahat bir çıkış imkânı verdiklerinden, bu özellikleri dikkate alınarak daha fazla genişlik ve yükseklik ile boyutlandırılmalıdırlar.

İnsanların konforlu olarak nitelendirdikleri ticaret meydanları üzerinde yapılan araştırmada, u meydanların genelde kare ve kareye yakın, 15-25 m. arası ölçülerde ve yüksekliği 6-10 m. arasında değişen mekanlar olduğunu ortaya konulmuştur. Bu boyutlar ise insanın karşısındakinin mimiklerini gördüğü 12 m. ve tanıdık bir yüzün seçildiği 24 m. arasındadır ve kişilerin birbirlerini gördükleri, rahatça karşılıklı vitrinleri kontrol edebildikleri orantılı mekan boyutunu ortaya koymaktadır (Gül 1989).

Şekil 2.19 Mekan boyutları

Mekanların uzunluğu söz konusu olduğunda, bir mekanın bir aksı diğerinden %50 oranında ve daha fazla uzun ise bu mekan doğrusal mekan olmaktadır. Mekan uzunluğunda uygun oranı bulabilmek için çeşitli oransal ifadeler vardır, ancak Altın Oran adı ile anılan ve Rönesans'tan beri güncelliğini koruyan $A/B=(A+B)/A=1.618$, kısaca $8/5=1.6$ olarak ifade edilen orandır. Bu oran iki göz ile birlikte bakıldığında ortaya çıkan en iyi görüş alanına sahip oransal uzunluğun yatayda düzenlenmesidir (Gül 1989).

Mekan uzunluğu yukarıda ifade edilen oranların dışında insanların hareketleri ve hızları ile de orantılıdır. İnsanların normal yürüme hızı ile dikkatleri dağılmadan yürüyebildikleri sınır, mekanın uzunluğunun belirleyicisi olmaktadır. İnsanın psikolojik ve algısal boyutunu kapsayan bu uzunluğu, mekanın genişliği ve yüksekliği ile ilişkilendirerek

mekanın oluşturulması başarılı bir sonuç elde edilmesi için çok önemlidir. Bu ölçütlere göre düzenlenen mekanlar yayalar ve araçla hareket halinde olan kişilerce aynı şekilde algılanmamaktadır. Aracın hızına bağlı olarak araç içindeki kişiler hız arttıkça daha az detayı algılayabilmekte ve yayaya oranla mekanı daha kısa sürede terk etmektedirler (Erkan 1996).

Mekanın çok uzun olması, tasarımcıya mekanı düzenlemede ve esneklik yetirmede zorluklar yaratırken, yaya için bir mekandan diğerine ulaşmada mesafenin artması sonucunda yıldırııcılık ve tek düzeliğe neden olmaktadır. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için uygulanabilecek çözüm yolları; yapıları geri kaydırarak mekana hareketlilik kazandırmak, sokağın yönünü değiştirmek, kot değişikliği düzenlemek, farklı zemin malzemesi, peyzaj öğeleri, yolun iki tarafında farklı öğeler kullanmak, vb. olarak sıralanabilmektedir (Erkan 1996).

Çizelge 2.3 Çevresel deneyimlemenin öznitelikleri (Geboy vd. 2001)

Ulaşılabilirlik	Bir mekan içerisinde fiziksel harekete ve kullanıma olanağın olması.
Hareketlilik	Mekanın içerisinde, insan davranışı ile ilgili hareketliliğin algılandığı yoğunluk.
Uyarlanabilirlik	Bir mekan ya da bileşenlerinin, farklı ve yeni davranış biçimlerine ne ölçüde olanak sağladığı.
Konfor	Mekanın ne ölçüde duysal ve antropomorfik uyum sağladığı ve iş performansını kolaylaştırdığı.
Kontrol	Mekanın ne ölçüde kişiselleştirme ve sahiplenmeye olanak tanıdığı.
Kalabalık hissi	Mekan içerisinde algılanan yoğunluk.
Anlaşılabilirlik	Kişilerin mekan içerisindeki ana bileşenleri ve mekansal ilişkileri ne düzeyde algıladığı ve yön bulabildiği.
Anlam	Mekanın ne ölçüde kişisel ve kültürel anlam(lar) taşıdığı.
Mahremiyet	Kişiler arası görsel ve sesli uyarıların mekan içerisinde ne ölçüde denetlenebildiği.
Güvenlik	Kişinin mekan içerisinde kendini ne ölçüde fiziksel ve duysal olarak güvende hissettiği.
Duysal uyarı	Farklı duysal yöntemlerle (görme, işitme, koku ve tat alma, dokunma) hissedilen uyarıların nitelik ve yoğunluğu.
Sosyalleşme	Mekanın kişiler arası sosyal iletişimi ne derece olanak sağladığı ya da engellediği

2.3.4.2 Yatay ve düşey boyutların algılanması

Yatay ve düşey boyutlar gözün yerden yüksekliğine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Ayakta duran bir insanın gözü 1.50 m. - 1.60 m., oturan bir insanın gözü ise 1 m. - 1.20 m. yüksekliktedir. Araştırmalarda, aynı uzaklıktaki düşey öğeler ya da boyutların, yatay boyutlara oranla daha uzun olarak algılandığı ortaya konulmuştur. Yatay boyutlar ve uzaklıklar gerçek boyutlara göre daha kısa, buna karşılık düşey ölçüler ise gerçek ölçülere göre daha uzun olarak algılanmaktadır. Ögenin uzaklığının artmasıyla birlikte yatay boyuttaki yanılgının arttığı belirtilmektedir (Erkan 1996).

Yatay uzaklıkların kısılması ve mekan boyutlarının belirlenmesinde iki önemli olgu söz konusudur. Birincisi, birbirinin arkasına düşecek biçimde yer almış yapılarda görüntü olduğundan yüksek ve yoğun olarak algılanmaktadır. Bu konumda yapılar arası uzaklık farkları sıfıra inmektedir. İkinci durum ise birbirine göre kaydırılarak konumlanmış yapı alanlarında gözlenmektedir. Bu durumda ufuk hattı, yapı çizgileri arasındaki ilişkiler açık olarak seçilebilmektedir (Erkan 1996).

2.3.4.3 Renklerin algılanması

Mekanın algılanması, ışık algılaması, mekansal organizasyonların algılanması ve renk algılanması gibi algılama türlerinin bütünleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Mekan algılamasında ışık kaynağının durumu, yoğunluğu dışında mekanı oluşturan elemanların renk türü, tokluğu ve değerleri de elemanların arasındaki uzaklığın algılanmasında önem taşımaktadır (Kıran 1992).

Renk deneyimimiz üç boyutlu renk alanı tanımlanır. Üç boyutludan amaç rengin tonu, doygunluğu ve parlaklığıdır. Nesnenin parlaklık algısı, genelde o nesneden retinaya yansıyan foton miktarına, renk algısı ise ışığın dalga boyuna bağlıdır. Açıklık algısında, nesnenin dokusu ve geometric yapısından kaynaklanan yansıtma fonksiyonu ve nesneyi

aydınlatan ışık kaynağının şiddeti gibi iki temel fiziksel özellik rol oynar (Berk ve Özkul 2014).

İnsan, günışığının bir prizmadan geçirilerek elde edilen renk spektrumu üzerinde kırmızı ile mor arasında kalan renkleri görebilmektedir. Renkler, insan üzerinde aktiflik, pasiflik, neşe, can sıkıntısı gibi duygular yaratan olgulardır. Mekanı dolaylı olarak genişletmek, daraltmak yani mekanın etkisini değiştirmek renklerle sağlanabilmektedir. Örneğin; koyu renklerin aşağıya doğru bastıran etkileri kullanılarak çok yüksek tavanlı mekanların bu etkileri tavanları koyu renk ile boyayarak giderilebilmektedir. Açık renkler ise tam tersi bir etki sağlamaktadır (Özdemir 2005).

İtici kuvveti olan renkler (sıcak renkler turuncu, kırmızı, yeşil, erguvan) bir mekanda küçük yüzeyler için, itici kuvveti olmayan renkler (soğuk ve pasif renkler; mavi, yeşil-mavi ve mor) ise mekandaki büyük yüzeyler için uygundur. Sıcak renkler; aktif, heyecan verici ve teşvik edici, soğuk renkler; pasif, sakinleştirici ve içedönüklük etkisi sağlamaktadır (Özdemir 2005).

Renklerin etkisi, aydınlığa ve etkilediği mekana da bağlıdır. Açık renkli yüzeylerin., koyu renkli yüzeylerden ölçü bakımından daha büyük algılandıkları deneylerle saptanmıştır. Ayrıca; sıcak, koyu ve parlak renklerin, soğuk, açık ve mat renklerden daha yakın algılandıkları tespit edilmiştir (Danby 1963).

Sıcak ve açık renkler, yukarda teşvik edici, yandan ısıtıcı, yakınlaştııcı, aşağıdan hafifletici, kaldırıcı etki etmektedir. Sıcak ve koyu renkler, yukarıdan vakur, ağırbaşlı, yandan etrafı çevrili, aşağıdan emniyet duyguları uyandırmaktadır. Soğuk ve açık renkler, yukarıdan aydınlatıcı, dinlendirici, yandan genişlik ve enginlik, aşağıdan üzerinde yürümek için düzlük etkisi yaratmaktadır. Soğuk ve koyu renkler, yukarıdan tehdit edici, yandan soğuk ve kederli, aşağıdan şikâyet edici ve aşağıya çekici etki etmektedir. Ayrıca renklerin kan basıncı ve mide salgıları üzerine etkileri deneylerle saptanmıştır. Bazı renkler dikkat yeteneğini artırırken, bazıları azaltmaktadır. Kısaca mekanın renkleri; bireyin sağlıklı-hasta, mutlu-mutsuz hissetmesine neden olmaktadır (Kıran 1992).

2.3.4.4 Forma Dayalı Algı

Form algısı oluşturulan biçimin çözümlenmesi, insanoğlunun algıladığı yapıya belirli anlamlar yüklemesi ile gerçekleşir. Biçimin çözümlenmesi aşamasında biçimle iletilen mesajın birey tarafından alınması ve yorumlanması gerekmektedir.

Rasmussen, 1994 yazdığı gibi Appleyard göre birey bir yapıyı ya da yeri, “dört nedenin” bileşkesi olarak algılamaktadır”

Birey bir yapıyı ya da yeri,

- * Fiziksel biçimin belirleyici özellikleri ile (imgelenebilirliği ile),
- * Kent çevresine bakıldığında yapının görülebilir olma özelliği ile,
- * Kullanımı, kişisel etkinlikleri ve diğer davranışlar için üstlendiği rol ile,
- * Genel anlamda algılayıcının kültürel anlamına ilişkin yaptığı çağrışımlar ile, algılayabilmektedir (Mozaikçi 2010).

Farklı formlar ve bu formların farklı yüzeylerle düzenlenmesi bireyin yapıyı farklı algılamasına sebep olmaktadır. “Dikdörtgen formlar dengeli ve dinamik etki, dar açılı formlar dengesiz ve rahatsız etki, dairesel formlar rahatlatıcı ve dinlendirici etki yaratmaktadır. Eğri veya çapraz yönler, görsel etki açısından enerjik ve dinamik olarak algılanırlar” (Ertürk 1991).

Biçimi oluşturan çeşitli bileşenler ve öğeler sınırladıkları aktivitenin niteliklerine bağlı olarak şeffaf/opak, düzenli/düzensiz (organik), sert/yumuşak, belirli/belirsiz özelliklere sahip olabilirler. Bu bileşenler ve öğeler gerek biçimleri gerekse de yüzeyleri ile mekansal örgütlenmede sınırlayıcı, birleştirici, yönlendirici ve odaklayıcı roller üstlenirler. Bu bileşenler ve öğeler bir taraftan mekanın formunu tarif edip, o mekanın deneyimlenilmesinde etkili olurken, diğer taraftan görsel, dokunsal, sessel, ışıksal ve ısısal algılanmasını sağlayarak, mekanın formunun ve yüzeylerinin kavranmasına yardımcı olurlar (Aydınlı 1986).

Hersberger göre mimarlık eğitimi almış kişiler çevreyi, fiziksel özellikleri ön planda, kullanıcılar ise anlam ve yararsal boyutu ön planda algılamaktadırlar. Buna göre çevre

tasarlanırken dört önemli öge örgütlenmektedir. a.mekan, b. anlam, c. iletişim ve d. zaman.

Mekanın örgütlenmesi ve formun oluşması aynı anda bir anlam da taşır. Bir ortam içerisinde mimari eseri oluşturan ve onu kullanan, onunla iletişim kuran insan, onu biçimlendirirken ve kullanırken sadece biçimi değil, ifade ettiği şeyi, yani anlamını da sorgular. Yani Mimarlık bir iletişim değeri taşır; çevre içerisindeki algısal ve anlamsal değerleri simgeler (Aydınlı 1986).

2.3.4.5 Hareket algısı

Dış dünyadaki nesneler mekan-zaman boyutunda konum değiştirdiklerinde, görsel system bu hareketleri saptar. kimi zaman nesnelerde fiziksel hareket olmaz, fakat bazı fiziki kurallar ve beyin fizyolojik özellikleri nedeniyle bir illüzyon olarak hareket algılanır. Bu nedenle hareket algısı gerçek fiziksel hareketin ve haziri nesne hareketinin algılandığı alt türler içerir (Berk ve Özkul 2014).

Basit hareket algısı malumat işlemeye özgü bazı farklılıkların gözlendiği birinci ve ikinci derecen hareket algısı olarak iki ayrı kategoride ifade edilmektedir. Birinci dereceden hareket algısı şekil- zemin farkının algılandığı nesne sınırlarının aydınlanmasına bağlı hareket algısıdır. İkinci derecede hareket algısı ise nesne sınırlarında aydınlanma ipuçlarının olmadığı sadece yüzey dokunum zıtlıklarının hareketine bağlı olarak algılanmasıdır (Berk ve Özkul 2014).

Zahiri harek algısı: stroboskobik hareket algısı Werthaimer'in beta fenomen olarak tanımladığı bir zahiri hareket algısıdır. Werthaimer'e göre beta hareket algısı hareket eden nesneler bakımından gerçek harekete benzer, algılanan hareketle fiziksel hareket arasında bir fark vardır.

Hareket hissi kimi durumlarda bir hareketin ardıl etkisi olarak yaşanır. Akan bir şelaleye veya dönen bir spirale bir süre bakıldığında önceki hareketin tersi yönünde bir hareket illüzyonu yaşanır (Berk ve Özkul 2014).

2.3.5 Şekil ve nesne algısı

Algı, temel olarak iki şekildedir. Özne merkezli (autocentric) duyular, insanın nasıl hissettiği ile ilişkilidir. Nesne merkezli (allocentric) duyular ise nesnelleştirme ve bilgi ile ilgilidir. Görme duyusu, özellikle de renk algısı büyük ölçüde nesne merkezlidir. Görme duyusu insanlarda en baskın duyudur ve diğer tüm duyulardan daha fazla bilgi sağlar. Görsel algı; mekana, uzaklığa, ışık kalitesine, renge, biçime ve dokusal değişim ölçüsüne bağlı, karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle çevre algısı büyük bir ölçüde görsel olarak ortaya çıkar (Berk ve Özkul 2014).

2.3.5.1 Nesne algısında bazı kuramlar

Nesne algısında bazı kuramlar aşağıdaki gibi sıralanabilir: Yukarıdan aşağıya- aşağıdan yukarıya; bu iki yaklaşım sadece algıda değil bütün bilişsel süreçlerin açıklanmasında kullanılır. Nesne tanımında nesnenin özellikleri ön plana çıkaran tanımın veri, yani uyaran tarafından yönlendirilen bir süreç olduğunu vurgulayan kuramlar bu başlık altında toplanır.

Duruş temelli ve duruştan bağımsız kuramlar; her nesnenin farklı ışık düzeyi altında veya farklı açılardan bakınca farklı görüldüğü ve bu farklı görüntülerin her birimi kişisel görsel hafızada depolandığını varsayar (Berk ve Özkul 2014).

2.3.5.2 Şekil ve nesne tanıma kuramları

Nesne algılamasının ilk aşaması alt düzey görsel veri işleme aşamasıdır ve bu aşamada bir nesnenin dış hatları başarılı bir şekilde algılanıp diğer nesnelerden ayırt edilir. Görsel sahnedeki renk ve gölge farklılıkları farklı görsel uyarılmalar yarattığından bir nesneyi algılama ve ayırt etmede önemli rol oynarlar. Görsel uyarıları gruplama ve ayırıştırma

orta düzey görsel veri işleme aşamasında gerçekleşir. Yüksek düzey görsel veri aşamasında ne görüldüğünün farkına varılır nesnenin ne olduğu adlandırılır ve hangi tür nesne kategorisine girdiği anlaşılır.

1-Şablon eşleme Kuramı (Görsel depoda nesnenin bire bir kopyası saklanır):

Üzün süreli hafızada yüzler, nesneler ve şekiller ile ilgili şablonların depolandığını ve tanımanın buna bağlı olduğunu ileri sürer. Kuram bir nesne veya örüntünün görsel depomuzdaki en küçük parçasına kadar noktasal bir resmine sahip olduğumuz için tanıdığımızı öngörür.

2- Prototip eşleme Kuramı (Görsel depoda nesnelerin soyut bir özeti saklanır):

Günlük hayatta önceden görmediğiniz görüntüyü bazı özellikler çerçevesinde tanıdığımız bilinen bir gerçektir. Belirli bir nesne kategorisine giren bildiğimiz bütün nesnelerin sahip olduğu ortak özelliklere ilişkin soyut örnek prototip olarak adlandırılmıştır.

1- Özellik Kuramı (Demokrasinin temeli biyolojik midir?):

Kuram bir nesnenin tanınmasını nesneye özgü çizgilerin, kesişen çizgilerin yaptığı açılar ve çizgilerin yönü gibi özelliklerinin saptanması sayesinde gerçekleştiğini öne sürer.

2- Bilişimsel Kuramlar (Makinelerde nesne tanır):

İnsana özgü örüntü tanıma sistemini anlayıp yapay olarak uygulamaya çalışan bilimciler sayesinde hem biyolojik görsel sistemlerin veriyi nasıl işlediğidaha iyi anlaşılmış, hem de belirli örüntüleri tanıyan programlar geliştirmiştir.

3- Marr'ın yapısal tanıma Kuramı (Nesne tanıma alt düzey eskizlere gerçekleşir):

Yapısal tanıma kuramı bilgisayarlarda kullanılabilecek nesne tanıma programına özgüdür. Kuram nesne ve şekilleri oluşturan ana parçaları kodon olarak tanımlar ve bu parçalar basit algı üniteleri olarak kabul eder. Kurama göre insan beyni bu parçalar arasındaki ilişkileri tanır.

4- Bileşenine göre tanıma Kuramı (Nesneler geometric ikon denen alt parçalardan oluşur):

Kuram nesnelerin geon odlandırılan üç boyutlu farklı geometric ikonlardan oluştuğunu belirtir.

5- Bağlama göre tanıma Kuramı (nerede bulunuyorsan O'sun):

Bu tür kavramlar yukardan- aşağıya güdümlü işlemeyi merkeze alır ve öğrenmenin algıda oynadığı rolü ön plana çıkarır. Buna göre dış dünya gerçekliği algının oluşmasında temel olmakla beraber bu gerçekliğinin algılanması sinir sisteminin işleme kapasitesine bağlıdır ve mevcut durumlar önceki deneyimlere göre algılanır.

6- Algısal Kuram (Bakış açısı bakılan şeyi biçimlendirir):

Algısal kuram deneyim ve beklentilerin algıyı yönlendirebileceğini ifade eden kavramdır. Belirli bir örüntünün farklı yörüngeleri mümkünken, önceki maruz kalmalar nedeniyle bunlardan birinin daha baskın gelmesi söz konusudur (Berk ve Özkul 2014).

Çevrenin algılanışını nesne algısından ayıran temel farklılıklar aşağıdaki gibidir .

- Ölcek ve karmaşıklık; çevrenin algılanması anlık bir olay değildir. Çevreyi oluşturan unsurlar genellikle çeşitli ve karmaşıktır, bu nedenle çevrenin tam anlamıyla deneyimlenmesi zaman alır.
- Kuşatma: çevre insanı kuşatan bir ortam olduğu için dışarıdan değil içeriden algılanır. Bir anlamda insan çevrenin bir parçasıdır.
- Amaca yönelik ilişki kurma: insan genellikle çevresiyle belirli bir amaç/ hedef için etkileşimde bulunur. Bu nedenle çevrenin bazı yönleri ortaya çıkar, bazı yönleri ise arka plana atılır.

Çevreye ilişkin imgeler, gözlem ve deneyim yoluyla oluşurlar ve değer yargıları, inançlar ve davranış biçimlerine bağlı olarak süzgeçten geçirilirler. Değer yargıları; dünyanın nasıl işlenmesi gerektiğine yönelik kuralcı fikirlerdir. İnançlar; dünyanın aslında nasıl işlediğine dair fikirlerdir ve kanıta dayalı değildirler. Davranış biçimleri ise daha önce var olan beğeniler/hoşnutsuzluklar ve belirli durumlara karşı tepki eğilimleridir (Çakıcı 2007).

2.3.6 Çevrenin algılanması ve temsili

İnsan davranışları belirli bir fiziksel ve sosyal çevrede oluşmaktadır. İhtiyaçlar ve ilgiler doğrultusunda kullanılan bu bilgiler, insanların yaşadıkları dünyayı algılamasına ve davranışlarının şekillenmesine öncülük etmektedir (Biter 2008).

Mekansal davranışlar insanın mekana ilişkin imajlardan etkilenmektedir. Fiziksel çevrenin sadece biçimsel değil yapı ve örüntü olarak gösterdiği nitelikler de algılama ve temsili açısından önem taşımaktadır (Göregenli 2010).

Morval'a (1985) göre çevre üç düzeyde açıklanabilir:

Mikro çevre: kişisel mekan ya da bir gruba özgü alan

Mezo çevre: evler, komşuluk birimi, mahalle

Makro çevre: kent, kentsel topluluk, bölge (Morval 1985).

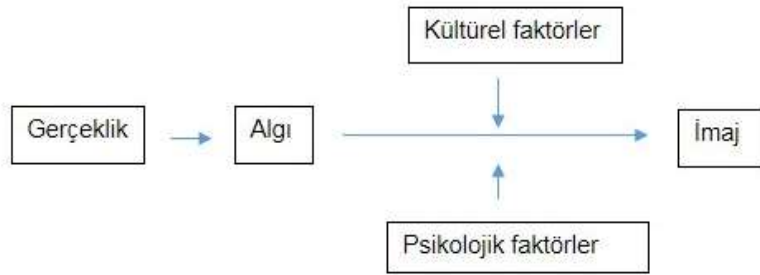
İttelson ve arkadaşlarınca önerilen çevre-insan etkileşimlerini açıklayan 8 postüla Morval (1985) tarafından belirtilmiştir:

1. Çevre deneyimi, global bir tarzda yaşanmaktadır. Çevrenin davranışa etkisini incelerken tüm uyaranlar ve fiziksel düzenlemenin karmaşıklığı dikkate alınmalıdır.
2. İnsan çevrenin bir parçasıdır ve yaşam çerçevesiyle ilişkisi dinamiktir, her kişi özgül, çevresel özelliklerle nitelendirilir.
3. Tüm fiziksel çevre, aynı zamanda sosyal bir sistemdir ve herkes çevreye sosyal bir aktör olarak rolüne uygun bir şekilde çevreye tepkide bulunur.
4. Fiziksel çevre davranış üstünde, ilgili deneyim tipine göre etkide bulunur. Bu deneyim karmaşıklaştıkça, etkileyen etmenlerin çeşitliliği artar, bu durumda fiziksel çevre daha az önemli olacaktır.
5. Çeşitli bağlamlarda çevre, algı eşiğinin altında etkide bulunur.
6. Nesnel çevre ile algılanan çevre arasında farklar bulunabilir. Kişilik, etnik köken ve hatta o andaki mizaç durumuna göre işleyen süreçler söz konusudur.
7. Çevre bir dizi zihinsel imgeler halinde öğrenilir ve bütünleştirilir. İnsan, mahallesinin, kentinin, alıştığı yolların seçici temsillerini geliştirir. Bu temsiller onun günlük çevresini

kullanma ve hissediş biçimini etkilerler. Bu bilişsel yapının oluşturulması, algılanan çevreyi yapılandırarak ve kodlayarak yaşam çerçevesini kullanmayı sağlar. Görülen dünyaya bir tür biçim veren işte bu içselleştirilmiş çevredir.

8. İnsan, çevreye simgesel bir değer bağlar. Kendisi ve gerçeklik arasında kültürel mirasının şekillendirildiği simgesel bir çevre oluşturur (Morval 1985).

Zihinsel imaj; Lynch'e (1960) göre zihinsel imajlar gözlemciyle çevresi arasında iki yönlü bir sürecin sonucudur. Çevre sınırlar ve ilişkileri sağlar, gözlemci uyabilirliği ve kişisel amaçlarının ışığı altında seçer, örgütler ve gördüğünü anlamlandırır. Her birey kendi imgesini yaratır ve taşır; ancak aynı kümeye dahil olan bireyler arasında temel bir uyuşma vardır. Ortak imge bir tek fiziki gerçeğin ortak bir kültürün ve temel fizyolojik doğanın karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkması beklenen uyuşma alanıdır (Göregenli 2010).

Şekil 2.20 İmge oluşumu (Göregenli 2010)

Zihinsel haritalama; kişinin yaşam çerçevesinde oluşan olguların kalitesiyle ve göreceli konumlarıyla ilgili bilgiyi kodlamasına ve depolanmasına yarayan bir dizi psikolojik dönüşümden oluşan bir süreçtir (Göregenli 2010).

Şekil 2.21 Zihinsel haritalama oluşum süreci (Göregenli 2010)

İmaj ve imgeleme terimleri farklı anlamlarda kullanılır. Holt (1964) imgelemenin duygulanımın bilinçsel ve öznel temsilini gösteren jenerik bir terim olduğunu belirlemiştir. Richardeo (1969) algıdan nicel yada nitel olarak ayırmayı önermiş ve imgeleme kavramının canlılık, control edebilirlik uyarana bağımlılık boyutlarına dikkati çekmiştir (Downs ve Stea 1973).

Mekansal imaj; Lynch (1975) somut dış dünyanın kişinin zihninde yer eden genel imgesel görüntüsünü çevresel imaj olarak isimlendirmiştir. Bu imge, anlık algılamaların ve geçmiş deneyimlerin anılarının birlikte doğurdukları bir üründür, bilgileri yorumlamakta ve eylemi yönlendirmekte kullanılır. Yol bulma mekansal imajın önemli bir fonksiyonudur (Lynch 1960).

İmaj mekan içerisindeki hareket için etkin bir harita sağlar ve davranışlarımız konusunda önemlidir. Lynch (1960)'e göre bir imge yaşanan ortamda yol bulma konusunda yararlı olacaksa, birtakım niteliklere sahip olmalıdır: Bireyin, bulunduğu çevre içinde arzuladığı ölçüde hareket edebilmesi için yeterli olmalıdır, hatta pragmatik anlamda gerçek olmalıdır. Harita kullanıldığında, bu harita nasıl olursa olsun evinin yolunu bulabilmelidir. İmge en az zihinsel çabayı gerektirecek biçimde belirgin ve eksiksiz olmalıdır, yani harita okunabilmelidir. İmge güvenilir olmalıdır, fazladan ipuçları vermelidir, böylece hareket seçenekleri tanınmalı, başarısızlık riski yüksek olmamalıdır (örn. sağa ya da sola sapmak için yanıp sönen bir ışık, tek işaretse elektrik kesintisi bir felakete yol açabilir). İmgenin değişken olması; değişikliğe açık olması, bireyin gerçeği araştırmaya ve düzenlemeye devam etmesine olanak tanınması istenilen özelliklerdir, boşluklar olmalı ve birey bu boşlukları kendisi tamamlayabilmelidir. Bir diğer önemli nitelikte imgenin öteki bireylere aktarılabilir/anlatılabilir olmasıdır (Biter 2008).

Boulding (1956) imajın netliğiyle ilgili olarak; kesinlik- kesin olmama, gerçeklik-gerçek dışılık ve genel-özel olmak üzere üç boyuttan bahsetmiştir. İmajların netliğine nesnel gerçekle karşılaştırma ve başkalarıyla paylaşılma derecesinin yardımcı olduğunu belirtmiştir. Boulding ayrıca imajın çeşitli yönleriyle ilgili olarak 6 tür imaj belirlemiştir: mekansal imaj, zamansal imaj, ilişkisel imaj, bireysel imaj, değer imajı ve duygusal imaj (Göregenli 2010).

Lynch (1960)'e göre çevresel imajın oluşabilmesi için iki çeşit veriye ihtiyaç vardır; bölgelerin ve objelerin yerleşimi ve bunların bulundukları çevre içinde sahip oldukları karakteristik özellikler. Appleyard ve Lynch çevresel verilerin zihindeki ilişkilerini ve verilerin birbirleri ile olan bağlarını farklı biçimlerde tanımlamış olsalar da söz konusu verilerin zihinde bir çeşit bilgi sistemi oluşturduğu konusunda hemfikirdirler (Garip 2003).

Çevrenin temsilini etkileyen etmenler: Alppleyard binaları tanımayı ve hatırlamayı sağlayan beş temel nitelik üstünde durmuştur: hareket (etrafta etkinlik oranı), tasarlanabilirlik, görülme düzeyi, kültürel anlam ve biçimin tekil yanları.

1) Çevredeneyimine ilişkin değişkenler

a- Doğum yeri b- Oturma hareketliliği C- Oturma süresi d- Ulaşım tarzı

2) Sosyal boyutlar

a- Sosyal tabakalar bakımından mekan kullanımı

b- Psikolojik harita ve sosyal tabakalar c- Grup tercihleri

3) Kişisel etkenler

a- Yaş b- Cinsiyet c-Kişilik boyutları (Morval 1985).

Milgram (1972) kentsel imajların oluşumunda popülasyonun akıcılığı anlamındaki merkezilik (C) ve sosyal ve mimari açıdan ayırıcı özelliklerin (D) rol oynadıklarını belirttikleri bir formül geliştirmişlerdir:

Tanıma (İmaj) = f (C * D). İmajın oluşmasını etkileyen faktörleri iki grupta toplamışlardır:

• **Fiziksel Etkenler;** bina ve yapıların ayırıcı mimari özellikleri, halk tarafından sıklıkla kullanılan alanlara yakınlıkları.

• **Sosyal Etkenler:** genelde kullanılan yapıların sosyal ve psikolojik anlamları.

Milgram'ın kentsel imajların, kentsel alanlardaki bina ve yapıların insan zihninde biçimlenmesinin bir ürünü olduğuna dair görüşü Appleyard (1976) tarafından da desteklenmiş ancak binaların ayırıcı mimari özellikleri dışında herhangi bir fiziksel özelliğin dikkate alınmamasını eleştirmiştir (Biter 2008).

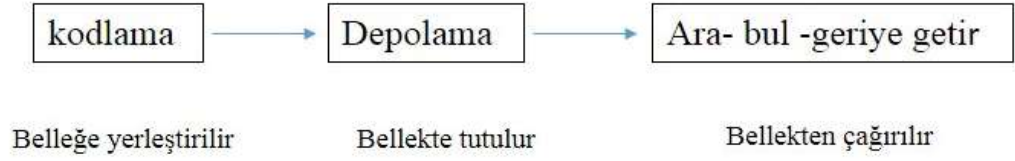
2.4 Bellek

Bellek kavramı yoğun olarak nörolojinin, psikolojinin, felsefenin ve sosyolojinin çalışma alanları içerisinde yer alır. Nörologlar; belleğin nörolojik temellerini, psikologlar; belli durumlardaki bireylerin bilişsel ve duygusal hatırlama süreçlerini, psikanalistler, belleğin uzun süreli yaşam öykülerindeki yerini, filozoflar, belleğin olgusunu, sosyologlar; topluluk belleklerinin oluşumunu, tarihçiler; insan belleğinin tarih karşısında güvenilirliğini araştırırlar. Cambridge felsefe sözlüğü; belleğin, şu andan oluştuğunu, geçmişte yaşanan bir durum veya olayın bellek için gerekliliğini ve belleğin her ikisinin de bulunduğu içsel ve nedensel ilişkileri içerdiğinden bahseder (Anonymous 1995).

Deneyimleri, duyuları, izlenimleri, algıları, kavrayışları, yeniden canlandırmak üzere saklayarak tutma yetkisi bellek olarak tanımlanmaktadır (Güçlü vd. 2002).

Belleğin sadece bireye ait bir özellik olmadığı, toplumsal olarak belirlendiği üzerine düşünceler toplumsal bellek kavramını ortaya koymuştur. Bellek denilen bu yetenek insanın toplum içerisinde gelişimini ve etkinliğini sağlayan en önemli özelliklerinden biridir. Toplum bilimleri sözlüğü'nde bellek şu şekilde tanımlanır. "...İnsan, nesnel gerçeklikle etkileşiminin sonuçlarını saklamasaydı ve gerektiğinde onları yeniden üretip yararlı bir duruma getiremeseydi insan ve bundan ötürü de toplumsal bir varlık olamazdı. Bellek, insanın ussal düzenini en yetkin bir biçimde dile getiren bir yetidir..." (Hançerlioğlu 2001).

Algı tanımı, çevresel psikoloji üzerinde çalışan Downs ve Stea (1973) tarafından bilişim ile birlikte ele alınmıştır. Mekansal çevreden alınan bilgilerin kodlanması, saklanması, hatırlanması ve tekrar kodların çözülmesi süreci olarak açıklanmaktadır (Cüceloğlu 2012).

Şekil 2.22 Belleğin üç aşaması (Cüceloğlu 2012)

Algılanan şey beyne iletilir. Beyin tarafından algılanmak demek bir nesneyi eski deneyimler yoluyla yorumlamak demektir. Duyu organlarına çarpan fiziksel uyarıcının oluşturduğu etkinlik bireysel farklılıklara bağlı olarak seçici işlemlerden ayıklanarak geçmekte ve bellekte bir simge oluşmaktadır. Algısal deneyimin bilinçli farkında olma şekline dönüşümü görsel izlenimin oluşmasıyla gerçekleşmektedir (Aydınlı 1986, Cüceloğlu 2012).

Bireyin belleği yaşama biçiminin bir ürünü olduğuna göre, bireyin evi ve belleği arasındaki ilişki mekansal belleğin ilk oluştuğu çocukluk evine kadar gitmektedir. Çocukluk dönemi, kişinin kendi bilincine vardığı, kendisini varoluşun eşsizliği içinde gördüğü bir dönemdir. Çoğunlukla çocukluk dönemi zihinde daha soyut bir yaşam dönemini anımsatır. Anımsamalar ve çocukluk hatıralarının zihinde canlanması, yaşanan yerdeki anılarla bütünleşir. Çocukluk dönemi hatırlarında sürekli bir “yer” olgusu vardır. Bilinçaltı çocuklukta ait olunan yere gidiş gelişleri tekrarlar (Özak ve Gökmen 2009).

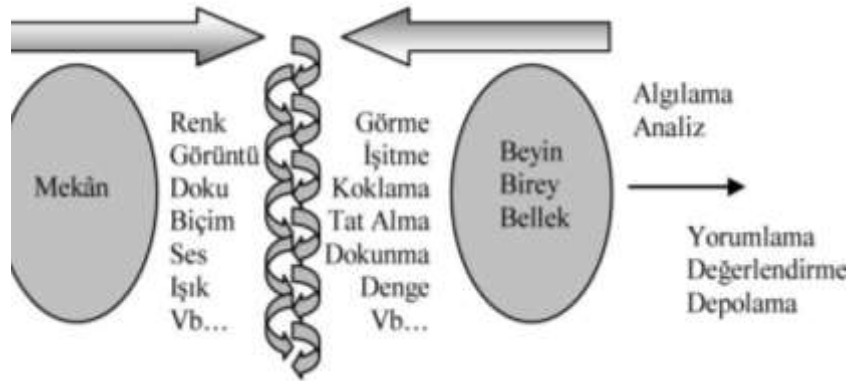
2.4.1 Bellek-mekan ilişkisi modeli

Mekanda kalıcı bellek “Yaşam boyunca mekanla ilgili duyumların, algılamaların, öğrenmenin, deneyimlerin ve anıların yalnızca kendi bileşenleri ile değil; içinde geçen fenomenlerle, ortam özellikleriyle ve yaşamla birlikte, bir başka deyişle "bağlamı" ile birlikte belleğe kaydedilmesi, ilişkilendirilmesi” olarak tanımlanabilir.

Kalıcı mekan belleğinin tanımından yola çıkarak kalıcı bellek;

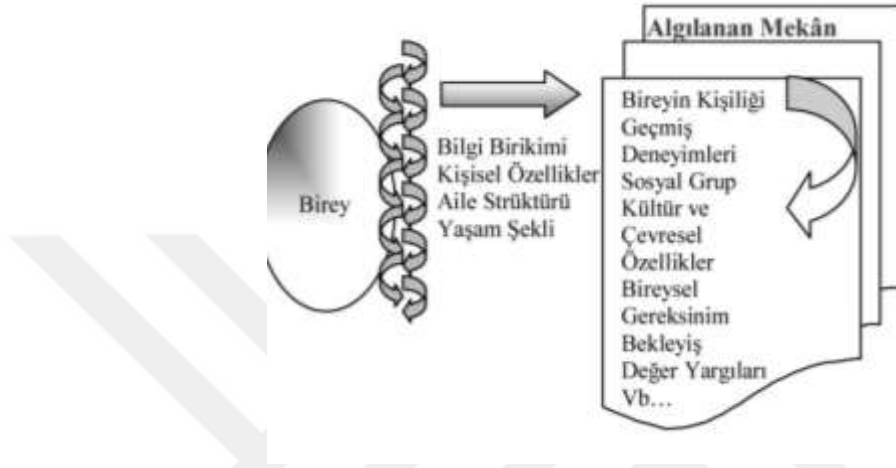
- Mekanın duyum aşaması,
- Mekanın algılanması
- Mekanın belleğe kodlanması olarak üç süreçte oluşmaktadır.

Mekanın duyum aşaması olarak ele alınan ilk aşama fiziksel uyarın; renk, görüntü, doku, biçim, ses, ışık, yansıma, koku, gibi veriler olarak görme, işitme, koklama, tat alma, dokunma, denge gibi duyular aracılığı ile mekanın fiziksel bileşenlerinin, içinde gerçekleşen fenomenlerin ve tüm bağlamın insan tarafından duyumsanmasını sağlar. Bu aşamada mekanın fiziksel gerçekliği ile bireyin duyu organları sarmal bir yapı oluşturur (Özak ve Gökmen 2009), (Şekil 2.23).

Şekil 2.23 Mekan duyum aşaması (Özak ve Gökmen 2009)

Mekana ait bileşenlerin oluşturduğu farklı özellikler bireyin duyumsal yapısı ile etkileşime girdiğinde algısal sürecin bilişsel ve zihinsel süreçleri başlar. Mekanda yer alan sesler ve bu seslerin çeşitliliği ve düzeyleri, dokular, renkler, kokular, yüzeylerin konumu, fiziksel özellikler çok sayıda duyum ile adlandırıldığında birey bunları kendi değerlendirme süzgecinden geçirerek bir takım yargılara erişir ve mekanı algılar (Şekil 2.24).

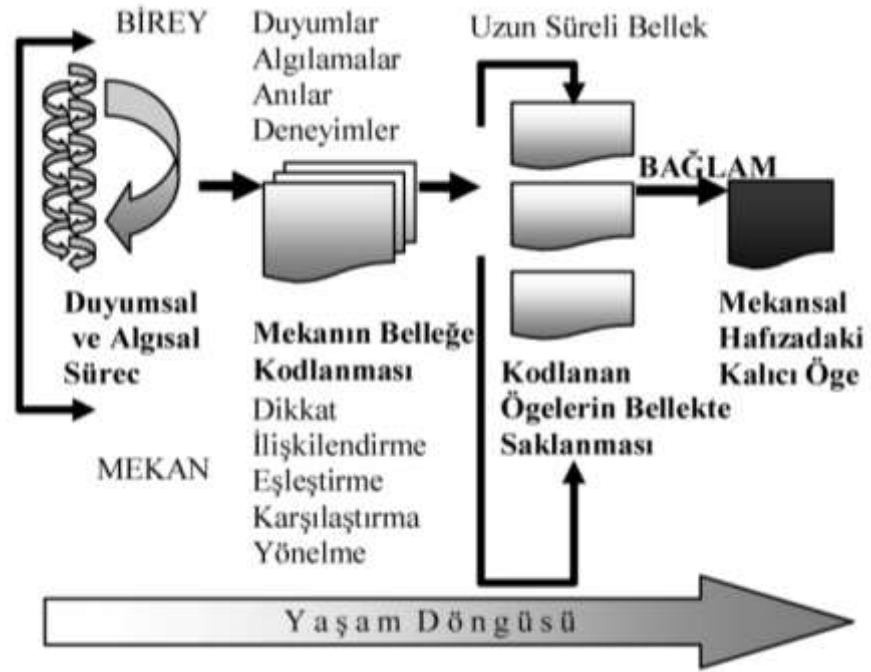

Şekil 2.24 Bireyin algısına bağlı hatırlanan mekan (Özak ve Gökmen 2009)

Mekanın algılanmasında bireysel farklılıklar önem kazanır. Algılanan mekan ise uzun süreli bellekte saklanır. İlişkilendirme, eşleştirme, karşılaştırma, yönelme gibi işlemlerle belleğe kodlanır. Kalıcı mekan belleği ise mekanın algılanma süreciyle başlayan bağlamla ve yaşam biçimi ile ilişkilendirilen kodların bellekte uzun süreli saklanması ile oluşur.

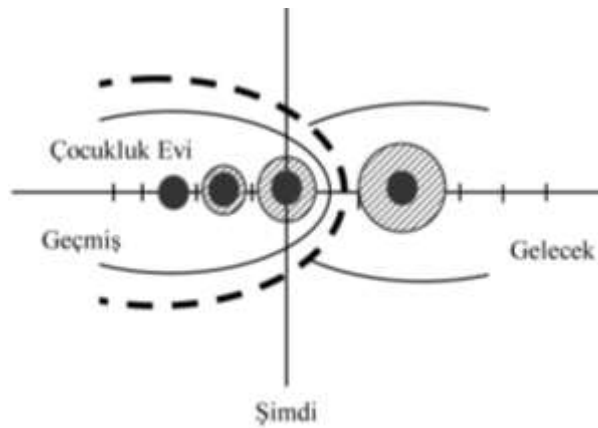
Mekansal bir ögenin bellekte saklanması bireyin duyumsal ve algısal süreçte mekanı algımlarken mekanla kurduğu ilişkinin boyutlarına göre değişken bir yapı sergiler. Mekan birey için ne kadar çok bağlam içeriyorsa mekan o kadar kalıcıdır. Anılarla, deneyimlerle, algılarla, duyumlarla desteklenmiş bir mekan bellekte ilişkilendirilir, eşleştirilir, yönlendirilir karşılaştırılır ve kodlanır (Özak ve Gökmen 2009).

Bu kodlama uzun süreli belleğe alınma anlamına gelir. Uzun süreli bellekte kodlanan bu öge, bireyin yaşam döngüsü içerisinde tekrar hatırlanmak üzere geri çağırılır (Şekil 2.25).

Şekil 2.25 Kalıcı bellekte mekan ögesinin oluşumu (Özak ve Gökmen 2009)

Bergson (1998)'e göre yaşam bir süreçtir. Doğumla başlayan bu süreç, büyüme, gelişme, yetişkin olma, yaşlanma ile sürmekte, ölüm ile bitmektedir. Bu süreci bir yumak benzetmesiyle açıklayan Bergson, yumağın sürekli sarılmasıyla yaşamın sürekli birbiri üzerine sarılmasını benzetir. Geçmiş bireyin ardından gelir, izlediği yol boyunca topladığı şimdiyle durmadan büyür.

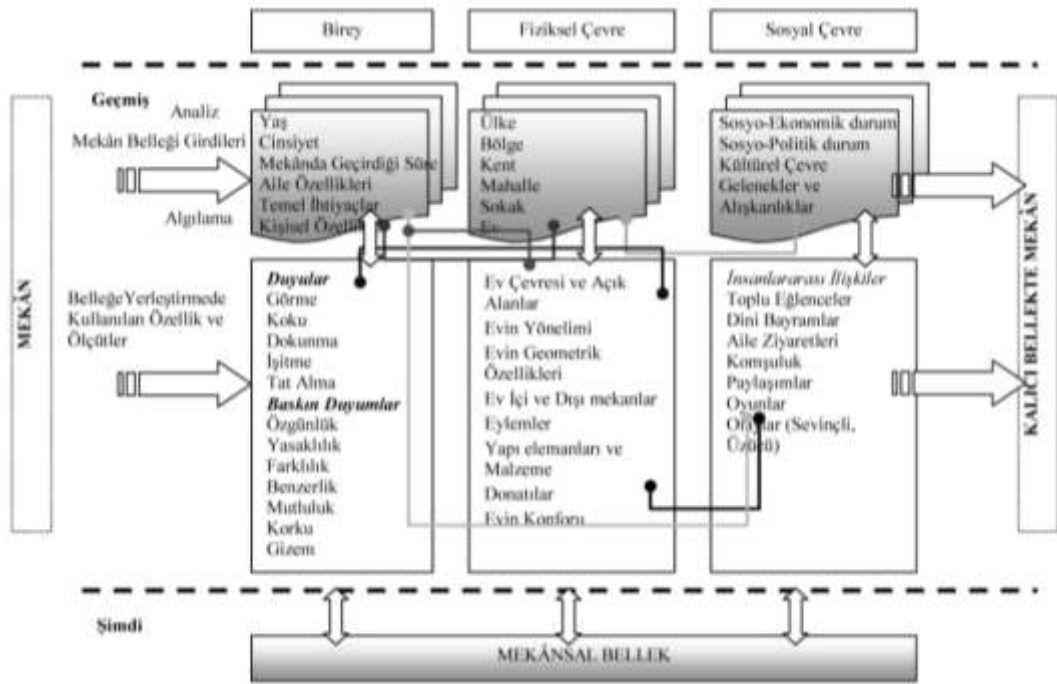
Şekil 2.26 Yaşam-mekan-bellek ilişkisi modeli (Özak ve Gökmen 2009)

Bireysel farklılıklarla, fiziksel çevrenin farklı algılama biçimleriyle, sosyal çevrenin etkisi ile belleğe kodlanan ilk mekan kalıcı olma eğilimindedir. Yaşamı üzerine sarılan bireyin belleği de yaşı ilerledikçe yaşamı haline geldiği söylenilebilir (Şekil 2.26).

Mekan-birey ilişkisinde geçmişten günümüze kalıcı bellekte saklanarak gelen unsurların oluşmasında bireysel özellikler ile fiziksel ve sosyal çevre özelliklerinin etkili olduğu düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Önerilen modele göre mekanın bireyin belleğine yerleştirilmesinde zaman faktörü önemli bir unsur olmaktadır. Geçmişte yaşanan olumlu ya da olumsuz deneyimlerin günümüzde bireyin mekanı algılamasında farklılıklar yarattığı çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Özak ve Gökmen 2009).

Kişinin mekan algısının oluştuğu yaş dönemi, mekan belleğinin oluşumu açısından önem kazanmaktadır. Hatırlanması istenilen yaş dönemiyle kişinin şimdiki yaşı arasındaki fark, mekanla ilgili farklı deneyimlerin bellekten geri çağırılmasında etkili olmaktadır.

Mekan içinde farklı mekanları kullanan kadın ve erkek için mekansal bellek oluşumu farklı şekilde olabilmektedir. Hatırlanması istenilen mekanla kişinin kurduğu bağ arasında zaman önemli bir unsur olarak modelde yer almaktadır. Kısa zaman dilimi içerisinde mekanı deneyimleyen kişi çoğu zaman detayları hatırlamakta zorluk çekmektedir.

Şekil 2.27 Mekan-bellek ilişkisi modeli (Özak ve Gökmen 2009)

İlgi alanların yer aldığı mekanlar bellekte daha detaylı yer alabilmektedir. Duyuların mekan belleği açısından önemi bireyin mekanı algılamasındaki rollerinden dolayıdır. Bu açıdan bakıldığında mekanın algılanmasında rol oynayan görme, işitme, koklama, tat alma ve dokunma gibi duyular model kapsamında ele alınmaktadır (Özak ve Gökmen 2009).

Nesnel çevrenin insanın duyu organları üzerindeki etkisinin yalın sonucu olarak ele alınan duyuların mekanın hatırlanmasındaki rollerini araştırmak amacıyla mekan bellek modeli içerisinde duyularla ilişkideki mekansal hatırlamaların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kişinin yaşadığı evin geometrisi, mekanlarını belleğe kodlayabilmesi açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. Mekanların birbirine ve girişe ya da sokağa göre konumları eve ilişkin hatırlanan unsurlardır. Mekanın boyutları plan düzleminde ve kesit düzleminde ele alınabilmektedir. İklimsel verilere ve coğrafi bölgelere göre farklılık gösteren yapım teknikleri ve yörede bulunan yerel yapı malzemeleri kişinin içinde yaşadığı yapıyı tanımlamasında ve algılamasında etkili

olmaktadır. Yaşanılan döneme ait mimari, politik ve ekonomik durumun bireyin mekan hatırlamalarına etkisi önemli olmaktadır. Mimarının, özellikle de konutun biçimlenişini yönlendiren ana etkenlerin başında sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yapı gelmektedir. Gelenek ve göreneklerin, kültürel çevrenin mekanların hatırlanmasında bir ölçüt olduğu görülmektedir. Ailelerin küçük çocukları için evin içerisinde, bahçede, sokakta ve mahallede oyun oynamak mekanların deneyimlenmesi açısından önemli bir unsur olarak görülmektedir. Mekanda geçen önemli bir olay, kişinin belleğinde diğer olaylardan farklı olarak hatırlanabilmektedir (Özak ve Gökmen 2009).

2.5 Bilişsel Haritalama

Tollman (1948) labirentte farelerin çevreyi öğrenmesini açıklamak amacıyla yaptığı laboratuvar çalışmasının sonucunda, çevreyi öğrenmeye ilişkin sinir sistemindeki ögesel örgütlenmeyi zihinsel-bilişsel bir haritaya benzetmiştir ve zihinsel haritalama kavramı böylece doğmuştur. Zihinsel haritalama, kişinin yaşam çerçevesinde oluşan olguların kalitesiyle ve göreceli konumlarıyla ilgili bilgiyi kodlamasına ve depolamasına yarayan bir dizi psikolojik dönüşümlerden oluşan bir süreçtir (Pakzad ve Bozorgi 2012).

Araştırmacılar, bilişsel haritaların genellikle coğrafi harita özelliklerinde olmadığı ve çoğu zaman nesnel çevreyi bire bir yansıtmadığı görüşündedirler. Milgram (1972) ve Lynch (1960), bilişsel haritaları insanın bir yerle ilgili olarak geliştirdiği iç imgeler olarak tanımlamaktadırlar.

Bell vd. (1978)'de yapmış oldukları çalışmalarda, zihinsel haritaları kente ilişkin görüşlerimizi yansıtan oldukça anlatımcı projektif testlere benzetirler, onlara göre bilişsel haritalar insanlara göre farklılıklar gösteren kente ilişkin eksik tasarımlardır. Bilişsel haritalama yönteminin kullanılmasına öncülük eden Lynch'in tanımlamasından hareket eden Ribey (1980) zihinsel haritaları, bireylerin kente ilişkin algılarını öğrenmede bir araç olarak görmektedir (Pakzad ve Bozorgi 2012).

Mekansal bilginin kodlanması, depolanması süreçlerinin sonucunda oluşan iç imgeler sistemi olarak tanımlayabileceğimiz bilişsel haritaların bir başka önemli özelliği ise anlamdır. Anlamın fiziksel yapı ve tasarımla olan ilişkisini incelediği araştırmasında Harrison ve Howard (1972)'ın zihinsel temsile ilişkin gerçekleştirilen araştırmaların, bir kentin temel zihinsel haritasının o kentte yaşamakta olan çoğu birey için ortak olduğunu gösterdiğini belirtir. Kişiler çeşitli detaylarda farklılık gösterebilirler de ortak anlam çatıları altında birleşmektedirler. Belli fiziksel özellikler anımsanmakta, insanların ortak imgelemleri yüksek düzeyde imajlanabilir tasarım özelliklerinin geliştirilebilmesine olanak verebilmektedir (MCAndrew 1993).

Sonuç olarak bilişsel haritalar, kişinin yaşam çerçevesinde biçimlenen olguların niteliği ve göreceli konumlarıyla ilgili bilgiyi kodlamasına ve depolamasına yarayan bir dizi psikolojik dönüşümle oluşan, fizik mekanın zihnimizdeki yansımasıdır. Fiziksel alanın bireylerin zihinsel algı süzgecinden geçmesi ile biçimlenen zihinsel haritalar, tüm alansal davranış stratejilerini ilgilendiren kararların temelini oluşturan, insanların bir yer ile ilgili olarak geliştirdikleri iç imgeler sistemidir. İnsanın, mekanda konumlanışını, oryantasyonunu, hareket alanını; mekanın zamansal boyutunu ve kişinin mekandaki çeşitli alanlara ilişkin motivasyonel yaşantılarını anlamamızı sağlayan bir araçtır (MCAndrew 1993).

2.5.1 Bilişsel Haritaların Oluşum Süreci

Bilişsel haritaların temel dinamiği olan çevre bilişi nasıl gelişmektedir. Hangi kültürel, biyolojik ya da kişisel motivasyonlar bilişsel haritaların temel dinamiklerini etkilemektedir. Bu soruları çevre bilişi ve bilişsel haritaların gelişimini ele alan birkaç yaklaşımla ele alınacaktır.

Çevre bilişini biyolojik bir perspektif ile ele alan Piaget'in çalışmaları hakim kuramsal perspektifin gelişmesine ve bir çok teorini oluşmasına olanak sağlamıştır. Piaget çevre bilişinin oluşması sürecinin, gelişim aşamaları ile ilişkili olduğunu, bilginin farklı gelişim

aşamaları boyunca, özne ile nesne arasında tanımlanabilecek biyolojik ilişkilerden oluştuğunu ileri sürmektedir (Pakzad ve Bozorgi 2012).

Piaget mekansal bilginin zihinsel olarak işlenmesinde büyük değişimlerin yaşandığı üç gelişimsel aşama tanımlamıştır. Bu gelişim düzeyleri süresince mekansal bilginin analiz birimleri, kapsamı, sembolizasyonu ve bir çok özelliği değişmekte ve dönüşmektedir. Piaget'in tanımladığı üç gelişim düzeyi sırasıyla: "Egosantrik, allosantrik ve geosantrik düzeylerdir.

Egosantrik düzeyde mekansal bilgiden ziyade tam bir kendilik (self) algısı söz konusudur. Mekansal bilginin tümü selfe yönelmiştir. Allosantrik düzeyde ise kendilikten bağımsız görelî bir mekan inşa edilir. Fakat mekan hala kendilikten ya da kişisel alanlardan daha geniş bir kapsama ulaşmamıştır. Son aşama olan geosantrik aşamada ise kendilikten bağımsız mutlak bir mekan algısı gelişir. Mekanlar bu aşamada algılardan bağımsızdır. Piaget'in ortaya koyduğu mekansal algının ve bilişin dönüşüm aşamaları bu şekilde özetlenebilir (MCAndrew 1993).

Çevresel algı ve bilişin oluşum sürecini genetik bir yaklaşımla açıklayan Kaplan (1973), insanın bilgi edinme ve bu bilgileri işlemlemeye ilişkin bir doğası olduğunu ileri sürer. Bu işlevsel doğal yapılar kişilerin algı ve bilişleri üzerinde önemli işlevlere sahiptirler. Doğal seçim açısından da insanların zihinlerinde sahip oldukları dış dünya temsiline, mekansal bilgiyi kullanabilmeyi olanaklı kılan etkili ve hızlı bir mekanizma oluşturarak, içinde bulunulan çevrenin sağladığı olanaklardan faydalanmanın yanı sıra tehlikelerden de hızlı bir şekilde uzaklaşmayı olanaklı kıldığını vurgulamaktadır. Çevreye uyum sağlamak, çevrede tam bir oryantasyona sahip olmak gibi evrimsel açıdan yaşam kalım süreçlerinde etkili süreçlere olanak sağlayan bilişsel haritalara sahip olan bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri görelî olarak kolaylaşmaktadır (MCAndrew 1993).

İnsanın yaşam alanına ya da genel olarak içinde bulunduğu çevreye yönelik olarak sahip olduğu temel motivasyonlar söz konusudur. Bu motivasyonlar çevreye dair elde edilmesi gereken dört bilgi ile gerçekleştirilebilir: kişi nerededir, neler olacaktır, iyi mi yoksa kötü mü olacaktır ve bazı olası davranış yolları nelerdir. Eğer bu sorulara gerekli yanıtları elde

edebilecek bilgi işleme ve bellek süreçleri işlevsel bilgiler sağlayabilirse, yaşamsal faaliyetler daha etkin bir biçimde sürdürülebilir (MCAndrew 1993).

Ele aldığımız Piaget ve Kaplan'ın öne sürdüğü iki temel kuramsal perspektif çevre bilişinin çok temel yapısal ve işlevsel niteliklerine gönderme yapmakta, mekansal biliş çok geniş perspektifler açısından değerlendirmektedirler (MCAndrew 1993).

Bilişsel haritaların oluşum sürecini farklı perspektiflerden ele alan yaklaşımlardan biri de Colledge'in (1987), bilişsel haritalama sürecinin genel olarak 4 ögeyi içeren bir modelle başladığını belirten yaklaşımıdır. Colledge'in öne sürdüğü dört temel öge; aktör, çevre, çevre biliş ve çevresel tepki davranışı olduğunu öne sürmektedir. Öne sürdüğü temel ögeler çevre bilişinin tamamen yapısalcı bir yaklaşımla ele alınmasının yeterli olmadığını göstermektedir. İnsanın mekansal davranışı sadece uyaran ve tepki döngüsü ya da temel bilişsel ya da doğal yapılar ile anlaşılamayacak kadar karmaşık bir değişkenler ağı ile gerçekleşmektedir.

Colledge'in (1987) yaklaşımında kişi bir aktör olarak tanımlanmaktadır. Aktör olarak kişinin çevre ile etkileşimi çevre bilişini biçimlendirmekte ve çevresel davranış gerçekleşmektedir. Kişi çevre karşısında niyetleri, motivasyonları, anıları olan ve tüm bu kişisel değişkenler ile çevreye yönelen ve onu anlamaya çalışan aktif bir pozisyonundadır. Her birey kültürden ya da sahip olduğu en geniş kültürel kod sistemi olan dil ile geliştirdiği bilişsel taksonomik işlem düzeylerine sahiptir. Yaşam süresince edinilen çevresel mesajlar bu bilişsel yapı ile süzülerek değerlendirilir. Bu değerlendirmeler ile elde edilen seçilmiş – süzölmüş enformasyonlar ile mekanın bir içsel temsili oluşması söz konusudur. Bilişsel harita bu noktada kişilerin kültürel kod sistemlerinin biçimlediği algısal ve bilişsel değerlendirmeler ile kişilerin bireysel motivasyonlarının, fiziksel çevreyi işleme sonucunda oluşan dış dünya modelidir (MCAndrew 1993) .

Stokols ve Shumaker'a (1981) göre bilişsel haritalama süreci, zihnin var olan çevresel enformasyonu düzenlemesine olanak veren bir araçtır. Çevreyi anlamak ve çevresel enformasyon yoğunluğunda çevreye hakim bir bakış geliştirebilmek için bilişsel haritalara gereksinim vardır. Bilişsel haritalar fiziksel çevrenin kodlanmasını yanı sıra, fizik mekanın sosyal aktiviteler ve yaşantılarla etiketlenmesini de olanaklı kılmakta; kişinin etkin bir çevre yönelimini sağlamasının yanı sıra sosyal çevresini de düzenleyici işlevler yüklenmektedir (MCAndrew 1993).

Araştırmacılar, bilişsel haritaların insanların yaşadıkları çevreye ve kente ilişkin algı ve imajlarını öğrenmede yararlı olabileceği konusunda birleşmektedirler. Lynch'e (1960) göre bilişsel haritalar yararlıdır, çünkü bize var olan koşullarda değişiklik ve düzeltme yapma olanağı verir, nesnelerin kimliğini ve yerlerini belirlemek ve onların mekansal ilişkilerini görmek kenti pratik ve duygusal açıdan kodlamamıza olanak sağlar, bu da kişiye güven duygusu verir. Lynch'in yaklaşımı temel olarak mekansal ilişkileri anlama, mekandaki işlev öbeklerinin konumlarına hakim olma ve bu iki temel faktöre bağlanan duygusal ve pratik yasanti ve deneyimler ile oluşturulan işlevsel bir içsel temsil ağını betimlemektedir. Böylesi bir temsil düzeyinde yaşam doyumu ve temel güven ihtiyaçları tesis edilebildiği gibi, çevrenin manipölasyonu da mümkün olmaktadır. Çevresel manipölasyon ile daha imgelenebilir çevreler yaratıp yaşam kalitesinde de iyileştirmeler yapmak olası hale gelmektedir (MCAndrew 1993).

Bell vd. (1978), kişilerin çevreye yönelik imajları ile aktiviteleri arasında ilişki olduğundan söz etmektedirler. Kişilerin kendilerini saran dünyada davranarak elde ettikleri imajların bir çok mekana genellenmesi süreci sonunda, kişilerin sadece mekana dair imajlarını değil mekana dair aktivitelerini de anlayabiliriz. Bilissel haritalama sürecinin çıktıları olan mekansal imajların sadece mekanın özelliklerini sunmadığı, mekana dair motivasyonları ve mekanda gerçekleşen davranışları da anlamamıza olanak sağladığı görülmektedir. Bu sürece eklenebilecek son halka ise bilişsel haritaların bize davranışı önceden belirleme olanağı sağlamasıdır. Bell vd. bilişsel haritaların ve

mekansal bilişin davranışlar ile iç içe olduğunu ve bu süreçlerin matematiksel denklemler gibi dönüştürülebilir olduğunu vurgulamaktadırlar (Ömüriş 2007).

Beck ve Wood (1976), bilişsel haritalama sürecini birey açısından çözümlemişler ve bir haritanın üretilmesinde gerekli olan işlemleri sıralamışlardır (Göregenli 2010).

Bu işlemler özetle şunlardır:

Senkronizasyon : Çevresel deneyim, bilişsel haritaların uygun olması açısından önemli bir işleve sahiptir..

Döndürme: Bilişsel haritalar dünyayı, bireyin gerçek deneyimlerinden farklı, döndürülmüş olarak temsil eder.

Ölçekleme: Çevrede deneyimlenen yaşantılar çevresel öğelere transfer edilerek, gerçekte yaşandığı boyutlardan daha farklı biçimlerde temsil edilirler.

Genelleme: Bu işlem haritalarda yer verilecek olan öğelerin ayrıntısı, hangisinin bilişsel haritalarda yer alacağı hangisinin yer almayacağı ile ilgilidir. Burada mekanın algılanmasında parça bütün ilişkileri ya da mekanın işlevsel ya da mimari olarak kümelenmesi gibi Gestalt ilkeleri önemli görünmektedir. Algısal çarpıtmaların yanı sıra kısıtlı bir çizim alanına sahip olmak, ekonomiklik, çizim zamanı, desen anlayışı ve ilgi alanları gibi etmenler harita çiziminde genellemeye neden olabilmektedir.

Sembolleştirme: Bu süreç harita çizen kişinin zihinsel temsili alınacak alana dair fiziksel, mimari, doğal ya da coğrafi özellikleri temsil edecek sembol setini oluşturmasını içerir. Çevrede bulunan ağaç, heykel, nehir ya da dağ gibi çeşitli unsurların sembolleştirilerek ifadesi söz konusudur. Harita çizme davranışı, oldukça kısıtlı bir semboller sistemini gündeme getirir. Sonuçta çizilen semboller, psikomotor etkinlik sonucu gerçekleşen çizme davranışının kişisel bir yetenek olarak ortaya çıktığı koşullarda ve var olan dar sembol sisteminin temsil ettiği çeşitli çevresel niteliklerin etkileşiminin bir ürünüdür.

Sözelleştirme: Bu aşamada ele alınan çevresel imajın sahip olduğu öğelerin sembolizasyonunun ardından adreslenmesi yani isimlendirilmesi söz konusudur. Bu işlem, yer sembolü ile yer isminin eşleştirilmesi özelliğini içerir.

Temsil etme: Haritayı çizen kişi temsil edeceği çevresel unsurları zihninde canlandırıp, tasarlayarak biçimlendirir. Bu aşama bilinçli ve etkin düşünsel ve davranışsal bir süreçtir.

Dışsallaştırma: Bireyin tüm süreçleri yaşayıp, sonuç olarak harita çizme aşamasıdır.

Burada ayrı ayrı verilen aşamaların belirli ve değişmez bir sırayla yaşandıklarını düşünmek yanlıştır, Beck ve Wood'a (1976) göre aksine tüm bu işlemler anlık ve birbiriyle büyük ölçüde çakışan tarzda gerçekleşirler. Ayrıca bu aşamalar birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde ve geniş bir geri bildirim sistemiyle işlerler. Yazarlar, bir harita çizmesi istenmediği durumlarda da birey tarafından yürütülen zihinsel işlemleri duyumsama, sınıflama ve yönlendirme biçiminde belirtmişlerdir (Göregenli 2010).

2.5.2 Bilişsel haritaları etkileyen faktörler

İnsanın imajında, etkinliğinin dışındaki öğelerin hangi nedenlerle ve nasıl yer aldığına ilişkin yeni araştırmalara gerek olduğu belirtilmiştir. Beck ve Wood (1976) Montreal'in bilişsel haritalaması çalışmalarında yaş, cinsiyet, kentte yaşama süresi, ulaşım biçimi, yolculuk deneyimi, harita kullanımı ve çevre bilgisi konusunda deneklerin kendilerine ilişkin görüşleri gibi değişkenler açısından kentsel imajların farklılaşmalarını incelemişlerdir. Beck ve Wood (1976)'un, araştırmaları sonucu elde ettikleri daha sonraki çalışmaların temel değişkenlerini de oluşturan bulgular özetle şu şekildedir (Göregenli 2010):

Kentte yaşama süresi: Belirli bir çevrede uzun süre yaşamış olanlar, içerik ve doğruluk açısından, kente yeni yerleşenlere göre daha iyi haritalar çizmektedirler.

Beck (1971) bir kentte uzun süre yaşamış olmanın bireye kente ilişkin birçok başlama noktası kazandırdığından söz etmektedir.

Ulaşım biçimi: İnsanların kullandıkları ulaşım türü de haritaların nitelik ve niceliksel özelliklerini etkilemektedir. Otomobil sürücüleri en iyi haritaları çizerlerken, yayalar en kötü performansı göstermekte, metroyu kullananlar ya da toplu taşıma araçlarından yararlananlar ise iki grup arasında yer almaktadırlar. Her iki ulaşım biçimi, çevreyi özel bir kodlama sistemini geliştirmektedir. Otomobil sürücüsü çok daha etkin olmak, kararlar vermek ve çevresini dikkatle izlemek zorundadır, metro ya da otobüsle yolculuk edenler ise daha pasif durumdadır. İnecekleri duragın dışında özel olarak dikkat etmelerini gerektiren bir şey yoktur.

Yolculuk deneyimi: Yolculuk deneyimi daha çok olan denekler, içerik ve doğruluk açısından daha iyi haritalar çizmektedirler. İnsan ne denli çok seyahat ederse, kent yapıları ve kuruluşlarına ilişkin o denli çok ilgiye sahip olur. Burada dikkate değer diğer bir konu da, yolculuk deneyimi fazla olan kişilerin haritalarla daha fazla haşır neşir olma durumunda olmalarıdır. Bu nedenle bu kişilerin canlı deneyimleriyle (gerçek), harita kullanma alışkanlıklarını birbirinden ayırmak zordur (Ömüriş 2007).

Yaş ve cinsiyet: Yaşlı erkek ve part-time işte çalışan denekler daha iyi haritalar üretmektedirler. Bu üç özellik açısından aynı anda değerlendirme yapılmış, çünkü daha yaşlı part-time işte çalışan katılımcılar işlerine kendi özel araçları ile gitmektedirler. İkinci maddede belirttiğimiz üzere özel araç kullanımı da iyi bilişsel haritaların alınmasını pekiştiren bir niteliktir (Ömüriş 2007).

Çevre bilgisine ilişkin kendini değerlendirme: Katılımcıların uyum ve yön bulma açılarından kendilerini değerlendirmeleri haritaların biçim ve içeriği üzerine etkili olmaktadır. Bu durum akla bir soru getirmektedir. İyi harita çizenler mekan içinde yönlenmek anlamında, kötü harita çizenlere göre daha mı başarılıdır? Kötü harita çizenlerin, mekan içindeki yönlenmelerinin de yanlış olacağını düşünmek Beck ve Wood'a göre anlamsızdır. Çünkü, kötü harita çizen birisi mekanda bir yerden bir yere gitmek için içsel şemalara gerek duymaz, çevrede o anda algılayacağı ipuçlarından yönünü rahatlıkla bulabilir.

Burada yapılabilecek değerlendirme, iyi harita çizenlerin kentin bilmedikleri herhangi bir yerinde de rahatlıkla yönlerini bulmalarına karşın, kötü harita çizenlerin herhangi bir çevresel bilginin yokluğu durumunda, sınama-yanılma yoluyla araştırmaya daha fazla başvuracaklarıdır.

Harita kullanımı: Deneğin harita kullanım deneyimi, haritaya ilişkin pozitif tutumları, araştırma sırasında çizdiği haritanın iyi ve doğru olmasına katkıda bulunmaktadır. Harita okuma bilgisi, harita çizme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Aynı mantıksal genellemeden yola çıkarak, Blaut ve Stea (1973), yaptıkları çalışmada gramer okulu çocuklarının hava fotoğraflarına ilişkin çözümlemelerini bu olguya dayanarak yorumlamışlardır. Harita okumaya ve harita kullanmaya yardım eden çevresel algı ve

biliş yeteneklerinin harita çizimi sırasında da aynı olduğunu varsaymak mantıksal görünmektedir . Grafik materyallere ilişkin daha iyi bir kısa-süreli belleğe sahip olan denekler, doğruluk yönünden olmamasına karşın, içerik yönünden daha iyi haritalar çizmektedirler (Ömüriş 2007).

Kişilik değişkenleri: Çeşitli kişilik değişkenleri harita performansını etkileyebilmektedir.

Beck ve Wood (1976) Montreal ve Avrupa çalışmalarında. Katılımcıların davranış biçimi açısından gösterdikleri özellikleri üç grupta toplamışlardır. izleyiciler, kaynaştırıcı-karıştırıcılar ve ayrıca araştırmacılar. “izleyiciler” grubundaki katılımcılar daha pasif ve sadece ikamet ettikleri alan çevresinde dolaşp çevreyi izlemeyi tercih ederken, “kaynaştırıcı-karıştırıcılar”, biraz daha maceracı fakat zamanlarının büyük kısmını kişisel ilişkilere ayırmakta ve grup halinde hareket etmektedirler. Son grup olan “araştırmacılar” ise yalnız ya da küçük gruplarla keşif gezilerine çıkan bireylerden oluşmaktadır. En iyi haritaları araştırmacılardan oluşan grup, en kötü haritaları ise izleyici gruptan katılımcılar çizmişlerdir. Kaynaştırıcı-karıştırıcı katılımcı grubu ise ortalama seviyede haritalar üretmiştir. Görüldüğü üzere kişilerin davranış stilleri ya da kişilikleri de bilişsel haritaların niteliği üzerinde çok önemli etkilere sahip olabilmektedir.

Bilişsel haritaların çok çeşitli değişkenleri rol oynadığı bir süreç ile oluştuğu pek çok araştırmanın bulgularınca desteklenmektedir. Peki bilişsel haritaların asli unsurlarından biri olan çevrenin nitelikleri bilişsel haritalama sürecinde ne gibi etkilere sahiptir. Çevresel unsurların temel nitelikleri, çevre algısı üzerinde ne gibi etkilere sahiptir (Göregenli 2010).

2.5.3 Bilişsel haritaların mekansal davranışa katkıları

Bilişsel haritalar sadece mekanın insanların zihinlerindeki yansımalarını anlamamızı olanaklı kılmakta ayrıca var olan mekansal koşulları değiştirmek konusunda bize

kılavuzluk da edebilmektedir. Mekandaki ögelerin işlevleri ve mekandaki konumlanışlarını bilmek ve mekanda ögeler arasında ilişki ağları oluşturmak ve bu ilişki ağlarını pratik ve duygusal açıdan kodlamak çevre deneyiminin daha anlamlı ve işlevsel hale gelmesine olanak sağlar. Böylesi karmaşadan uzak bir durum da insanlara duygusal açıdan güven duygusu sağlamaktadır (Lynch 1960).

Bunlara ek olarak bilişsel haritalar kişilerin mekansal akışkanlığı arttırmakta, mekansal hareketliliği kolaylaştıran bir katalizör etkisi göstermektedir. Bilişsel haritalarda içerilen ögelerin çeşitliliği, konumlarının doğruluğu ölçüsünde var olan yaşam çevresinin etkin kullanımını sağlamasının yanı sıra, davranış alanlarının genişlemesini de sağlamaktadır (Ömüriş 2007).

Göregenli'nin (1985) araştırmasının sonuçlarına göre kentsel alanlara ilişkin zihinsel imajlar, yaş, eğitim, kentte yaşama süresi ve ulaşım biçimi gibi etkenler açısından farklılaşmaktadır. Gençler yaşlılara, üst eğitim grubundakiler alt eğitim grubundaki katılımcılara, özel araç kullananlar toplu taşıma araçlarından yararlananlara göre nesnele uygunluk açısından daha iyi haritalar üretmektedirler. Buna karşın, toplu taşıma araçlarından yararlanan katılımcıların haritaları özel araç kullananlara göre kentin daha büyük bölümünü yansıtmakta ve merkezi ayrıntılı biçimde vurgulamaktadır. Kentte yaşama süresinin uzunluğu katılımcılara her düzeyde avantaj sağlamaktadır. Kentte uzun süre yaşamış olan bireylerin zihinlerindeki kent farklı merkezlerden hareketle yapılandırılmıştır, ayrıntılıdır ve çeşitli ögeleri içermektedir.

Beklenenin aksine cinsiyet farklılıklarının hiçbir düzlemde kentsel imajları etkilemediği sonucuna varılmıştır (Göegenli 2010).

Bilişsel haritaların pratik değeri; Bilişsel haritalama yöntemi sadece teorik bilgiler ile insanların çevresel imgelerini anlamamızı sağlamamaktadır. Daha iyi bir ifade ile, bilişsel haritalardan elde edilebilecek bilgiler çok farklı açılardan ele alınıp değerlendirilebilecek nitelikte bilgilerdir. Çevreye dair imgelerin anlaşılması çevre ile davranış arasındaki ilişkinin kurulması, çevresel unsurlara yönelik işlevsel değerlendirmeler yapılabilmesi ya da çevresel unsurların zihinsel olarak gruplanışlarını anlamak gibi veriler uygun bir

değerlendirme süreçleri ile ele alınırsa çok kapsamlı kavrayışlar geliştirilmesine olanak sağlayabilir (Ömüriş 2007).

Stokols (1987) bağlamsal yaklaşım'ın bireye, gruba ve topluluğa ilişkin bilginin karşılıklılığı vurgusundan hareketle 'mekansal biliş' konusunda, bireylerin haritalarının, bize onların coğrafi ve mimari özellikleri hayal etme gücüne ilişkin veriler sağlayacağını belirtmiştir. Eğer biz kentsel alanları hayal etme gücü üzerinde kültürel ve tarihsel faktörlerin etkilerine bakmak istersek, o zaman bireylerden elde ettiğimiz haritaları birleştirmemiz ve elde edilen verileri toplu hale getirmemiz gerekir. Stokols (1987) 'Paris'in Bilişsel Haritası' araştırmalarında, bilişsel haritalara hem bireysel hem de topluluk düzeyinde bakıldığını belirtmiştir; bir şehri hayal etme yeteneği bağlamsal düzeyde, hem mimari ve coğrafi karakteristiklerden hem de kent sakinlerinin tarihi ve kültürel farklılıklarından etkilenmektedir (Ömüriş 2007).

Çevreyi algılamak çoğu kez mekanik bir sistem olmaktan öte algılayan kişinin bireysel özelliklerinin, dahil olduğu grubun ve topluluğun özelliklerinin izlerini taşımakta, çoğu zaman adeta parmak izi kadar eşsiz olabilmektedir. Fakat bu eşsizlik durumu kimi özellikler bakımından ortaklık taşımayı da mümkün kılmaktadır. Kişinin çevre algısının tümünü bir kompozisyon olarak ele alırsak eşsiz bir kompozisyona sahiptir. Fakat içinde bulunduğu ekonomik sınıf ya da çevre gibi benzer yaşantıları paylaştığı diğer insanlarla ortak bir anlatım dilinde ya da ortak bir paragrafta benzesmesi çok doğal olacaktır. Biz bu noktada hem bireyin eşsiz algısını hem de diğer insanlarla paylaştığı ortaklıkların kaynağını anlama ve araştırma fırsatına sahip durumdayız (Ömüriş 2007).

Kişilik, grup aidiyeti, kültürel eğilimlerden bağımsız çevresel imgeler ise bize çevrenin kendinde çok güçlü olarak sahip olduğu, algılayandan dahi bağımsız nitelikte öğelerini anlama fırsatı vermektedir. Bell vd. göre (1978) bilişsel haritalar, günlük çevrenin anlamlandırılmasını, mekansal bilginin depolanmasını, kodlanmasını, çağırılmasını sağlayan zihnin kentleridir. Bireyler ile fiziksel çevre arasındaki etkileşim tarafından biçimlenirler. Eğer kentin tam bir bilişsel haritasına sahip olunabilirse, bundan pek çok fayda sağlanabilir. Bunun yanı sıra uygun bir bilişsel haritalama için bir kentin sahip olması gereken nitelikler de bilinebilir. Bilişsel haritalardan elde edilecek bilgiler kente

dair daha yaşantısal bilgiler ve değerlendirme ölçütleri sağlayacak, kentin tasarımına yönelik yeni veriler sunacaktır (Ömüriş 2007).

Sonuç olarak, çevrenin algısı ve temsili konusundaki çalışmaların bir yandan bilişsel süreçler hakkında bilgi edinmemizi sağlayarak, yetkin teorilerin oluşmasına katkıda bulunurken bir yandan da okunabilir dolayısıyla yaşanabilir mekanlar oluşturulması sürecinde uygun tasarım ilkeleri geliştirmeyi de sağlayabilecekleri söylenebilir. Son yıllarda bilişsel haritaların, yol bulma ve mekan içinde yönlenmenin ilkelerini belirlemek amacıyla, trafik psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda da sıklıkla kullanıldığını görmek mümkündür. İnsan ile mekan arasında yaşanan çok değişkenli karmaşık fakat yaşantısal olan ilişkiyi anlamak hem epistemolojik açıdan hem de praksis açısından önemlidir (Ömüriş 2007) .

Karşılıklı etkileşimleri anlamanın güç olduğu açıktır. İnsan algısı çevresel unsurlardan sürekli kendisine akan enformasyonu sadece alan, işleyen ve dönüştüren pasif bir rol üstlenmiş gibi görünse de insan sadece algılayan değil aynı zamanda davranan bir organizmadır. Davranışlar algıyı ve çevreyi, algılar davranışı, çevre davranışları ve algıları sürekli manipüle etmekte değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Böylesi bir sürecin ele alındığı bilişsel haritaların bize sağlayacağı pratik değerler insanın yaşadığı ve davrandığı her yerde dönüşümler yapabilme olanağı vermekte, dolayısıyla dünyanın insani inşasını yapabilecek fikirlere sahip olmamızı sağlamaktadır (Ömüriş 2007).

2.6 Çevresel İhtiyaçlar ve Tercihler

Farklı bir yaklaşımla insan gereksinmelerinin aşama sırasını belirlemeye çalışmış olan Maslow (1954) temel sorunlardan başlayarak en karmaşık ve incelmış soruna kadar yükselen bir istifleme süreci göstermiştir (Şekil 2.28).

Bu süreç içinde ancak alt kademedeki bir gereksinmenin doyurulmasından sonra daha üst kademedeki ihtiyaçların karşılanması olanağı ortaya çıkmaktadır (Aksoy 1975).

Maslow'un (1954) gereksinme aşamaları sırası şöyledir:

Şekil 2.28 Maslow'un gereksinim aşamaları (Aksoy 1975)

1. Fizyolojik ihtiyaçlar: besin, barınak, dinlenme, hareket, üreme, su, hava ihtiyaçları, insan yaşantısıyla ilgili temel gereklilikler
2. Güvenlik ihtiyaçları: korku ve kısıtlamadan, tehlikeden, baskıdan bağımsızlık
3. Toplumsal ihtiyaçlar: Beraberlik ve toplumsal etkileşim
4. Benlik ihtiyaçları: özsaygı ve öz beğeni. Kazanılmış bilgi ve yetenekleri tanıtmak arzusu
5. Gerçekleşme ihtiyaçları: bireysel gizilgücün gerçekleşmesi ve yaratıcı yeteneklerin kullanımı yolu ile kişisel doygunluğa erişme ihtiyaçları (Aksoy 1975).

Lang'a göre (1994) bu sınıflandırma çevresel analizler için temeldir. Çevre, örneğin güvenlik ihtiyacını korunabilir çevreler sunarak, ait olma ihtiyacını iletişim kanalları ve çevresel simgelerle, saygı ihtiyacını çevre üstünde kontrol sahibi olarak, kendini gerçekleştirebilme ihtiyacını seçme özgürlüğü sunarak, estetik ihtiyacını ise formal ve sembolik güzelliklerle karşılayabilir. İhtiyaçların karşılanması mutluluk ve hoşnutlukla

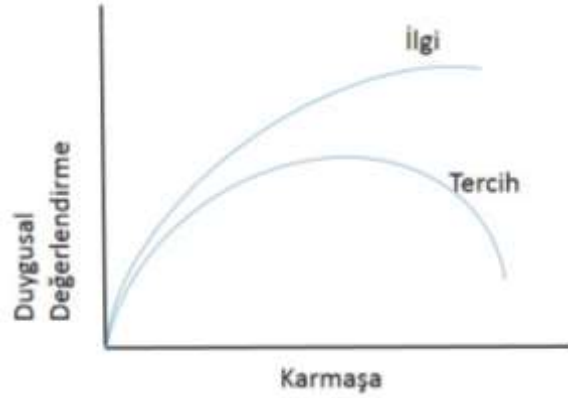
sonuçlanırken, ihtiyaçların karşılanamaması yabancılaşma, soyutlanma ve kontrol kaybına neden olur. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en önemlileri varoluşsal şartlardır. Bunlar:

- Çevre güvenlik ve koruma sağlamalıdır. Bu diğer şeylerin arasında, çevrenin çok hızlı ve şiddetli değişmemesi, kurallarının devamlılığı olması anlamındadır.
- Çevre iletişim kurmak için fırsatlar sunmalıdır. Hiçbir sosyal iletişim fırsatı olmadığında beraberlik duygusu oluşmaz ve yabancılaşma meydana gelebilir.
- Çevre güçsüzlük duygusu vermemelidir. Bu bir birey çevresinin tasarımında ve yönetiminde çok az etki sahibi olduğunda oluşur (Coeterier 1994).

Berlyne (1973) ise çevresel tercihler konusunda yaptığı çalışmaların sonucunda öne sürdüğü modelde, insanın ihtiyaçlarını tek tek karşılamaya çalışmadığını, birbiriyle ilişkili iki ihtiyacın dinamik bir dengede sürekli iki uç arasında gittiğini öne sürmüştür. Bütün ihtiyaçlar denk fakat kutupsaldır (Şekil 2.29).

Örneğin dinlenme ihtiyacını karşılayan insan bir süre sonra hareket etme ihtiyacı duyabilir.

Yani ihtiyaçlar tamamlayıcıdır. Bu tamamlayıcılık deyiminde, insanların yenilikler keşfetme ve tanıdık, bildik, kolay algılanan ortam ihtiyaçları, karmaşıklık ve çeşitlilikle, basitlik ihtiyacı, sürprizlere olan ihtiyacıyla, önceden tahmin edebilmeye yönelik ihtiyacı, belirsizlik ihtiyacıyla açıklık ihtiyacı, durağanlık ve değişim ihtiyacı zıt kutuplardır (Coeterier 1994).

Şekil 2.29 Berlyn'nin ilgi ve tercihte karmaşanın etkisi görüşü (Nasar 1992)

Çevresel psikolojide en geniş anlamda çalışılan teorilerden biri Rachel ve Stephen Kaplan'ın gizem/karmaşa/okunabilirlik/uyum modelidir. Teori insanların çevrede iki temel ihtiyacı olduğunu öne sürer: anlamlandırmak ve keşfetmek (Stamps 2004).

Kaplan ve Kaplan (1989)'a göre insanlar ilgi çekici, bir anlam ifade eden ya da bir anlam vaat eden çevreleri tercih ederler. Uyum ve karmaşa direkt olarak mevcut bilgiyi sunar. Okunabilirlik ve gizem daha fazla bilgi vaadinde bulunur. Sonuç olarak Kaplan ve Kaplan (1989) anlam için uyum ve okunabilirliğin tercih edildiğini ve keşfetmek için karmaşa (complexity) ve gizemliliğin tercih edildiğini belirtmişlerdir (Nasar 1997).

2.6.1 Çeşitlilik ve görsel zenginlik

Çeşitlilik ve görsel zenginlik terimleri düzensizlik, uyuşmazlık gibi negative çağrışımları olmayan karmaşıklığı temsil eder. Karmaşa ilgide artışı sağlar ve diğer şeyler eşit olduğunda insanlar ölçülü bir karmaşayı ve görsel zenginliği tercih eder (Nasar 1997).

Çevre-davranış çalışmaları ve diğer alanların geniş literatüründe temel kanı; kişisel ve kültürel uyum derecelerine, beğenilerine, davranışlarının yapısına, şartlara ve durumlara

bağlı olarak insanların birçok canlı gibi bilgi aşamaları olduğudur. Bu nedenle belirli bilgi girdilerini, belirli algılama oranlarını isterler (Rapoport 1990).

Başlangıç olarak üç önemli nokta oluşturulabilir:

1. Son davranışsal ve psikolojik araştırmalar hayvanların ve insanların görsel alanlarında daha karmaşık (complex) örnekleri tercih ettiğini göstermiştir.
2. Algısal girdilerde, azami kullanılabilir bilgiyle ilişkili tercih edilen bir alan vardır, çok fazla basit ve çok fazla kaotik görsel alanlar beğenilmemektedir.
3. Karmaşaya ulaşmanın iki yolu vardır: anlamlarda çeşitlilikle ve üstü kapalı ve açık uçlu bir tasarımla; ya da çeşitli, zengin ve tek bir bakış noktasından görülmeyen fakat kendini belli eden, bu nedenle sürprizli, beklenmedik, gizemli ve bunun gibi öğelere sahip çevreleri kullanarak (Rapoport 1990).

Statik mekanlar (meydanlar gibi) için beğeni ana kriterken, dinamik mekanlar (sokaklar gibi) için ilgi ana kriterdir. Bu mekanlar farklı özellik isteklerine sahip olabilirler, çünkü özellikle beğeni anlam tarafından etkilenir, ilgiden farklı olarak daha çok birbiriyle ilişkili özelliklerin konusudur. Diğer yandan ilgi daha çok algısal özelliklerle ilgilidir (Rapoport 1990).

Çevresel karmaşa ihtiyacı, maruz kaldıkları bilgi oranı nedeniyle yayalar ve araç yolcuları için farklıdır. Düşük hızda hareket eden yayalar çevresel karmaşıklığı daha fazla olan, birçok detay bulunan zengin çevrelere ihtiyaç duyarlar. Bu çeşit bir karmaşa, araba yolcusunda stres yaratır. Yüksek hızda giden bir araba yolcusu, bir yaya için monoton olan, daha basit bir çevreye ihtiyaç duyar (Altman 1980).

Kaplan&Kaplan (1989), doğal peyzajlarla ilgili yaptıkları çalışmada, karmaşanın estetik tercihlerde birincil etkeni olduğunu belirtmişlerdir. Karmaşa bir görüntüde daha fazla görülebilecek şeyler olduğu duygusunu verir. Eğer bakılacak fazla bir şey yoksa tercih azalır.

‘Tekdüzelik’ ise genelde görsel çeşitlilik göstermeyen ve yönelim güçlüğüne yol açan çevre kalitesi olarak tanımlanabilir. Kentsel ölçekte tekdüze çevreler aşağıdaki nedenlerle yönelimi güçleştirir:

- a- Tekdüze çevreler tam olarak algılanmadıklarından duyumsal geri çevirmeye neden olurlar; tekdüze bir çevrede bir yerin, düzenli olarak geçilse bile, fiziksel elemanlarının ayırımsanamaması olağandır.
- b- Tekdüze çevreler minimum ayrılaşmadan yoksundurlar (Oktay 1992).

2.6.2 Uyum

Uyum analizin temel zemininin anlam oluşturma bileşenidir. Görüntü düzlemini daha kolay organize edecek, kavrayacak, yapılandırarak özellikleri kapsar. Bunlar tekrarlanan elemanlar, bir bölgeyi, bir alanı veya bir resim düzlemini tanımlayan yumuşak yapıli elemanlardır (Kaplan 1988).

Görsel kalite üzerine yapılan çalışmalar ve oluşturulan teoriler uyum ve çeşitliliği, mekanın değerlendirmesinde önemli ölçütler olarak tanımlamıştır. Teoride insanlar dikkat çekici ve düzenli özelliklerin birleşimini tercih ederler. Dikkat çekici özellikler anlamın kavranma sürecini canlandırır düzen ise anlamın oluşmasına yardımcı olur (Nasar ve Hong 1999).

Nasar (1997) mekanın düzenli ve uyumlu olarak algılanmasını yükselten özelliklerin ‘odak noktaları, tekrarlar ve azaltılmış zıtlıklar’ olduğunu ifade etmiştir. Mekandaki çeşitlilik ise çoklu kullanımlar, tercihler ve davranış farklılıklarıyla; çeşitli materyaller, yüzeyler, biçimler, dokular, yükseklikler, renkler, ısı ve gölgeler, kokular ve sesler gibi fiziksel elemanlarla oluşturulur.

2.6.3 Gizem

Kaplan (1988), insanların peyzaja reaksiyonlarında en önemli yönlerden birinin, içine girdiklerinde daha fazla şey görebilecekleri izlenimi veren üç boyutlu peyzajlara olan

tercihleri olduğunu belirtmiştir. Gizem, yenilikten farklı olarak şimdiki zamanda yenilikler içermez, fakat gelecektekiler için vaatte bulunur. Gizemin oluşabilmesi için süreklilik gerekir. Süreklilik, görülen ve görülmesi beklenen arasındaki bağlantıyla oluşturulur.

Gizem ilgiyi artırır. Zihnin çeşitli olasılıklara ve sonradan gelebileceklere odaklanmasını sağlar. Gizemi bu kadar çekici yapan bir çok farklı alternatifini tahmin etme fırsatı vermesidir (Kaplan 1988).

Çevresel gizeme olan tercihin bir çok kanıtı vardır (Kaplan&Kaplan 1989), fakat çalışmalar tehdit olmayan durumları kapsar. İnsanlar kendilerini savunmasız hissettiğinde (kentsel alanlarda karanlık olduktan sonra sıkça hissettikleri gibi), gördükleri, bir saldırganın saklandığı bir görüntü olabilir ki bu durumda gizem tercihi azaltır (Nasar 1997).

2.6.4 Okunabilirlik

Okunabilirlik aydınlık seviyesine, arka plan zıtlığı ve okuyan kişinin özüne, okuma mesafesine bağlı olarak değişmektedir. Bu özellikleri nedeniyle okunabilirlik çevresel ve mimari bir kavram olarak kullanılabilir (Erem ve Erkman 2003).

Okunabilirlik, bakıldığında, birinin kaybolmadan keşfedebileceği izlenimini veren bir çevrenin özelliğidir, gizem ise bakıldığında gezerek ve keşfederek çevreye dair daha fazla bilgi edinilebileceği izlenimini verir (Kaplan ve Kaplan 1989).

Gizem gibi okunabilirlik de bir vaatte bulunur, fakat bu daha fazlasını öğrenme fırsatlarıyla değil işlevsellikle; birisinin gidiş ve dönüş yolunu bulmasıyla ilgilidir. Bu nedenle mekanda farklılaşmalarla, okunaklılıkla ve mekanı yapılandırmayla ilgilidir (Kaplan 1988).

Yön bulma bir insanın mevcut yeri, gideceği yer ve bunların arasındaki ilişkiyle ilgili mekansal bilgiyi gerektirir. İnsanların bu tür bilgileri eksik ise eğer tamamen kaybolmazlarsa, yönlerini kaybedebilirler. Yön kaybetmenin ciddi sonuçları vardır. Fiziksel yorgunluk, stres, kaygı ve sinirliliğe neden olabilir. Bunun tersi yön bulmayı kolaylaştıran çevreler pozitif duygular oluşturur ve ziyaret edilmek istenir (Nasar ve Çubukçu 2005).

Fiziksel çevrenin ve kişisel özelliklerin yön bulmayla ilişkisi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Çevre için plan düzenindeki karmaşa ve fiziksel farklılaşmalar yön bulma davranışını etkileyen özellikler olarak ortaya çıkmaktadır; yön bulma davranışı plan düzenindeki karmaşıklıkla ve fazla benzerlik ve düşük farklılaşmalarla azalmaktadır (Nasar ve Çubukçu 2005).

2.6.5 Çevresel anlam

Çevresel anlam algılama, anımsama, değerlendirme, önem ve öncelik sırasına koyma, kabul veya reddetme sürecini içerir (Şekil 2.30).

Algılama yapısal ve fiziksel sistemlerden bilgi edinmedir. Anımsama ise gerek fiziksel gerekse sosyal boyutları olan bir süreçtir. Değerlendirme sürecinde ise kültürel değerler, sosyal normlar ve öncelikler söz konusudur. Değerlendirmeye bağlı olarak bir çevre veya nesne kabul veya reddedilir (Gür 1996).

Şekil 2.30 Değerlendirme süreci (Rapoport 1977)

Yapılanmış çevrenin algılanmasında, çevrenin fiziksel özellikleri bireyin zihninde onun algıladığı gibi öznel boyutlarıyla belirir. Bireyin algıladığı biçimde çevrenin nitelikleri birer gösterge olarak anlamlandırma sürecini başlatır. Çevrenin gerçek boyutları, aydınlık düzeyi, büyüklüğü, rengi, biçimi vb. bireyin algılamasından sonra geniş veya dar, aydınlık veya karanlık, büyük ya da küçük şeklinde somut anlamlara dönüşürken; soyut anlam düzeyinde de ferah ya da boğucu, neselendirici ya da iç karartıcı, karmaşık ya da basit olarak anlamlandırılabilir (Karagenç ve Ünügür 2002).

Soyut ve somut anlamın belirlenmesinin hemen ardından çevreye ilişkin anlamın oluşacağı düşünülebilir. Ancak anlamı belirleyen bir diğer eleman da davranışsal boyuttur. Birey soyut ve somut anlama dayanarak önce davranışsal boyut çerçevesinde bir çıkarıma varır. Davranışsal boyutun belirleyicileri ise, mahremiyet, güvenlik, ait olma ve sahiplenme hisleridir. Yapılanmış çevrenin fiziksel özelliklerine dayanarak edinilen soyut ve somut anlam kullanıcıda davranışsal boyuta ilişkin hisleri belirler. Bu hisler yardımıyla da kullanıcıda davranışların oluşması beklenir (Karagenç ve Ünügür 2002).

Anlamın birçok derecesi ve sınıflandırma şekli vardır. Basit ama güçlü bir yol psikolog James Gibson tarafından sağlanmıştır. Örneğin eğer bir kalemi ele alırsak, anlamın ilk aşaması somut anlamdır ve kalemin fiziksel özelliklerini tanımlar, ikinci aşama kullanma anlamıdır ve kalemin ne ise yaradığını tanımlar, üçüncü aşama, ikinci aşamanın rafine edilmiş şeklidir ve kalemin araç olarak nasıl kullanılacağını tanımlar (kağıda yazı yazmak gibi), dördüncü aşama duygusal anlamdır, kalemle yazmayı sevip sevmemekle ilgilidir, beşinci aşama işaret anlamıdır, bu aşamada kalemin rengi, formu önceki deneyimleri çağrıştırarak ipuçları verir, altıncı seviye ise sembolik anlamdır, yani kalemin olduğundan farklı bir şeyi anlatmasıdır (Lang 1992).

Çevre elemanlarının sembolik anlamları öğrenilmiştir ve bu nedenle büyük oranda kültürle sınırlıdır. Bazı sembolik anlamlar insan deneyimlerinin evrenselliği temelindedir ve daha geniş bir şekilde anlaşılır (Lang 1992).

Simgeler toplumlar ve gruplar için kültür, gelenek, görenek, alışkanlıklar çerçevesinde bilindiktir ve toplumun ya da grubun bireylerince de paylaşılır niteliktedir. Simgeler toplumsal yapıyla da şekillenip çeşitlenirken; bireysel açıdan da farklılıklar gösterebilir. Simgeler bireyin kişisel karakteristiğine bağlı olarak çeşitlenebilir, böylece bireyde farklı anlamlar oluşturabilir. Çünkü simgelerin esas işlevi anlam iletmektir (Karagenç ve Ünügür 2002).

Yapay çevre elemanlarının kent dokusu içinde kimlik elemanları olarak değerlendirilmesinde görüntü, konum ve anlam faktörü etkili olur. Nesnenin formu, strüktürü, oranları, dokusu, simgesel durumu, kullanılan malzeme gibi açılardan oluşturduğu özgün görsel etki görüntü faktörünü meydana getirir. Nesnenin doğal çevre elemanlarıyla, kent eylem alanlarıyla ve diğer yapma çevre elemanlarıyla ilişkisi açısından bulunduğu özgün yer ve konumun oluşturduğu etki, konum faktörüdür. Nesnenin işlevsel önemi veya şehrin tarihsel gelişme sürecinde kazandığı anlamın özgün, sembolik değerinin oluşturduğu etki ise anlam faktörünü oluşturur (Ocakçı 1994).

İnsanlar çevrelerindeki peyzajı analiz etmeden ve değerlendirmeden önce duysal olarak tepki verirler. Objeler gözlemcide öncelikle, daha belirgin imajlara zemin hazırlayan, bilinçsiz duygular oluşturur. İnsanlar bundan yola çıkarak, mekanı anlamlandırmak için çevrede belirgin işaretler ararlar. Bu işaretler çevrede fark edilebilen, genel bağlamdan farklı elemanlardır. Belirgin mekansal anlamların oluşabilmesi için tasarımlarda bu işaretlerin kodlanması gerekir.

Mekanın organizasyonu başlı başına bir anlam oluştursa da, anlam çoğunlukla işaretlerle, materyallerle, renklerle, formlarla, ölçülerle, kent mobilyalarıyla, peyzajla, bakımla ve beğeniyle ortaya çıkar (Rapoport 1977).

Bu uyarılar farklı çevreleri ayırt etmeye yardımcı olurlar. Yapısal çevre böylece yararcılıktan simgeciliğe kadar olan bir uzanımda çeşitli anlamlar verecek şekilde algılanır. Bazı algı-biliş-anlam kuramcıları nesnelerin optik bir düzende algılandığına işaret ederken diğer bir kısmı görsel olmayan bilgilerin diğer algı sistemleri tarafından sağlandığını belirtirler. Bilişsel kurgu ise optik düzeni olan/olmayan veriler ve zihinsel

süreçlerin oluşturduğu bir birikimdir. Dolayısıyla nesnelerin anlamsal çözümlemesi algı ve biliş süreçlerinin tümünden süzülerek elde edilir. Aynı fiziksel çevre aynı anda farklı düzey ve şiddette anlam taşıyabilir (Gür 1996).

2.7 Yer Kimliği (Place identity) ve Yere Bağlılık (Place attachment)

Kişisel deneyimler ve sosyal ilişkiler bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla oluşmaktadır ve her şey yerel bağlamlarında koparılmıştır. Fride'e (2000) göre yersizlik yer duygusunun yoksunluğu ve otantik olmayan çevreleri ürettiği iddialarıyla örtüştüğünü belirlemiştir.

İnsanın kişilik eğilimleri ile coğrafya ve giderek coğrafyayla kimlik ve kültür arasında ilişki kurmanın ilk biçimlerinin çevresel determinizme ilişkin felsefi fikirler olduğu söylenebilir.

Çevre psikolojisi açısından bir kültür ya da alt kültüre herhangi bir yer- mekan arasındaki ilişki kolektif insan etkinliğini anlamada temel kavramlardan biridir. Eğer bir kültür, belirli bir coğrafyaya, mekana yönelik tepkilerin toplamıysa kültürel tutum ve bağlılıkların, o mekana kurulan ilişkiyi yansıtmaktadır. Mekan kendisi bir kültür ürünü olarak ele alınabilir. Mekanın kendisi, zaman ve mekanla ilgili insani düzenlemeler, örgütlemeler sonucu ortaya çıkan, belirli bir gurubun teknolojisi ve kültür yoluyla dönüştürüldüğü bir kültürel üründür. İnsanın mekanlarla yerlere ilişkisi kalıtsal ve aynı zamanda değişken ve kültüre bağlıdır (Pakzad 2012).

Relph'e (1976) göre yerin üç bileşeni **fiziksel ortam, aktiviteler ve anlamlardır**.

Cantere'e (1977) göre yer edimler, kavramlar ve fiziksel atıflar arasındaki ilişkiden meydana gelmektedir. Canter yerin karşılıklı ilişkide bulunan dört yüzü olduğunu öne sürer: fonksiyonel farklılaşma, yerin amaçları, etkileşim skalası ve tasarım boyutları (MCAndrew 1993).

Agnew (1987) sosyal bilimler temelinde üç ana öge bulmuştur "locale" sosyal ilişkilerin olduğu kuruluğu ortamlar (informal ve kurumsal da olabilir), "location "sosyal etkileşim için var olan ortamlar çevreleyen coğrafi alan ve "sense of place" genel olarak duyguların local yerden kaynaklanan yapısıdır. Anlamalı olan yereler sosyal bağlamda ve sosyal ilişkiler boyunca oluşmaktadır coğrafi olarak yerleşiktir ve aynı zamanda sosyal ekonomik kültürel çevreleriyle ilişkilidir ve insanlara bir yer duygusu sübjektif bir alansal kimlik kazandırır (MCAndrew 1993).

Mekana bağlılık , insanlar ve yerler arasında bilişler yargılar ve kararlar yoluyla oluşan duygusal bir ilişki olarak tanımlanmıştır. Yer kimliği ise insanın doğal ve yapılandırılmış çevreyle fiziksel dünyayla ve başka insanlarla ilişkilerinde tercihleri, beklentileri, duyguları, değerleri, ve inançları tarafından belirlene yerin ve kişinin kimliği yapısında birleştiren karmaşık bir örüntü olarak tanımlanır. Yere bireysel bağlılık süresi çocukluk deneyimlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Bu deneyim bir bellek oluşturma süreci olarak anlaşılabilir (Rapoport 1990).

Yer bağlılığının ve yer kimliğinin insanın güvenlik duygusu ihtiyacının giderilmesi, kendini ifade etme, aktarma, öngörülebilirlik, ve kontrol ihtiyacını giderilmesi ve bireyler, gruplar, topluluklar ve kültürel düzeyinde kimlik oluşturma ihtiyacının karşılanması gibi işlevlerin söylenen Low ve Altman (1992) bağlılık ve kimlik duygusunun oluşması ve sürdürülmesi sürecinde biyolojik, çevresel-mekansal psikolojik ve sosyo-kültürel faktörlerin etkili olduğunu belirtmektedir.

Yere bağlılık 5 kategori ile ilgili olarak düşünülebilir:

- Bağlılık ogeleri (duygulanım, biliş ve etkinlik)
- Farklı ölçekteki ve özelliklerdeki mekanlar
- Farklı aktörler (birey, grup, topluluk ve kültür)
- Farklı sosyal ilişkiler (birey, grup, topluluk ve kültür)
- Zamansal göstergeler (doğrusal ve döngüsel)

Yer kimliğinin kültürel temelinin 6 boyutta oluştuğunu belirlemişler:

- 1- Aile yoluyla kuşaklar boyunca aktarılan tarihsel boyut

- 2- Yerle, mekanla ilişkide kayıp ya da iradi olmayan ayrışlar nedeniyle oluşan bağlantıdır.
- 3- Mülkiyet her türlü edinme ve politik olan yoluyla oluşan ekonomik bağlantıdır.
- 4- Ruhsal ve ya mitolojik ilişkilerle bağlantılı kosmolojik çerçeve
- 5- Dinsel ve ya seküler çerçeve ve kültürel olaylara katılım yoluyla gerçekleşen bağlantılar
- 6- Hikayeler söylenceler ve yer adlarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan anlatıya dayalı çerçeve (Göregenli 2010).

Kültürel anlamda mekana bağlılık yerle kültürün uyumlaştırılmasına yol açar. Semboller bu aşamada ortaya çıkar. Öncelikle semboller belirli bir yerin kollektif oalarak seçilmiş elementlerine işaret eder ve nitelik ve durumlar genelleştirir; böylece bireysel yönelimli bağlılıkların mekanla ilişki sembollerin ve duygulanımların ifade edilmesiyle oluşur (Rapoport 1990).

İnsanların, fiziksel alandaki kavramlar ve fizik mekanın parçaları boyunca oluşturduğu bir süreç ve fiziksel çevreyi haz ve elem dengelerini benlik saygısını ve kimliğini karakteristiklerini düzenlemede kullanma süreci olarak tanımlanan "yer kimliği" olgusu bir imajlar ortamı ya da fiziksel ortamlar hakkındaki duygular değildir. Yer kimliğini içsel bitr mantığı ve tutarlılığı vardır ve bu evle sınırlı değildir; yere olan psikolojik bağlılık ve bunun bilişsel ogeleri kavramın temelini oluşturmaktadır. İnsanlar içinde yaşadıkları mekanlar ile başka nesnelerle kurdukları tarzda bir ilişki kurmakta, onlara bağlanmakta ve kimliklerini onlarda oluşturmaktadırlar (Bilgin ve Göregenli1996).

Göregenlinin araştırmalarına göre mekan bağlanmalarını belirleyen 20 kategori elde edilmiştir:

- 1.Yerin özellikleri, 2.Aktiviteler, 3.Birliktelik, 4.Rahatlama, 5.Zevk –haz- hoşnutluk,
- 6.Mekana yönelik diyalektik atıflar, 7. Kişileştirme, 8. Geçmişin hatırlanması, 9.Kendine yönelik atıflar, 10.Gizlilik, mahremiyet, sosyal baskılardan kaçma, 11.Aidiyet, 12. Kontrol, 13.Kendileme, 14.İfade etme özgürlüğü, 15.Anonimlik, 16.Güvenlik,

17.Köklülük – süreklilik, 18.Alışkanlık- aşinalık- bilme, 19.Entelektüel ihtiyaçlar, 20.Kabul görme- saygınlık kazanma (Göregenli 2010).

2.7.1 Kent kimliği ve topluluğa aidiyet duygusu

Belirli bir yere ait olma "biz" duygusunu üretir ve bu duygu aynı mekanda yaşayan bir gurubun üyesi olmanın güvenliği ve konforunu sağlar.

Lalli (1992) Kent kimliğini oluşturmada ilk aşamanın birey ya da grupların kendi kentlerine ilişkin algıladıkları, diğerlerinden farklı ve biricik özelliklerin değerlendirilmesi olduğunu belirtmektedir. İkinci aşama kendi kentine ilişkin deneyimlerin sembolleştirilmesi ve kentin biyografisi arasında bağlantı kurulmasıyla oluşan kişisel geçmiş boyutu yani sürekliliktir (Rapoport 1990).

Kente bağlılık, köklülük ve aidiyet duygusunun oluşmasıyla gelişen evinde olma duygusu ifade eder, aşinalık ve buna bağlı olarak orada olmayı isteme kentle ilişkide bir taahhüt anlamına gelmektedir. Topluluğa aidiyet duygusu, içinde yaşanan mahalleye duyulan bağlılığın ötesinde bireyin kendisini bir kentli gibi hissetmesini ve topluluğa katılarak kente entegre olarak diğerleriyle öteki olarak konumlandıklarıyla bütünleşmesini öngörmektedir (MCAndrew 1993).

Bağlılık davranışı, yaşamsal ya da toplumsal doyumdan fazladır, bağlılık ilk düşünce, ilk duygudur; çok önemli bireysel ve sosyal işlevlere hizmet edebilir ve ya en uç noktada işlevsiz felaket getiren acı veren bir haleden dönüşebilir. Bağlılığın bu derece önemli olmasının sebebi, yerel, evrelere olan duygusal bağlardan kaynaklanmasıdır. Breakwell (1986, 1992) tarafından tanımlanan kimlik prensipleri :

1. Ayırt edici: katılımcılar kendilerini diğer yerlerde yaşayanlardan ayırmak için yerle özdeşleşmektedirler
2. Süreklilik: yer, benliğin süreklilik duygusunu sağlar

3. Benlik saygısı: katılımcılar yaşadıkları yerle gurur duyarlar
4. Kendine yeterlik: yerleşim alanın özellikleri günlük yaşamını kolaylaştırmakta ve onlara yeterlilik duygusu kazandırmaktadır (Göregenli 2012)

2.8 Dvranış (Behavior)

İnsanların gözlenebilen veya her hangi bir yolla ölçülebilen hareketlerine davranış denir. Davranış insanın içsel ya da dışsal uyaranlara verdiği tepkidir buna göre şöyle formüle edilebilir:

Davranış = Uyarılma- Organizma -Tepki

Davranış oluşumu: insan davranışı çok karmaşık bir olgudur, biyolojik ruhsal ve sosyal öğelerin etkileşiminden oluşur.

A. Beyin: beyin insan davranışının biyolojik kaynağıdır. Beynin ikinci görevi zihinsel (sevinç, üzüntü ve korku gibi) ruhsal hayatımızı ve bu hayatımızı davranışlarımıza yansıtılmasını sağlar.

- **Bilinç:** insanın farkında olma halidir ve beyin işlevinin en önemli ürünüdür. Algılama, bellek, düşünme, öğrenme gibi zihni yetenekler bilinçle oluşur ve gelişir.

B. Çevre : İnsan çevresiyle sürekli ilişki içersindedir. Doğum sonrası çevre fiziki ve sosyal çevreye ayrılır. İnsanların davranışları kalıtım (irsi, sosyal çekim) ve çevrenin etkisi altında oluşur. Kişiliğin oluşmasında her ikisi rol oynar. Çevre her kesi aynı ölçüde etkilemez. Kalıtımın belirlediği kişinin alt ve üst kapasitesini ne kadarını kullanılabileceğini çevre karar vermektedir (Göksu 2003).

2.8.1 İnsan davranışı yaklaşım türleri

İnsanın en basit davranışı birbirinden farklı yaklaşımlarla açıklanabilir. Bu yaklaşım içinde çalışmanın kuramsal çerçevesi için önemli olanlar ilk olarak bilişsel ikinci olarak

fenomenolojik yaklaşımlar ele alınıp, çevresel- mekansal gramerini anlamaya sağlayan yapılar açısından faydalı olacaktır.

- **Nörobiyolojik Yaklaşım;** bu yaklaşım her davranışın temelinde karmaşık sinirsel süreçlerin yer alması ve beyinde oluşan bu sinirsel süreçlerin belirli bir düzen izleyerek kaslara geçip gözlenebilen davranışlar halinde dışa yansması üzerine temellenir. Davranışın nörobiyolojik temelleri davranışı içinde olduğu çevre koşulları ile açıklamaya çalışan davranışsal yaklaşım deneysel yöntemin rahatlıkla kullanılabilmesi açısından kolaylık sağlamıştır.
- **Davranışsal Yaklaşım;** bu yaklaşım bireylerin gözlenebilen ve dolayısıyla ölçülebilen davranışlarını incelemeyi psikolojinin tek bilimsel yöntemi olarak savunur. Bu görüşe göre içebakış düşünce ve duygu gibi deneğin kendinden başka kimsenin gözlenesine olanak vermeyen bir olguyu içerdiğinden öznelidir. Oysa herkesin gözleyebildiği bir olguyu içerdiğinden nesnel olduğunu savunan davranışsal yaklaşımın nesnel olma özelliği onun bilimsel yöntemle eşdeğer görülmesine neden olmuştur. Uyarıcı davranış psikolojisi olarak bilinen, salt nesnel ve uyarıcı çevre koşulları ile ortaya çıkan davranış sarasındaki ilişkiyi inceleyen ve birey boş bir organizma olarak gören bu yaklaşımla davranışı açıklamanın oalnaksız olduğu görüşü beraberinde bilişsel süreçlerin anlaşılması gereğini getirmiştir.
- **Psikoanalitik Yaklaşım;** Freud'un kurucusu olduğu bu yaklaşım insanoğlunun doğuştan getirdiği iki temel kuvvetli eğilim üzerine temellenir. Bu iki temel eğilimi cinsellik ve saldırganlık olup insan bu eğilimleri bilinç altında iter ve kabul edilebilir davranış kılıflarına büründürmeye çalışır.
- **Bilişsel Yaklaşım;** bu yaklaşım insanı edilgen (pasif) bir yaratık olarak değil algılayan uyarıcıları işleyen anlamlardan etken (aktif) bir sistem olarak görür. Bilişsel süreçler algılama, yorumlama, bellekte biriktirme, düşünme ve tüm bunlar doğurultusunda davranışı yönlendirme gibi bir dizi bilgi işlem sürecinden oluşur. İnsanın çevresel davranışının mekansal gramerini ve mekansal anlam bağlantısını kurmak ve anlamal açısından diğer psikolojik yaklaşımlara göre çok daha etkin olan bu yaklaşımda davranışsal yaklaşımda olduğu gibi fiziksel çevre salt nesnel bir uyarıcı olmayıp, insanın toplumu ve kendini algılama şekli, tutumlar, inançları ile belirlenen ve insanın kendi algıları ile şekillenen daha kompleks bir yapıya sahiptir. Bilişsel psikoloji nesnel

yöntemlere deneysel olarak birey zihninde yer alan bilişsel süreçleri incelemenin yanı sıra bireyin çevresini nasıl içselleştirdiğini anlamaya çalışır.

- **Fenomenolojik yaklaşım;** Fenomen (phenomenon) kendini ve dış dünyayı kendine özgü bir biçimde algılayan kişinin öznel yaşantısına (subjective experience) verilen isimdir. Bu yaklaşıma göre bireyin davranışını biçimlendiren asıl etken, çevre koşulları, organizmadaki biyolojik dürtüler, istekler ve gereksinimlerden çok bireyin kendini ve çevreyi o andaki anlamlandırmış biçimi, başka bir deyişle bireyin o anki fenomenidir.

İnsanın çevresel davranışının mekansal gramerini ve mekansal anlam bağıntısını kurmak ve anlamak açısından tasarımcının yararlanabileceği diğer yaklaşım olan bilişsel yaklaşım ile kavramsal olarak benzerlikler gösteriyormuş gibi görünse de bilişsel yaklaşımda algısal, bilişsel, anlamsal süreçler deneysel yolla incelenebilirken, fenomenolojik yaklaşımda bireyin öznel yaşantısına önem verilir ve deneysel yöntemler kullanılmadığından yalnız başına yetersizdir (Cüceloğlu 1996).

2.8.2 Davranış ortamları (Behavior Setting)

Davranış konum terimini ilk defa Roger G. Barker ekolojik psikoloji öncülerinden biri olarak ortaya konulmuştur.

Barker (1968) davranış konumunun yapısal ve dinamik özelliklerini şöyle detaylandırır:

1. Bir davranış konumu bir ya da daha fazla sayıda sabit/değişmeyen davranış (örüntüsü) kalıbından oluşur. Sabit davranış kalıbı katılımcılar değiştiğinde sabit kalan benzersiz davranışsal karakteristiklerdir (Barker 1976).
2. Bir davranış konumu, sabit davranış kalıbı ve ortam parçalarından oluşur. Ortam genellikle zamanlar, mekan bileşen-öğeleri ve nesnelerin karmaşık bir şekilde örüntüsüdür.
3. Davranış-ortam parçaları sinomorfiyi (eşgüdüm) ortaya koyar. Sinomorfik, yapısal açıdan benzer demektir, bu nedenle yapısal benzerlik ya da eşgüdüm olarak da adlandırılabilir. Bir davranış konumunun davranışsal ve nesnel bileşenleri birbirlerinden bağımsız olarak düzenlenmemiştir, birbirleri arasında önemli bir eşgüdüm vardır. Bir

gösteri alanının rahatlıkla izleme olanağı sağlayacak basamakları ve gösterinin sergileneceği sahne arasındaki eşgüdüm buna örnek olarak verilebilir.

Gärling (1998) davranış konumlarının içerik düzeyinin memnuniyetin göstergesi olabileceğini belirtmiştir. İçerik düzeyi, davranış konumunun içerdiği sabit davranış kalıplarının türleri ve çeşitliliği, bu kalıplarının gerçekleşme sıklığı, davranışları gerçekleştiren kullanıcıların kimler olduğu ve oranları gibi verilerle açıklanabilir. Örneğin bir açık mekanda oturma etkinliğinin yer aldığı bir davranış konumunda gerçekleşen davranış kalıpları yani etkinlikler/eylemler; oturma ve yemek yeme, oturma ve seyir, oturma ve sohbet, oturma ve kitap okuma, oturma ve güneşlenme şeklinde çeşitlenip gidiyorsa, bu davranış kalıpları yalnızca belirli bir kullanıcı profili tarafından değil de çeşitli kullanıcılar tarafından sergileneiyorsa, bu davranış kalıpları yalnızca günün ya da yılın belirli zamanlarında değil de her zaman gerçekleşiyorsa; bu davranış konumuna ilişkin memnuniyetin yüksek olduğundan bahsedilebilir (Mumcu vd. 2013).

2.8.3 Davranış olanaklık kavramı

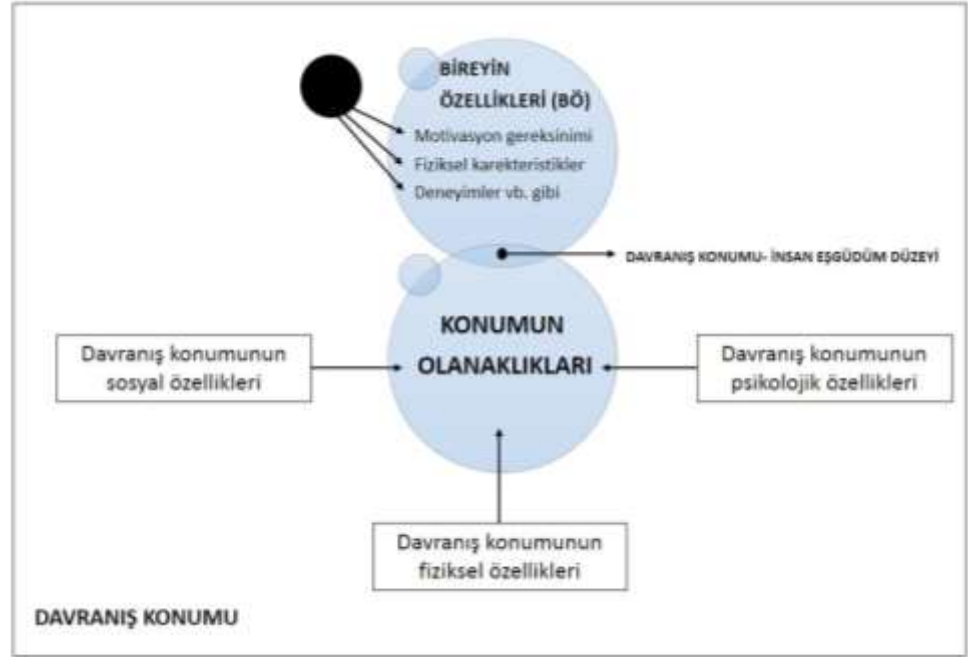
Gibson (1986), “Görsel Algıya Ekolojik Yaklaşım” (The Ecological Approach to Visual Perception) adlı çalışmasında görsel algıyı ekolojik perspektifle irdelemiştir. Bu teori, insanlarla çevreleri arasındaki ilişkiye dair birbirine bağımlı olma ya da ekolojik perspektife yönelik desteğini yansıtır. “Çevrenin olanaklılıkları, organizmaya sunduğu faydalı ya da zararlı şeylerdir. Bu kelimeyle hem bireye hem de çevreye gönderimde bulunan bir şeyden bahsedilir. Birey ve çevrenin birbirlerini tamamlayıcılığını kasteder”. Çevresel özelliklerin her biri bireye bir eylem için bazı potansiyeller sağlarlar, olanaklılıklar bu potansiyellere karşılık gelir.

- Stroffgen (2000, 2003) olanaklılığı; çevre ile birey arasında davranışa ilişkin sonuçları olan ilişkiler olarak tanımlar.
- Bir organizmanın belirli bir konumda bulunurken algıladığı fiziksel fırsatlar ya da tehlikeler olanaklılıklardır .

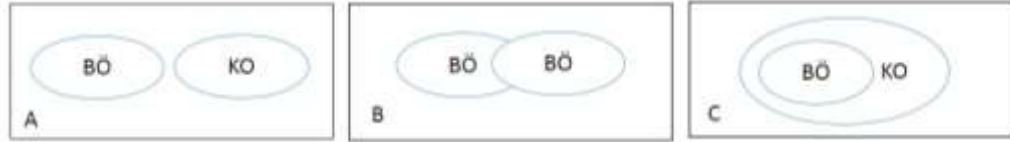
- Greeno (1994) olanaklılıkları “etkinlikler için ön koşullar” olarak tanımlar. Bir çevrenin birey tarafından amacıyla uyumlu olarak algıladığı özelliklerin ya da koşulların ortaya koyduğu deneyimsel fırsatlardır (Mumcu vd. 2013).

Olanaklılıklar davranış konumunun fiziksel, sosyal ve psikolojik özelliklerin bir arada insanlar için sunduğu fırsatlar ya da tehlikelerdir. Ancak bunların algılanması yalnızca bireyin fiziksel boyutları ya da yetenekleri, sosyal gereksinimleri ve kişisel amaçları gibi farklı karakteristikleri konumun çevresel özellikleriyle örtüştüğünde meydana gelir. Her davranış konumunun karakteristikleri, bir grup uygun etkinlikleri ve beklenen, kabul gören davranışları içerir. Davranış-ortam sinomorfisi kavramı, konumun topoğrafik ve tanımlanmış özellikleri ile konumda gerçekleşen etkinlikler arasındaki eşgüdümün varlığına işaret eder. Stokols’un (1978) “optimal çevre” olarak tanımladığı bu durum bireyin gereksinimlerinin karşılanmasını ve amaçlarının ve planlarının başarılmasını en üst düzeyde sağlayan çevreyi ifade eder (Mumcu vd. 2013).

Davranış konumu ve konumun olanaklılıkları ilişkisi, insanların olanaklılıklar ile etkileşimine dair bu sonuçlar şekil 2.31’de kavramsal bir çatkıya dönüştürülmüş ve davranış konumu, olanaklılık ve çevresel tercih kavramlarının ilişkileri görselleştirilmiştir.

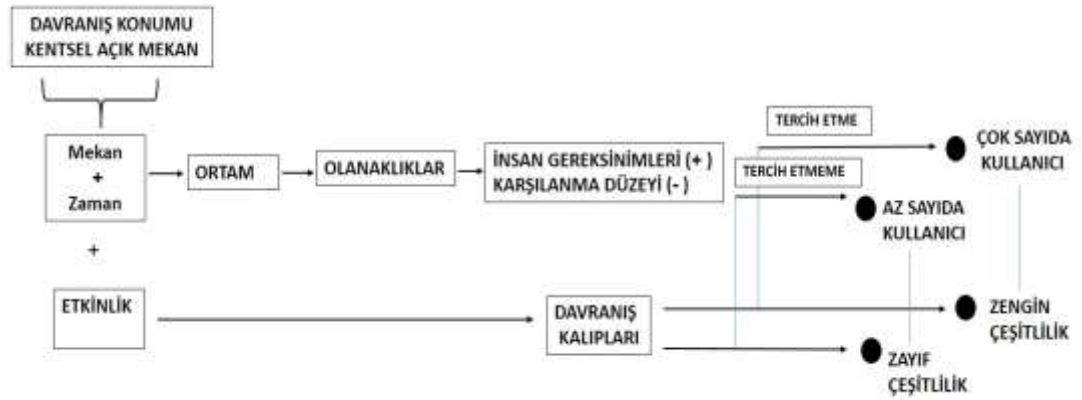

Şekil 2.31 Davranış konumu ve kullanıcısının özelliklerinin örtüşmesi ile meydana gelen “çevresel eşgüdüm” (Mumcu vd. 2013)

Şekil 2.32 Farklı özelliklerdeki davranış konumlarının bireyin özellikleriyle sağladıkları örtüşme düzeyine bağlı olarak çevresel eşgüdüm şekilleri (Mumcu vd. 2013).

a. Eşgüdümsüz çevre, b. Eşgüdümlü çevre, c. Optimal çevre

Şekil 2.33 Davranış konumu-olanaklılık-çevresel tercih ilişkisi (Mumcu vd. 2013)

2.8.4 Davranış kriter seçimi

Eğer bir çevreyi istenilen bir davranışın olabilmesi için düzenliyorsak tasarım seçeneklerini geliştirmeden önce davranışsal hedeflerimizi belirlememiz gerekmektedir. Bu bağlamda Murtha (1976) kullanıcıyı fayda kriteri dizisini belirlemiştir:

1- Davranışsal kolaylaştırma

- Fonksiyonel uygunluk: acaba çevre belirli bir davranışın mümkün olması için gerekli bileşenlere sahip mi?
- Mekansal uygunluk: kullanıcıların yararlanabilecekleri uygun bir mekansal organizasyon var mı?

2- Fizyolojik süreklilik

- İklim uygunluğu: sıcaklık ve nem oranının uygun olması
- Tehlikelerden korunması: tehlikelerden uzak, kullanıcıların sağlığını tehdit eden bir faktörün olup olmaması.

3- Algısal süreklilik

- Duyusal yeterlilik: acaba çevre çeşitli duysal fonksiyonları yerine getirmek için tasarlanmış mı?
- Duyusal yugunluk: acaba algısal çevrenin optimal bir uyaran düzenlemesi var mı?

4- Sosyal kolaylaştırma

- Sosyal yeterlilik: acaba çevre sosyal davranışa istenen düzeyde imkan sağlıyor mu?
- Sosyal izolasyon: acaba herhangi biri mahremiyetin sürdürülebilmesi için sosyal izolasyonun düzeyini ayarlayabiliyor mu? (Biter 2008).

2.8.5 Sosyal davranış ve kültür

Kültür kavramı ve tanımı: insanların bir toplumun üyesi olarak geliştirdiği bilgi, teknoloji, inanç, sanat, ahlak, örf ve adet, hukuk, yetenek, alışkanlıklar toplumsal kuralların ürettiği bir üründür (Eroğlu 2011).

Kültür insanın neslinden nesline aktarılan, toplumdan ferde kazandırılan bir yaşam biçimi olup insan tarafından tesis edilmiş çevresidir. Önceki nesillerden sonraki nesillere devreder. Bu yüzden kültür nesilden nesile aktarılan sosyal mirastır. Sosyolojiye göre kültür toplumada ortaklaşa paylaşılan bütün davranış kalıpları veya alışkanlıklardır. Buna göre toplum içersindeki her türlü bilgiyi, ilgiyi, alışkanlığı, değer ölçülerini, genel durum, görüş ve zihniyeti ile her türlü davranış biçimlerini kapsar. Bu çerçevede toplum tarafından yapılan ve gerçekleştirilen her şey birebir kültür elemanıdır (Eroğlu 2011).

Kültür insanların toplumsal yaşam içinde tarih boyunca ürettikleri bütün maddi ve manevi değerlerin hepsini dile getirir. Kültür maddi ve manevi olarak ikiye ayrılır. Maddi kültür insanın doğa ile etkileşimi sonucu ürettiği her şeydir. Manevi kültür ise insanları birbirleri ile olan etkileşimi sonuncunda ortaya koydukları her şeydir. **Kültürün özellikleri** ise:

1. Toplumsaldır. İnsanların toplum halinde yaşamasından doğar.
2. Tarihseldir.
3. Öğrenilir ve öğretilir. Sonradan kazanılır.
4. Sürekliliğe sahiptir. Kuşaktan kuşağa aktarılır. Devamlılık gösterir.
5. Toplumdan topluma değişir.
6. Uyulması gereken kurallardan oluşur.
7. Kültürün maddi öğeleri, manevi öğelerinden hızlı değişir.
8. Kültür dil yolu ile sonraki nesle aktarılır.

9. Her kültürün alt kültürleri vardır.

Kültürün işlevleri aşağıda ki gibi sıralanabilir:

1. Bireylere, toplumlara yaşam için gereken davranış kalıplarını (değerler-normlar) sunar.
2. Toplumlari birbirinden ayıran, özgün kılan işleve sahiptir.
3. Toplumsal bütünlük ve uyumu sağlar.
4. Bireylere kimlik kazandırır (Eroğlu 2011).

Sosyal davranışta kültürel farklılıklar; her ülkenin din ve inanç sistemi, ahlak kavramı, ayıp ve günah kavramları, görgü ve nezaket kuralları, örf ve adetleri farklı olacağından, bu farklılık sosyal davranış kurallarına yansımaktadır (Demirkaya 2012).

Sosyal davranışı etkileyen insan özellikleri; sosyal davranışı etkileyen insan özelliklerinin başında algılamak, kişilik, tutumlar, değerler, duygular, merak, kıskançlık, öğrenme, duygusal zeka, dil ve kişisel imaj gibi kavramlar gelmektedir (Demirkaya 2012).

Bireyin Mekansal Davranışları; mekansal davranışlar, bireyin benliğini korumak, kişisel ve sosyal kimliğini tanımlamak, sosyal etkileşimini düzenlemek için dışa vurduğu davranışlarıdır. Aynı zamanda yer kimliği bilişleri olarak belirlenen mekansal davranışlarla, birey, sosyal çevresiyle etkileşimini düzenlemekte; aynı zamanda çevresiyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır (Güneymen 2001).

2.8.6 Mekansal davranış mekanizmaları

Kişinin davranış çevresi, yapılı çevre kavramından farklı olarak kişinin etkileşim içinde bulunduğu ve bunun sonucunda davranışlar geliştirdiği çevredir. Davranışsal çevrede kişi çevreden aldığı uyarıcıları yorumlayarak davranışlar geliştirir. Mekansal davranış, insanların çevrelerini kullanma şekli olarak tanımlanabilir. Bu dışarıdan açıkça

gözlemlenebilen bir davranış şeklidir. Kişinin davranışı, dolaysız olarak doyumundan, dolaylı olarak da çevrenin kendisinden gelen objektif özelliklerden ve bunların bireyce algılanan ve değerlendirilen biçimlerinden etkilenmektedir. Hall'a göre mekansal davranış kültürel şartlanmaların sonucudur (Gökten 1991).

İnsan davranış modeline göre Ittelson vd. (1974) davranış ve deneyimlerin fiziksel çevreyle ilişkisi on varsayımla açıklanmaktadır. Bunlar:

1. Fiziksel ortam insan davranışı ilişkisinde, insan davranışı zaman ve durum bağımlıdır.
2. Bir ortamdaki davranış biçimi, devreye giren özel kişilere rağmen sürer.
3. Bir davranış ortamının sınırları sadece onun fiziksel özellikleriyle değil, diğer sosyal ve fiziksel sistemlerin etkileşimiyle de belirlenir.
4. Bir ortamdaki davranış biçiminin özelliği, bütünlüğü, bileşenlerinde bir tanesinin değişmesinden etkilenecektir.
5. Eğer bu değişim bir ortamın karakteristik davranış biçiminde olursa, bu davranış başka bir zaman ve mekanda tekrar etmek üzere saklı kalacaktır.
6. Çevre sadece fiziksel bileşenleri içermez, ayrıca burada oluşan sosyal ve kişisel davranışları da içerir.
7. Kişi her şeye rağmen çevreyi herhangi bir zamanda tek defaya mahsus algılayacaktır.
8. Çevrenin doğal olarak bir kullanım geçmişi vardır ve bu geçmişe biz kullandığımız zaman sahip oluruz.
9. Bir değişim olduğunda ya da aşına olunmayan bir ortamla karşılaşıldığında, davranış çevre etkileşiminin karakteristiğinin daha fazla farkına varırız.
10. Sosyal sistemler ne kadar açık olursa olsun, fiziksel çevrenin kısıtlayıcı, destekleyici veya kolaylaştırıcı olarak tanımlanabilecek sınırlamaları vardır (Potter 1991).

2.8.6.1 Kişisel mekan (Personal space)

Kişisel mekan terimi ilk olarak Katz (1937) tarafından kullanılmış, daha sonra Hall ve Sommer insanların mekansal mekanizmaları için de benimsemiştir. Sommer (1969)

kişisel mekan terimini kişinin görünmez sınırlarla saran ve davetsiz misafirlerin girmesine izin verilmeyen bir alan olarak tanımlar (Altman 1975).

Codol'un tanımladığı üzere psikososyal bir mekandır, yani kişisel kişiler arası, sosyal ve kültürel, herkesin etrafında bulunan ve diğerleri yabancı olan bir mekandır (Morval 1985).

Kişisel mekan birey ve grupların diğerleri ve kendileri arasında sınırlarını akıllarında belirledikleri, kurgusal, amorf bir mekan olarak tanımlanmaktadır (Gür 1996).

Bonnes ve Secchiaroli (1995), Heidegger'a dayanarak, kişisel mekanı, organizmayı saran görünmeyen balon olarak ortaya koymaktadır (Gökçe 2007).

Bonnes ve Secchiaroli (1995), Sommer'a dayanarak, kişisel mekanı, bireyin ilk kişiselleştirmesi ve mekansal boyutu olarak ele almakta; yabancıların giremeyeceği, sınırların görünmez olduğu, insan vücudunu saran alan olarak açıklamaktadır (Bekci 2006).

Cassidy'e (1997) göre kişisel mekan bir iletişim mekanizmasıdır ve yönelme, dokunma, göz teması gibi sözel olmayan iletişim özelliklerinden ayrı düşünülememektedir (Bekci 2006).

Kişisel mekan saklanan sessiz ve görülmeyen bir yer gibi tasvir edilmesine rağmen her kes ona sahiptir ve her gün kullanır. Görünmeyen bu sınır bireyin mahremiyeti kişinin yada gurubun özgürlükleri için gerekli olan özellikleri tanımlamak için geliştirilmiş teorik bir modeldir. Kişinin mahremiyeti olarak adlandırılan yer için tercih ya da dilekleri ele alan kişisel mekanın başka bir yönü daha vardır. Bu sahip olma hissinin önemli bir bölümü kişiselleştirmeye uygundur. Mekanı kişisel yapan şey bireyin kendi ihtiyaçlarına ulaşmak istemesidir (Bekci 2006).

- **Kişisel mekan işlevleri;** kişisel mekan iki temel işleve hizmet eder:

- 1- Koruyucu işlevi: kişisel mekan hissi, canlıların niteliğine ve miktarını düzenleyerek fiziksel psikolojik açıdan rahatsızlık duyduğumuz insanlara karşı bizi korur. Bu işlev kişisel tehditten kaçınmadır.
- 2- İletişim işlevi: kişisel mekan daha önceden seçilen uzaklık gibi diğer ipuçlarının ortaya koyarak etkileşim içerisinde bulunan bireyin ilişkileri hakkında bize bilgi verir.

- **Kişisel mekanı etkileyen değişkenler**

1. Bireysel etmenler

- a- Yaş; yaş ilerledikçe kişisel mesafe artar.

- b- Cinsiyet; kızların daha istikrarlı ve daha dar, buna karşılık erkeklerin daha kalıplaşmış yargılar etkisinde ve daha büyük bir psikolojik mekan oluşturdukları ortaya konulmuştur. Bayanların bayanlarla iletişimlerinin, erkeklerin erkeklerle kurdukları iletişimlerdeki kişisel mekan mesafelerine göre daha küçük bir zon sergilediği gözlenmiştir. Ayrıca kadınların bireylere ve erkeklerinde objelere yönelme eğilimi ortaya çıkmıştır. Erkeklerin hareketli bir yaşam nedeniyle çevrelerini daha detyli ve doğru algılayabildiklerini belirtmektedir

- c- Kişilik özellikleri

- İçe dönüklük /dışadönüklük; dışa dönük insanların içe dönük insanlara göre daha fazla mahremiyet ihtiyacı duyarlar..

- Kaygı düzeyi, kaygı düzeyi yüksek olan bireyler normal bireylere oranla çevrelerinde daha büyük psikolojik mekan korumaktadırlar.

- Heyecansal rahatsızlıklar veya fiziksel handikap; bireyin içinde bulunduğu ruhsal durum da mahremiyet ihtiyacını yönlendirici bir nitelik taşır. Örnek olarak stress altındaki bireyin mahremiyet ihtiyacı normal dönemlerdeki zamandan daha fazladır.

2. Psiko- sosyal boyutlar

- a- Statü; bireylerin işbirliği içerisinde olduklarına yan yana ve daha yakın mesafe seçerken rekabet içeren durumlarda ise işbirlikçi ve yüzyüze olmayı tercih ederler. İnsanlar daha az tanıdıklarına ya da bir arada olduklarına göre hoşlandıkları kişiler ile daha çok yakınlaşırlar ve daha dar mekan kullanırlar. Yüksek istatüye kaliteli ve geniş bir hareket özgürlüğünü ihtiyaç duyulmaktadır.

- b- Kişilerarası etmenler; kişilerarası mesafe ilişki türüne bağlıdır.

- c- Kültürel öge; Hall, insanların aralarındaki mesafeyi duyuları ve fiziksel etkileşim sonucu oluşturmalarına rağmen bu davranışları asıl şekillendiren unsurların kültürel

altyapı ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Farklı etkin gruplar kendine özgü bir mekansal örgünlenmeyi tercih etmekte ve farklı etkileşim mesafeleri seçmektedir. Örneğin belirli bir kültürel bağlamda belirli bir mesafe gerektiren kişisel konuşma bir başka bağlamda kaygı yaratabilir. Hall Arap toplumu burun burunalık yüzyüzelik ve dokunmak gibi yakınlık terimleri ile insanlarla iletişime giren samimi kültür olarak tanımlar.

Ortadoğu akdeniz ve latin kültürün insanları birbirile çok yakın iletişim kuran aşırı duyarlı kuzey avrupa ve kuzey amerika gibi iletişimsiz kültürlerdeki insanların halka açık yerlerde ve yabancılarla olan iletişimlerini de daha ihtiyatli olduklarını ifade eder (Bekci 2003).

Örneğin ABD’de kentler İngiltere’den uyarlanan ızgara (Grid) sistem üzerine kuruludur. Fransa ve İspanya’da benimsenen plan ise yıldız şeklindedir. ABD’deki ızgara sistemi bireyselliği ön planda tutarken, Fransa ve İspanya’daki sistem merkez odaklı ve sosyal aktiviteleri vurgulayan bir kurgudur (İlgin 2008).

3. Çevre etmenleri; Çevrenin yarattığı, bireyin kaydettiği uyarılma dereceleri, yerlerin sosyal ve fiziksel özellikleri çevre etmenleri konusunda dikkate alınması gereken önemli etkenlerdir. Örneğin; konuşan iki kişinin bulunduğu ortam karartıldığında, görsel uyarılar azalacağından o kişilerin konuşması güçleşmekte ve diyalogda kesintiler belirlemektedir. Araştırmalarda, görsel uyarı yokluğunda kadınların erkeklere oranla daha çok rahatsız oldukları ortaya konulmuştur. Başka bir örneğe göre çok kalabalık olmayan bir otobüs durağında bekleyen insanlar birbirleri ile aralarında en az 100 cm. bırakırlarken aynı insanlar dolu bir otobüse bindiklerinde aralarındaki mesafe çevresel etmenlere bağlı olarak birkaç cm.”e kadar düşebilmektedir. Başka bir düzeyde, gruplar çevrenin fiziksel özelliklerine ve diğer etmenlere bağlı olarak daha rahat veya rahatsız olmaktadır. Gürültü, ışık ve sıcaklık bu etmenler arasında sayılabilmektedir (Morval 1985).

4. Proksemiks kavramına ait tanımların geçerliliğini kaybettiği durumlar ve çevreler de vardır. Örneğin bir çok kişi için günlük yaşamlarında bireysel alanlarını koruma önemli bir öncelik olmasına karşın bulundukları bir gece kulübü ya da bir barda mekanın dolu olması ve insanların birbiri ile yakın duruşu onları rahatsız etmeyebilir veya boş bir sinema ya da tiyatrodan dolu olanında aldıkları keyfi almayabilirler (Pakzad 2012).

Konser alanları da tipik bir biçimde bireysel alan tanımlamalarının önemini yitirdiği mekanlar olarak karşımıza çıkar. Bu tür tepki veya beklentilerde öncelik sırasını sosyal mekanların popülaritesi almıştır. Proksemiks kavramının etkisini yitirdiği bir başka alan ise metropollerdeki metro, otobüs, tren gibi araçların iş saatlerinde dönüştükleri kaotik durumdur. Bu tür durumlarda da bireysel mesafe kavramının önemi bir an önce eve ya da işe yetişmek uğruna feda edilmiştir (İlgin 2008).

Hall (1966) insanlar üzerinde yaptığı gözlemler sonucunda; kültür, cinsiyet ve kişilik farklılıklarını gözeterek insanlar arasında samimi, kişisel, toplumsal ve kamusal olarak dört uzaklık olgusunu belirtmiştir.

- 1- **Yakın mesafe** (İntimate distance): (0-46 cm): samimi uzaklıkta diğer kişinin varlığı belirgindir ve bazen de duyumsal girdilerin çok yükselmiş olması nedeniyle çok güçlüdür.
- 2- **Kişisel mesafe** (personel distance): (45-125 cm): birbiriyle ilişkisi olmayan kişileri sürekli olarak birbirinden ayıran uzaklığı belirtmektedir. Bu kavram canlıların kendisi ile başkaları arasında tuttuğu küçük koruyucu bir küre düşünülebilir. Bu uzaklık gerçek üstünlüğün gerçek anlamda sınırır.
- 3- **Sosyal mesafe** (social distance): (125-370 cm): yüzdeki ayrıntı zor algılanır ve kimse özel bir çaba göstermedikçe başkalarına dokunamaz.
- 4- **Genel mesafe** (public distance): (370-762 cm): önemli kamu sembolleri etrefinde otomatik olarak oluşan ama kamusal ortamlarda görevli herkesin kullanabileceği bir uzaklıktır (Pakzad 2012).

Şekil 2.34 kişisel mekan ve mahremiyet (İlgin 2008)

Hall bireyin diğer birey ve gruplarla arasında oluşturduğu dört tür mesafeden söz etmektedir; **özel alan**, **kişisel alan**, **sosyal alan** ve **genel alan** bireyler arasında bireysel alanın kullanımına ait bilinçdışı gerçekleşen bir sistem vardır. Bu sistemin karşılıklı korunur olması bireylerin ruhsal sağlığının yerinde kalmasını sağlayan önemli bir etkidir (İlgin 2008).

Kuzey Avrupa ve Amerika’da sevgililer, yakın arkadaşlar ve güreşçiler dışında, balonun ön taraftan derinliği 65 ile 95 cm arasında değişmektedir. Bu alan ihlal edildiğinde karşı taraf sıkıntı, kalp çarpıntısı, yüksek tansiyon, terleme ve endişe gibi ruhsal ve fiziksel tepki gösterebilmektedir. Bu bağlamda bir çoğumuzun kendi bireysel alanımızın bütünlüğünü korumak adına geliştirdiği yöntemler vardır. Sommer’a göre bireysel alanın sınırları zorlandığında iki tür tepki biçimi oluşmaktadır. Birincisi “bloke etme” taktiği; İki eli başın arkasında koyarak ağaç taktiği uygulamak. İkincisi ise saçla oynamak, ayağını oynatmak, yüzün kızarması ve sonunda hacmi terk etmek (İlgin 2008).

Belirtildiği gibi proksemiks kavramının çalışma alanı salt birey ve bireyler arası alan tanımlamaları ile kısıtlı olmayıp aynı zamanda insanların mekan ve objeleri kullanma biçimlerini belirleyen sosyal, kültürel, fiziksel v.b. koşullar ile de ilgilidir. Bu bağlamda proksemiks verileri kent planlamacıları, mimarlar, iç mimarlar ve endüstri tasarımcıları için önemli ipuçları oluşturmaktadır (İlgin 2008).

Şekil 2.35 Altman'a göre şekilsiz sınırlar (Altman 1975)

2.8.6.2 Egemenlik alanı- alancılık (Territory)

Genel olarak alansallık organizmanın veya grupların kendilerini fiziksel bir mekan sahibi görmelerini temel alan davranışlar dizisidir. Kişisel mekan ve alansallık kişinin mahremiyet isteği düzenlediği mekanizmalardır. Kalabalık yaşantısı ise mahremiyete sahip olma yolundaki başarısızlıktır (Rapaport 1990).

Kişel mekan ve alansallık kişinin mahremiyet isteğini düzenlediği mekanizmalardır. Kalabalık yaşantısı ise mahremiyete sahip olma yolundaki başarısızlıktır (Göregenli 2010).

Egemenlik alanı davranışı, bireyin kendisi ve diğerleri arasındaki sınırı düzenleme, kişiselleştirme (yerleri işaretleme) ve (kişi ya da grup tarafından) sahiplenme davranışlarını içeren bir mekanizmadır. Egemenlik alanı, savunma ve denetleme davranışının oluşumuna neden olmaktadır. Bu yönden, egemenlik alanı davranışında, “sınır”ın varlığı önem taşımaktadır. Sınırı oluşturması açısından kullanılan duvarlar, parmaklık, çit, direk malzemenin dokusu, renkler egemenlik alanı davranışının ortaya çıkışı ile bağlantılı gelişmektedir. Bu bileşenler, hayal edilen ya da gerçek sınırı vurgulamaları açısından değerlendirilmektedir. Bonnes ve Secchiaroli (1995), yapılı

çevrenin fiziksel düzenlemesindeki gerçek ya da görünmeyen engellerin, güçlü egemenlik duyumu yansıttığını belirtmektedir . Egemenlik alanı, sahip olma ya da denetleme davranışını kapsamaktadır. Mülkiyet, bu davranışlara olanak tanınması açısından değerlendirilebilmektedir. Bunun yanında insanlar, sahip olmadıkları farklı ölçekteki alanları da sahiplenebilmekte, egemenlik alanı olarak benimseyebilmektedir. Söz konusu davranış savunma davranışını kapsamaktadır ve egemenlik alanı davranışının diğer bir boyutunu oluşturmaktadır (Gür 1996).

Bonnes ve Secchiaroli (1995), egemenlik alanını, bir şekilde kişiselleştirilen, simgelenen ve yıkıcı etkilere karşı savunulan coğrafik bir alan olarak anlatmaktadır. Ad verme ve işaretleme (çit, bariyer, vb.) kişiselleştirme eğilimleri olarak ortaya konmaktadır. Egemenlik alanı davranışı tanımı, bir yerle psikolojik tanımlama; sahiplenme ve alanda nesnelerin düzenlenmesini kapsamaktadır. Egemenlik alanı ve sosyal ortam özellikleri arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; egemenlik alanı davranışının kişisel ve sosyal kimlik tanımında etkin işlevleri olduğu görülmektedir (Gökçe 2007).

Alansallığın işlevleri ile ilgili çevre oluşumunda iki perspektif söz konusudur:

- 1- Biyolojik perspektif: alan savunması ve sınır tayini yoluyla kaynak kontrolünün önemini vurguluyor.
- 2- Sosyal perspektif: bir alnın ve alnsallık deneyiminin sosyal süreçler içinde nasıl girdiğini ve kendisini system yaşama kabiliyetini destekleyici olarak nasıl inşa ettiğini göstermektedir.

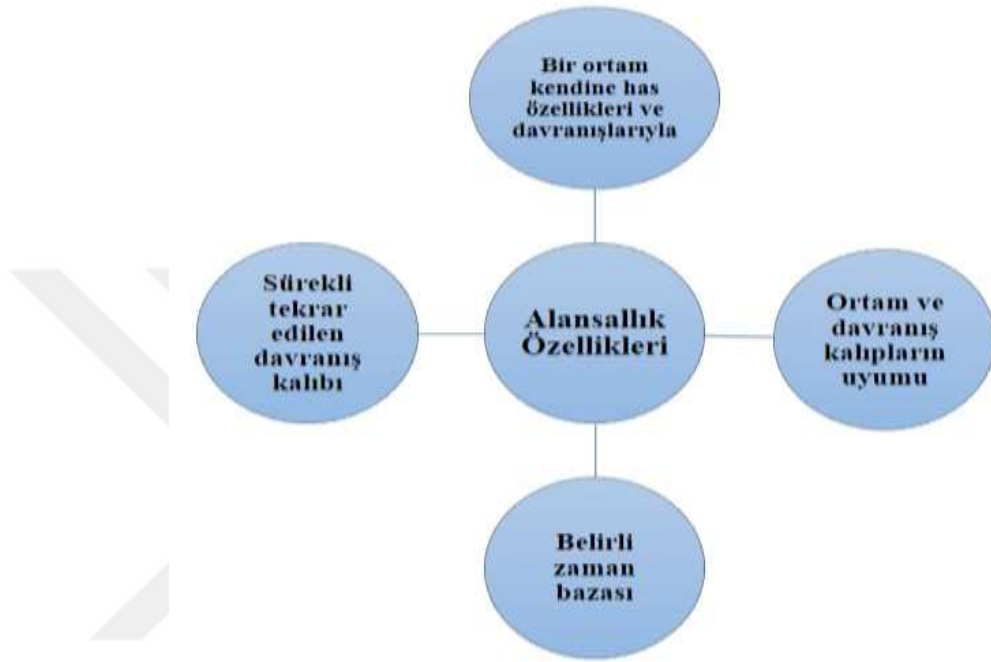
Alansallık bir organizma ya da grubun sergilediği ve özel alanın sahipliğinin algılanmakta olması temeline dayanan davranışlar bütünüdür.

Altman psikolojik merkezilik ve kullanımın süresi bakımından üç farklı alan tiplerinin varlığından söz eder:

- a- Birinci alan (özel): birey ya da birbirine bağımlı ihtiyaç duyan grup tarafından sahip olduğu hissedilen yerdir. Bu yer kişi ya da grubun günlük yaşamlarında merkez teşkil eder. En uzun süreli işgal edilen alan tipidir, kalıcı ve sabittir.
- b- İkinci alan (yarı özel): bu alanlar kişi için daha az önemlidir ve geçici bir süre zarfında sahiplenmektir.

c- Kamusal alan: bu alanlar kimseye ait değildir, ortak kullanıma ve herkese açık olan yerlerdir. Kısa zaman aralıklarıyla kullanılan ve yaşamsal merkeziliği olmayan alanlardır, geçicidir, sosyal kurallarla yönetilir. Erken gelen kullanır.

Alansal davranış önemli ölçüde sosyal ve kültürel faktörlere bağlıdır (Pakzad 2012).

Şekil 2.36 Alansallığın göstergeleri (Lanag 1987)

Alansallığı etkileyen faktörler: Kişisel, kültürel ve durumsal farklılıklardan etkilenen büyük ölçüde kişisel mekan ve mahremiyet pratikleriyle benzer süreçlerde gelişen bağlamsal değişkenlerdir. Mercer ve Benjamin (1980)'e göre kadın ve erkeklerin alan beklentileri ve ihtiyaçları sosyalizasyon sürecinin bir parçası olarak oluşur. Sundstrom'a (1976) göre daha baskın bireylerin daha yüksek statü sahibi olanların, alansallık kullanımlarında da baskın olacaklar. Genel olarak kişinin yaşı, cinsiyeti, kültür ve alt kültür kişiliği gibi faktörlerin ve durumsal- bağlamsal koşulların etkisiyle alansal davranış biçimlenir (Pakzad 2012).

2.8.6.3 Mahremiyet (Privacy)

Mahremiyet, Wilson'a (1984) göre bireyin ya da grubun diğerlerinin rahatsız edici etkilerinden sıyrılma ve özgür olma gereksinimlerini tanımlamaktadır. Bu yönde, "mahremiyetin" içeriğini bireyin mekana ilişkin koruduğu eğilimler bütünü oluşturmaktadır (Gökçe 2007).

Bates'e göre kişinin kendisiyle ilgili kimi şeyleri diğer insanlara açmaması ve diğer insanların da bu hakka sahip olduğunu Kabul etmesidir. Chapin'e (1951) göre kendi kendine olmanın değeri insanın kendisini başka insanların varlığını ortaya çıkardığı baskılardan kurtarmasıdır (Altman 1975).

Mahremiyet, diğerlerini doğrudan etkisinden özgürleşme olarak tanımlanmaktadır. Altman (1975) mahremiyeti "benliğe ya da topluluğa ulaşmanın seçici kontrolü" olarak açıklamaktadır. Mahremiyet, dışsal ve içsel dünyaya, objektif ve sübjektif mülke ve kişisel kullanım mekanlarına ulaşmanın kontrolünü içermektedir. Mahremiyetin derecesi, insanın deneyiminin, kişisel özelliklerinin; kültürel birikimin ve şu anda içinde bulunulan sosyal ve psikolojik durumun bir fonksiyonu olarak ortaya konmaktadır (Gökçe 2007).

Westin'e göre mahremiyet bir durumdur kişinin içinde bulunduğu etkileşimsel bir durumdur ve ne kendi kendine yeterli olunandır ne de kendi içinde bir sondur. Westin (1970) dört mahremiyet durumunu ayırt etmektedir:

- 1- **Inziva;** bir kişinin tek başına gruptan ayrı ve başka insanların gözlemlerinden uzakta olduğu kendi başına olma durumudur.
- 2- **Yakınlık, teklifsizlik;** bireyin veya grubun daha yakın kişisel ilişki düzeyine çıkma arzularıyla ilgili olan mahremiyet durumudur. Birey bir birimin küçük parçası olarak hareket eder. Yakınlık güven ve rahatlama duygusu yaşar.
- 3- **Anonimlik;** bireyin toplum içinde ilgi odağı olmadan veya fark edilmeden dolaşabilmesini mümkün olduğu anonimlik durumudur.
- 4- **Ayrı tutma- kendine saklama;** istenmeyen etkileşimlere karşı geri çekilerek fiziksel ve psikolojik engellerin yaratılmasıdır (Altman 1975).

Göregenli'e göre mahremiyet

- İnsanın otonomisi ve bağımsızlığını sağlama
- Sosyal rollerden, toplumsal geleneklerden, kurallardan uzaklaşıp dilediğin gibi davranarak duygusal bir rahatlama yaşamasına izin verme
- Kişinin kendi deneyimlerine betimleyerek gelecekteki eylem ve yaşantılarını belirlemek ve planlamak için fırsatlar sağlayarak kendini değerlendirmesine imkan sağlama
- Güven içinde kiminle ve neyi paylaşacağına karar vererek iletişiminin sınırlarını çizme gibi işlevlere sahiptir (Göregenli 2010).

Altman'a göre (1976) mahremiyet dört farklı mekansal deneyimi ile ilgili süreçler arasında merkezi bir kavramdır. Kişisel mekan ve alansallık kişinin mahremiyet isteğini düzenlediği mekanizmalardır. Kalabalık yaşantısı ise mahremiyet sahip olma yolunda ki başarısızlıktır. Kişi ile çevre etkileşimi anlamamız bu süreçlere bağlıdır (Göregenli 2005).

Altman (1976) mahremiyeti düzenleme kuramını geliştirmiştir. Bu yaklaşım, kavramın önceki açıklamalarının, diyalektik yaklaşımının temel ilkelerinden hareketle derinleştirilmiş bir çerçeve içinde ele alınış olarak görülebilir. Bu yaklaşım şöyle açıklanabilir:

Mahremiyet birimleri: mahremiyet genellikle kişiler ya da gruplar arasındaki bazı bağlantılar kapsayan, kişiler arası bir süreç olarak görülmektedir. Kişiler gruplar ya da topluluklar olarak düşünülen çeşitli sosyal birimlerde mahremiyet dinamikleri farklılaşmaktadır (Gökten 1991).

Mahremiyetin diyalektik yapısı: sosyal etkileşim, insanları biraraya getirmeye ya da ayırmaya yönlendiren karşıtlar arasında gelişen diyalektik bir yapıdır. Mahremiyet sürekli değişim içinde olan bir süreçtir. Başkalarıyla birlikte olmayı istemekten bütünüyle yalnız olmayı istemekten, bütünüyle yalnız olmayı istemeye kadar geniş bir ranjda pek çok durumu kapsar. Karşıtların bu anlamdaki birliği, diyalektik yapının bir diğer yanını oluşturur (Gökten 1991).

Mahremiyetin monoton olmayan yapısı: mahremiyet kavramının diyalektik olması fikri ayrıca ne çok fazla ne de çok az mahremiyetin doyurucu, istenen nitelikte olmadığı

vurgulamaktadır. İnsanlar sosyal etkileşimlerinde çevresini kendilerini belirlediği optimal bir düzey ararlar. Bu başarıldığında geçici bir denge ve uyum yaşanır. İlişkinin dinamikleri değiştiğinde optimal dengenin yarattığı uyum yeniden bozulabilir. Bu da mahremiyetin tek düze olmayan yapısını vurgulamaktadır (Gökten 1991).

Düzenleyici bir süreç olarak mahremiyet: yaşanan mahremiyet deneyiminin arzulanan ve ulaşılan mahremiyet olmak üzere iki yönünden söz edilebilir. Arzulana mahremiyet bir kişi ya da gurubun, sosyal etkileşimde istedikleri subjektif olarak tanımlanan ideal düzeyi yansıtır. Ulaşılan mahremiyetse; sosyal girdi ve çıktıların iyi düzenlenmesi sonucunda mahremiyetle ilgili optimum kontrol sağlanır. Ulaşılan mahremiyet arzu edilenden azsa, mahremiyetin ihlalden, yoğunluk ve kalabalık deneyiminden, tersi durumda ise, yalnızlık ve sosyal izolasyondan söz edilebilir (Gökten 1991).

Şekil 2.37 Mekanın düzenlemesinde merkezi bir süreç olarak mahremiyet (Altman 1975)

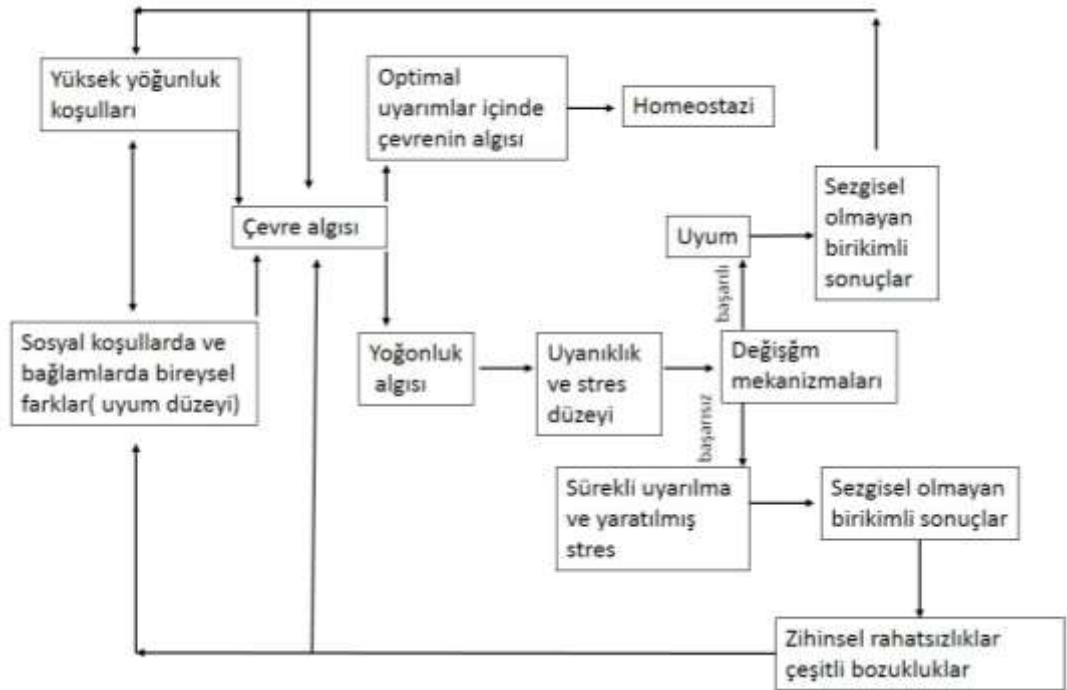
2.8.6.4 Kalabalık ve yoğunluk (Crowding)

Alansallık deneyiminin optimal düzeyde gerçekleşmemesi durumunda ortaya çıkan ve özellikle şehir hayatındaki en önemli sorunlardan biri olarak tanımlanmıştır. Çevre psikolojisinin kavramsal ilgilendiği yüksek yoğunluğun sosyal davranışları nasıl

etkilediği (yardım etme davranışı, saldırganlık, yoğunluğun kişiler arası çekiciliğin kurallarını nasıl etkilediği vb.) ve yoğunluğun iş performansına olan etkileri konularında gruplandırılabilir (Rapoport 1990).

Stokolos (1976) yoğunluğun olumsuz etkileri konusunda 3 kavramsal bakış açısı belirler:

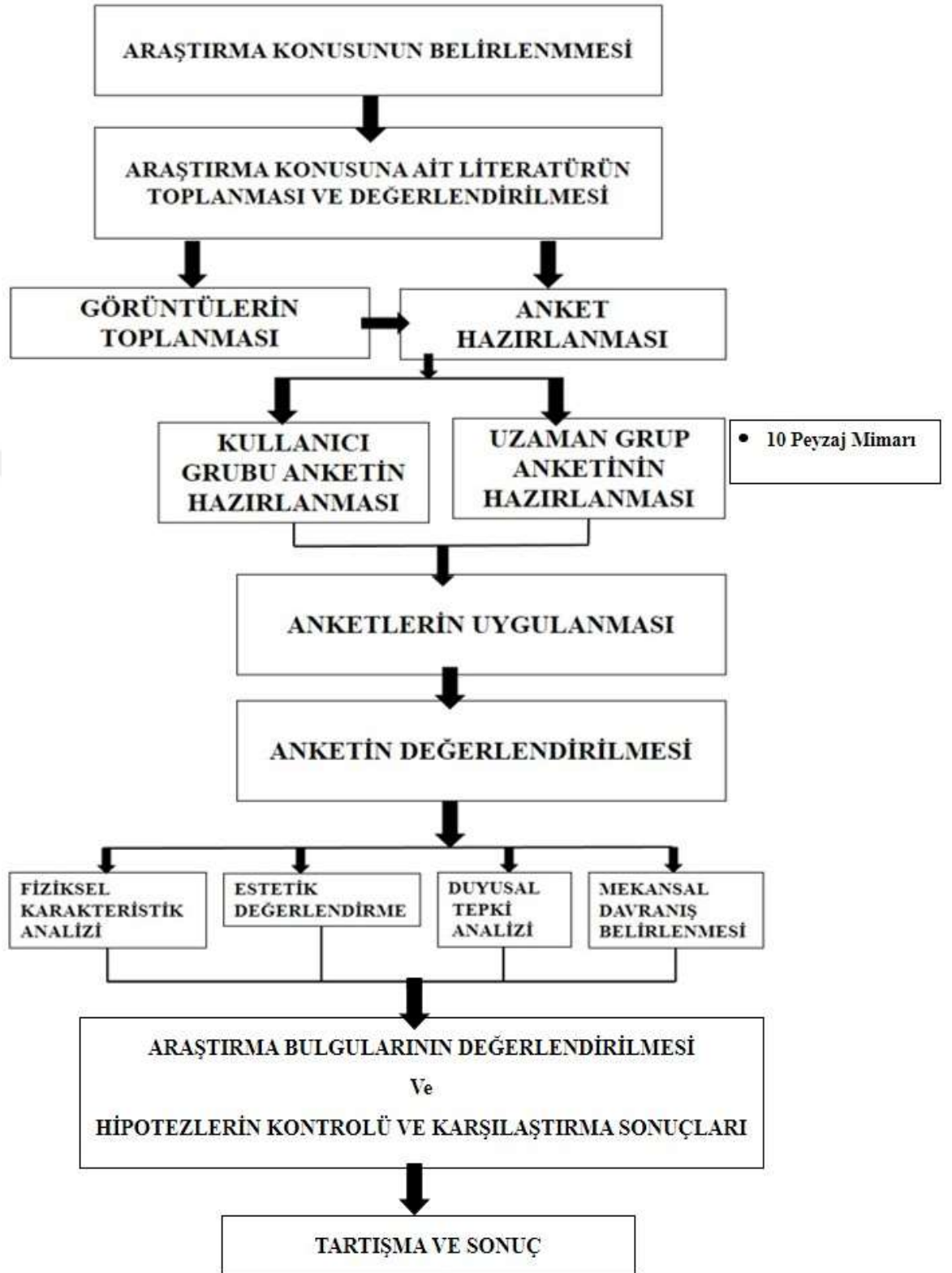
- 1- Aşırı yük kuramı: kalabalık ve yoğunluk duysal girdilerin aşırılığı nedeniyle onlarla başa çıkamaz duruma gelmemize neden olur.
- 2- Davranış sınırlama kuramı: yoğunluk davranışsal özgürlüğün azalmasına, daha az davranışsal seçim imkanına ve daha fazla müdahaleye yol açmaktadır.
- 3- Ekolojik model: insanların içinde bulunduğu ortamın kaynak yetersizliğinden dolayı negatif sonuçlara yol açar.

Şekil 2.38 Yüksek yoğunluğun davranışa etkilerinin kavramsallaştırması (Morval 1985)

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, kültürler arası kentsel çevrede bireysel estetik değerlendirme, çevre tercihleri ve mekansal davranış eğilimleri araştırılmıştır. Çalışmada benimsenen araştırma yaklaşımı gereği, estetiğin öznesi konumundaki bireyin çevreyle etkileşimi ve deneyimine odaklanılarak bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda yaşanan **estetik değerlendirme, duygusal tepki ve mekansal davranış eğilimi** konuları ele alınmıştır. Bu çerçevede oluşturulan araştırma tasarımında demografik ve sosyo-kültürel özellikler gibi bireye ilişkin değişkenler önemsenmiştir. Diğer yandan estetiğin objesi konumundaki çevresel öge ise “kentsel açık-yeşil alanlar” olarak ele alınmıştır. Araştırmanın konusunun kentsel çevrenin mekansal ve işlevsel bileşenlerinden biri olarak kamusal alan kullanımları ve hizmet sunumlarının başında yer alan kentsel açık- yeşil alanlar ile sınırlandırılmış olması, kentte çevresel kalite, olumlu estetik değerlendirme ve duygusal tepki ile anlamlı mekansal davranışın sağlanması süreçlerinin kentte kamu yararının sağlanması ile ilişkisinin kurulması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmayla elde edilen sonuçların kentsel açık-yeşil alan düzenlemelerine, birey ve mekan ilişkisi çerçevesinde katkı sağlayacağı düşünülmekte, diğer yandan, birey ve mekan ilişkisini konu alan benzer çalışmalar için bir yöntem önerisi ortaya koyması beklenmektedir. Çalışma planı şekil 3.1’de verilmiştir.

Şekil 3.1 Genel çalışma planı

3.1 Materyal

Bu çalışmanın ana materyalini oluşturan çeşitli kentsel açık-yeşil alanlara ilişkin 7 adet fotoğraf olmak üzere kullanıcı anketleri yolu ile değerlendirilmiştir. Bu görüntüler EK 1’de verilmiştir. Bu bölümde ilk olarak fotoğrafların araştırma materyali olarak kullanılmasına ilişkin gerekçe verilmiş, daha sonra ise fotoğrafların seçiminde dikkat edilen unsurlar açıklanmıştır. Çevre tercihi çalışmalarında en çok kullanılan yöntemlerden biri fotoğraf ve saydam gösterileridir. Bu yöntem hem süre hem de ekonomik açıdan araştırmacıya pek çok avantaj sağlamaktadır. Fotoğraflar ve dialar sayesinde farklı bir çok fiziksel çevrenin örneklenmesi olasıdır. Bununla birlikte, fiziksel çevreye ait koşulların kontrol edilmesi ve istenilen koşulların sağlanmasını kolaylaştırırlar (örneğin hava koşulları, ışık durumu, form vb.).

Fotoğraf ve diaların çevre tercihi ve algısı çalışmalarında kullanılabilirliği konusunda çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiş, (Dunn 1976, Nassauer 1983, Hull and Stewart 1992, Palmer and Hoffman 2001) ve sonuç olarak çevrelerin temsilen görsel değerlendirme çalışmalarında kullanılabilirliklerinin uygun olduğu belirtilmiştir.

Kentsel açık-yeşil alan örneklenmesi aşamasında, görüntülerin mümkün olduğunca farklı tipolojilere sahip olması hedeflenmiştir. Kullanıcı anketinin Türkiye’de Iğdır ili ve İran’da Tabriz, Bane, Amol, Tahran illerinde ikamet eden bireylerle gerçekleştirileceği göz önüne alındığında, bu görüntülerin farklı kişisel deneyimlerle ilişkilendirilebileceği ve bu durumun da çevre tercihlerini ve davranışlarını etkileyebileceği düşünülmüştür. Bu yüzden Türkiye ve İran’dan fotoğraf kullanılmamaya özen gösterilmiştir. Bu etkiyi kaldırmak amacıyla yurtdışından kentsel açık- yeşil alanlarla ilişkin farklı örneklemeler kullanılmıştır.

Çevre algısı ve tercihlerine ilişkin literatürler de çalışmanın materyalini oluşturmaktadır. Bu literatürlerin elde edilmesinde çevre psikolojisi, çevresel davranışlar, konu başlıkları altında taramalar yapılmış ve çalışma konusuna ilişkin yayınlar elde edilmiştir. Bu amaçla

öncelikle Ankara, Gazi, Hacettepe, Yıldız teknik, İstanbul Üniversiteleri Elektronik Kütüphanesi ve Tabriz (İran) Üniversitesi Kütüphanesi kullanılmıştır.

3. 2 Yöntem

Birey üzerinde analiz edilebilen teknikler, psikolojik ve fizyolojik ölçümler kullanılmaktadır. Psikolojik teknikler, sözlü (kelimelere dayalı, verbal) veya resim-esaslı ölçüm araçlarını kullanmaktadır (Park vd. 2011).

Algısal, bilişsel, anlamsal süreçler boyunca bireylerin metodlaştırma yöntemlerindeki stilistik farklılıklar ve bu farklılıkların arka plandaki bireyin sosyo - kültürel özellikleri, özellikle de bunlar içinde kültürün rolünü sorgulamak, anket çalışmasının ana amacıdır. Anket tekniği, sözlü bir teknik olanağı olan ve zıt kutuplu kelime çiftleri üzerinden analizler yapan semantik farklılaştırma ve likert skala ölçü yöntemi temel olarak geliştirilmiştir. Denekler, verilen kelime listesinden, duruma uygun kelimeleri seçerek bir alt küme oluşturmaktadır. Çevresel araştırmalarda, mekansal davranışları analiz etmek için geliştirilen, kelime listelerini esas alan teknikler ve semantik farklılaştırma tekniği, popüler olmuştur (Franz 2005).

Franz'ın çalışmasında (2005), Arthur E. Stamps'ın farklı teknikler uygulayarak yaptığı deneylerin, farklı teknikler arasında yüksek bir korelasyon sergilediği, dolayısıyla basit semantik farklılaştırma tekniğinin kullanılmasını önerdiği belirtilmektedir.

Semantik farklılaştırma ölçeğinin kurgulanması; bu ölçekte kullanılacak kelime çiftlerinin belirlenmesinde belli prosedürler bulunmaktadır. Al-hindawe (2005), araştırmacının, kendince yeterli gördüğü kadar kelime çiftini kullanmak yerine, hangi kelime çiftleri ile anlamlı veri elde edebileceğini anlamak için, bir pilot çalışma yapmasını önermektedir.

Kullanılacak ölçeğin belirlenmesinde ilk kriter, denekleri yönlendirmeyecek, dengeli bir ölçek sunulmasıdır. Faktörlerin ağırlıklarını araştırmacının belirlediği bir ölçek yerine, denek tarafından karar verilmesine olanak sağlayacak bir ölçek kullanılmalıdır. İkinci kriter ise, ölçekte kullanılan ifadelerin, araştırılan kavramla ilişkili olmasıdır (Osgood vd. 1957).

İnsanların, aynı olayları nasıl açıkladıkları farklılık göstermektedir. “Açıklama Tarzı” (Explanatory Style), insanların, kötü olayların nedenlerini açıklarken sergiledikleri alışkanlıkları yansıtan “bilişsel kişilik” değişkenidir (Peterson 1991).

Farklı kültürlerin, aynı sıfatlara karşı tutumu farklı olabilmektedir. Al-hindawe (2005), “kendine güven” kavramının Japonlar tarafından olumsuz, batılılar tarafından ise olumlu bulunan bir özellik olması örneğini vermektedir. Benzer şekilde, kültürel birikimden bağımsız olarak, farklı cinsiyet ve yaş gruplarının, farklı sıfatları olumlu ve olumsuz olarak algılamasının mümkün olduğu ifade edilmektedir.

Likert skala tekniği tutum ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir ölçek türüdür. Buna göre kişilerin bir tutumu ifade eden cümleye ne düzeyde katıldıkları, tümüyle katılma veya hiç katılmama arasında, tercihen beşli bir seçeneğe göre cevap alınarak belirlenmektedir (Bayat 2014).

Bu araştırmada kullanılan 3 farklı yaklaşım bünyesinde birleştirmekte ve yürünebilirliği açıklamak üzere hem **morfolojik çevre** hem **çevresel algıyı** hemde **davranış eğilimini** ölçen ve karşılaştıran bir yöntem geliştirmektedir.

Nasar (1989), Brunswik’in Lens Modeli’nden yola çıkarak estetik değerlendirmeden mekansal davranışa uzanan çevre ve insan etkileşiminin bileşenleri ve aşamalarına ilişkin bir model ortaya koymuştur. Nasar algı ve estetik değerlendirmenin mekansal davranış etkilediğini ortaya koyan öncülerdendir. Bu nedenle çalışmada Nasar’ın teorisi yöntem olarak kullanılmıştır. Bu modelle ortaya koyulan çerçeveye göre çevresel estetik

sürecinde etkili olan unsurlar, çevreye ilişkin fiziksel değişkenler, fiziksel özellikleri konu alan algısal-kavramsal değişkenler, duygusal tepki (urban affect), psikolojik açıdan iyi hissetme (well-being) ve mekansal davranış (spatial behavior) olmak üzere, 5 kategoride tanımlanmıştır (Şekil 3.2).

Söz konusu kategoriler, “çevresel bağlam” ve “sosyo-demografik bağlam” olmak üzere iki grup içerisinde yer almaktadır. Çevresel bağlamda yer alan çevreye ilişkin fiziksel veriler, çevrenin, biçim, doku, ölçek, renk gibi kolaylıkla ölçülebilir ve tanımlanabilir özellikleridir.

Yine çevresel bağlamda ele alınan çevreye ilişkin algısal-bilişsel değişkenler ise fiziksel olarak ölçülemeyen, duygusal algı ve bilişsel sistemde yer edinmiş kavramlar yoluyla tanımlanabilen özelliklerdir. Çevreye ilişkin algısal-kavramsal değişkenlere, uyum, bütüncüllük, düzen, doğallık, modernlik, tanımlılık gibi özellikler örnek verilebilir. Sosyo-demografik bağlamda ise, bireysel özelliklerin etkisi altında gelişen duygusal tepki ve psikolojik açıdan iyi hissetme aşamaları yer almaktadır. Duygusal tepki, çevreye ilişkin fiziksel ve algısal-kavramsal değişkenler karşısında bireyin, hoşlanma, haz alma, rahatlama, gerilme, panik olma, heyecanlanma, gibi duygusal tepkilerini tanımlamaktadır. Psikolojik açıdan iyi hissetme ise, bireyin iç dünyasıyla ilişkili olup, halet-i ruhiye olarak tanımlanabilir. Brunswik’in Lens Modeli’ne göre, çevreye ilişkin fiziksel ve algısal-kavramsal değişkenler, bireyin duygusal tepkileri ve psikolojik açıdan iyi hissetme ölçüsüne bağlı olarak, birey çevre karşısındaki estetik tavrını belirler ve mekansal davranışını şekillendirir (Nasar1989).

Şekil 3.2 Çevresel estetiğe ilişkin bir çerçeve önerisi (Nasar 1989)

Çalışmanın amacında da belirtildiği üzere, bu araştırmada farklı kültürlerden oluşan kullanıcı gruplarının (Türk, Kürt , İran Azerisi ve Pers) beğenilerini ve değerlendirmelerini karşılaştırarak kültürel farklılıkların mekansal davranışlar üzerinde etkilerin saptamasına çalışılmıştır. Bu amaçla Nasar (1992)’in “Visual preferences in urban street scenes: a cross cultural comparison between Japan and the United States” isimli çalışmasından yararlanılmıştır.

Mekansal karakteristiklerin oluşturulmasında mekan karakteristikleri belirlenirken Nasar (1997) ile Berlyne ve Wohlwill’in (Berlyne 1960, 1972; Wohlwill 1983), Küller’e ait çevresel tanımlama faktörleri , Sort’e ait çevresel eleman tanımlama faktör grupları, Sanoff (1991)’un 1880 Victorian still 1980 North Carolina konut yerleşimlerinin fizisel çevre değerlendirme çalışmaları, Kaplan ve Kaplan’ın tercih matrisi’nden, ve algı ve mekan tercihlerine ilişkin Korpela (1989), Altunkasa vd. (2010)’ının çalışmalarından faydalanılmıştır.

3.2.1 Anketlerin hazırlanması

Anket çalışması iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama kullanıcı beğenileri, tercihleri ve davranışlarını belirlemek üzerine kullanılan anketlerdir. İkinci aşama ise uzman grubuna uygulanan ve kullanıcı grubuna gösterilen fotoğraflar üzerine mekansal analiz yapmaya dayalı anket çalışmasıdır.

3.2.1.1 Anket hazırlanmasında kullanılan yöntemler

Anket çalışması altı bölümden oluşmaktadır. Anket teknikleri içerdikleri zayıflıklardan dolayı zaman zaman eleştirildiklerinden ankette farklı soru teknikleri bir arada kullanılmıştır. Eleştirilen yönler; denegin yanıtlarını sözle ifade edebileceği varsayımı, bazı deneklerin karmaşık olgulara verecekleri yanıtlar için entelektüel kapasitelerindeki sınırlamalar, kişinin kendini vurgulaması ve ön yargılar gibi konuları içerir (Lang 1974).

Açık uçlu sorular deneklerin kendi yanıtlarını belirttikleri (Sommer ve Sommer 2002), herhangi bir seçeneğin sunulmadığı soru tipleridir.

Likert tutum skalasında denekler ön plandadır ve tutumları ölçülecek bireylerin tepkide bulunacakları çeşitli ifadeler yer alır. Tutum ölçeğini alan birey, benimsediği ifadeleri işaretlemek yerine verilen her ifadeye ne ölçüde katılıp katılmadığını dereceler halinde belirler (Tavşancıl 2005).

İlk bölüm; kullanıcıların fizyolojik ve demografik yapısını sorgulamaktadır. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleğe yönelik sorular ile kullanıcı profili hakkında kestirimlere ulaşılmıştır.

İkinci bölüm; kullanıcıların çevresel algılarını ölçmek amacıyla, 20 kavramı sorgulamak üzere, 20 çift ifade (birbirine zıt anlamlı ifadeler) belirlenmiştir. Anket föyünde

sorgulanan kavramlar, yürünebilirlik araştırmalarında ele alınan kentsel ve peyzaj tasarım niteliklerine dayanmaktadır. Föyde yer alan ifadeler, birbirlerinden 5 birim uzaklıkta yazılmış ve (-2) ile (+2) aralığında değerlendirilmiştir. Bu kavramlar; canlılık, çeşitlilik, kimliklilik, doğallık, çağdaşlık, açıklık, havadarlık, sosyal anlamda sıcaklık, düzenlilik, anlaşılabilirlik, tanımlılık, hoşluk, anlamlılık, okunaklılık, manevi anlamda bağlayıcılık, caziplik, hatırda kalıcılık, kullanışlılık, etkililik, değişiklilik, şaşırtıcılık, dinamiklik, ilginçlik, mahremiyet, özgünlük, gösterişlilik, çekiciliktir (Moeller vd. 1974).

Bu çalışmada da, aynı kabul yapılarak, kullanıcı algısının ölçülmesi amacıyla, deneklerden, kendilerine göre iki zıt ifade arasındaki en uygun yeri işaretlemeleri istenmiştir.

Çalışma örneklem grupların çevrenin salt mimari boyutunu değerlendirmesinden öte sosyal-yaşantısal-anlamsal bağlamda değerlendirmesini de amaçladığından, faktör gruplarını 2 ana başlık altında toplamak mümkün olabilir.

1. Görsel ve mimari karakter bağlamında, tanımlama boyut ve değişkenleri

Estetik:	güzel- çirkin, nitelikli- nitelihsiz
Karmaşık:	yalın- karmaşık, tanımlı-tanımsız
Birlik:	kendi içinde uyumlu-uyumsuz, insan ölçeğinde uyumlu-uyumsuz
Kapalılık:	ferah-sıkışık, geniş-dar
Statü:	görkemli-sıradan
Etki:	çağdaş-tarihi, insancıl- mekanik
Orjinallik:	özgün-sıradan, sürprizli-monoton, ilgi çekici-sıkıcı, çeşitli tekdüz

2. Sosyal- yaşantısal- anlamsal bağlamda, tanımlama boyut ve değişkenleri

Sosyal:	sıcak- soğuk, güçlü- zayıf
Anlamsal:	etki: duygusal boyutt huzur verici- huzursuzluk verici, rahatlatıcı- sıkıntı verici, dinlendirici- yorucu
anlam:	(değerlendirme boyutunda, çevresel bağlılık)
manevi anlamda bağlayıcı-	bağlayıcı değil, hatırda kalıcı-geçici

Üçüncü bölüm; duygusal tepki ölçme amacıyla, bu mekanda olsaydınız nasıl his ederdidiniz sorusuyla 10 kavram kapsamında liket skala ölçek tekniğiyle zıt ifadeler kullanarak değerlendirmeye çalışılmıştır. Bunlar rahatlık, keyifli, aidiyet, güvenli, huzurlu, iyi his etme, heyecanlanma, neşelenme, dinlenme, coşkulu gibi kavramlardır.

Dördüncü bölüm; kullanıcıların her bir mekan için tercih edilecek mekansal davranış biçimleri ve en fazla orada kalma ve etkileşimini sürdürme isteği uyandıran mekanları belirlemek için ucu açık sorularla belirlenmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölüm; bu bölümde belirli kültürlerde yetişen ve yaşayan bireylerin Stokols'un (1978) "optimal çevre" olarak tanımladığı bu durum bireyin gereksinimlerinin karşılanmasını ve amaçlarının ve planlarının başarılmasını en üst düzeyde sağlayan çevreyi ifade eder. Stokols (1978) ekolojik psikolojinin insanların çevreye ilişkin tepkilerinin kişiye özgü olan belirleyicilerinden daha çok konuma özgü belirleyicilerine önemli bir vurgu yaptığını belirtir.

Optimal çevre veya tatmin edici çevreyi tanımlamak üzere nitelikli yer, anlamlı yer kapsamında birbirlerinden bağımsız sorular şeklinde sorulmuştur. Çalışmada, Semantik farklılaştırma ölçeği kullanılmıştır. Bu teknik, minimum seviyede okuryazarlık gerektirmesi, analiz etme kolaylığı, hızlı ve basit (karmaşık olmayan) bir değerlendirmeye olanak sağlaması bakımından tercih edilmektedir.

Altıncı bölüm; tasarım ilkelerini sorgulamak üzere biçim, renk ve doku vb. 12 başlık altında zıt anlamlı sıfat çiftleri kullanılmıştır. Sıfat çiftlerinde sağlıklı sonuçlara ulaşmak için Likert skalası yardımıyla 7 parametre kullanılmıştır: 3 (son derece), 2 (çok), 1 (az), 0 (kararsız), -1 (az), -2 (çok), -3 (son derece). Sıfat çiftleri **estetik** açıdan güzel-çirkin, doğal-yapay, görkemli-sade, nitelikli- niteliksiz; **işlevsel** açıdan canlı-durgun; **biçim** açısından geometrik-serbest, kimlikli-kimliksiz, açık- kapalı, çeşitli- tekdüz, basit-

karmaşık, alışılmış-şaşırtıcı, okunaklı-okunaksız, açık- kapalı, süslü-sade, anlaşılır-anlaşılmaz; **renk** açısından sıcak-soğuk, dinlendirici-rahatsız edici, ferah-boğucu; **doku** açısından pürüzlü-düz, etkili-etkisiz, ince-kaba, etkili- etkisiz, derin- yüzeysel, yumuşak-sert; **ölçek** açısından baskın- zayıf; **etki** açısından insancıl- mekanik, güvenli- güvensiz, hoş- tuhaf, çağdaş- eski; **orjinallik** açısından özgün- sıradan, ilgi çekici- monoton ve **ışık** açısından ışıık- karanlık; **anlam** açısından sık- seyrek, akılda kalıcı- akıldan geçici; **organizasyon** açısından örgün- dağınık; **birlik** açısından mekansal bütünlük-mekansal kopukluk, insan ölçeğinde uyumlu- insan ölçeğinde uyumsuz şeklinde sıralanmaktadır. Anketlerin, iki farklı dilde yazılması nedeniyle toplumun kültürel anlayışı göz önüne alarak, kolay anlaşılabilirliğinden dolayı, bazı terimler özellikle zıt sıfatların bire bir çeviri yapılmamasına ve eşdeğer kelime kullanılmasına özen gösterilmiştir.

3.2.2 Örneklem grupların tespiti

Genel olarak insan-çevre araştırmalarında varsayımlarında genellemelere gidebilmek için saptanma örneklem grubunun seçiminde ilki rastlantısal, ikincisi karşılaştırmak olmak üzere iki yöntem kullanılır. Rastlantısal yaklaşım, genel bir nüfusun her bir üyesinin örnekleme alınma şansının eşit olması durumudur. Örneklem grubunun saptanmasında, örneklemin demografik ve kültürel boyutlarda genel nüfusun bir özdeşi olmasına dikkat gerekir. Karşılaştırma yöntemi ise örneklem grup yapılacak araştırmanın niteliğine bağlı olarak seçilir. Rastlantısal ve karşılaştırma yönteminin birlikte kullanıldığı yöntemler ise yanılgılar daha aza indirirken araştırmanın daha sağlıklı olarak gelişmesini sağlar (Gür 1996).

Bu ön bilgi doğrultusunda bu çalışma da rastlantısallık ve karşılaştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Bu çalışmada örneklem grubu iki uzaman ve kullanıcı gruplarına ayrılmaktadır. Uzman grubu Türkiye çapında üniversitelerde, Peyzaj Mimarlığı Bölümlerin 8 öğretim üyesinden oluşmaktadır. Kullanıcı grubu ile ilgili kültürel özelliklerin rolünü sorgulamak için örneklem grupların Türk, Kürt , İran Azerisi ve Fars ırklarından oluşturulmuştur. Iğdır, Tabriz, Tahran, Bane ve Amol yöre halkını temsilen

örneklemin demografik ve kültürel boyutlarda genel nüfusun bir özdeşi olmasını sağlamak amacı ile farklı fizyolojik (yaş, cinsiyet vb.) ve sosyo-kültürel özelliklere (eğitim, sosyal rol, vb.) sahip olan, toplam 192 kişiden oluşan 8 denek grubu rastlantısal yöntemle seçilmiş olup, iki cinsiyet grubu ve 3 ayrı yaş gruplarında (18-25, 26-45, 46<) analiz edilmiştir.

3.2.3 Anketlerin uygulanması

Katılımcılara, çalışma öncesinde bir seminer ile tez çalışmasının amacı ve kapsamı hakkında kısa bilgi verilmiş ve yalın ve açık bir dille anketin nasıl uygulanacağı ve fotoğrafların nasıl puanlandırılacağı anlatılmıştır ve yöntem hakkında bilgilendirilmişler. Anket ekibi, katılımcıların algılarının olumsuz olarak etkilenebileceği herhangi bir tavır içine girmemek üzere uyarılmıştır. Anketler, ancak kullanıcıların gönüllü olarak ankete katılmayı kabul etmeleri halinde gerçekleştirilmiştir.

Uzman grubuna ise anketler bireysel olarak uygulanmıştır. Yine anket öncesinde tez çalışmasının amacı ve kapsamına ilişkin genel bir bilgi verilmiş ve fotoğrafları peyzaj tasarımı açısından kendilerine verilen mekansal karakteristikler üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir.

3.2.4 Anketlerin değerlendirilmesi

Anketlerin değerlendirilmesinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Bu amaçla anket sonuçları bilgisayar ortamına kodlanarak girilmiştir.

Katılımcı grubuna uygulanan anketlerde katılımcıların beğeni durumlarının hesaplanmasında katılımcılar tarafından verilen puanların ağırlıklı ortalaması hesaplanmıştır. Ağırlıklı puanların hesaplanmasında, daha sonraki değerlendirmelerin

kolaylığı acısından 5 puanlık skalada yapılan değerlendirmeler. Uzman grubuna ait anketlerin değerlendirilmesinde de benzer bir yöntem izlenmiş ve uzman grubunun puanlandırđı her bir mekansal karakteristik, yine her bir fotoğraf için ağırlıklı ortalama puanı ile ifade edilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde kullanıcı ve uzman grubu anketlerinin analiz sonuçları verilmiştir. Araştırma bulguları, birey ve mekan ilişkisinde, çevresel estetik değerlendirme ve mekansal davranış sürecinin aşamaları göz önünde bulundurularak, sırasıyla estetik değerlendirme, duygusal tepkiler ve mekansal davranış ve optimal çevre başlıkları altında verilmiştir.

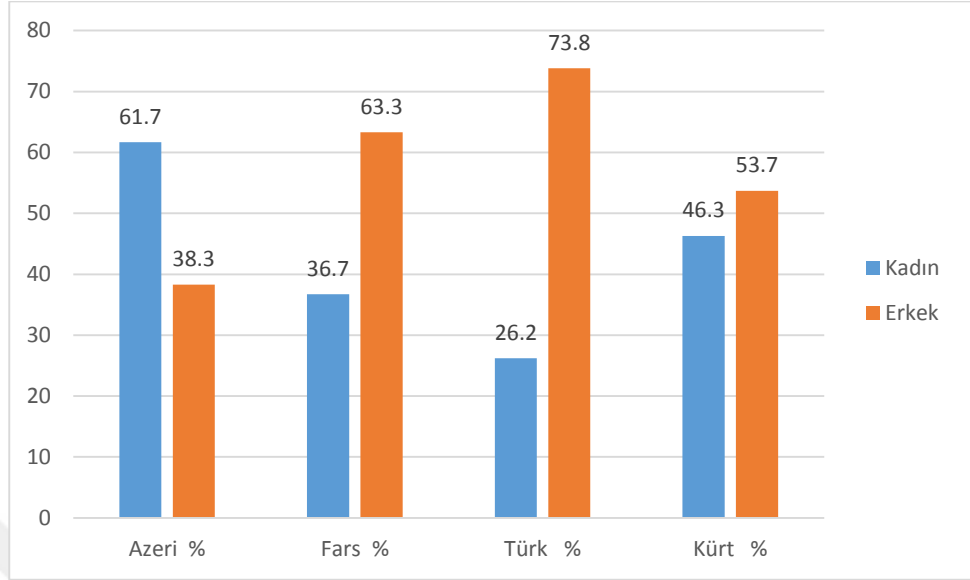
4.1 Kullanıcı Anketlerine İlişkin Araştırma Bulguları

Kullanıcı anketi 230 adet olarak hazırlanmıştır. 28 adet anket, sağlam ve tutarlı değerlere sahip olmadıklarından dolayı analize dahil edilmemiştir. Kullanıcı grubunu oluşturan 192 katılımcının 83'ü Türk vatandaşı (42 Türk , 41 Kürt) ve 109'u ise İran vatandaşlarından (60 Azeri, 49 Fars) oluşmaktadır. Kullanıcı grubu anketi 2017 yılında Türkiye çapında Iğdır ve İran çapında Tabriz (Azeri bölgesi), Tahran, Bane (Kürt bölgesi), Amol (Hazar kıyısı bölgesi) illerinde uygulanmıştır.

Katılımcıların tümü araştırmaya tesadüfi örnekleme yoluyla katılmışlardır. Ankette Dünya çapında çeşitli parklara ait olan 7 adet fotoğrafın görsel, algısal, duygusal, davranışsal olarak değerlendirilmesi istenmiştir.

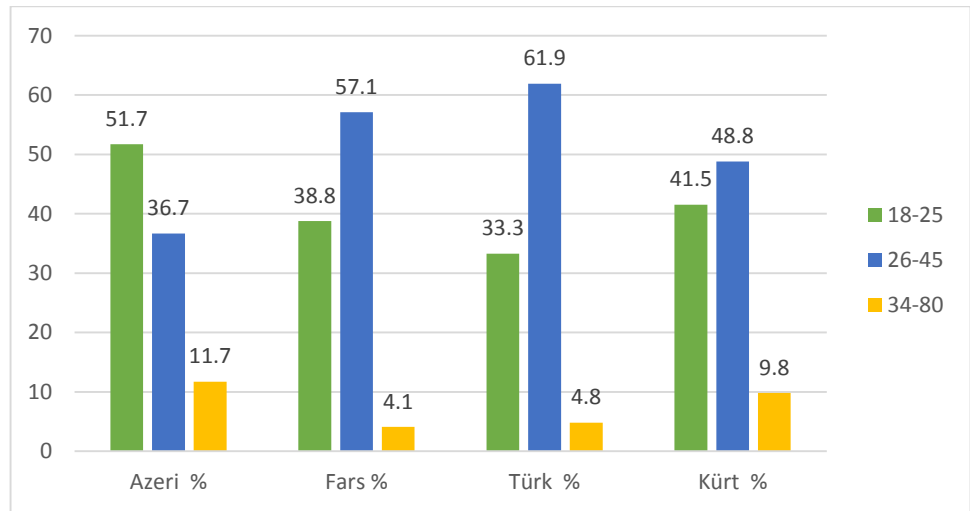
4.1.1 Fizyolojik ve demografik yapıya ilişkin sonuçlar

Yapılan anket çalışmasında İran Azeri kültür grubu katılımcıların % 61.7'sini bayan, % 38.3'unu erkek, Fars kültür grup katılımcıların % 36.7'sini bayan, % 63.7'sini erkek , Türkiye Türk kültür grup katılımcıların % 26.2'sini bayan, % 73.8' ini erkek ve Kürt kültür grup katılımcıların % 46.3'sini bayan, % 53.7'si erkeklerden oluşturmaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Katılımcı kültür grupların cinsiyetleri

Kullanıcıların yaş gruplarına ilişkin sonuçlar şekil 4.2 de açıklanmıştır.

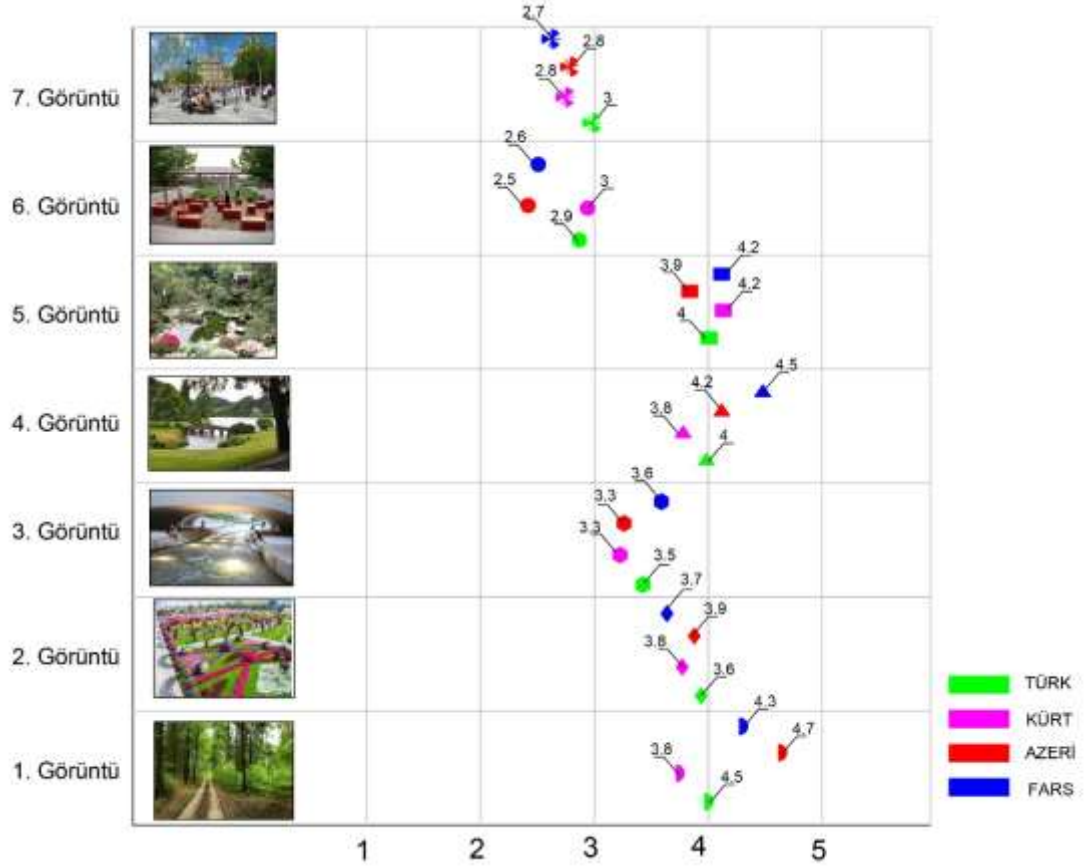
Şekil 4.2 Katılımcı kültür grupların yaş analizi

4.1.2 Görüntülerin beğeni derecesi sonuçları

Bu kapsamda ankete katılan kişiye ilk olarak her bir görüntüye ilişkin estetik değerlendirmelerini almak üzere “Bu görüntüyü ne kadar sevdiniz ?” sorusu yöneltilmiştir, soruyu öncelikle “hiç sevmedim”den “çok sevdim”e uzanan 5’li skala içerisinde cevaplandırmaları istenmiş ve ardından sebeplerine dair açıklamaları alınmıştır. Yanıtların puanlama yönteminde en yüksek derece sonderce beğendim (2) 5 puan, çok beğendim (1) 4 puan, orta dercede beğendim (0)3 puan, az beğendim(-1) 2 puan ve hiç beğenmedim seçeneği(-2) 1 puan verilerek nitelendirilmiştir.

7 Görüntü ile ilgili beğeni durumu dört kültür denekleri arasında kıyaslanarak şekil 4.3’ de açıklanmıştır. Elde edilen cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde, en beğenilen görüntünün 4.16 ortalama değeri ile 4 numara görsel ve en beğenilmeyen 2.75 ortalama değeriyle 6 ve 7 numara görsel olduğu ortaya çıkmıştır.

Azeri kültür grup arasında 1 ve 4 numara görsel, Kürt grup arasında 4.2 ortalama değeriyle 5 numara görsel, Fars grup arasında 4 numara görsel 4.5 ortalama değeriyle, Türk grup arasında 1, 4, ve 5 numara görsel 4 ortalama değeriyle en çok beğenilenler arasında yer almaktadır.

Şekil 4.3 Görüntüler ile ilişkin kültür gruplarının beğeni durumu

Görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin beğeni durumunda etkili olup olmadığını, saptamak amacıyla her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı beğeni durumu – yaş ve beğeni durumu- cinsiyet faktörleri arasında sırayla One -Way ANOVA ve Independent Samples T Test uygulanmıştır.

Analiz sonucunda 1 numara görsele ilişkin İran Azeri kültür grubunda cinsiyet faktörü beğeni durumunu etkilemiştir. ($p=0.023$).

2 numara görsele ilişkin Türk, kürt ve İran Azeri kültür gruplarında cinsiyet faktörü beğeni durumunu etkilemiştir ($p=0.04$), ($P=0.021$), ($p=0.03$). Ayrıca Kürt grubunda cinsiyet faktörü, beğeni durumunu etkilemiştir.

4 numara görsele ilişkin Kürt kültür grubunda cinsiyet faktörü beğeni durumunu etkilemiştir ($p=0.021$).

5 numara görsele ilişkin Azeri kültür grubunda cinsiyet faktörü beğeni durumunu etkilemiştir ($p=0.049$).

6 numara görsele ilişkin Türk kültür grubunda cinsiyet ve yaş faktörü beğeni durumunu etkilemiştir ($p=0.043$), ($p=0.038$) .

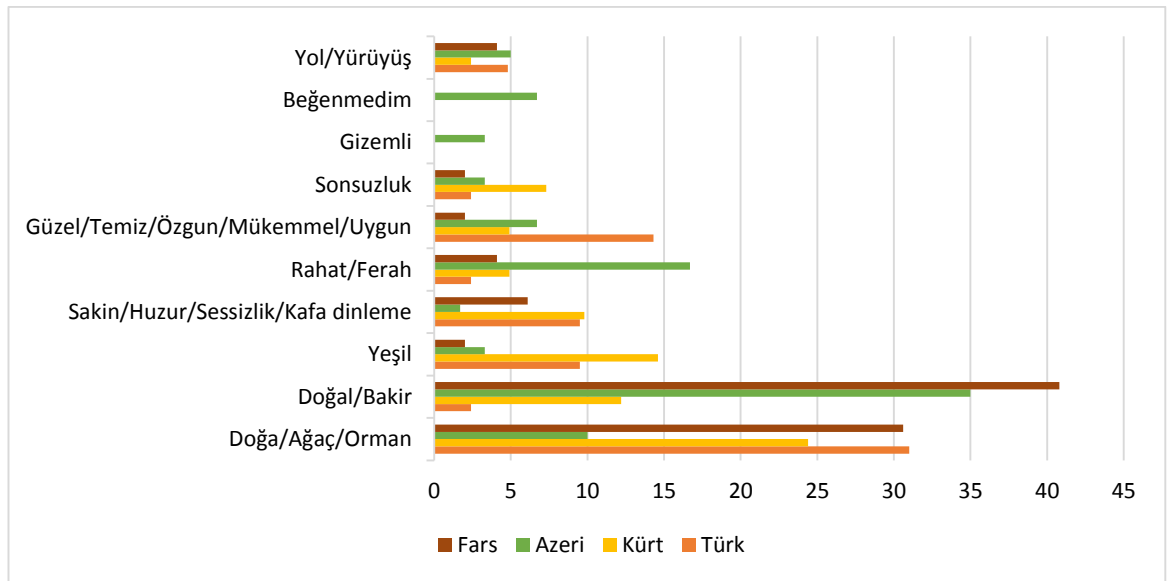
7 numara görsele ilişkin Azeri kültür grubunda cinsiyet faktörü beğeni durumunu etkilemiştir ($p=0.022$).

Fars kültür grubunda yaş ve cinsiyet faktörleri beğeni durumunu etkilememiştir.

4.1.3 Görüntülerin beğeni nedenleri sonuçları

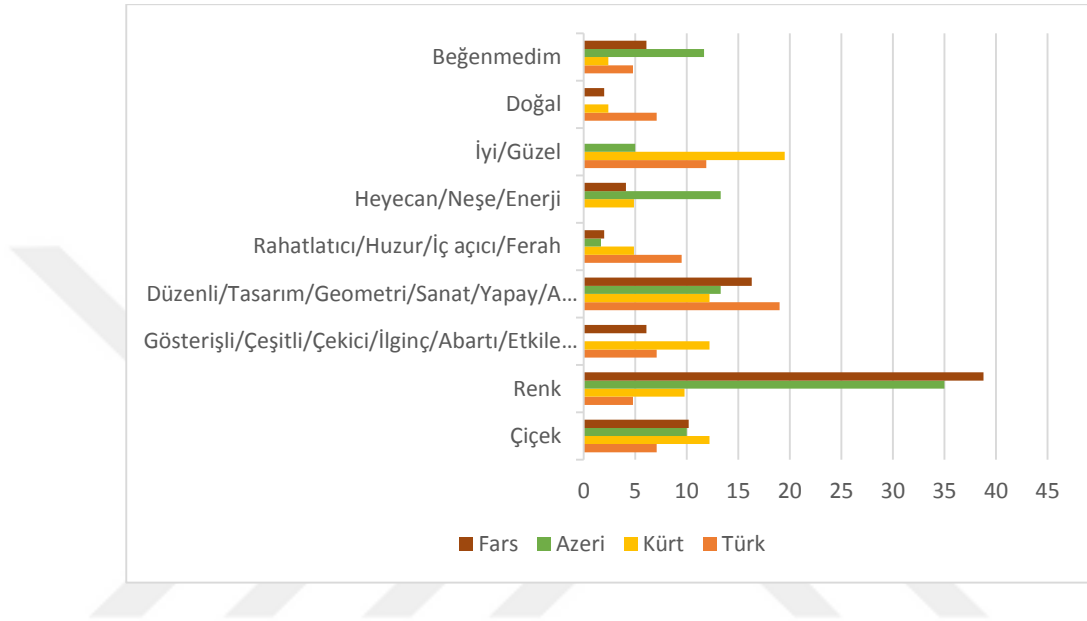
Görüntüler hakkında en çok neğini beğendiniz sorusunun yanıtları değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1 numara görsele ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, İran vatandaşlar arasında, alanın doğal ve bakir olması, Türk vatandaşlar arasında ormanlık ve ağaçlık alan olması görüntünün en çok beğeni nedeni olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 4.4).

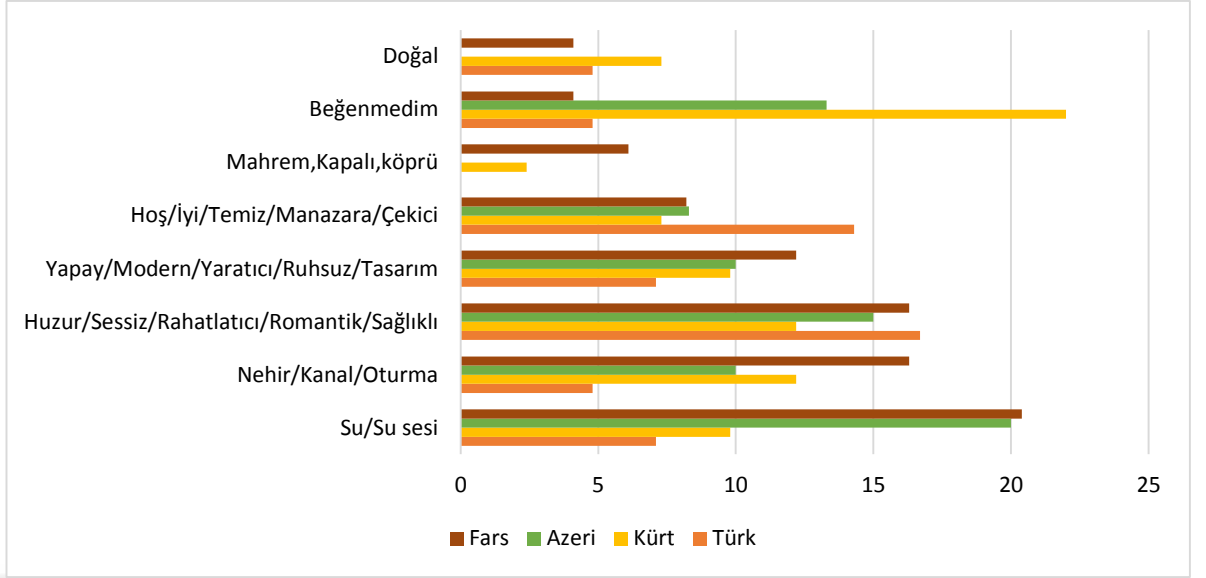
Şekil 4.4 Kültür grupları açısından 1 numara görsele ilişkin beğeni nedenleri

2 numara görüntü sonuçları değerlendirildiğinde, İran vatandaşları tarafından alanın renkli olması, Türk kültür grubu tarafından alanın geometrik tasarlanmış, harmonik ve düzenli olması ve Kürt kültür grubu tarafından ayrıca güzel olması, beğeni sebeplerinden olarak belirtilmiştir (Şekil 4.5).

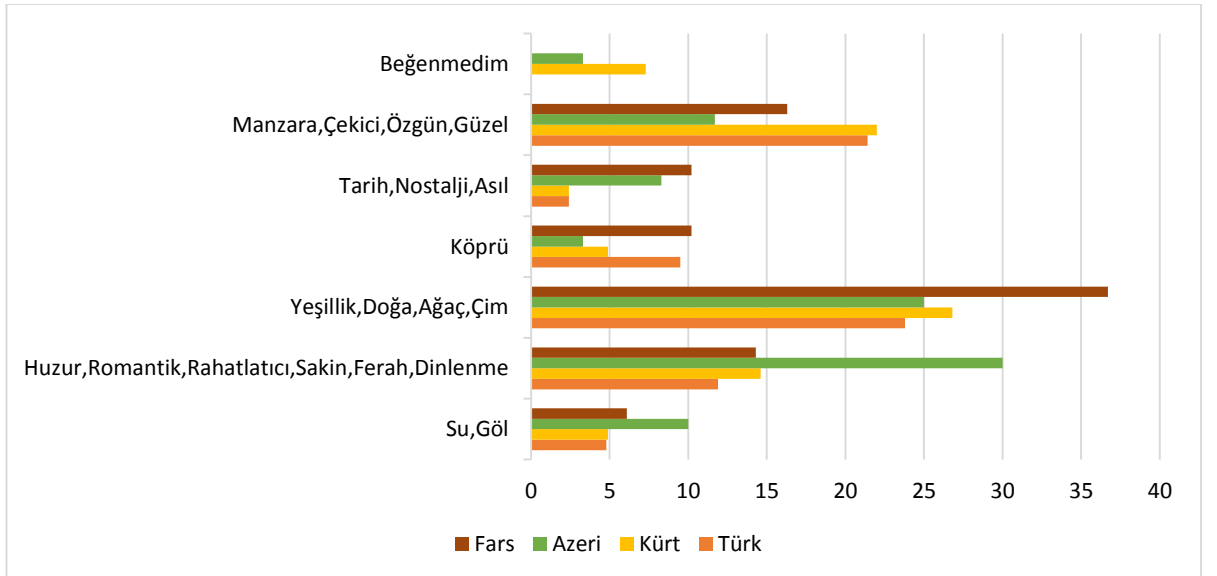
Şekil 4.5 Kültür grupları açısından 2 numara görsele ilişkin beğeni nedenleri

3 numara görsele ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde mekanın en belirgin beğeni nedeni, Türk kültür grubu tarafından alanın huzur vericiliği, sakin ve sessiz olması, Kürt kültür grubu tarafından ondan ilave nehir ve etrafında oturma imkanı olması ve İran vatandaşları tarafından su varlığı ve su sesi dinleme imkanı olduğundan dolayı beğenilmiştir (Şekil 4.6).

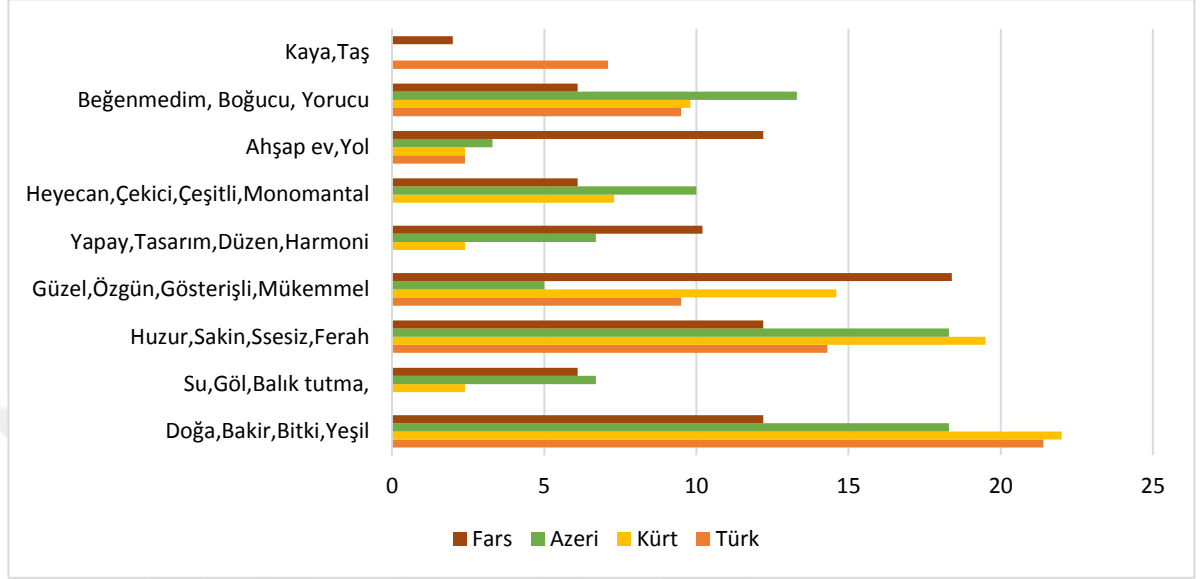
Şekil 4.6 Kültür grupları açısından 3 numaralı görsele ilişkin beğeni nedenleri

4 numara görsele ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, Türkiye vatandaşları ve Fars kültür grubu arasında, alanın yeşil olması, İran Azeri kültür grubu arasında alanın huzur verici ve rahatlatıcı olması, mekanın en belirgin beğeni nedenlerinden olarak belirtilmiştir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 Kültür grupları açısından 4 numara görsele ilişkin beğeni nedenleri

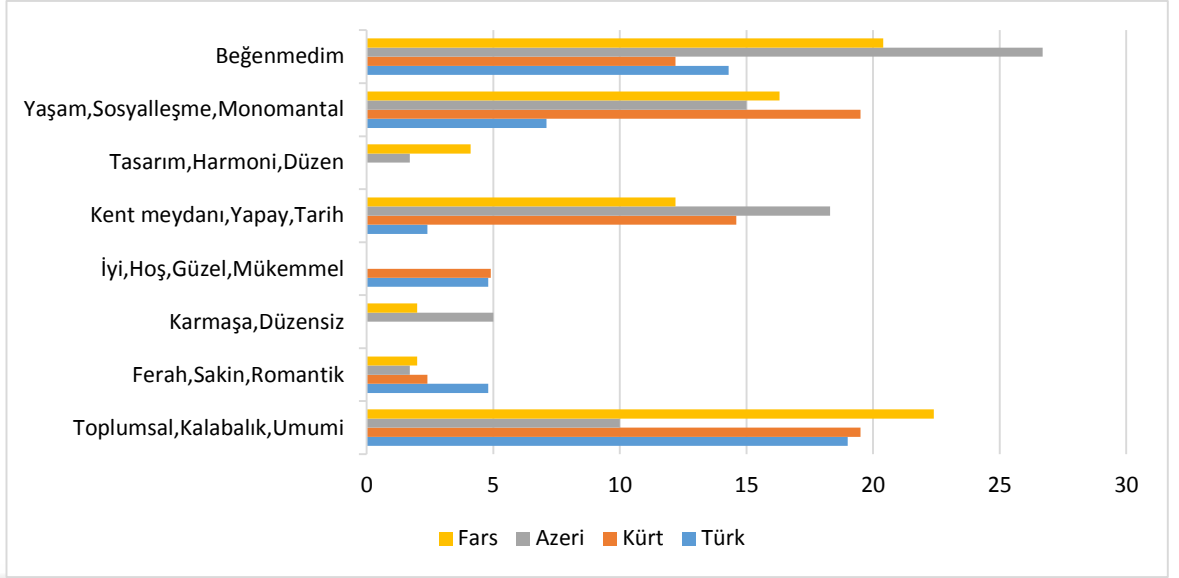
5 numara görüntü sonuçları değerlendirildiğinde, Türk ve İran vatandaşları açısından mekan, doğasından ve yeşilliğinden dolayı beğenilmiştir (Şekil 4.8).

Şekil 4.8 Kültür grupları açısından 5numara görsele ilişkin beğeni nedenleri

6 numara görüntü sonuçları değerlendirildiğinde, hem Türk vatandaşlar ve hem İran vatandaşları tarafından beğenilmemiştir.

7 numara görüntü sonuçları ile ilgili , Türk vatandaşları ve Fars kültür grubu tarafından alan, kalabalık olması ve sosyalleşme imkanı olduğundan dolayı, İran Azerileri tarafından ise mekan bir kent meydanı kapsamında yapay ve tarihi olduğundan dolayı beğenilmiştir (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 Kültür grupları açısından 7 numara görsele ilişkin beğeni nedenleri

Bu görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyetlerinin beğeniye sebep olan nedenlerin ortaya çıkışında etkili olup olmadığını, saptamak amacıyla her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı beğeni nedeni –yaş ve beğeni nedeni- cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde, 6 numara görsele ilişkin İran Azeri kültür grubunda yaş faktörü ve beğeni nedenleri arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,012$, $df=14$). Bu görüntü ile ilgili Kürt kültür grubunda cinsiyet faktörü ve beğeni nedeni arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p=0,012$, $df=8$). Aynı zamanda 5 numara görsele ilişkin Kürt grup içinde yaş ve beğeni nedenleri arasında anlamlı ilişki ortaya çıkmıştır ($p=0,044$, $df=16$).

Diğer görüntüler ve kültür gruplarında yaş ve cinsiyet faktörleri beğeni durumunu etkilememektedir.

4.1.4 Görüntülere ilişkin en belirgin özellik sonuçları

Katılımcıların görüntüler ile ilgili en belirgin özellikleri yanıtları değerlendirme sonuçları aşağıdaki gibi saptanmıştır.

Bir numara görünümü ile ilgi her dört kültür bireyler arasında hem Türk vatandaşları hem İran vatandaşları için belirgin özellik ağaç, yeşillik ve doğanın olması belirtilmiştir.

İki numara görüntüde en belirgin özellik Türk, Fars ve Azeri bireyler arasında renk faktörü ve Kürt'ler arasında ise çiçekler ve doğa belirtilmiştir.

Üç numara görüntü hakkında Kürt ve İran Azeri kültür grupları katılımcılar açısından su ögesi ve su sesi, Fars'lar açısından nehir ve kanal, Türk'ler açısından mimari, tasarım ve düzen en belirgin özellik olarak açıklanmıştır.

Dört numara görüntüde Türk vatandaşlar ve Fars'lar açısından doğa, yeşillik, manzara ve temiz hava, İran Azeri katılımcılar açısından huzur ve sakinlik en belirgin özellikler olarak belirtilmiştir.

Beş numara görüntüde Türk vatandaşları ve Fars'lar açısından doğa, ağaç, yeşillik ve bitki, Azeri'ler açısından ise sanat, düzen ve harmoni en belirgin özellikler olarak belirtilmiştir.

Altı numara görüntü de İran vatandaşları ve Kürt kültür grubu açısından kutu şeklinde banklar ve oturaklar, Türk grup açısından oyun, eğlence ve sosyallik en belirgin özellik olarak sayılmıştır.

Yedi numara görüntüde Türk'ler ve Fars'lar açısından sosyallik, Azeri ve Kürt gruplar açısından alan kalabalığı en belirgin özellik olarak ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörleri, görüntülerin belirgin özellik algısında ilişkili olup olmadığını saptamak amacıyla her dört kültür grupları için ayrı ayrı yaş ve cinsiyet faktörleri ve görsellerin belirgin özellikleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz

sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde, 1 numara görsele ilişkin Kürt kültür deneklerinde cinsiyet faktörü ve belirgin özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,004$, $df=5$).

2 numara görsele ilişkin Azeri kültür grubunda cinsiyet faktörü ve belirgin özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,025$, $df=5$). Bu görsele ilişkin Kürt kültür grubunda yaş ve algı arasında çok anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir ($p=0,008$, $df=9$).

3 numara görsele ilişkin Kürt kültür grubunda cinsiyet faktörü ve iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,009$, $df=8$).

5 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda yaş faktörleri ve belirgin özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu görüntüde Türk grup içinde belirgin özellik algısı ve yaş faktörü arasında da çok anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p=0,001$, $df=20$).

6 numara görsele ilişkin Kürt kültür grup içinde cinsiyet faktörü ve belirgin özellik algısı arasında çok anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,012$, $df=8$).

7 numara görsele ilişkin Kürt ve Azeri kültür grup içinde cinsiyet faktörü ve belirgin özellik algısı arasında çok anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,015$, $df=6$), ($p=0,02$, $df=10$). Ayrıca Fars grubunda yaş faktörü ve belirgin özellik algısı arasında çok anlamlı ilişki saptanmıştır ($p=0,007$, $df=18$).

4.1.5 Görüntülerde ilk akla gelen sıfat ve nitelik sonuçları

Katılımcıların algısal değerlerini ölçmek amacıyla anketde, her görüntü ile ilgili en fazla 5 sıfat ve niteliğin belirlenmesi istenmiştir. Bu doğrultuda verilen cevaplar yüzdesel dağılım yöntemi ile değerlendirilmiştir.

1 numara görüntü değerlendirme sonucunda Türk vatandaşları ve Fars kültür grup tarafından en çok doğallık, yeşillik, orman, oksijen alma, canlılık sıfatları ve Azeriler tarafından huzurlu, sakin, romantik ve durgun olarak tanımlanmıştır.

2 numara görüntü değerlendirme sonucunda Türk vatandaşları ve Fars'lar tarafından en çok doğal, simetri, tasarlanmış, düzenli, sanatsal, ritimli sıfatları ve İran Azeri'leri tarafından renkli olarak nitelendirilmiştir.

3 numara görüntü değerlendirme sonucunda hem Türk vatandaşları ve hem İran vatandaşları tarafından en çok huzurlu, sakin, dinlendirici, ferah, serinletici olarak algılanmıştır.

4 numara görüntü değerlendirme sonucunda hem Türk vatandaşları ve hem İran vatandaşları tarafından en çok huzurlu, sakin, dinlendirici, ferah, serinletici sıfatları ve İran Azerileri tarafından yeşil, doğal sıfatları yüklenmiştir.

5 numara görüntüde Türk ve Azeriler tarafından en çok huzur, sakin, yaşanılır, rahat, sağlıklı, Kürt'ler tarafından doğal, yeşil, doğal yaşam ve Fars'lar tarafından güzel, iyi, nefis, büyüleyici, çeşitli sıfatlarıyla tanımlanmıştır.

6 numara görüntü Türk vatandaşları tarafından canlı, neşeli, enerji, oyun, renkli ve İran vatandaşları tarafından sıkıcı, boş, stres, tehlike, boğucu sıfatları ile nitelendirilmiştir.

7 numara görüntü ise Kürt'ler açısından huzurlu, ferah, rahat, dinlendirici; Türk'ler açısından sosyal, toplu, iletişimli; Azeriler açısından karmaşık, stresli, sıkıcı, sıradan ve Fars'lar açısından kalabalık olarak algılanmıştır.

Katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin görüntülere sıfat yükleme arasında ilişki olup olmadığı, saptanmak amaçlı her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı sıfat –yaş ve sıfat- cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde, 1 numara görsele

ilişkin Azeri kültür grubunda yaş faktörü ve görüntü sıfatları arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,04$, $df=14$) .

Bu görüntü ile ilgili Kürt kültür grubunda cinsiyet faktörü ve görüntü sıfatları arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p = 0,029$, $df=4$) .

2 numara görsele ilişkin Kürt kültür grubunda yaş faktörü ve görüntü sıfatları arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,038$, $df=18$) .

5 numara görsele ilişkin Türk kültür grubunda cinsiyet faktörü ve görüntü sıfatları arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,044$, $df=4$) .

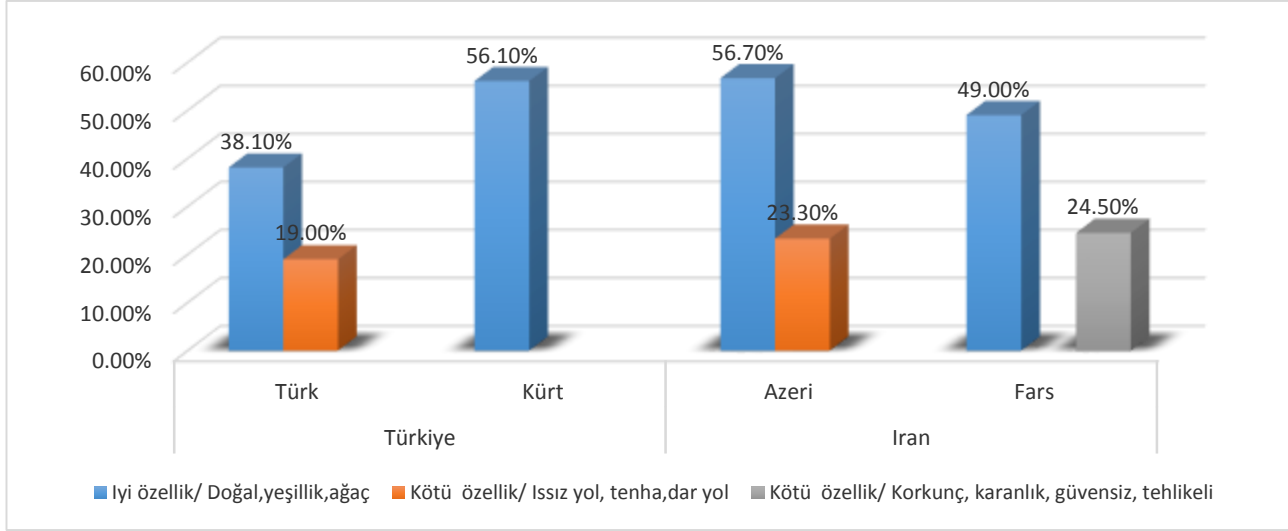
6 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda yaş faktörü ve görüntü sıfatları arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,03$, $df=16$) .

Diğer görüntüler ve kültür gruplarında, yaş ve cinsiyet faktörleri sıfat belirlemesini etkilememiştir.

4.1.6 Görüntülere ilişkin en iyi ve en kötü özellik algı sonuçları

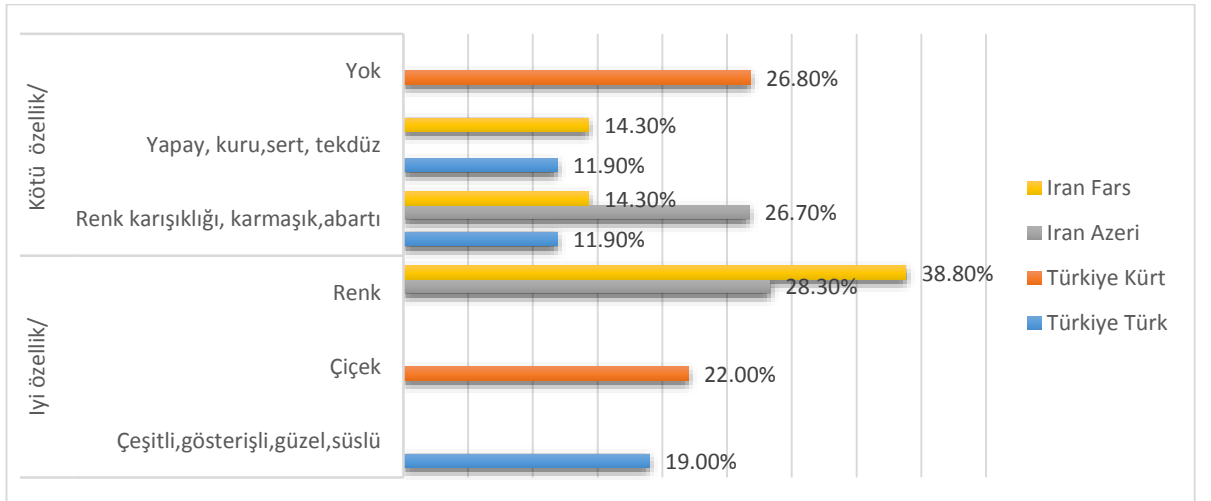
Katılımcıların görüntülere ait estetik değerlerini ölçmek üzere, olumlu ve olumsuz özelliklerin açıklanması istenmiştir. Her bir görüntünün değerleri şekil 4.11’ de açıklanmıştır.

1 numara görüntüde her dört kültür bireyler açısından görüntünün doğallığı ve yeşil olması iyi özellik olarak değerlendirilmiştir, ama görüntünün kötü özellikleri ise Türk’ler ve Azeri’ler için ıssız, تنها ve dar yolun olması, Fars’lar için mekanın korkunç, tehlikeli ve güvensiz olması ve Kürt grubu için görüntünün kötü özelliğinin olmaması belirlenmiştir (Şekil 4.10).

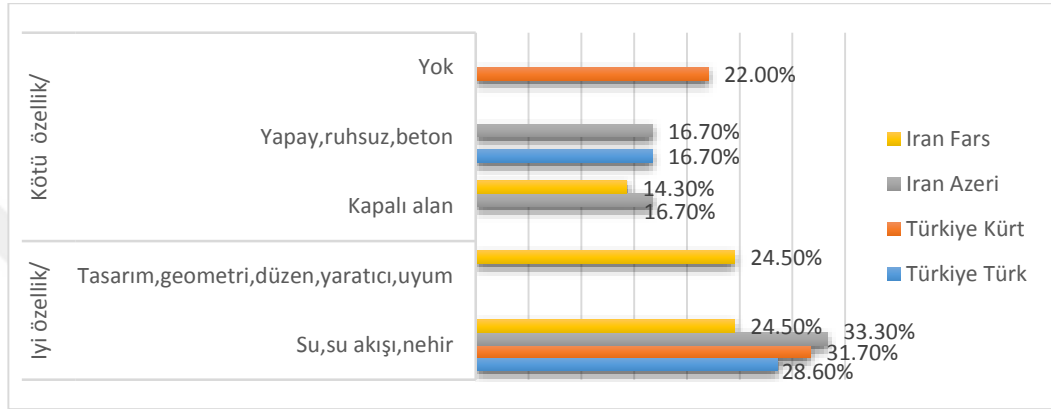
Şekil 4.10 Kültür grupları açısından 1 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

2 numara görüntüde, İranlılar için görselin renkli olması, Kürt'ler için çiçekler ve Türk'ler için görüntünün çeşitli ve süslü olması iyi özellik olarak değerlendirilmiştir. Görüntünün kötü özellikleri ise Türk'ler, Azeri'ler ve Fars'lar için renk karmaşası olması açıklanmıştır. Kürt'ler açısından görüntüde kötü özellik bulunmamıştır (Şekil 4.11).

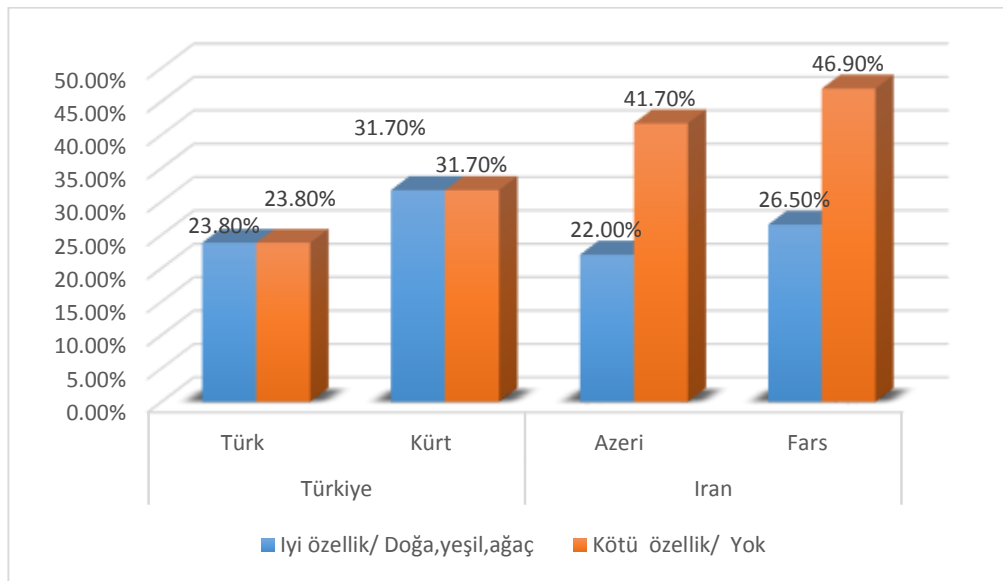
Şekil 4.11 Kültür grupları açısından 2 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

3 numara görüntüde her dört kültür denekleri için suyun var olması, nehir ve su akışı iyi özellik olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca İran Azeri’ler açısından mekanın düzenli ve uyumlu olması aynı seviyede değerlendirilmiştir. Görüntünüde özellikle köprü altı bir kapalı alan olarak algılanması, İranlı’lar açısından kötü özellik olarak değerlendirilmiştir. Türk’ler için görselin yapay, ruhsuz ve beton görüntüsü kötü özellik olarak değerlendirilirken, Kürt’ler açısından görüntüde kötü özellik bulunmamıştır (Şekil 4.12).

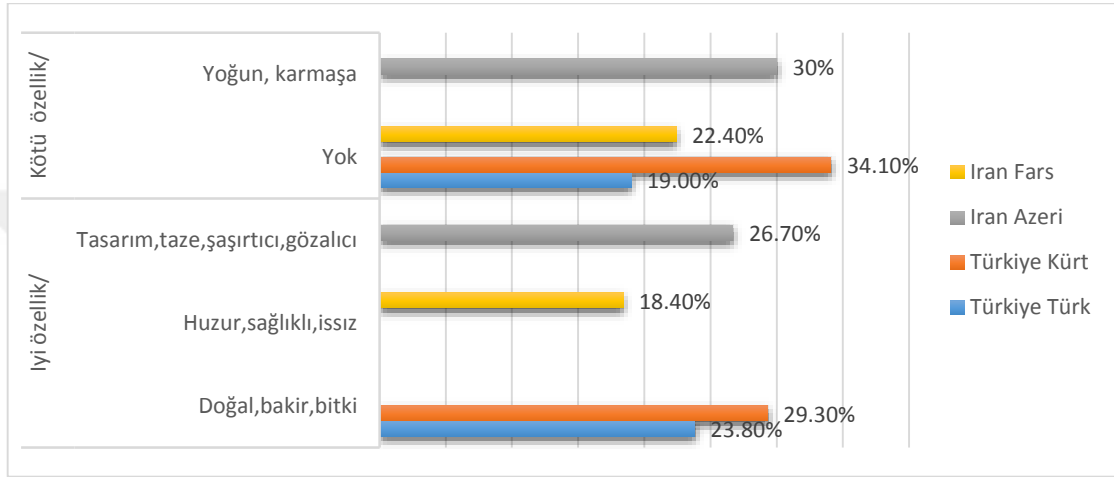
Şekil 4.12 Kültür grupları açısından 3 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

4 numara görüntüde her dört kültür denekleri açısından görüntünün en iyi özelliği doğal ve yeşil olması ve kötü özelliğinin olmaması açıklanmıştır (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 Kültür grupları açısından 4 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

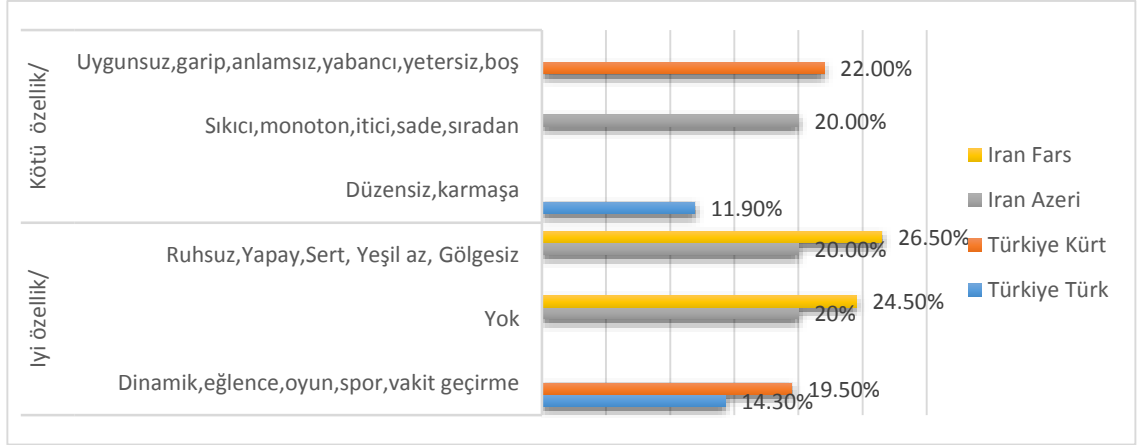
5 numara görüntüde Türk vatandaşlar açısından görselin en iyi özelliği, doğal ve bitkilerin yoğun olması ve kötü özelliğinin olmaması belirlenmiştir. İran Azeri'ler açısından görüntünün şaşırtıcı ve göзалıcı olması, Fars'lar açısından ise huzurlu ve sakin olması en iyi özellik olarak değerlendirilmiştir. Fars'lar açısından görüntüde kötü özelliğın olmaması ve Azeri'ler açısından görüntünün yoğun ve karmaşık olması kötü özellik olarak nitelendirilmiştir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Kültür grupları açısından 5 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

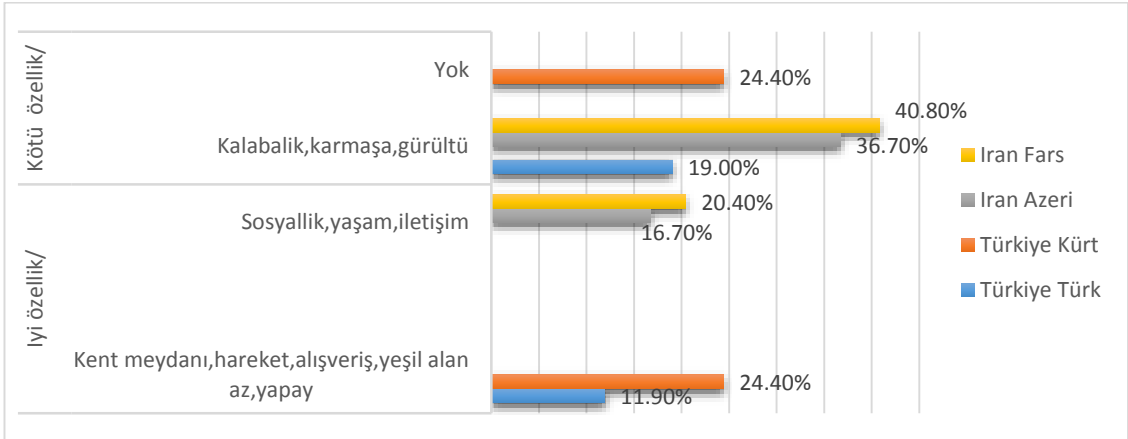
6 numara görüntüde, Türk vatandaşlar açısından görselin dinamik ve eğlenceli olması en iyi özellik ve İranlı'lar açısından iyi özelliğının olmaması belirlenmiştir.

İranlı'lar açısından görüntünü, yapay, ruhsuz, sert ve yeşilin kısıtlı olması, Ayrıca Azeri'ler açısından aynı değerle sıkıcı, monoton, sade ve itici olması, Türk'ler açısından düzensiz ve karışık olması, Kürt'ler açısından garip, anlamsız, yetersiz ve boş olması en kötü özellik olarak belirlenmiştir (Şekil 4.15).

Şekil 4.15 Kültür grupları açısından 6 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

7 numara görüntüde, Türk vatandaşlar açısından görüntünün bir kent meydanı olarak yapay, sert ve alışverişe uygun olması, İran vatandaşlar açısından sosyalleşme ve iletişim imkanı verilmesi, en iyi özellik olarak değerlendirilmiştir. Görüntünün kötü özelliği, İran vatandaşları ve Türk'ler açısından kalabalık, karışık ve gürültülü olması, Kürt'ler açısından ise kötü özelliğinin olmaması belirtilmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 Kültür grupları açısından 7 numara görsele ilişkin en iyi ve en kötü özellik

Katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörleri, görsel algı üzerinde nasıl bir etki bıraktığını saptamak amaçlı her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı yaş ile cinsiyet faktörleri ve

görsellerin iyi ve kötü özellik algısı arasında değerlendirmede Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde, 1 numara görsele ilişkin Kürt kültür deneklerinde yaş faktörü ve iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,07$, $df=10$). Ayrıca Kürt grubu içinde cinsiyet ve kötü özellik algı arasında anlamlı ilişki ortaya çıkmıştır ($p = 0,31$, $df=6$). Bu görüntüde Türk grubu içinde yaş ve kötü özellik algısı arasında anlamlı değer ortaya çıkmıştır ($p=0,13$, $df=8$). Azeri grup içinde yaş ve kötü özellik algısı arasında anlamlı rakam saptanmıştır ($p = 0,32$, $df=14$).

2 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda yaş faktörü ve kötü özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,05$, $df=14$) .

3 numara görsele ilişkin Türk kültür grubunda yaş faktörü ve iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,05$, $df=14$) .

5 numaralı görsele ilişkin Fars kültür grup içinde cinsiyet ve yaş faktörleri, iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır . Bu görüntüde aynı grup içinde kötü özellik algısı ve yaş faktörü arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p= 0,013$, $df=8$). Ayrıca Azeri grubu için yaş ve kötü özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. ($p = 0,05$, $df=16$). Bu görüntüde Türk kültür grubunda yaş faktörü ve iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,019$, $df=12$). Kürt kültür grubunda cinsiyet faktörü ve kötü özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p= 0,025$, $df=8$).

6 numaralı görsele ilişkin Fars kültür grup içinde yaş faktörü, iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,023$, $df=12$).

Ayrıca Azeri grup için yaş ve iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p = 0,004$, $df=12$). Bu görüntüde aynı grup içinde kötü özellik algısı ve yaş faktörü arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p = 0,008$, $df=14$).

7 numara görsele ilişkin Azeri kültür grubu ile ilgili yaş faktörü, iyi özellik algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,004$, $df=14$).

4.1.7 Görüntüler ile ilgili odak nokta ve en fazla algılanan etmen sonuçları

Kültürler arası algı değişimini saptamak amacıyla dört kültür grup katılımcılara görüntülerin odak noktası ve en fazla algılanan etmen sorulmuştur. Anketlerden elde edilen sonuçlara göre 1 numara görüntünün odak noktası Türk vatandaşlar açısından yeşillik ve ağaçlar, İran vatandaşlar açısından ortadan geçen yol olarak açıklanmıştır. En fazla algılanan etmen ise her dört grup açısından doğa ve ağaç saptanmıştır.

2 numara görüntüde Türk ve Azeri kültür grupları açısından görüntünün odak noktası çiçekler, Kürt ve Fars kültür grubu açısından renk olarak belirlenmiştir. En fazla algılanan etmen ise Türk vatandaşları açısından renk, İran Azeri'ler açısından çiçekler, Fars'lar açısından hem renk hem çiçek etmeni aynı değerle algılanmıştır.

3 numara görüntüde Türk, Kürt ve Azeri'ler açısından görüntünün odak noktası su ögesi olmak üzere Fars'lar açısında nehir ve suyun akışı saptanmıştır.

En fazla algılanan etmen her dört grup arasında su ögesi olarak belirlenmiştir. Fars kültür grubunda hem nehir hem su ögesi aynı değer ile algılanmıştır.

4 numara görüntüde Türk, Azeri, Fars kültür grupları açısından köprü, Kürt'ler açısından doğa ve yeşillik, odak noktası olarak belirtilmiştir. İran vatandaşları arasında en fazla algılanan huzur ve sakinlik etmeni olmak üzere, Kürt'ler için köprü ve Türk'ler için aynı değerle yeşillik, Köprü ve düzen, en fazla algılanan etmenler olarak ortaya çıkmıştır.

5 numara görüntüde Türk vatandaşları açısından görüntünün odak noktası bahçenin arkasındaki ahşap ev, Azeri'ler açısından göletin etrafındaki taşlar ve Fars'lar açısından gölet olarak açıklanmıştır. Görüntüde en fazla algılanan etmen Azeri'ler tarafından

yoğunluk, sıkıcılık ve karmaşa olmak üzere, Kürt'ler tarafından doğa ve bitki örtüsü, Fars'lar tarafında sakinlik ve huzur, Türk'ler tarafından ahşap ev ve gölet olarak belirtilmiştir.

6 numara görüntüde her dört kültür grupları açısından görüntünün odak noktası kırmızı bloklar ve oturaklardır. En fazla algılanan etmen ise Türk vatandaşlar açısından kırmızı bloklar olmak üzere Kürt'ler tarafından aynı değerle oyun, neşe ve eğlence, İran vatandaşları açısından ise sıkıcılık, monotonluk ve yapaylık olarak belirtilmiştir.

7 numaralı görüntüde tüm kültür grupları açısından kalabalık, karışıklık ve insanlar, görüntünün odak noktası olarak açıklanmıştır. Görüntüde Türk vatandaşlar tarafından toplumsallık, sosyalleşme ve İranlı'lar tarafından kalabalık, stress ve karmaşa en fazla algılanan etmenler arasında yer almıştır.

Görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin, algısal modelin ortaya çıkışında nasıl bir etki yarattığını anlamak amacıyla her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı odak noktası ve algı etmeni ve yaş, cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde:

1 numara görsele ilişkin Kürt kültür grubunda cinsiyet faktörü ve en çok algılanan etmen arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,035$, $df=5$).

2 numara görsele ilişkin Türk kültür grubunda yaş faktörü ve en çok algılanan etmen arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,002$, $df=10$).

3 numara görsele ilişkin Türk kültür grubunda yaş faktörü ve en çok algılanan etmen arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,001$, $df=8$).

5 numara görsele ilişkin Fars kültür grup içinde yaş faktörleri ve en çok algılanan etmen arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,0$, $df=14$). Bu görüntüde Kürt grup

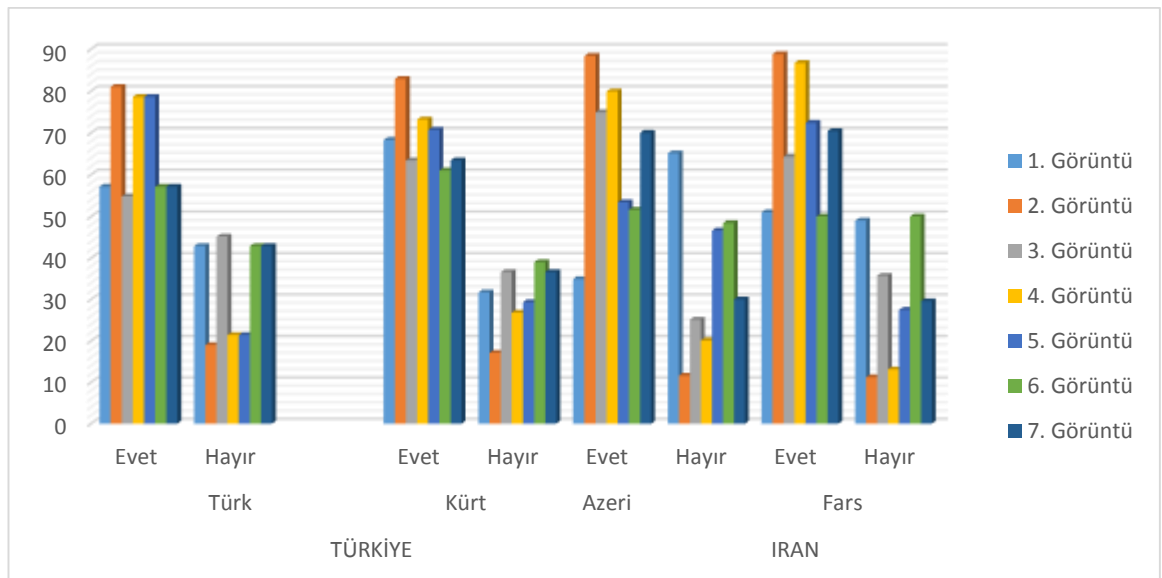
içinde odak nokta algılama ve cinsiyet faktörü arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p = 0,02$, $df=5$).

6 ve 7 numara görsele ilişkin Türk kültür grup içinde yaş faktörleri ve en çok algılanan etmen arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,03$, $df=10$) , ($p = 0,009$, $df=10$).

4.1.8 Görüntüler ile ilgili güven duygusu sonuçları

Katılımcılara görüntüler ile ilgili bu mekanda olsaydınız kendinizi güvende hissedermiydiniz sorusunun yanıtları frekans dağılımı yöntemiyle, incelendiğinde 1 numara görüntü Azeri kültür grubu açısından güvensiz olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer görüntüler dört kültür grupları tarafından güvenli oldukları belirlenmiştir.

Güvende hissetme dercesi incelendiğinde Türk kültür grubu açısından 4 ve 5 numara görüntü, Kürt, Azeri ve Fars kültür grupları açısından 2 numara görüntü, en yüksek değerler ile nitelendirilmişlerdir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17 Görüntülere ilişkin kültür grupları arasında güven duygusu

Görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin güven duygusu üzerinde nasıl bir etki yarattığını anlamak amacıyla her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı güvenli hissetme, yaş ve cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde,

1 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda yaş faktörü ve güven duygusu arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,003$, $df=2$).

2 numara görsele ilişkin Kürt kültür grubunda yaş faktörü ve güven duygusu arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,004$, $df=2$).

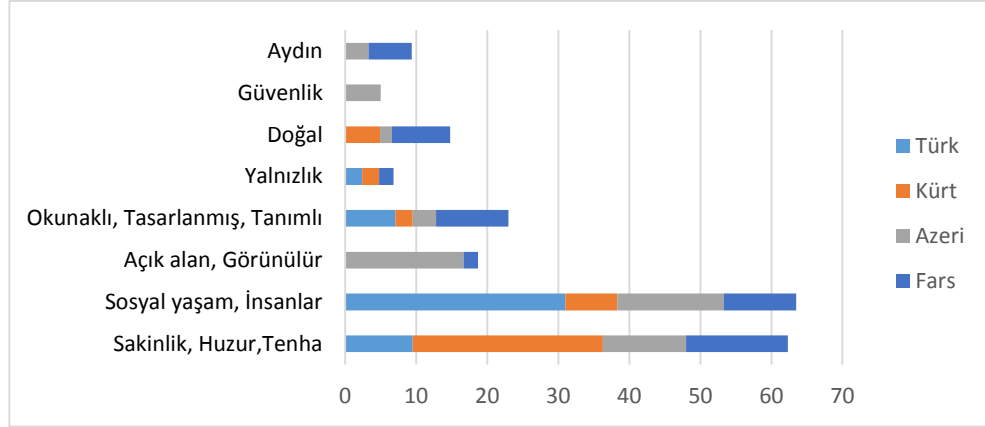
4 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda yaş faktörü ve güven duygusu arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,002$, $df=4$).

6 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda cinsiyet faktörü ve güven duygusu arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,008$, $df=1$).

7 numara görsele ilişkin Fars kültür grubunda yaş faktörü ve güven duygusu arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,044$, $df=4$).

4.1.9 Görüntüler ile ilgili güvende hissetme faktör sonuçları

“Kendinizi güvende his etmenizi en çok nelere bağlarsınız” sorusu bağımsız bir şekilde Katılımcılara sorulduğunda, Türk kültür grubu açısından sosyal yaşam, Kürt ve Fars kültür grubu açısından sakinlik ve huzur, İran Azeri kültür grubu açısından açık ve görülebilir alan belirlenmiştir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18 Kültür grupları arasında güvende hissetme faktörleri

Katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin, açık mekanda güvende hissetme faktörleri ile bağlantısını anlamak nedeniyle her dört kültür grupları içinde güvenli hissetme ve yaş ile cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde, Türk ve Fars kültür gruplarında yaş ile güvende hissetme faktörleri arasında çok anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,0003$, $df=8$), ($p = 0,011$, $df=14$).

4.1.10 Görüntülerin Kültür grupları denekler üzerinde algısal & estetiksel etkileri

Görüntülere yönelik sorulara, verilen cevaplar ve çıkan değerler çerçevesinde, kullanıcılar üzerindeki etkileri (görsel, duygusal, psikolojik, estetik); 5 değerden oluşan bir skala üzerinden, iki uçlu karşıt sözcüklerden, özellikle sıfat çiftlerinden oluşan bir format kullanarak hangisine daha yakın bulduklarına verdikleri cevaplar üzerinden sorgulanmıştır. Bu metod ile katılımcıların anlamsal tepkilerinin nesnel olarak ölçülmesine olanak veren ve öznel bir değerlendirme tekniği olan bu yöntem bu soru için kullanılmıştır. Bu yöntem Zeiseş, Sanoff, Krampen' in oluşturmuş olduğu listelerin yardımı ile özenle seçilmiştir.

Olumsuz sıfatlara verilen en düşük derece (-2) 1 puan, olumlu sıfatlara verilen en yüksek derece (2) 5 puan, çekimser/tarafsız derece (0) ise 3 puan olarak kabul edilmiş; toplam puan üzerinden yüzdelik dilimlerdeki yerleri ve ortalama puanlarına göre görüntüler çeşitli kategorilerde hangi etkileri bıraktığı saptanmıştır.

1 numara görüntü, Türk katılımcılar üzerinde az derecede sıradanlık, anlamsızlık, yapaylık ve sıkılma etkileri; Kürt katılımcılar üzerinde az derecede şaşkınlık, itici ve doğallık etkileri; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede şaşkınlık, canlılık, doğallık ve hatırdakalıcı etkileri; Fars'lar üzerinde ise az derecede şaşkınlık, doğallık ve canlılık etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1 (1) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi

Sıfat Çiftleri 1.Görüntü	Türk			Kürt			Azeri			Fars		
	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama
Şaşırtıcı / Sıkıcı	113	6.6	2.7	140	7.6	3.4	207	7.3	3.5	181	8.1	3.7
Özgün / Sıradan	97	5.6	2.3	107	5.8	2.6	177	6.2	3.0	121	5.4	2.5
Gösterişli /Gösterişsiz	92	5.4	2.2	104	5.7	2.5	154	5.4	2.6	138	6.1	2.8
Dinamik / Durağan	83	4.8	2	82	4.5	2	122	4.3	2.0	79	3.5	1.6
Çekici / İtici	100	5.8	2.4	118	6.4	2.9	150	5.3	2.5	149	6.6	3
Canlı / Cansız	79	4.6	1.9	118	6.4	2.9	185	6.5	3.1	154	6.8	3.1
Çeşitli / Tekdüz	84	4.9	2	78	4.3	1.9	113	4	1.9	86	3.8	1.8
Kimlikli / Kimliksiz	75	4.4	1.8	89	4.8	2.2	132	4.7	2.2	114	5.1	2.3
Doğal / Yapay	101	5.9	2.4	126	6.9	3.1	191	6.7	3.2	158	7	3.2
Çağdaş / Tarihi	69	4	1.6	91	5	2.2	110	3.9	1.8	75	3.3	1.5
Açık / Kapalı	88	5.1	2.1	91	5	2.2	109	3.8	1.8	107	4.8	2.2
Havadar / Bunaltıcı	98	5.7	2.3	82	4.5	2	133	4.7	2.2	102	4.5	2.1
Sıcak / Soğuk	79	4.6	1.9	79	4.3	1.9	102	3.6	1.7	90	4	1.8
Düzenli / Düzensiz	76	4.4	1.8	83	4.5	2	122	4.3	2.0	77	3.4	1.6
Anlamlı / Anlamsız	97	5.6	2.3	81	4.4	2	142	5	2.4	98	4.4	2
Okunaklı / Okunaksız	84	4.9	2	64	3.5	1.6	108	3.8	1.8	76	3.4	1.6
Bağlayıcı / bağlayıcı değil	90	5.2	2.1	86	4.7	2.1	131	4.6	2.2	89	4	1.8
Hatırdakalı / Unutulur	64	3.7	1.5	73	4	1.8	190	6.7	3.2	129	5.7	2.6
Mahrem / Umumi	76	4.4	1.8	77	4.2	1.9	106	3.7	1.8	80	3.6	1.6
Sakin / Kalabalık	74	4.3	1.8	66	3.6	1.6	148	5.2	2.5	145	6.4	3
Toplam değer	1719	100		1835	100		2832	100		2248	100	

2 numara görüntü değerleri incelendiğinde; bu görüntü Türk katılımcılar üzerinde az derecede gösterişsiz, itici, sıkılma etkiler; Kürt katılımcılar üzerinde az şaşkınlık ve özgünlük-sıradanlık da aynı doğallık-yapaylık gibi nötr etkisi; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede sıkıcı, az gösterişli az düzensiz ve canlı-cansız nötr etkisi; Fars'lar üzerinde az derecede sıkılma, tarihi ve gösterişli-gösterişsiz sıfatı nötr etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2 (2) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi

Sıfat Çiftleri 2.Görüntü	Türk			Kürt			Azeri			Fars		
	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama
Şaşırtıcı / Sıkıcı	108	6.4	2.6	129.0	69.9	3.1	164.0	6.6	2.7	132.0	6.6	2.7
Özgün / Sıradan	92	5.5	2.2	122	66.1	3	128	5.1	2.1	112	5.6	2.3
Gösterişli/ Gösterişsiz	117	7.0	2.8	117	63.4	2.9	191	7.6	3.2	145	7.2	3
Dinsmik / Durağan	79	4.7	1.9	81	43.9	2	105	4.2	1.8	71	3.5	1.4
Çekici / İtici	108	6.4	2.6	103	55.8	2.5	134	5.4	2.2	157	7.8	3.2
Canlı / Cansız	91	5.4	2.2	109	59.0	2.7	179	7.2	3	110	5.5	2.2
Çeşitli / Tekdüz	80	4.8	1.9	89	48.2	2.2	107	4.3	1.8	102	5.1	2.1
Kimlikli / Kimliksiz	79	4.7	1.9	93	50.4	2.3	100	4.0	1.7	71	3.5	1.4
Doğal / Yapay	90	5.3	2.1	123	66.6	3	128	5.1	2.1	93	4.6	1.9
Çağdaş / Tarihi	95	5.6	2.3	92	49.8	2.2	153	6.1	2.6	133	6.6	2.7
Açık / Kapalı	70	4.2	1.7	92	49.8	2.2	131	5.2	2.2	106	5.3	2.2
Havadar / Bunaltıcı	74	4.4	1.8	79	42.8	1.9	118	4.7	2	95	4.7	1.9
Sıcak / Soğuk	75	4.5	1.8	85	46.0	2.1	117	4.7	2	99	4.9	2
Düzenli / Düzensiz	91	5.4	2.2	90	48.8	2.2	166	6.6	2.8	139	6.9	2.8
Anlamlı / Anlamsız	77	4.6	1.8	71	38.5	1.7	99	4.0	1.7	70	3.5	1.4
Okunaklı / Okunaksız	78	4.6	1.9	75	40.6	1.8	107	4.3	1.8	74	3.7	1.5
Bağlayıcı / bağlayıcı değil	69	4.1	1.6	76	41.2	1.9	90	3.6	1.5	67	3.3	1.4
Hatırdakalıcı / Unutulur	69	4.1	1.6	68	36.8	1.7	141	5.6	2.4	119	5.9	2.4
Mahrem / Umumi	67	4.0	1.6	75	40.6	1.8	61	2.4	1	55	2.7	1.1
Sakin / Kalabalık	74	4.4	1.8	77	41.7	1.9	76	3.0	1.3	58	2.9	1.2
Toplam değer	1683			1846			2495			2008		

Üç numara görüntü değerleri, incelendiğinde; bu görüntü Türk katılımcılar üzerinde az derecede gösterişsiz, özgün ve durağan, etkileri; Kürt katılımcılar üzerinde az derecede sıradan, gösterişsiz, düzenli etkisi; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede cansız, tarihi ve unutulur etkisi; Fars'lar üzerinde az derecede sıradan, yapay ve dinamik etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3 (3) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilme

Türk			Kürt		Azeri		Pers	
Sıfat Çiftleri 3.Görüntü	Toplam puana göre %	Ortalama	Toplam puana göre %	Ortalama	Toplam puana göre %	Ortalama	Toplam puana göre %	Ortalama
Şaşırtıcı/ Sıkıcı	6.6	1.7	7.1	2.0	5.8	2.0	5.7	2.1
Özgün / Sıradan	7.0	1.8	7.3	2.1	5.2	1.7	7.5	2.7
Gösterişli/Gösterişsiz	5.2	1.4	4.6	1.3	4.1	1.4	6.0	2.2
Dinamik /Durağan	5.3	1.4	4.8	1.4	5.2	1.8	9.6	3.4
Çekici /İtici	5.1	1.3	5.7	1.6	5.3	1.8	5.4	1.9
Canlı /Cansız	3.6	0.9	3.5	1.0	6.6	2.2	5.7	2.0
Çeşitli /Tekdüz	5.3	1.4	5.8	1.7	3.4	1.1	3.7	1.3
Kimlikli /Kimliksiz	4.7	1.2	4.3	1.2	4.3	1.5	4.4	1.6
Doğal /Yapay	7.9	2.0	5.2	1.5	5.8	2.0	6.6	2.4
Çağdaş /Tarihi	6.0	1.5	5.6	1.6	6.7	2.3	5.8	2.1
Açık /Kapalı	3.9	1.0	4.8	1.4	4.0	1.3	3.4	1.2
Havadar /Bunaltıcı	4.6	1.2	4.1	1.2	3.7	1.2	2.7	1.0
Sıcak /Soğuk	3.9	1.0	4.1	1.2	4.8	1.6	4.3	1.6
Düzenli/ Düzensiz	4.7	1.2	5.1	1.5	5.6	1.9	4.8	1.7
Anlamlı /Anlamsız	4.8	1.2	6.3	1.8	4.6	1.6	3.6	1.3
Okunaklı /Okunaksız	3.5	0.9	4.2	1.2	4.8	1.6	3.2	1.2
Bağlayıcı /Bağlayıcı değil	5.1	1.3	6.3	1.8	4.1	1.4	3.4	1.2
Hatırda kalıcı/Unutulur	5.4	1.4	4.4	1.3	7.0	2.4	6.0	2.1
Mahrem/Umumi	3.9	1.0	3.6	1.0	3.5	1.2	3.1	1.1
Sakin/Kalabalık	3.5	0.9	3.0	0.9	5.2	1.8	5.0	1.8
Toplam Değer								

4 numara görüntü değerleri incelendiğinde; bu görüntü Türk katılımcılar üzerinde az derecede gösterişsiz, sıradan, yapay ve bunaltıcı etkileri; Kürt katılımcılar üzerinde az derecede sıradan, canlı, kapalı etkisi; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede canlı, doğal, havadar etkisi; Fars'lar üzerinde az derecede özgün, doğal, açık etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 (4) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi

		Türk			Kürt			Azeri			Fars	
Sıfat Çiftleri 4. görüntü	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama
Şaşırtıcı / Sıkıcı	73	4.6	1.7	98	5.4	2.4	171	6.6	2.9	163	7.2	3.3
Özgün / Sıradan	99	6.2	2.4	109	6.0	2.7	153	5.9	2.6	171	7.6	3.5
Gösterişli/ Gösterişsiz	99	6.2	2.4	96	5.3	2.3	147	5.7	2.5	122	5.4	2.5
Dinamik / Durağan	95	5.9	2.3	93	5.1	2.3	94	3.6	1.6	84	3.7	1.7
Çekici / İtici	77	4.8	1.8	101	5.5	2.5	174	6.7	2.9	153	6.8	3.1
Canlı / Cansız	84	5.2	2	128	7.0	3.1	187	7.2	3.1	160	7.1	3.3
Çeşitli / Tekdüz	58	3.6	1.4	70	3.8	1.7	94	3.6	1.6	87	3.8	1.8
Kimlikli / Kimliksiz	66	4.1	1.6	74	4.1	1.8	163	6.3	2.7	154	6.8	3.1
Doğal / Yapay	108	6.7	2.6	109	6.0	2.7	212	8.2	3.5	169	7.5	3.4
Çağdaş / Tarihi	90	5.6	2.1	90	4.9	2.2	90	3.5	1.5	72	3.2	1.5
Açık / Kapalı	97	6.1	2.3	110	6.0	2.7	149	5.8	2.5	158	7.0	3.2
Havadar / Bunaltıcı	100	6.2	2.4	103	5.7	2.5	182	7.0	3	122	5.4	2.5
Sıcak / Soğuk	77	4.8	1.8	84	4.6	2	88	3.4	1.5	77	3.4	1.6
Düzenli / Düzensiz	64	4.0	1.5	84	4.6	2	95	3.7	1.6	66	2.9	1.3
Anlamlı / Anlamsız	58	3.6	1.4	70	3.8	1.7	95	3.7	1.6	81	3.6	1.7
Okunaklı / Okunaksız	86	5.4	2	76	4.2	1.9	89	3.4	1.5	74	3.3	1.5
Bağlayıcı / bağlayıcı değil	75	4.7	1.8	85	4.7	2.1	90	3.5	1.5	88	3.9	1.8
Hatırdakalıcı / Unutulur	62	3.9	1.5	77	4.2	1.9	121	4.7	2	103	4.6	2.1
Mahrem / Umumi	71	4.4	1.7	69	3.8	1.7	69	2.7	1.2	67	3.0	1.4
Sakin / Kalabalık	64	4.0	1.5	94	5.2	2.3	121	4.7	2	91	4.0	1.9
Toplam değer	1603	100		1820	100		2584	100		2262	100	

5 numara görüntü değerleri incelendiğinde; bu görüntü Türk katılımcılar üzerinde az derecede gösterişsiz, sıradan, sıkıcı ve yapaylık etkileri; Kürt katılımcılar üzerinde az derecede yapay, tekdüz, gösterişsiz ve şaşkınlık etkisi; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede cansız, yapay, sıradan ve sıkılma etkisi; Fars'lar üzerinde az derecede özgün, doğal ve sıkılma etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 (5) Numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi

Sıfat Çiftleri 5.görüntü	Türk			Kürt			Azeri			Fars		
	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama
Şaşırtıcı / Sıkıcı	121	7.3	2.9	129	7.2	3.1	168	7.3	2.8	141	6.5	2.9
Özgün / Sıradan	107	6.4	2.5	87	4.9	2.1	163	7.1	2.7	172	7.9	3.5
Gösterişli /Gösterişsiz	106	6.4	2.5	113	6.3	2.8	149	6.5	2.5	127	5.8	2.6
Dinamik / Durağan	85	5.1	2	92	5.2	2.2	117	5.1	2	80	3.7	1.6
Çekici / İtici	94	5.6	2.2	97	5.4	2.4	112	4.9	1.9	140	6.4	2.9
Canlı / Cansız	97	5.8	2.3	94	5.3	2.3	165	7.2	2.8	121	5.6	2.5
Çeşitli /Tekdüz	87	5.2	2.1	113	6.3	2.8	135	5.9	2.3	107	4.9	2.2
Kimlikli / Kimliksiz	66	4.0	1.6	76	4.3	1.9	98	4.3	1.6	95	4.4	1.9
Doğal / Yapay	112	6.7	2.7	100	5.6	2.4	147	6.4	2.5	163	7.5	3.3
Çağdaş / Tarihi	81	4.9	1.9	93	5.2	2.3	96	4.2	1.6	107	4.9	2.2
Açık / Kapalı	68	4.1	1.6	72	4.0	1.8	68	3.0	1.1	97	4.5	2
Havadar / Bunaltıcı	70	4.2	1.7	80	4.5	2	92	4.0	1.5	73	3.4	1.5
Sıcak / Soğuk	76	4.6	1.8	96	5.4	2.3	93	4.0	1.6	82	3.8	1.7
Düzenli / Düzensiz	76	4.6	1.8	58	3.3	1.4	91	4.0	1.5	82	3.8	1.7
Anlamlı / Anlamsız	85	5.1	2	89	5.0	2.2	94	4.1	1.6	90	4.1	1.8
Okunaklı / Okunaksız	59	3.5	1.4	77	4.3	1.9	88	3.8	1.5	81	3.7	1.7
Bağlayıcı / bağlayıcı değil	47	2.8	1.1	74	4.2	1.8	87	3.8	1.5	84	3.9	1.7
Hatırdakalıcı / Unutulur	66	4.0	1.6	83	4.7	2	116	5.0	1.9	135	6.2	2.8
Mahrem / Umumi	89	5.3	2.1	94	5.3	2.3	96	4.2	1.6	85	3.9	1.7
Sakin / Kalabalık	75	4.5	1.8	64	3.6	1.6	122	5.3	2	115	5.3	2.3
Toplam değer	1667	100		1781	100		2297	100		2177	100	

6 numara görüntü değerleri incelendiğinde; bu görüntü Türk katılımcılar üzerinde az derecede kimliksiz, sıradan ve kapalı hissi; Kürt katılımcılar üzerinde az derecede kapalı, kimliksiz, düzensiz ve bağlayıcı olmama etkisi; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede tarihi, düzensiz ve sıradan etkisi; Fars'lar üzerinde az derecede tarihi, sıkılma ve çok derecede tekdüzlük etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6 (6) Numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi

		Türk			Kürt			Azeri			Fars	
Sıfat Çiftleri 6. görüntü	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama
Şaşırtıcı / Sıkıcı	87	5.5	2.1	70	4.5	1.7	88	5.2	1.5	110	7.4	2.2
Özgün / Sıradan	90	5.7	2.1	84	5.4	2	98	5.8	1.6	75	5.0	1.5
Gösterişli /Gösterişsiz	77	4.9	1.8	71	4.5	1.7	79	4.7	1.3	81	5.4	1.7
Dinsmik / Durağan	70	4.4	1.7	79	5.0	1.9	87	5.1	1.5	69	4.6	1.4
Çekici / İtici	69	4.4	1.6	65	4.1	1.6	81	4.8	1.4	78	5.2	1.6
Canlı / Cansız	93	5.9	2.2	69	4.4	1.7	88	5.2	1.5	87	5.8	1.8
Çeşitli / Tekdüz	48	3.0	1.1	52	3.3	1.3	75	4.4	1.3	85	5.7	1.7
Kimlikli / Kimliksiz	96	6.1	2.3	97	6.2	2.4	79	4.7	1.3	73	4.9	1.5
Doğal / Yapay	93	5.9	2.2	94	6.0	2.3	97	5.7	1.6	62	4.2	1.3
Çağdaş / Tarihi	87	5.5	2.1	96	6.1	2.3	151	8.9	2.5	109	7.3	2.2
Açık / Kapalı	105	6.6	2.5	101	6.4	2.5	77	4.5	1.3	75	5.0	1.5
Havadar / Bunalıcı	70	4.4	1.7	84	5.4	2	88	5.2	1.5	61	4.1	1.2
Sıcak / Soğuk	73	4.6	1.7	65	4.1	1.6	87	5.1	1.5	80	5.4	1.6
Düzenli / Düzensiz	76	4.8	1.8	97	6.2	2.4	101	6.0	1.7	82	5.5	1.7
Anlamlı / Anlamsız	66	4.2	1.6	73	4.7	1.8	66	3.9	1.1	68	4.6	1.4
Okunaklı / Okunaksız	78	4.9	1.9	68	4.3	1.7	74	4.4	1.2	63	4.2	1.3
Bağlayıcı / bağlayıcı değil	79	5.0	1.9	86	5.5	2.1	75	4.4	1.3	63	4.2	1.3
Hatırdakalıcı /Unutulur	74	4.7	1.8	70	4.5	1.7	81	4.8	1.4	61	4.1	1.2
Mahrem / Umumi	84	5.3	2	77	4.9	1.9	55	3.2	0.9	53	3.6	1.1
Sakin / Kalabalık	69	4.4	1.6	70	4.5	1.7	68	4.0	1.1	53	3.6	1.1
Toplam değer	1584	100		1568	100		1695	100		1488	100	

7 numara görüntü değerleri incelendiğinde; bu görüntü Türk katılımcılar üzerinde az derecede sıkılma, cansız, tekdüz hissi; Kürt katılımcılar üzerinde az tarihi, durağan, düzensiz ve sıkılma etkisi; İran Azeri katılımcılar üzerinde az derecede soğuk ve çok derecede kapalı ve durağan etkisi; Fars'lar üzerinde az derecede soğuk, cansız, durağan, kapalı etkileri bırakılması saptanmıştır (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7 (7) numara görsele ilişkin kullanıcılar üzerindeki duygusal etkilerinin değerlendirilmesi

		Türk			Kürt			Aze			Fars	
Sıfat Çiftleri 7.görüntü	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama	Toplam	Toplam Yüzde %	Ortalama
Şaşırtıcı / Sıkıcı	101	6.6	2.4	89	5.6	2.2	93.0	5.1	1.6	102	5.9	2.1
Özgün / Sıradan	83	5.4	2	81	5.1	2	76	4.1	1.3	81	4.7	1.7
Gösterişli /Gösterişsiz	76	5.0	1.8	85	5.3	2.1	107	5.8	1.8	86	5.0	1.8
Dinamik / Durağan	80	5.2	1.9	92	5.8	2.2	104	5.7	1.7	108	6.2	2.2
Çekici / İtici	61	4.0	1.5	86	5.4	2.1	95	5.2	1.6	95	5.5	1.9
Canlı / Cansız	105	6.9	2.5	89	5.6	2.2	102	5.6	1.7	116	6.7	2.4
Çeşitli /Tekdüz	108	7.1	2.6	79	5.0	1.9	77	4.2	1.3	86	5.0	1.8
Kimlikli / Kimliksiz	71	4.6	1.7	69	4.3	1.7	94	5.1	1.6	90	5.2	1.8
Doğal / Yapay	92	6.0	2.2	78	4.9	1.9	87	4.7	1.5	84	4.8	1.7
Çağdaş / Tarihi	83	5.4	2	105	6.6	2.6	86	4.7	1.4	80	4.6	1.6
Açık / Kapalı	72	4.7	1.7	75	4.7	1.8	108	5.9	1.8	105	6.1	2.1
Havadar / Bunaltıcı	73	4.8	1.7	85	5.3	2.1	85	4.6	1.4	94	5.4	1.9
Sıcak / Soğuk	73	4.8	1.7	63	4.0	1.5	140	7.6	2.3	117	6.7	2.4
Düzenli / Düzensiz	60	3.9	1.4	92	5.8	2.2	85	4.6	1.4	73	4.2	1.5
Anlamlı / Anlamsız	63	4.1	1.5	72	4.5	1.8	83	4.5	1.4	80	4.6	1.6
Okunaklı / Okunaksız	59	3.9	1.4	71	4.5	1.7	82	4.5	1.4	74	4.3	1.5
Bağlayıcı / bağlayıcı değil	75	4.9	1.8	69	4.3	1.7	86	4.7	1.4	85	4.9	1.7
Hatırdakalıcı / Unutulur	66	4.3	1.6	75	4.7	1.9	93	5.1	1.6	70	4.0	1.4
Mahrem / Umumi	67	4.4	1.6	71	4.5	1.7	59	3.2	1	58	3.3	1.2
Sakin / Kalabalık	61	4.0	1.5	67	4.2	1.6	90	4.9	1.5	50	2.9	1
	1529	100		1593	100		1832			1734	100	

Anketlerden elde edilen sonuçlara göre algısal etmenler kültürler arası farklılıklar göstermektedir. 7 görüntünün toplam frekans dağılımı her bir çift sıfat için genel şekilde değerlendirilmiş olup, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Türk kültür grupları için en çok algılanan sıfatlar sırayla; şaşırtıcı –sıkıcı, özgün – sıradan, gösterişli – gösterişsiz, doğal- yapay, dinamik – durağan olarak ortaya çıkmıştır.

En az algılanan sıfatlar ise hatırdakalıcı – unutulur, mahrem – umumi, sakın – kalabalık olarak belirlenmiştir.

Kürt kültür grupları için en çok algılanan sıfatlar sırayla; şaşırtıcı – sıkıcı, doğal- yapay, özgün – sıradan, gösterişli–gösterişsiz olarak ortaya çıkmıştır. En az algılanan sıfatlar ise okunaklı- okunaksız ve sakın- kalabalık olarak belirlenmiştir.

Azeri kültür grup için en çok algılanan sıfat çiftleri sırayla şaşırtıcı – sıkıcı, doğal –yapay, özgün – sıradan, gösterişli – gösterişsiz olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kültür grubunda en az algılanan sıfat okunaklı-okunaksız, bağlayıcı-bağlayıcı değil, mahrem-umumi olarak belirlenmiştir.

Fars kültür grup için en çok algılanan sıfat çiftleri sırayla şaşırtıcı – sıkıcı, özgün - sıradan, çekici– itici, canlı– cansız olarak ve en az algılananlar bağlayıcı-bağlayıcı, mahrem-umumi olarak ortaya çıkmıştır.

Görüntülere ilişkin genel değerlendirmede, cinsiyet ve yaş faktörlerin ve katılımcıların algısı karşılaştırmalarında şöyle bir netice elde edilmiştir:

Türk kültür grubunda yaş faktörü ve kullanıcı algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Cinsiyet faktörü çekici, kimlik, açık, havadar, anlamlı, okunaklı, bağlayıcı, hatırdakalıcı ve mahrem algısı ile anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Kürt kültür grubunda yaş ve çekici, canlı, kimliği ve doğallık algıları ile anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Bu grupta cinsiyet faktörü ise şaşırtıcı, gösterişli, doğal, açıklık, okunabilirlik ve mahrem algı arasında anlamlı ilişki varlığı belirlenmiştir.

Iran Azeri kültür grubunda yaş faktörü ve şaşırtıcı, çağdaş, hatırdakalıcılık algıları arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Cinsiyet faktörü ise dinamik, çeşitli, doğal, bağlayıcı ve sakinlik algı arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.

Fars kültür grubunda yaş ve canlı- cansızlık algı arasında ve cinsiyet faktörü ile gösterişli, kimlikli, okunaklı, bağlayıcı ve mahrem algısı arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Görüntülerin genel değerlendirmelerinde kullanıcı algısı, faktör analizi sonucunda elde edilen 20 faktörün her biri için ortalama değerlerle ifade edilmiştir. Yaş ve cinsiyete göre algı dağılımları ve faktör analizi çizelge 4.8’de açıklanmıştır.

Çizelge 4.8 Katılımcıların yaş ve cinsiyetlerine göre görsellere ilişkin en çok algılanan sıfat çiftleri

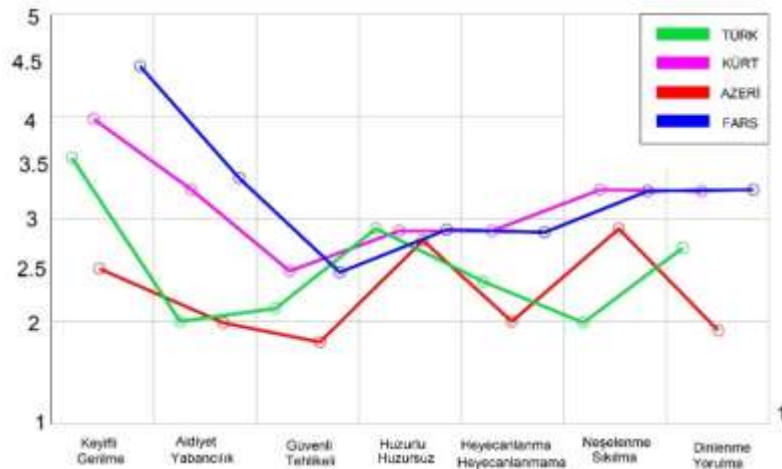
KADIN	Türk	Şaşırtıcı Sıradan	Özgün Sıradan	Gösterişli Gösterişsiz	Canlı Cansız	Sıcak Soğuk
	Kürt	Çeşitli Tekdüz	Açık Kapalı	Anlamlı Anlamsız	Bağlayıcı Bağlayıcı değil	Mahrem Umumi
	Azeri	Şaşırtıcı Sıkıcı	Canlı Cansız	Doğal Yapay	Sıcak Soğuk	Anlamlı Anlamsız
	Fars	Havadar Bunaltıcı	Düzenli Düzensiz	Anlamlı Anlamsız	Bağlayıcı Bağlayıcı değil	Okunaklı okunaksız
ERKEK	Türk	Havadar Bunaltıcı	Anlamlı Anlamsız	Bağlayıcı Bağlayıcı değil	Mahrem Umumi	Açık Kapalı
	Kürt	Şaşırtıcı Sıradan	Özgün Sıradan	Kimlikli Kimliksiz	Sakin Kalabalık	Sıcak Soğuk
	Azeri	Dinamik Durağan	Bağlayıcı Bağlayıcı değil	Çağdaş Tarihi	Sakin Kalabalık	Mahrem Umumi
	Fars	Şaşırtıcı Sıradan	Gösterişli Gösterişsiz	Çekici İtici	Canlı Cansız	Çağdaş Tarihi
18- 25 Yaş	Türk	Sakin Kalabalık	Kimlikli Kimliksiz	Açık Kapalı	Mahrem Umumi	
	Kürt	Çekici İtici	Canlı Cansız	Çeşitli Tekdüz	Doğal Yapay	Anlamlı
	Azeri	Şaşırtıcı Sıradan	Çekici İtici	Çeşitli Tekdüz	Anlamlı Anlamsız	Mahrem Umumi
	Fars	Özgün Sıradan	Dinamik Durağan	Çeşitli Tekdüz	Sıcak Soğuk	Anlamlı Anlamsız
26-45 Yaş	Türk	Şaşırtıcı Sıradan	Özgün Sıradan	Dinamik Durağan	Çağdaş Tarihi	Havadar Bunaltıcı
	Kürt	Özgün Sıradan	Dinamik Durağan	Havadar Bunaltıcı	Okunaklı Okunaksız	Mahrem Umumi
	Azeri	Canlı Cansız	Havadar Bunaltıcı	Bağlayıcı Bağlayıcı değil	Hatırda kalıcı Hatırdan geçici	Sakin Kalabalık
	Fars	Gösterişli Gösterişsiz	Canlı Cansız	Açık Kapalı	Okunaklı Okunaksız	Bağlayıcı Bağlayıcı değil
45-80 Yaş	Türk	Çekici İtici	Canlı Cansız	Açık Kapalı	Sakin Kalabalık	Gösterişli Gösterişsiz
	Kürt	Dinamik Durağan	Kimlikli Kimliksiz	Doğal Yapay	Çağdaş Tarihi	Havadar Bunaltıcı
	Azeri	Gösterişli Gösterişsiz	Canlı Cansız	Çağdaş Tarihi	Havadar Bunaltıcı	Düzen Düzensiz
	Fars	Canlı Cansız	Doğal Yapay	Çağdaş Tarihi	Açık Kapalı	Havadar Bunaltıcı

4.1.11 Görüntüler ile ilgili duygusal tepki sonuçları

Katılımcıların görüntülere ilişkin estetik değerlendirmelerini ve açıklamalarını aldıktan sonraki aşamada, “Bu mekanda olsaydınız nasıl hissederdiniz?” sorusu yöneltilmiş ve görüntü ile mekan arasındaki geçiş sağlanarak daha önceki sorularda yapılan estetik değerlendirmeye de ilişkili olarak duygusal tepkileri alınmıştır. Bu kapsamda, sırasıyla keyif alma, aidiyet, güvenlik algısı ve duygu, huzurlu, heyecanlanma, neşelenme, dinlenme ve rahatlama incelenmiştir.

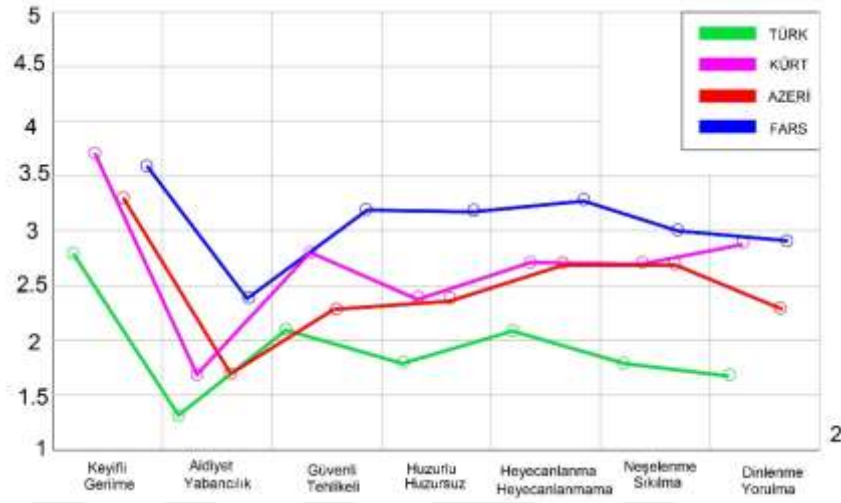
Değerlendirilmede katılımcılar tarafından verilen puanların ağırlıklı ortalaması hesaplanmıştır. Ağırlıklı puanların hesaplanmasında, 5 puanlık skalada yapılan değerlendirmeler, en düşük puan (1) ve en yüksek puan (5) olarak hesaplanmıştır. Her kültür grubunun puanlandığı her bir çift sıfat için ve bir fotoğraf için ağırlıklı ortalama puanı ile ifade edilmiştir.

1 numara görüntüde ortalama ağırlık değerler incelendiğinde, görüntü, her dört kültür grupları üzerinde güvensizlik duygusu uyandırarak, Fars’lar için çok neşeli, çok huzurlu, çok keyifli ve aidiyet duygusu bırakmıştır. Kürt kültür grup üzerinde çok rahat, çok huzur, çok keyifli duyguları uyandırmasına rağmen İran Azeri kültür grup katılımcıları tamamen olumsuz etkilemiş (Şekil 4.19).

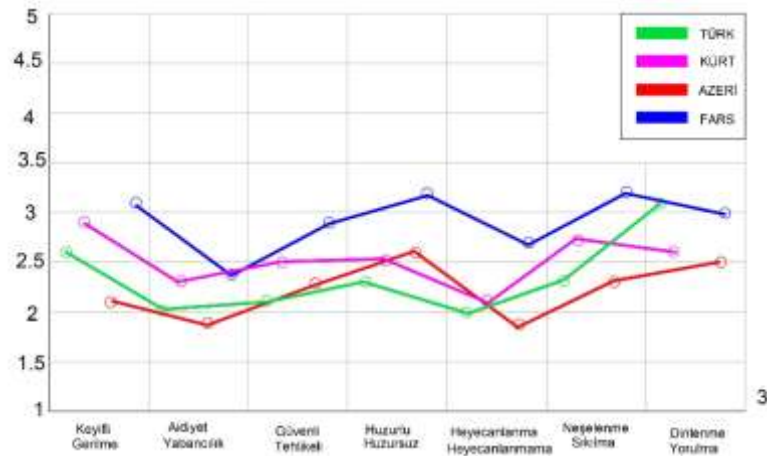
Şekil 4.19 (1) Numara görsele ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama

değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması
2 numara görüntüde ağırlık değerler incelendiğinde, görüntü, Kürt, Azeri, Fars kültür grupları üzerinde keyif alma açısından olumlu etki bırakarak, Azeri,Türk, Kürt kültür gruplarını olumsuz etkilemesine rağmen Fars'ları daha olumlu yönde etkilemiştir. Her dört kültür grupları görüntüyü sıkıcı ve yabancı bulmuşlardır (Şekil 4.20).

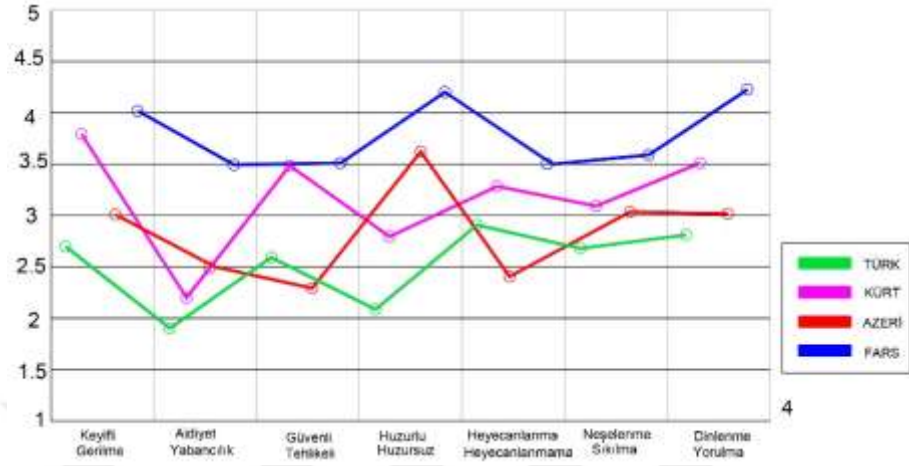
Şekil 4.20 (2) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması

3numara görüntüde her dört kültür grubu üzerinde olumsuz etki bırakmış olup, bu etki Fars grubunda nötre yakın olarak nitelendirilmiştir. Her dört kültür grupları görüntüyü yabancı, güvensiz ve yorucu olarak nitelendirmişlerdir. (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 (3) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması

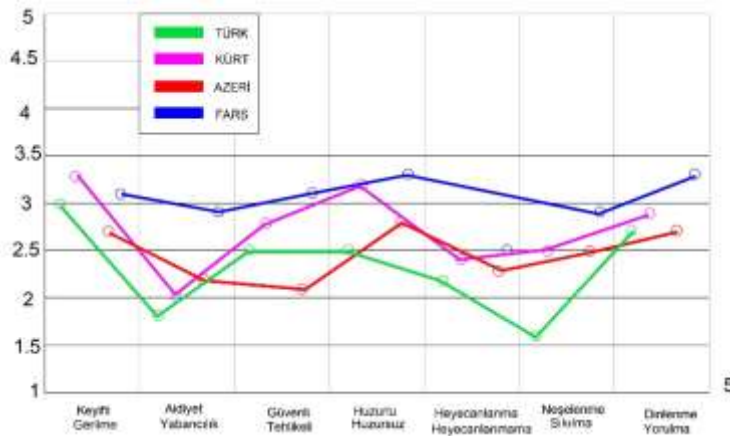
Bu görüntü Türk kültür gruplar üzerinde tamamen olumsuz etki bırakarak, Fars kültür grup üzerinde tamamen olumlu bir etki bırakmıştır. Kürt'ler görüntüde çevreyi az keyifli ve az rahat, İran Azeri'leri ise az keyifli ve az huzurlu bulmuşlardır (Şekil 4.22).

Şekil 4.22 (4) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması

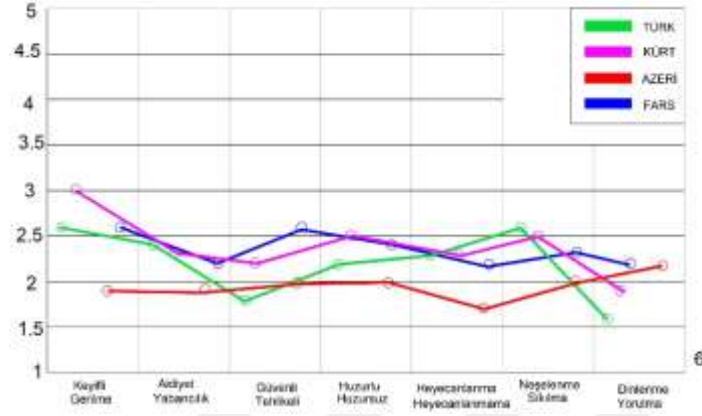
Bu görüntü Türk ve İran Azeri kültür gruplar üzerinde tamamen olumsuz etki bırakarak, Fars ve Kürt kültür grubu üzerinde bazı niteliklerde az da olsa olumlu etki bırakmıştır.

Örneğin Fars'lar grubu görüntüyü az keyifli, az rahat ve az huzurlu bulmuşlardır. Görüntü her dört kültür grubu üzerinde güvensiz, sıkıcı, heyecanlanmama ve yabancılik hissi bırakmıştır (Şekil 4.23).

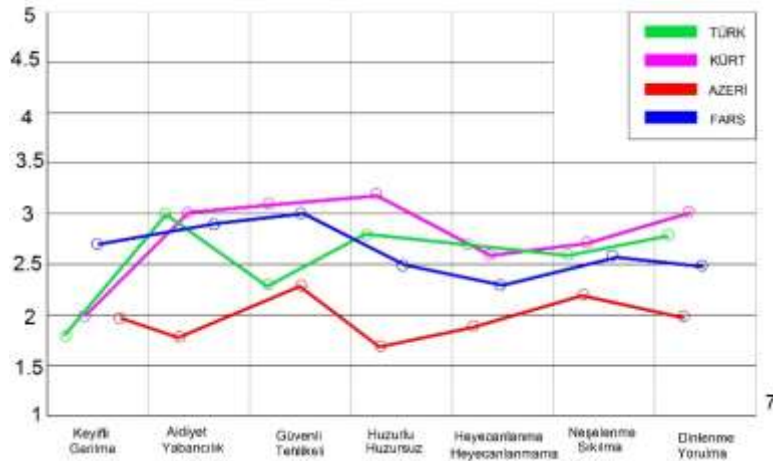
Şekil 4.23 (5) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması

6 numara görüntünün ortalama değerlerine bakıldığında, görüntü her dört kültür grupları üzerinde tamamen olumsuz etki bırakmıştır (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 (6) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması

7 numara görüntü her dört kültür grupları üzerinde tamamen olumsuz etki bırakarak, İran Azeri kültür grup üzerinde çok huzursuz, çok heyecanlanmama ve çok yabancılik duygusu bırakmıştır. Ayrıca Kürt'ler üzerinde çok gerilim hissi bırakmıştır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 (7) Numara görsel ile ilişkin katılımcıların duygusal tepkilerinin ortalama ağırlık değerleri ve kültür grupları arasında karşılaştırılması

Görsellere ilişkin her dört kültür grubu için ortalama değer saptandıktan sonra yaş ve cinsiyet faktörlerinin etkisi duygusal tepki üzerinde araştırılmıştır.

Bu doğrultuda her bir görsel için 7 çift sıfattan oluşan duygu faktörleri ve cinsiyet faktörü arasında Independent- Samples T Test uygulanmıştır. Aynı zamanda yaş faktörü ve çift sıfatlar arasında One- Way ANOVA analizi uygulanmıştır.

Anketlerden elde edilen sonuçların analiz neticesinde 1 numara görsele ilişkin, İran Azeri kültür grubunda cinsiyet faktörünün huzurlu-huzursuz ve dinlenme-yorgun hissetme konusunda etkili olmuştur. Ayrıca Fars kültür grubunda cinsiyet faktörü aynı şekilde huzulu - huzursuz hissetmede etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

2 numara görsele ilişkin, Azeri kültür grubu ile ilgili cinsiyet faktörünün huzurlu-huzursuz ve neşeli- neşesiz hissetme konusunda etkili olmuştur.

3 numara görsele ilişkin, Türk kültür grubunda cinsiyet faktörünün keyifli, gergin ve dinlenme, yorgun hissetme konusunda etkili olmuştur. Ayrıca Kürt kültür grubunda yaş faktörünün keyifli-gergin ve neşeli- neşesiz hissetme konusunda etkili olduğu saptanmıştır.

4 numara görsele ilişkin, Azeri kültür grup içinde cinsiyet faktörünün aidiyet- yabancılik hissetme konusunda etkili olmuştur. Ayrıca Fars kültür grubunda cinsiyet faktörünün huzurlu- huzursuz hissetme konusunda etkili olduğu saptanmıştır.

5 numara görsele ilişkin, Kürt kültür grubunda yaş faktörünün güvenli-güvensiz hissetmede etkili olmuştur.

6 numara görsele ilişkin, Kürt kültür grubunda yaş faktörünün dinlenme-yorgun hissetme konusunda etkili olmuştur.

7 numara görsele ilişkin, İran Azeri kültür grubunda yaş faktörünün neşeli-neşesiz hissetme konusunda etkili olmuştur. Ayrıca Kürt kültür grubunda yaş faktörü, Fars grubunda ise cinsiyetin, keyifli-gergin hissetmede etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Anketlerden elde edilen sonuçlara göre duygusal tepkiler kültürler arası farklılıklar göstermektedir. 7 görüntüye ait toplam frekans dağılımı her bir çift sıfat için genel şekilde değerlendirilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Türk kültür grup için en çok hissedilen duygu sırayla keyifli-gerilme, dinlenme-yorulma, olarak ve en az hissedilen aidiyet-yabancılık, olarak ortaya çıkmıştır.

Kürt kültür grup için en çok hissedilen duygu sırayla keyifli-gerilme, huzurlu-huzursuz, olarak ve en az hissedilen aidiyet-yabancılık, olarak ortaya çıkmıştır.

Türk kültür grup için en çok hissedilen huzurlu-huzursuz, olarak ve en az hissedilen aidiyet-yabancılık, olarak ortaya çıkmıştır.

Türk kültür grup için en çok hissedilen huzurlu-huzursuz, olarak ve en az hissedilen aidiyet-yabancılık, olarak ortaya çıkmıştır.

Fars kültür grup için en çok hissedilen keyifli-gerilme, dinlenme-yorulma olarak ve en az hissedilen heyecanlanma- heyecanlanmama, olarak ortaya çıkmıştır.

4.1.12 Görüntüler ile ilgili mekansal davranış tercih sonuçları

Katılımcıların mekansal davranış değerlendirmelerinde her bir mekan için tercih edilecek mekansal davranış biçimleri karşılaştırılmıştır, en fazla mekanda kalma ve etkileşimini sürdürme isteği uyandıran mekanların başında 1 numara görüntü yer almıştır.

1 numara görüntüde her dört kültür grupları için mekanda en çok yürüyüş, gezme, dolaşma, nefes alma gibi davranışlar belirtilmiştir.

2 numara görüntüde Türk kültür grubu için yürüyüş, gezme, dolaşma, nefes alma gibi davranışlar, Kürt kültür grubu için gezme dolaşma davranışı, ayrıca dinlenme, yatma,

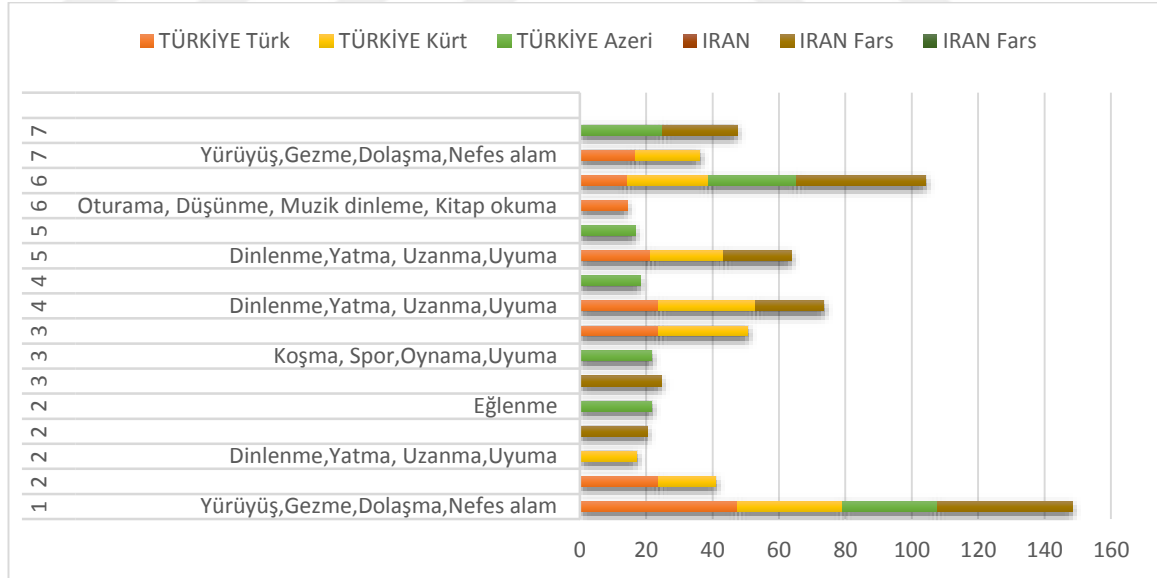
uzanma, uyuma davranışları, Azeri'ler için eğlenme ve Fars'lar için seyir etme ve izlem davranışları belirtilmiştir.

3 numara görüntüde Türk ve Kürt kültür grubu için oturma, düşünme, müzik dinleme, kitap okuma gibi davranışlar, Azeri'ler için koşma, spor, oynama, uyuma ve Fars'lar için dinlenme, yatma, uzanma, uyuma davranışları açıklanmıştır.

4 ve 5 numara görüntüde Türk, Kürt ve Fars kültür grubu için dinlenme, yatma, uzanma, uyuma gibi davranışlar, Azeri'ler için seyir etme ve izlem isteyi ortaya çıkmıştır.

6 numara görüntüde her dört kültür grupları arasında mekanı terketme isteği en çok belirlenen davranış olmuştur.

7 numara görüntüde ise İran vatandaşları arasında mekanı terk etme ve Türk vatandaşları arasında yürüyüş, gezme, dolaşma, nefes alma gibi davranışlar ortaya çıkmıştır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 Görüntülere ilişkin en çok ortaya çıkan mekansal davranış ve kültür grupları arasında karşılaştırması

Görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin mekansal davranış üzerinde nasıl bir etki yarattığını anlamak amacıyla her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı davranış türlerinin ortaya çıkışında ve yaş ile cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler neticesinde,

1 numara görsele ilişkin Fars, kültür grubunda yaş faktörü ve davranış türü eğilimi arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p= 0,003$, $df=18$).

2 numara görsele ilişkin, Kürt kültür grubunda yaş faktörü ve davranış eğilimi arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,004$, $df=2$).

4 numara görsele ilişkin, Fars kültür grubunda yaş faktörü ve davranış eğilimi arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p= 0,002$, $df=4$).

6 numara görsele ilişkin, Fars kültür grubunda yaş faktörü ve davranış türünün ortaya çıkışında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p= 0,026$, $df=16$) . Bu görüntüde Kürt kültür grubunda cinsiyet ($p = 0,026$, $df=6$) ve yaş ($p= 0,022$, $df=12$) faktörü ve davranış türünün ortaya çıkışında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Bu görüntüde Türk kültür grubunda cinsiyet ($p= 0,031$, $df=6$) ve yaş ($p=0,01$, $df=12$) ile mekansal davranış arasında çok anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

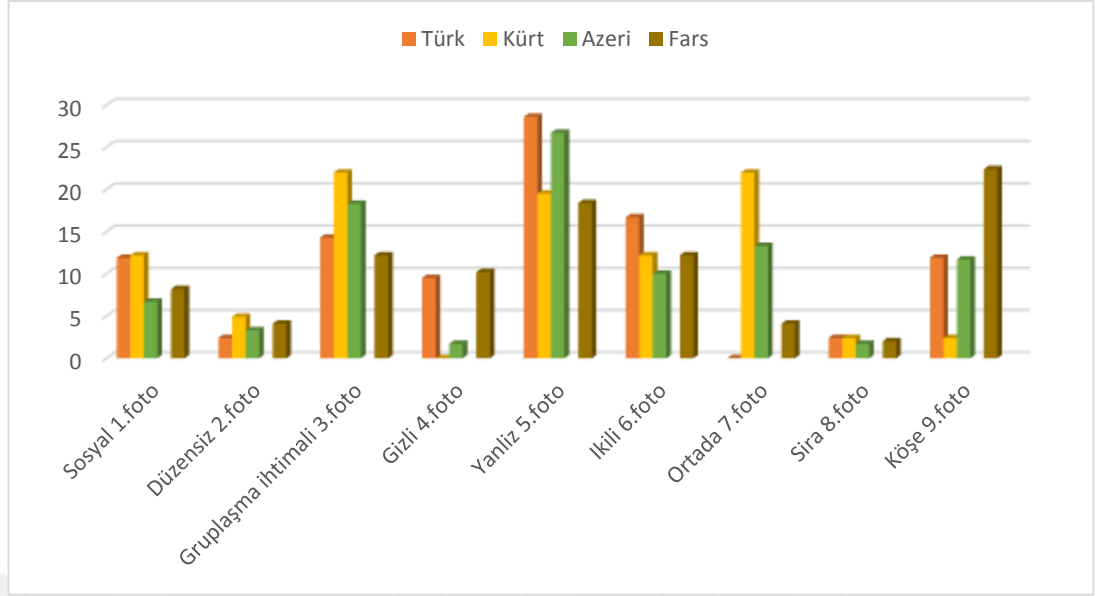
7 numara görsele ilişkin, Türk kültür grubunda yaş faktörü ve mekansal davranış arasında çok anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p=0,01$, $df=16$). Bu görüntüde Azeri kültür grup içinde yaş faktörü ve mekansal davranış arasında çok anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p =0,00$, $df=14$)

4.1.13 Oturma grupları ile ilgili tercih sonuçları

Kültür grupları içinde orurma birimleri incelendiğinde, Türk kültür grubu % 28.6 oranla tek oturma (5 numara görsel), Kürt kültür grubu % 22 oranla gruplaşmaya elverişli olan birimde ve ortada bulunan oturma birimini (3 ve7 numara görsel), Azeri kültür grubu % 26.7 oranla tek oturma (5 numara görsel) ve Fars kültür grubu % 22.4 oranla köşede oturma birimini (9 numara görsel) tercih etmişlerdir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Kültür grupları arasında oturma birimlerinin tercih durumu

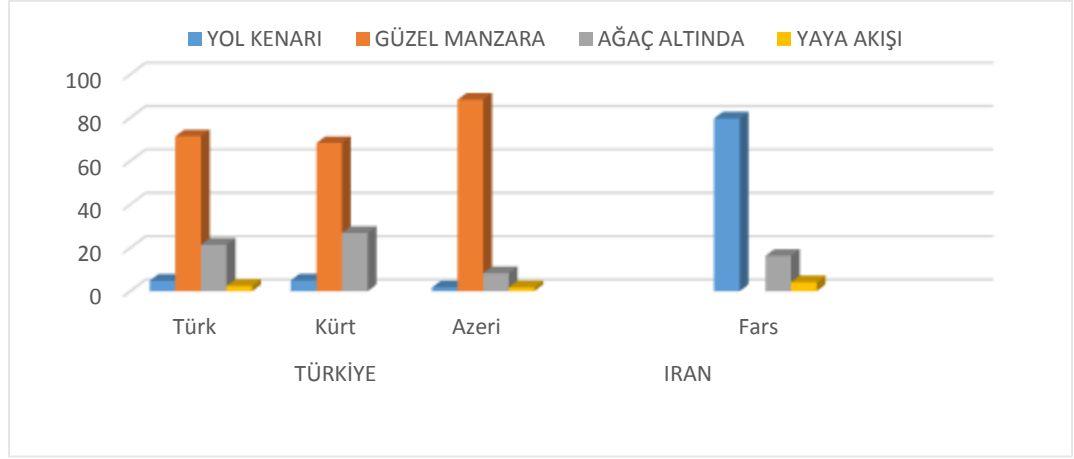

Şekil 4.28 Ankette sorulan oturma birimlerinin biçimi

Görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin oturma grubu tercih etme üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu anlamak amacıyla her dört kültür grupları içinde ayrı ayrı oturma tercihi ve yaş ile cinsiyet faktörleri arasında Crosstabs analizi yapılmıştır. Analiz sonucu anlamlı olup olmadığı (X^2) analizi ile kontrol edilmiştir. Bu analizler sonucunda, sadece İran Azeri grup üzerinde Cinsiyetin, fazla etkisi olduğu saptanmıştır ($p = 0,008$, $df=9$).

4.1.14 Oturma birimlerin en uygun konum sonuçları

Katılımcılara oturma birimlerinin konumu ile ilgili sorusunun yanıtları incelendiğinde; Türk, Kürt ve Azeri kültür grupları oturma birimlerinin en çok güzel manzaralı açık yerde olduğunu ve Fars kültür grubu ise yol kenarında olanı tercih etmişlerdir (Şekil 4.29).

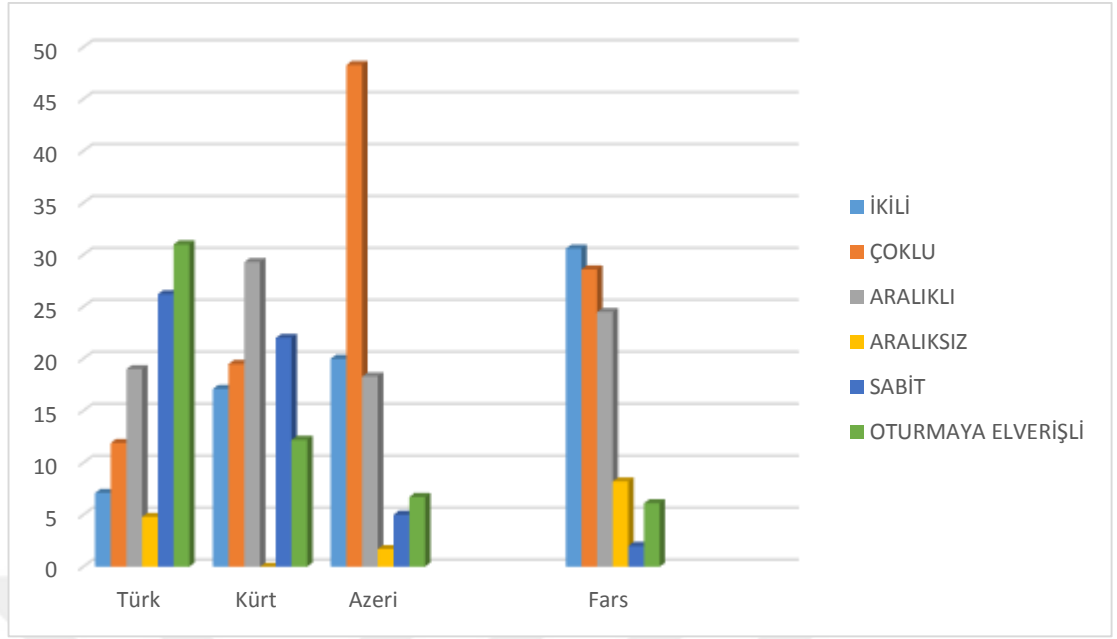

4.29 Kültür grupları açısından oturma birimlerin en uygun konumu

Görüntüler ile ilgili katılımcıların yaş ve cinsiyet faktörlerin oturmak için konum tercihleri üzerinde nasıl bir etki yarattığını anlamak için Crosstabs analiz sonucunda her dört kültür denekleri içinde konum seçiminde, yaş ve cinsiyetin etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

4.1.15 Oturma birimleri ile ilgili en uygun biçim ve ölçek sonuçları

Anketlerden elde edilen analiz sonucuna göre oturma elemanlarının biçim ve ölçek tercihi ile ilgili Türk kültür grubu açısından en çok, "oturmaya elverişli" olanlar, Kürt kültür grubu açısından "aralıklı" olanlar, Azeri kültür grubu açısından "çoklu" ve Fars kültür grubu açısından "ikili" olan oturma grupları tercih edilmiştir (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 Kültür grupları açısından oturma birimlerin en uygun biçimi

4.1.16 Çevreyi anlamlı kılan faktör sonuçları

«Sizin için bir yeri anlamlı kılan faktörler nelerdir?» sorusuna karşılık olarak dört kültür grupların yanıtları incelendiğinde, Türk kültür grubu için birinci sırada yer alan «o yerdeki insanlar», ikinci sırada «o yerin doğa ile ilişkisi», üçüncü sırada «o yerin manevi bağlayıcılığı» yer almıştır.

Kürt kültür grubu için birinci sırada «o yerdeki insanlar», ikinci sırada «o yerin doğa ile ilişkisi», üçüncü sırada «o yerin çevre niteliği» yer almıştır.

Iran Azeri kültür grubu için birinci sırada «o yerde yaşanan süre ve anılar», ikinci sırada «o yerin çevre niteliği», üçüncü sırada «o yerin doğa ile ilişkisi» yer almıştır.

Fars kültür grubu için birinci sırada «o yerin geçmiş ile bağlantısı» ikinci sırada «o yerin çevre niteliği ve yaşanılan süre ve anılar », üçüncü sırada «o yerdeki insanlar» yer almıştır (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9 Çevreyi anlamlı kılan faktörlerin frekans dağılımı

Çevreyi Anlamlı Kılan Nitelikler	TÜRKİYE		İRAN	
	Türk %	Kürt%	Azeri %	Fars %
.00	6.3	8.1	25.0	15.6
O yerdeki insanlar	19.8	18.7	0	11.6
Yerin geçmiş ile bağlantısı	8.7	6.5	10.6	23.8
O yerin çevre niteliği	5.6	10.6	12.8	16.3
O yerin doğa ile ilişkisi	16.7	16.3	12.2	7.5
O yerin manevi bağlayıcılığı	14.3	9.8	6.1	2.7
O yerde yaşanılan süre ve anılar	11.1	8.9	21.7	16.3
O yerdeki sosyal ilişki	17.5	21.1	11.7	6.1

Yapılan Crosstabs analizi sonucunda, Azeri ve Türk kültür deneklerinde yaş faktörü ve çevreyi anlamlı kılan sıfat seçimi, arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($p = 0,018$, $df=12$) , ($p = 0,022$, $df=12$) .

4.1.17 Nitelikli çevre tanım sonuçları

Katılımcıların nitelikli çevre anlatımlarında en sık tekrarlanan ve yüksek frekans dağılımına sahip olan sıfat her dört kültür grubu için «bakımlı» sıfatı nitelendirilmiştir. İkinci sırada yer alan sıfat Türk ve İran Azeri kültür grupları için «huzurlu», Kürt grubu için « huzurlu » ve « rahatlatıcı » ve Fars grubu için «güzel » sıfatları belirlenmiştir. Üçüncü sırada ise Türk kültür grubu için «korunmuş» ve «yeni », Kürt grubu için «sessiz» ve « doğal », Azeri grubu için « doğal » ve Fars grubu için « huzurlu » sıfatı belirlenmiştir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10 Anketlerden elde edilen nitelikli çevre tanımında etken faktörlerin yüzdesel değerleri

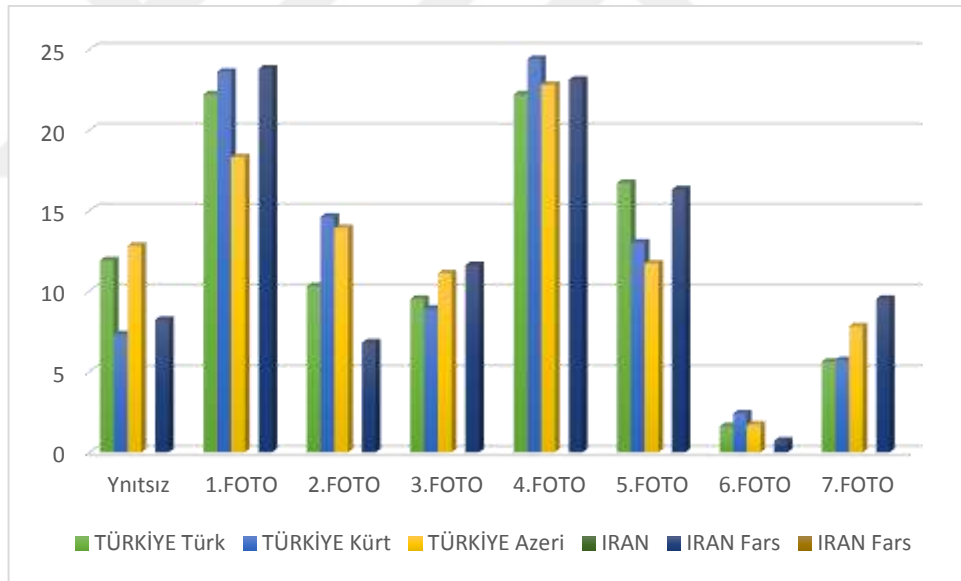
	Nitelikli Çevrenin Kriterleri	TÜRKİYE		İRAN	
		Türk %	Kürt %	Azeri %	Fars %
0	Yanıtsız	4.8	2.4	1.0	5.3
1	Yeni	5.7	3.9	1.3	2.0
2	Bakımlı	8.6	7.8	10.3	10.6
3	Korunmuş	5.7	3.9	3.0	4.1
4	Sessiz	4.8	4.9	2.3	3.3
5	Hareketli	1.0	1.0	4.7	2.0
6	Huzurlu	6.7	5.9	8.0	6.5
7	Rahatlatıcı	2.4	5.9	4.0	2.0
8	Dinlendirici	4.8	4.4	3.7	4.9
9	İnsancıl	4.3	3.4	2.0	2.0
10	Güzel	2.9	1.5	4.7	8.2
11	Özgün	3.3	3.4	2.7	2.9
12	Modern	2.9	2.4	2.0	0.8
13	Konforlu	3.8	2.4	2.3	4.1
14	Bağlayıcı	3.3	2.4	3.0	2.9
15	Düzenli	1.9	2.9	3.0	1.6
16	Akılda Kalıcı	1.4	2.4	1.7	3.7
17	Görkemli	1.9	3.9	1.0	0.4
18	Gelişmiş	2.4	2.0	1.7	0.8
19	Ferah	4.3	4.4	5.3	4.1
20	Geniş	1.9	1.0	2.3	1.2
21	Tanımlı	1.0	1.0	0.7	0
22	Yalın	1.4	2.4	0.7	0.4
23	Etkileyici	2.4	2.4	4.0	4.1
24	İlgi Çekici	1.0	2.0	2.3	0.8
25	Süprizli	0	0.5	1.7	2.4
26	Çeşitli	0	1.5	3.3	1.6
27	Tarihi	1.4	1.5	1.0	2.4
28	Doğal	1.9	4.9	6.3	5.3
29	Sıcak Atmosfer	4.3	4.4	3.7	3.7
30	Cazip	1.9	2.9	4.0	2.4
31	Uyumlu	1.9	2.0	0.3	0.8
32	Kültürler Arası	4.3	2.4	2.0	2.4

Yapılan Crosstabs analiz sonucunda, Türk ve İran Azeri kültür grubu için yaş faktörü ve nitelikli çevre değerlendirmesi arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Fars kültür grubu için ise cinsiyet faktörü ve nitelikli çevre değerlendirmesi arasında anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Kürt kültür grubu için cinsiyet ve yaş faktörü ve nitelikli çevre değerlendirmesi arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

4.1.18 Kullanıcıların rekreasyonel ve psikolojik ihtiyaçlarını en iyi karşılayan görüntü sonuçları

Her bir kültür grubu açısından rekreasyonel ve psikolojik ihtiyaçları en iyi karşılayan ideal çevreyi belirlemek amacıyla anketlerden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, en sık beğenilen görsel, Türk kültür grubu açısından 1 ve 4 numara görsel (% 22) oranla , Kürt ve Azeri kültür grubu açısından sırayla (% 24.4) ve (% 22.8) oranla 4 numara görsel ve Fars kültür grubu açısından 1 numara görsel (% 23.8) oranla birinci sırada yer almıştır. İkinci sırada ise Türk'ler açısından 5 numara görsel (% 16.7) oranla, Kürt'ler ve Azeri'ler açısından 1 numara görsel, sırayla (% 23.6) ve (% 18.3) oranla ve Fars'lar açısından 4 numara görsel (% 23.1) oranla en ideal çevre olarak belirtilmiştir (Şekil 4.31).

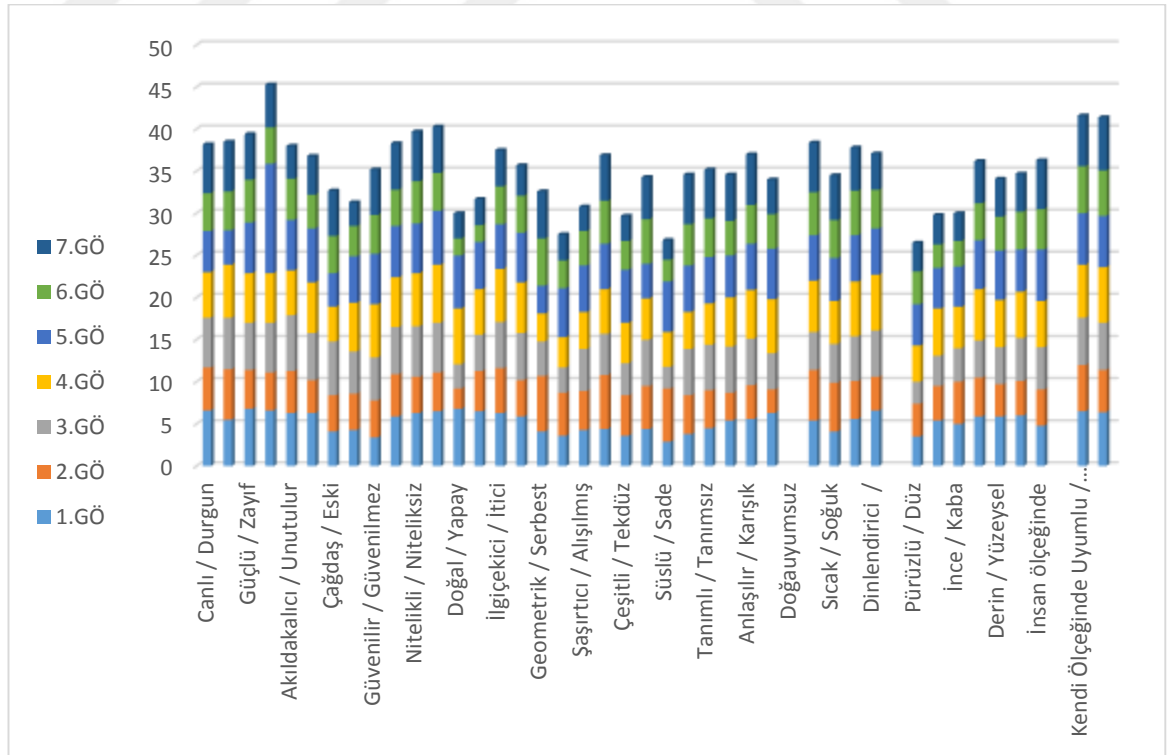

Şekil 4.31 Kültür grupları açısından görüntülere ilişkin rekreasyonel ihtiyaçları en iyi karşılayan çevre

4.1.19 Uzman grubu anketlerine ilişkin araştırma bulguları

Araştırmanın materyal ve yöntem bölümünde belirtildiği gibi uzman grubu olarak Türkiye ve İran çapında Peyzaj Mimarlığı Bölümlerinden 8 öğretim üyesi ile çalışılmıştır. Uzman grubunun seçiminde, kişilerin özellikle tasarım ağırlıklı çalışmalarına özen gösterilmiştir.

Uzman grubuna bireysel olarak uygulanan anketlerle, her bir uzmandan, görüntüleri açıklayan mekansal karakteristikler çerçevesinde değerlendirmeleri istenmiştir. Değerlendirilmede uzman grubu tarafından verilen puanların ağırlıklı ortalaması hesaplanmıştır. Ağırlıklı puanların hesaplanmasında, daha sonraki değerlendirmelerin kolaylığı açısından 7 puanlık skalada, olumsuz sıfatlar için en düşük puan (1) ve olumlu sıfatlar için en yüksek puan (7) olarak hesaplanmıştır. Uzman grubunun puanlandığı her bir sıfat çiftinin mekansal karakteristiği, her bir fotoğraf için ağırlık ortalama puanı ile ifade edilmiştir. Buna göre uzman anketlerinin ağırlık ortalama puanları çizelge 4.11’de açıklanmıştır.

Şekil 4.32 Görüntüler ile ilgili çevre karakteristik ağırlık değerleri

Çizelge 4.11 Görüntüler ile ilgili çevre karakteristik ortalama değerleri

	1.Gö.	2.Gö.	3.Gö.	4.Gö.	5.Gö.	6.Gö.	7.Gö.
Canlı / Durgun	6.6	5.1	5.9	5.4	4.9	4.5	5.8
Örgün / Dağınık	5.5	6.0	6.1	6.3	4.1	4.6	5.9
Güçlü / Zayıf	6.8	4.6	5.6	5.9	6.0	5.1	5.4
Sık / Seyrek	6.6	4.5	5.9	5.9	13.0	4.3	5.1
Akıldakalıcı / Unutulur	6.3	5.0	6.6	5.3	6.0	4.9	3.9
İnsancıl / Mekanik	6.3	3.9	5.6	6.0	6.4	4.0	4.6
Çağdaş / Eski	4.1	4.3	6.4	4.1	4.0	4.4	5.4
Süprizli / Monoton	4.3	4.3	5.0	5.8	5.5	3.6	2.8
Güvenilir / Güvenilmez	3.4	4.4	5.1	6.3	6.0	4.6	5.4
Hoş / Tuhaf	5.9	5.0	5.6	5.9	6.1	4.3	5.5
Nitelikli / Nitelsiz	6.3	4.3	6.0	6.3	5.9	5.0	5.9
Güzel / Çirkin	6.5	4.6	5.9	6.9	6.4	4.5	5.5
Doğal / Yapay	6.8	2.4	2.9	6.6	6.3	2.0	3.0
Görkemli / Sade	6.5	4.8	4.3	5.4	5.6	2.0	3.1
İlgiçekici / İtici	6.3	5.3	5.5	6.3	5.3	4.5	4.3
Özgün / Sıradan	5.9	4.3	5.6	6.0	5.9	4.4	3.6
Geometrik / İnfomal	4.1	6.6	4.1	3.3	3.3	5.6	5.6
Karmaşık / Basit	3.6	5.1	3.0	3.6	5.8	3.3	3.1
Şaşırtıcı / Alışılmış	4.3	4.6	5.0	4.4	5.5	4.1	2.9
Açık / Kapalı	4.4	6.4	4.9	5.3	5.4	5.1	5.4
Çeşitli / Tekdüz	3.6	4.8	3.8	4.8	6.3	3.4	3.0
Düzenli/Düzensiz	4.4	5.1	5.5	4.9	4.1	5.3	5.0
Süslü / Sade	2.9	6.3	2.6	4.1	6.0	2.6	2.3
Okunaklı / Gizemli	3.8	4.6	5.5	4.4	5.5	4.9	5.9
Tanımlı / Tanımsız	4.5	4.5	5.4	4.9	5.5	4.6	5.8
Kimlikli / Kimliksiz	5.4	3.3	5.5	5.8	5.0	4.1	5.5
Anlaşılır / Karışık	5.6	4.0	5.5	5.8	5.5	4.6	6.0
Doğauyumlu / Doğauyumsuz	6.3	2.8	4.3	6.4	6.0	4.1	4.1
Işık / Karanlık	5.4	6.0	4.5	6.1	5.4	5.1	5.9
Sıcak / Soğuk	4.1	5.8	4.6	5.1	5.1	4.5	5.3
Ferah / Boğucu	5.6	4.5	5.3	6.5	5.5	5.3	5.1
Dinlendirici / Rahatsızedici	6.6	4.0	5.5	6.6	5.5	4.6	4.3
Pürüzlü / Düz	3.5	3.9	2.6	4.3	4.9	3.9	3.4
Yumuşak / Sert	5.4	4.1	3.6	5.6	4.8	2.8	3.5
İnce / Kaba	5.0	5.0	4.0	4.9	4.8	3.0	3.3
Etkili / Etkisiz	5.9	4.6	4.4	6.1	5.8	4.4	5.0
Derin / Yüzeysel	5.9	3.8	4.4	5.6	5.9	4.0	4.5
Baskın / Zayıf	6.0	4.1	5.1	5.5	5.0	4.5	4.5
İnsan ölçeğinde Uyumlu / Uyumsuz	4.8	4.3	5.0	5.5	6.1	4.8	5.8
Kendi Ölçeğinde Uyumlu / Uyumsuz	6.5	5.5	5.6	6.3	6.1	5.6	6.0
Mekansal Bütünlük / Kopukluk	6.4	5.0	5.6	6.6	6.1	5.4	6.3

4.1.20 Kullanıcı grubu ve uzman grubu anketlerinin ilişkilendirilmesi

Tez çalışmasının amacı ve kapsamında belirtildiği üzere araştırma ile cevaplanması hedeflenen;

- Kullanıcıların çevre algısı ve tercihlerine dayanarak mekan tipolojileri elde edilmesi mümkün mü?
- Çeşitli Kültür bireylerin tercih ettikleri çevre özellikleri nelerdir?
- Mekan tipolojisine dayanarak kültürel özelliklerini taşıyan toplumlar için kabul görülen optimal çevre hangi tipolojiye sahiptir?

Sorulara yanıt verebilmek amacıyla, kullanıcı grubu ve uzman grubunun anketlerinin ilişkilendirilmesi yapılmıştır. İlk olarak en çok beğenilen görüntüler değerlendirilmiştir. Bu amaçla ortalama puanı en fazla olan ilk iki görüntü ele alınmıştır. Bu görüntüler Türk grubunda 1, 4, 5, Kürt grubunda 5, Azeri grubu için 4,1 ve Fars grubunda 4, 1, 5 numara görüntüler

kullanıcılar tarafından “çok beğendim” olarak puanlandırılmış olan görüntü, Kürt kültür grubu tarafından 7 numara ve diğer gruplar tarafından 6 numara görüntüler “az beğendim” olarak puanlandırılmıştır. İkinci aşamada en az beğenilen iki görüntü ve çok beğenilen üç görüntü, uzman grubu değerlendirmesi ile karşılaştırılmıştır (Çizelge 4.12).

Çizelge 4.12 En çok ve en az beğenilen görüntülerin fiziksel karakteristikleri

ÇOK		BEĞENİLEN		AZ	BEĞENİLEN
1 Gö.	4 Gö.	5 Gö.	6 Gö.	7 Gö.	
Oldukça canlı	Çok canlı	Az canlı	Az canlı	Çok canlı	
Çok örgün	Oldukça Örgün	Az örgün	Az örgün	Çok dağınık	
Oldukça güçlü	Çok güçlü	Oldukça güçlü	Çok güçlü	Çok güçlü	
Oldukça sık	Çok sık	Çok sık	Az sık	Çok sık	
Oldukça akılda kalıcı	Çok akılda kalıcı	Oldukça akılda kalıcı	Az akılda kalıcı	Az unutulur	
Oldukça insancıl	Oldukça insancıl	Oldukça insancıl	Az insancıl	Az insancıl	
Az çağdaş	Az çağdaş	Az çağdaş	Az çağdaş	çok çağdaş	
Az sürprizli	Çok güvenilir	Çok güvenilir	Az monoton	Çok monoton	
Az güvenilmez	Oldukça güvenilir	Çok güvenilir	Az güvenilir	Çok güvenilir	
Çok hoş	Oldukça hoş	Oldukça hoş	Az hoş	Çok hoş	
Oldukça nitelikli	Oldukça nitelikli	Çok nitelikli	Az nitelikli	Çok nitelikli	
Oldukça güzel	Oldukça güzel	Oldukça güzel	Az güzel	Çok güzel	
Oldukça doğal	Oldukça doğal	Oldukça doğal	Çok yapay	Az yapay	
Oldukça görkemli	Çok görkemli	Çok görkemli	Çok sade	Az sade	
Oldukça ilgi çekici	Oldukça ilgi çekici	Çok ilgi çekici	Az ilgi çekici	Az ilgi çekici	
Çok özgün	Çok özgün	Çok özgün	Çok özgün	Az sıradan	
Az geometric	Az informal	Az informal	Az geometrik	Çok informal	
Az basit	Az basit	Çok basit	Az basit	Az basit	
Az Şaşırtıcı	Az şaşırtıcı	Çok şaşırtıcı	Az şaşırtıcı	Az alışılmış	
Az açık	Çok açık	Çok açık	Çok açık	Çok açık	
Az tekdüz	Az çeşitli	Oldukça çeşitli	Az tekdüz	Az tekdüz	
Az düzensiz	Az düzenli	Az düzenli	Çok düzenli	Çok düzenli	
Az sade	Asüslü	Oldukça süslü	Az sade	Az sade	
Az gizemli	Az okunaklı	Çok okunaklı	Az okunaklı	Çok okunaklı	
Az tanımlı	Az tanımlı	Çok tanımlı	Az tanımlı	Çok okunaklı	
Çok kimlikli	Çok kimlikli	Çok kimlikli	Az kimlikli	Çok kimlikli	
Çok anlaşılır	Çok anlaşılır	Çok anlaşılır	Az anlaşılır	Oldukça anlaşılır	
Oldukça doğa ile uyumlu	Oldukça doğa ile uyumlu	Oldukça doğa ile uyumlu	Az doğa ile uyumlu	Az doğa ile uyumlu	
Çok Işık	Oldukça	Çok Işık	Çok Işık	Çok Işık	
Az sıcak	Çok sıcak	Çok sıcak	Az sıcak	Çok sıcak	
Çok ferah	Oldukça ferah	Çok ferah	Çok ferah	Çok ferah	
Oldukça dinlendirici	Oldukça dinlendirici	Çok dinlendirici	Az dinlendirici	Az dinlendirici	
Az düz	Az pürüzlü	Az pürüzlü	Az düz	Az düz	
Çok yumuşak	Çok yumuşak	AZ	Çok sert	Az sert	
Çok ince	Az ince	Az ince	Az kaba	Az kaba	
Çok etkili	Oldukça etkili	Çok etkili	Az etkili	Az etkili	
Çok derin	Çok derin	Çok derin	Az yüzeysel	Az yüzeysel	
Oldukça baskın	Çok baskın	Çok baskın	Az zayıf	Az zayıf	
Az insan ölçeğine uyumsuz	Çok insan ölçekli	Oldukça insan ölçekli	Az insan ölçeğine uyumsuz	Çok insan ölçekli	
Oldukça kendi ölçeğinde uyumlu	Oldukça kendi ölçeğinde uyumlu	Oldukça kendi ölçeğinde uyumlu	Çok kendi ölçeğinde uyumlu	Oldukça kendi ölçeğinde uyumlu	
Oldukça bütün	Oldukça bütün	Oldukça bütün	Çok bütün	Oldukça bütün	

Görüntüler ile ilgili uzman grubun ağırlık değerlerine göre katılımcılar tarafından en beğenilen ve en beğenilmeyen görüntülerin belirgin olumlu ve olumsuz sıfatları çizelge 4.13'te açıklanmıştır.

Çizelge 4.13 Uzman anket sonuçlarına göre görüntülerin en belirgin fiziksel karakteristikler

	ÇOK	BEĞENİLEN		AZ	BEĞENİLEN
	1 Gö.	4 Gö.	5 Gö.	6 Gö.	7 Gö.
OLUMLU SIFATLAR					
1	Doğal	Güzel	Güzel	Anlaşılır	Bütün
2	Doğal	Dinlendirici	Çeşitli	Okunaklı	Kendi Ölçeğinde Uyumlu
3	Güçlü	Doğal	Doğal	Tanımlı	Işık
4	Canlı	Doğa uyumlu	İnsan ölçeğinde Uyumlu	Kendi Ölçeğinde Uyumlu	Nitelikli
5	Sık	Örgün	Hoş	Geometrik	Örgün
6	Dinlendirici	Güvenilir	Kendi Ölçeğinde Uyumlu	Kimlikli	İnsan ölçeğinde Uyumlu
7	Görkemli	Nitelikli	Bütün	Bütün	Canlı
8	Kendi ölçeğinde uyumlu	İlgi çekici	Doğa ile uyumlu	Ferah	Geometrik
9	Bütün	Işık	Güçlü	Düzenli	Hoş
10	Akıldakalıcı	Etkili	Akıldakalıcı		
11	İnsancıl		Güvenilir		
12	İlgi çekici				
12	Doğayla uyumlu				
OLUMSUZ SIFATLAR					
1	Sade	Serbest	Sade	Sade	Sade
2	Güvenilmez	Basit	Sert	Sert	Monoton
3	Düz		Kaba	Kaba	Alışılmış
4	Basit		Tekdüz	Tekdüz	Yapay
5	Tekdüz		Kimliksiz	Kimliksiz	Sade
6					Basit
7					Tekdüz
8					Kaba
9					Düz
10					Sert
11					Sıradan

4.2 Bulguların Genel Derlemesi

Bu bölümde her dört kültür grubunda kullanıcı anketlerden elde edilen toplam 21 sorunun yanıtları çizelge formatında derlenmiş ve çizelge 4.14 - 4.25 'de açıklanmıştır.

Çizelge 4. 14 Kültür grupları açısından en çok beğenilen görüntüler

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
			
			
			

Çizelge 4. 15 Kültür grupları açısından görüntülerin beğeni nedenleri

	TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Orman	Orman	Doğa	Doğa
2.görsel	Geometri	Güzel	Renkli	Renkli
3.görsel	Huzur	Huzur	Su	Su
4.görsel	Yeşil	Yeşil	Huzur	Yeşil
5.görsel	Doğa, yeşil	Doğa,yeşil	Doğa,yeşil	Doğa,yeşil
6.görsel	Beğenmedim	-	-	-
7.görsel	Sosyal alan	Sosyal alan	Yapay,Tarihi	Sosyal alan

Çizelge 4. 16 Kültür grupları açısından görüntülerin en belirgin özellikleri

	TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Ağaç,Yeşil	Ağaç	Ağaç	Ağaç
2.görsel	Renk	Çiçek	Renk	Renk
3.görsel	Tasarım	Su	Su	Nehir,Kanal
4.görsel	Doğa	Doğa	Sakinlik	Doğa
5.görsel	Doğa	Doğa	Sanat	Doğa
6.görsel	Sosyal alan Eğlence	Kırmızı Banklar	Kırmızı Banklar	Kırmızı Banklar
7.görsel	Sosyal alan	Kalabalık	Kalabalık	Sosyal alan

Çizelge 4. 17 Kültür grupları açısından görüntüler ile ilgili ilk akla gelen sıfat

	TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Doğal	Doğal	Huzur,Sakin Durgun	Doğal
2.görsel	Simetrik	Simetrik	Renkli	Simetrik
3.görsel	Huzurlu	Huzurlu	Huzurlu	Huzurlu
4.görsel	Dinlendirici	Dinlendirici	Yeşil, Doğal	Dinlendirici
5.görsel	Huzurlu	Doğal	Huzurlu	Nefis,Güzel Büyüleyici
6.görsel	Canlı	Canlı	Sıkıcı, Boş	Sıkıcı, Boş
7.görsel	Sosyal	Huzurlu	Karmaşa	Kalabalık

Çizelge 4. 18 Kültür grupları açısından görüntülerin en iyi ve en kötü özellikleri

		TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	En iyi	Doğal	Doğal	Doğal	Doğal
	En kötü	İssız	–	İssız	Güvensiz
2.görsel	En iyi	Süslü, çeşitli	Çiçekler	Renk	Renk
	En kötü	Renk karmaşası	–	Renk karmaşası	Renk karmaşası
3.görsel	En iyi	Su	Su	Su	Su
	En kötü	Yapay	–	Köprü altı	Köprü altı
4.görsel	En iyi	Yeşil	Yeşil	Yeşil	Yeşil
	En kötü	-	-	-	-
5.görsel	En iyi	Bitki	Bitki	Şaşırtıcı	Huzur
	En kötü	-	-	Karmaşa	–
6.görsel	En iyi	Dinamik	Dinamik	–	–
	En kötü	Düzensiz	Garip, Anlamsız	Yapay, Kuru Sıkıcı, Monoton	Yapay, Kuru
7.görsel	En iyi	Kent Meydanı	Kent Meydanı	Sosyalleşme	Sosyalleşme
	En kötü	Kalabalık	–	Kalabalık	Kalabalık

Çizelge 4. 19 Kültür grupları açısından görüntülerin odak noktası ve en fazla algılanan etmen

		TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Odak nokta	Yeşil, Ağaç	Yeşil	Yol	Yol
	En fazla Algılanan etmen	Doğa	Doğa	Doğa	Doğa
2.görsel	Odak nokta	Çiçek	Renk	Çiçek	Renk
	En fazla Algılanan etmen	Renk	Renk	Çiçekler	Renk ve çiçekler
3.görsel	Odak nokta	Su	Su	Su	Nehir
	En fazla Algılanan etmen	Su	Su	Su	Su
4.görsel	Odak nokta	Köprü	Doğa	Köprü	Köprü
	En fazla Algılanan etmen	Düzen, köprü, yeşil	Köprü	Huzur	Huzur
5.görsel	Odak nokta	Ahşap ev	Ahşap ev	Göl	Göl
	A En fazla Algılanan etmen	Ahşap ev, Göl	Doğa	Karmaşa	Huzur
6.görsel	Odak nokta	Banklar	Banklar	Banklar	Banklar
	En fazla Algılanan etmen	Banklar	Oyun	Sıkıcı	Sıkıcı
7.görsel	Odak nokta	Kalabalık	Kalabalık	Kalabalık	Kalabalık
	En fazla Algılanan etmen	Toplum	Toplum	Stress	Kalabalık, Stres

Çizelge 4. 20 Kültür grupları açısından en güven hissi veren görüntüler

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
			
			

Çizelge 4.21 Kültür grupları açısından bir mekanın güvende hissedilmesine sebep olan faktörler

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
Sosyal yaşam	Sakinlik ve mekanın huzurlu olması	Açık alan ve göesel hakimiyet	Mekanın huzurlu olması

Çizelge 4. 22 Görüntülerin kültür grupları üzerinde algısal & estetiksel etkileri

	TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Sıradan	Şaşkınlık	Şaşkınlık	Şaşkınlık
	Anlamsız	İtici	Canlılık	Doğallık
	Yapay	Doğallık	Doğallık	Canlılık
	Sıkıcı		Akılda kalıcı	
2.görsel	Gösterişsiz	Şaşkınlık	Sıkıcı	Sıkıcı
	İtici		Gösterişli	Tarihi
	Sıkıcı		Düzensiz	
3.görsel	Gösterişsiz	Sıradan	Cansız	Sıradan
	Özgün	Gösterişsiz	Tarihi	Yapay
	Durağan	Düzenli	Unutulur	Dinamik
4.görsel	Gösterişsiz	Sıradan	Canlı	Özgün
	Sıradan	Canlı	Doğal	Doğal
	Yapay	Kapalı	Havadar	Açık
	Bunaltıcı			
5.görsel	Gösterişsiz	Yapay	Cansız	Özgün
	Sıradan	Tekdüz	Yapay	Doğal
	Sıkıcı	Gösterişsiz	Sıradan	Sıkıcı
	Yapay	Şaşkınlık	Sıkılma	
6.görsel	Kimliksiz	Kapalı	Tarihi	Tarihi
	Sıradan	Kimliksiz	Düzensiz	Sıkıcı
	Kapalı	Düzensiz	Sıradan	Tekdüz
		Bağlayıcı		
7.görsel	Sıkıcı	Tarihi	Soğuk	Cansız
	Cansız	Durağan	Kapalı	Durağan
	Tekdüz	Düzensiz	Durağan	Kapalı
		Sıkıcı		

Çizelge 4. 23 Görüntülerin kültür grupları üzerinde duygusal etkileri

	TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Keyifli	Keyifli	Keyifsiz	Keyifli
	Huzursuz	Dinlenme	Huzursuz	Huzurlu
	Yorgun	Huzurlu	Sıkıcı	Dinlendirici
	Güvensiz	Güvensiz	Güvensiz	Güvensiz
2.görsel	Keyifsiz	Keyifli	Keyifli	Keyifli
	Güvensiz	Güvensiz	Huzursuz	Güvenli
	Heyecansız	Yorgun	Heyecansız	Huzurlu
3.görsel	Keyifsiz	Keyifsiz	Güvensiz	Keyifli
	Heyecansız	Heyecansız	Huzursuz	Huzurlu
	Dinlendirici	Yorgun	Sıkılma	Neşeli
	Güvensiz		Yorgun	Güvensiz
4.görsel	Keyifsiz	Keyifli	Huzurlu	Dinlendirici
	Huzursuz	Güvenli		Huzurlu
	Sıkılma	Dinlendirici		Keyifli
	Yorgun	Heyecanlı		Neşeli
5.görsel	Huzursuz	Keyifli	Keyifsiz	Keyifli
	Yorgun	Huzurlu	Huzursuz	Huzurlu
		Dinlendirici	Yorgun	Dinlendirici
6.görsel	Keyifsiz	Keyif	Güvensiz	Keyifsiz
	Yabancı	Huzursuz	Huzursuz	Huzursuz
	Sıkılma	Sıkılma	Yorulma	Güvensiz
7.görsel	Huzursuz	Güvenli	Sıkılma	Keyifsiz
	Sıkıcı	Huzurlu	Güvensiz	Yabancı
	Yorulma		Keyifsiz	Güvensiz
			Heyecansız	

Çizelge 4. 24 Kültür grupların görüntüler ile ilgili mekansal davranış tercihleri

	TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
1.görsel	Yürüyüş, Gezinti	Yürüyüş, Gezinti	Yürüyüş, Gezinti	Yürüyüş, Gezinti
2.görsel	Gezinti	Gezinti, Dinlenme	Eğlenme	Seyir etme
3.görsel	Oturma	Oturma	Spor yapma	Dinlenme
4.görsel	Dinlenme	Dinlenme	Seyir etme	Dinlenme
5.görsel	Dinlenme	Dinlenme	Seyir etme	Dinlenme
6.görsel	Terk etme	Terk etme	Terk etme	Terk etme
7.görsel	Gezinti	Gezinti	Terk etme	Terk etme

Çizelge 4. 25 Kültür grupların oturma grupları ile ilgili tercihleri

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
			
			

Çizelge 4. 26 Kültür grupları açısından oturma birimlerin en uygun konumu

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
Güzel manzaralı açık yerler	Güzel manzaralı açık yerler	Güzel manzaralı açık yerler	Yol kenarı

Çizelge 4. 27 Kültür grupları açısından oturma birimlerin en uygun biçimi ve ölçüğü

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
Oturmaya elverişli olanlar	Aralıklı	Çoklu	İkili

Çizelge 4. 28 Kültür grupları açısından çevreyi anlamlı kılan faktörler

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
O yerdeki insanlar	O yerdeki sosyal ilişki	O yerde yaşanan süre ve anılar	O yerin geçmiş ile bağlantısı
O yerdeki sosyal ilişki	O yerdeki insanlar	O yerin çevre niteliği	O yerde yaşanan süre ve anılar

Çizelge 4. 29 Kültür grupları açısından nitelikli çevre tanımı

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
Bakımlı	Bakımlı	Bakımlı	Bakımlı
Huzurlu	Huzurlu ve Rahatlatıcı	Huzurlu	Güzel
Korunmuş, yeni	Sessiz , doğal	Doğal	Huzurlu

Çizelge 4. 30 Kültür grupları açısından rekreasyonel ihtiyaçları en iyi karşılayan ideal çevre tanımı

TÜRK	KÜRT	AZERİ	FARS
			
			
			

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu bölümde araştırma bulgularına dayanarak ortaya çıkan sonuçlar çevre algısı ve değerlendirmesi konusunda yapılan önceki çalışmalar ve kuramsal açıklamalar çerçevesinde tartışılmıştır. Bununla birlikte araştırmayı kısıtlayan etkenler hakkında bilgi verilmiş ve sonuç olarak, araştırma sonuçlarının farklı ülkelere ve farklı kültürlerde optimal çevre kapsamında peyzaj tasarım çalışmaları ile nasıl bütünleştirileceği tartışılmıştır.

Bu araştırmanın amacının tasarım aşamalarında, kullanıcı görüşlerine de yer verilmiştir. Bu sayede kullanıcının tatmin olmasını sağlayan mekan yaratılışında yön gösterici olan mekan tipolojilerini ortaya koymayı hedeflemiştir.

Bu çalışmada algı-estetik değerlendirmesinde ve duygusal tepki belirlenmesinde açık-yeşil alanları örneklem alanları olarak seçilmiştir. Zaman ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle anketler alan ve sanal ortamda değil, fotoğraflar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Sonuçların tutarlılığını olumlu yönde etkilemek amacıyla seçilen fotoğraflar, daha çok park görüntüleri olmasına özen gösterilmiştir. Fotoğrafların seçiminde her dört kültür grubu için yeni ve hiç denenmemiş alanlar olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma Türkiye ve İran ülkelerinde yapılmış olup, her ülkede 2 farklı ırk katılımcılarıyla yürütülmüştür.

Bu tip çalışmalarda, kültür denek gruplarını (yaş ve cinsiyet sayısı eşit olma şartıyla) mekan karakteristiği zengin olan belirli bir açık alanda, günün belli saatlerinde katılımcıların davranışlarını kamera vasıtasıyla izlenmesi, daha sonra alandan çekilen fotoğraflar üzerine algı ve beğeni dercesinin ölçülmesi, araştırmanın en doğru yöntemi olarak önerilmiştir.

Araştırma algı, tercih ve estetik değerlendirme farklılıklarını ortaya koymayı hedeflediği için, doğrudan farklı demografik, sosyo-ekonomik ve kültür gruplarıyla çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları çevreye ilişkin fiziksel ve algısal-kavramsal özelliklerin, estetik değerlendirme, duygusal tepkilerin oluşması ve mekansal davranışın şekillenmesi süreçlerinde etkili olduğu göstermiştir. Çevre algısı basit bir uyaran ve alıcı ilişkisi değildir. İmajların, şemaların, kültürel yapının etkilediği, nesnel dünyadan farklı zihinsel temsillerin olduğu bir süreçtir. Bu süreçleri anlamak ve bu süreçlerdeki anlam, simge, işaretler ve kodlamaların etkilerine göre yaşam çevrelerini oluşturmak peyzaj mimarlarının, bireyle duygusal ve duygusal bağlamda daha etkin bir etkileşimin yaşandığı ortamlar sunmalarına yardımcı olmaktadır.

Söz konusu süreçte etkili olan bir başka unsur ise, bireysel duygu ve bilgi birikimi sonucunda mekanın bireysel bellekte ve bireyin bilişsel sisteminde edindiği yer olmaktadır. Estetik değerlendirme ve duygusal tepkiler ile ilişkili olarak mekansal davranış şekillenerek, kişi farklı aktivitelerle mekanı anlamlandırmakta olup, mekanla olan etkileşimini sürdürmekte ya da mekanı kullanmayı reddederek uzaklaşmak istemektedir.

Bununla birlikte, araştırmanın sonuçları, çevreye ilişkin fiziksel-algısal özellikler ile bilişsel özelliklerin her birinin, birey ve mekan arasındaki etkileşim sürecinin estetik değerlendirme, duygusal tepki ve mekansal davranış aşamalarının her birinde farklı rol oynadığı ve farklı bir yönde etki edebildiğine işaret etmektedir. Çevreye ilişkin söz konusu özelliklerin, birey-mekan etkileşim sürecinde nasıl rol oynadığının ayrıntılı olarak çözümlenmesi, birey-mekan etkileşimini sağlayacak çevresel özelliklerin netleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Estetik değerlendirmeleri olumlu yönde etkileyen çevreye ilişkin fiziksel ve algısal-kavramsal özelliklerin başında doğa ve yeşillik etkisi ve doğal görünüm gelmektedir. Bu çalışmada, daha önceki araştırma sonuçlarıyla örtüşerek görüntülerin her 4 kültür gruplarında doğallık, yeşillik, dolayısıyla huzulu alanlar olması tercih ve beğeni nedeni olarak açıklanmıştır.

Beğenilen görüntüler uzman grup tarafından doğal, güçlü, çeşitli, insancıl, bütün, görkemli, ilgi çekici ve akılda kalıcı olarak değerlendirilmiştir.

Bu konuda araştırmanın sonucuna bakınca Kürt kültür grubunda görsel ögesi fazla ve karışık olan görsel en çok beğenilen görüntü arasında yer almıştır.

Türk ve Kürt grupları arasında görsellere ilişkin beğeni nedenleri aynı sonuçları ortaya koymuştur. Azeri ve Fars'lar arasındada birbirine benzer sonuçlar saptanmıştır. Fakat başka gruplar için doğal sayılan bir görsel Azeri grubu tarafından ‘‘huzurlu’’ ifadesi ile anlatılmıştır. Başka bir değişle, diğer üç grup, görüntüyü estetik açıdan algılarken Azeriler anlamsal ve duygusal algılamışlardır. Dolayısıyla Azeri’lerin yaşadığı bölgelerde peyzaj tasarımlarında daha sade ve ince dokular ve detayı zengin olan çevrelerin yaratılmasına özen gösterilmelidir.

Algısal değerleri ölçme kapsamında, görüntülerin en belirgin özellikleri konusunda Kürt kültür grubunda görüntünün, dokusu, diğer gruplar ise, görselin bütünü ve rengini daha çok algılamışlardır.

Kent meydanına ait görsel de, görüntünün en belirgin özelliği konusu ile ilgili Türk ve Fars grupları, görüntünün en belirgin özelliğini sosyalleşme ve iletişim imkanının olması, değerlendirirken Kürt ve Azeri’ler, alanı kalabalık bulmuşlardır. Görseller algı açısından değerlendirildiğinde Azeri grubu, görüntüyü renksel algılarken başka grupların biçimsel algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Diğer görsellerde özellikle 6 ve 7 numara görselde Türk vatandaşlar açısından oyun alanı, dinamik ve canlı algılanır ken İran vatandaşlar açısından sıkıcı ve boş algılamıştır. Ayrıca bu görüntüler ile ilgili sosyal alanlar İran vatandaşları için kalabalık, stresli ve karışık olarak algılanmıştır.

Görüntüler ile ilgili iyi özellik ve kötü özellik açısından estetik değerlendirmede önemli sonuçlar elde edilmiştir; bir numara görselde ormanın ortasından geçen yol, gruplar için ıssız ve tehlikeli sayılırken Kürt grubu açısından olumsuz algılanmamıştır.

İki numara görselde, diğer gruplar için renk karmaşası, görüntünün kötü özelliği sayılırken Kürt grubu açısından görüntü kötü özelliğine sahip olmadığı saptanmıştır. Üç numara görselde köprü altı, diğer gruplar için kapalılıktan dolayı tehlikeli alan sayılırken, Kürt grubu üzerinde olumsuz etki bırakmamıştır. Altı numara görsel, İran vatandaşları açısından yapay ve kuru değerlendirilirken, Kürt grubu açısından garip ve anlamsız olarak belirtilmiştir.

Görüntüler ile ilgili bir başka algı analizi, odak noktası ve en çok algılanan etmen dir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye vatandaşları çevreyi tamamen görsel ve fiziki açıdan algılamışlardır halbuki İran vatandaşları, daha çok Fars grubu, duygusal yönden ve merkezi olan objeleri algılamışlar. Türk vatandaşlar arasında görüntünün odak noktası görsele göre değişim göstermektedir. Ama İran vatandaşları açısından görselin merkezi konumunda olan objeler daha çok odak noktası olarak açıklanmıştır.

Görseller, emniyet duygusu açısından irdelendiğinde Türk grup tarafından 4 ve 5 numara görüntü ve diğer gruplar tarafında 2 numara görsel seçilmiştir.

İki numara görselin fiziksel karakteristikleri uzman grubu tarafından organizasyon açısından örgün, estetik açısından güzel, yapay, orjinallik açısından ilgi çekici, renk açısından dinlendirici, birlik açısından mekansal bütünlük, kendi ölçeğinde uyumlu, doku açısından etkili, biçim açısından doğa ile uyumsuz, belirlenmiştir.

Güven duygusu irdelendiğinin ardından güvende hissetme ve emniyet hissinin uyandırılmasına sebep olan faktörler incelenmiştir. Bu doğrultuda Fars ve Kürt kültür grupların değerlendirme sonucu benzerlik göstererek mekanın sakinliği ve huzur vericiliği en önemli faktör olarak saptanmıştır. Azeri grup açısından bir alanın açıklık ve görünebilirliği, Türk grubu açısından sosyal yaşam ve insanların varlığı, bireğin en

önemli güvende hissetme faktörlerinden sayılmaktadır. Ayrıca Türk ve Fars grupları arasında yaş faktörü ile güven faktörü arasında anlamlı ilişki ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların algısal boyutta estetik değerlendirmelerinde, kültürel etmenlerin rolü göz ardı edilemez; algı süreci anlamsal boyutta irdelendiğinde, analiz sonuçları, Türk ve Kürt grupları arasında benzerlik göstermiştir. Her iki kültür grubu katılımcıları görselleri biçim ve estetiksel boyuttan algılamışlardır. Azeri grubu daha çok biçim ve etki boyutundan, Fars grubu ise tamamen diğer gruplardan farklılık göstererek estetiksel ve etkisel boyutundan algılamışlardır.

Duygusal tepki açısından görseller, en çok Fars ve Kürt kültür grubu üzerinde olumlu etkiler bırakmıştır. Türk ve Azeri grup üzerinde tamamen olumsuz etki bırakmıştır. Hyde park manzaralı görsel Kürt ve Fars grupları açısından güvenli olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca orman manzaralı görsel her dört grup açısından güvensiz olarak değerlendirilmiştir.

Görsellere ilişkin katılımcıların algısal-estetik değerlendirme ve duygusal tepkilerini ölçtükten sonra mekanda ortaya çıkan davranışların nasıl etkilendiği incelenmiştir. Genel değerlendirmede Azeri grubu davranışları diğer gruplardan farklılık göstermiştir.

1 numara görüntüde mekan özellikleri nedeniyle başka aktivite imkanı olmadığından dolayı her dört kültür grubu için yürüyüş, gezme, dolaşma, nefes alam gibi davranışların ortaya çıkışı belirlenmiştir.

3 numara görüntüde Türk vatandaşları mekanda oturama, düşünme, muzik dinleme, kitap okuma gibi davranışları tercih ederken, Azeri grubu daha aktif davranışta bulunmak ve spor yapmak, Fars'lar ise seyir etmek istediklerini belirtmişlerdir.

4 ve 5 numara görsellerde, diğer gruplar dinlenme, yatma, uzanma, uyuma gibi davranışlar, sergilerken Azeri'ler ise seyir etme ve izleme gibi davranışları ortaya çıkarmışlar. 6 numara görsel her dört kültür grubu içinde mekanda kalmama ve uzaklaşma hissi uyandırmıştır. Bu görüntü ile ilgili fiziksel karakteristik, uzman grubu tarafından anlaşılır, okunaklı, tanımlı, kendi ölçeğinde uyumlu, geometrik, kimlikli, mekansal bütünlük, ferah, düzenli, yapay, sade, sert, kaba, monoton, basit, tekdüz olarak belirlenmiştir. Bu görüntü, katılımcı beğeni derecesi açısından genel ortalama ağırlık değeri, en düşük miktarda olduğu saptanmıştır.

7 numara görsel ise Türk vatandaşları tarafından gezme ve yürüyüş davranışı ve İranlı'lar tarafından orada bulunmak istemedikleri ve mekanı terk etme istediklerini belirtmişlerdir.

Davranış oluşumu devamında, kültür gruplarının oturma tercihleri araştırılmıştır. Bu konuda Türk kültür grubu ve Azeri kültür grubu için benzer sonuçlar elde edilmiştir. Her iki grup da tek oturma ama görünümlü vazitte oturmak istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Azeri grubunda oturma tercihi yapmakta cinsiyet faktörünün etkisi olmuştur. Kürt grubu, gruplaşmaya elverişli ve görünebilir konumlarda ve Fars grubu, çoklu, ama yarı mahrem konumlardan oturmak istediklerini belirtmişlerdir.

Fars'lar daha çok oturma gruplarını yol kenarında, diğer kültür grupları ise en çok güzel manzalı olan konumlarda tercih etmişlerdir.

Oturma alanları biçim olarak değerlendirildiğinde her bir kültür grubu için farklı sonuçlar belirlenmiştir. Türk'ler oturmaya elverişli olan bankları, Kürt'ler kişisel mesafelerini koruyarak sosyalleşmeye imkan sağlayan bankları, Azeri grubu bağımsız bir şekilde sosyalleşmeye imkan sağlayan bankları, Fars grubu ise ikili ve duyguların ortaya çıkışına imkan sağlayan oturma gruplarını tercih etmişlerdir.

Değerlendirmenin en son aşamasında tezin asıl amacı olan; her kültür grubu için optimal çevre belirlemesi, irdelenmiştir. Bu doğrultuda katılımcılara anlamlı çevre, nitelikli çevre ve ideal çevre kapsamında sorular sorulmuştur. Değerlendirme sonuçlarına dikkat edince

anlamalı çevre kapsamında Türk kültür grubu açısından o yerdeki insanlar, sosyal ilişkiler ve manevi bağlayıcılar bir çevreyi anlamalı kılmamıştır. Kürt grubu açısından o yerdeki insanlar, çevrenin doğa ile ilişkisi ve niteliği, çevreyi anlamalı kılmıştır. Azeril’er açısından o yerde yaşanan süre ve anılar, çevrenin niteliği ve doğa ile ilişkisi çevreyi anlamalı kılan etkenlerden olmuştur. Fars grubu açısından o yerin geçmiş ile bağlantısı, ordaki yaşanan süre ve anılar, oradaki insanlar ve çevrenin niteliği en önemli etkenlerden olmuştur.

Bu doğrultuda Türk’ler açısından daha çok sosyal ve duygusal bağı olan çevreler, Kürt ve Azeri grubu için çevre niteliği ve doğa ile ilişkisi olan çevreler, Fars grubu ise daha çok duygusal etmenler ve az miktarda çevre niteliği bir çevreyi anlamalı yorumlanmasında etkili olmuştur. Bu konu ile ilgili Azeri ve Türk kültür grupları içinde yaş faktörü çevreyi anlamalı kılmakta etkili olmuştur.

Nitelikli çevre ile ilgili her dört kültür grubu için bakımlı, huzurlu ve rahat olan çevre nitelikli bir çevre olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Türk grubu için korunmuş ve yeni çevre, Kürt ve Azeri grupları için doğal ve sessiz çevre ve Fars grubu için huzur verici olan çevreler nitelikli çevre olarak saptanmıştır. Nitelikli çevre değerlendirmesinde Türk, Azeri gruplarında yaş faktörü, Fars grubunda cinsiyet faktörü etken olmuşlardır.

Katılımcılara en ideal çevre hangisi olduğ sorusunun sonuçları en başta; Türk grubu için 1 ve 4 numara, Kürt ve Azeri grupları için 4 numara ve Fars grubu için 1 numara görüntü olduğu ortaya çıkmıştır. Yalnız Kürt grubunda bu sonuçlar en beğenilen çevre sonuçlar ile örtüşmemektedir.

Sonuç olarak çevreye ilişkin fiziksel ve algısal-kavramsal değişkenler, bireysel estetik değerlendirmeler ve mekansal davranış arasında ilişki bulunmaktadır. Kent genelindeki meydanlar, parklar gibi kamusal alanların düzenlenmesinde, mekanın birey tarafından algılanması, değerlendirilmesi ve mekansal davranışın oluşumu ile sonuçlanan birey ve mekan arasındaki etkileşim sürecinin özelliklerinin belirlenmesi, kent genelindeki açık

ve yeşil alan düzenlemelerine ışık tutması bakımından önem taşıtmaktadır. Söz konusu ilişkilerin kapsamlı olarak incelenmesi yoluyla, kent halkının açık ve yeşil alanlardan beklentileri anlaşılabilir, farklı ölçek ve işlevlerdeki kentsel açık ve yeşil alanların kentli bireyde ne gibi duygular uyandırdığı, ihtiyaçlara ne ölçüde cevap verdiği    mlenebilir. Elde edilen verilerin her ülke ve kültür grupları için farklılıkları göz önüne alarak açık ve yeşil alanların düzenlemelerine yansıtıldığı ölçüde kentsel  evre kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti artırılacak, kentsel açık ve yeşil alanların verimli kullanımı sağlanacak, sonuç olarak ise kent genelinde yaşam kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunulmuş olacaktır.

Bu araştırma bir yöntem çalışması olarak düşünülür ise bundan sonraki araştırmalarda örneğin benzer coğrafyalarda, farklı yörelerde yaşayan farklı kültürlere sahip olan toplumlardaki çevresel davranış, farklı yaşlar ve cinsiyetlerin rekreasyonel eğilimlerin incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abacıoğlu, E. 2013. Mekansal algılama ve davranışsal başarıml: kahramanmaraş Atatürk Meydanı örneği. Yüksek lisans Tezi. Çükürova Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Adana.
- Abrams, D. 2008. Learning and navigating built environments: how spatial cognition and behavior relate to environmental form. In S. Haq, C. Hölscher, S. Torgrude (Eds),movement and orientation in built environments: Evaluating Design Rationale and User Cognition, 1-7, Veracruz, Mexico: Universität Bremen, Universität Freiburg.
- Aipperspacha, R., Hookerb, B. and Woodruffc,A. 2011. Data Souvenirs: Environmental psychology and reflective design. Int. J.Human-ComputerStudies, 69; 338–349.
- Altman, I. 1975. The environment and social behavior: privacy, personal space, territory, crowding. Monterey, California.
- Akgül, N. 2015. Geştalt kuramı, Web sitesi:
<http://www.slideshare.net/Nejlaakguel/gestalt-yaklasm>, Erişim tarihi: 10.8.2015.
- Altman, I., Rapoport, A. and Wohl will, J. F. 1980. Human behaviour and environment, advances in theory and research. Plenum Press, NewYork
- Altunkasa M.F., Sirel B., Uslu C. ve Konakli N. 2010. Mekansal algılama ve mekanın davranışsal başarıml: Adana 5 Ocak ve Uğur Mumcu Meydanları örneği, Peyzaj Mimarlığı 4. Kongresi , İzmir, Türkiye, 21-24 Ekim; 283-294.
- Anonim. 2010. Web Sitesi: <http://nisa-cevre-insan.blogspot.com>, Erişim Tarihi: 29.10.2010.

Anonymous. 1995. Cambridge Dictionary of Philosophy. Robert Audi ed., Cambridge University Press.

Anonymous. 2010. Web Sitesi: <http://www.slideshare.net/paodom/gestalt-principle>, Erişim Tarihi: 5.12.2010.

Arslan-Avar, A. 2009. Lefebvre'in üçlü –algılanan, tasarlanan, yaşanan mekan– diyalektiği ,TMMOB mimarlar odası Ankara şubesi,dosya 17 mimarlık ve mekan algısı,Ankara.

Ak, M.K. 2010. Akçakoca kıyı bandı örneğinde görsel kalitenin belirlenmesi ve değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Aksoy, E. 1975. Mimarlıkta tasarım, iletim ve denetim, mimari tasarım teorileri. K.T.Ü Yayınları, 173, İstanbul.

Arkonaç, S.A. 2001. Sosyal psikoloji, Alfa yayınları, İstanbul.

Ata, S., Deniz, D. ve Akman, B. 2012. The physical environment factors in preschools in terms of environmental psychology. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 46; 2034– 2039.

Auburn, T. and Barnes, R. 2006. Producing place: A neo-Schutzian perspective on the 'psychology of place'. Journal of Environmental Psychology, 26 ; 38–50.

Aydınlı, S. 1986. Mekansal değerlendirmede algısal yargılara dayalı bir model, Doktora Tezi. İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aydınlı, S. 1993. Mimarlıkta Estetik Değerler, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

Başkaya, A, Dinç, P., Aybar, U. ve Karakaşlı, M. 2003. Mekansal imaj üzerine bir deneme. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. 18(2); 79-94.

Barker, R.G.1976. On the nature of the environment. In H. M. Proshansky, W. H. Ittelson, L. G. Rivlin (Eds.). environmental psychology; people and their physical settings, Holt, Rinehart and Winston, Inc. Second Edition, 12-26.

Bayat, B. 2014. Uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında ölçme, ölçekler ve “likert” ölçek kurma tekniği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3); 1-24.

Bechtel, R. B. and Churchman, A. 2002. Handbook of environmental psychology, John Wiley and Sons Inc., New York.

Bekci, B. 2006. Peyzaj mimarlığında kişisel mekan kavramı ve kişisel mekan ölçme tekniklerinin değerlendirmesi. İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 56(2); 161-170.

Bilgin, N. ve Göregenli, M.1996. Kentsel katılım ve çocukluk.(der) Ferzan bayramoğlu yıldıırım, Kentle birlikte yaşamak üstüne, Wld yayınları.

Biter, Z. 2008. Kurumsal binalarda tasarım ilkeleri ve insan mekan ilişkileri. Yüksek lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Berk, S.S. ve Özkul, H. 2014. Duyum ve algı psikolojisi, Nobel tıp kitabevleri, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş., Akgün,Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. ve Kılıç, E. 2016. Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Akademi yayıncılık, Ankara.

Bostancı, S. H. 2002. Kentsel tasarımda aydınlatmanın rolü. Yüksek Lisans Tezi.

Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Carlson, A. 2002. Environmental aesthetics. in e. craig (ed.), routledge encyclopedia of philosophy. london: routledge. Retrieved April 13, 2014, from <http://www.rep.routledge.com/article/M047SECT7>.

Carfora, V., Caso, D. and Conner, M. 2017. Moderating effects of pro-environmental self- identity on pro-environmental intentions and behaviour: A multi-behaviour study. Journal of Environmental Psychology, 53, November ; 92-99.

Coeterier, J.F.1994. Liveliness in town centers,Town planning review. Architecture press, 351- 374, London.

Çakıcı, I. 2007. Peyzaj planlama çalışmalarında görsel peyzaj değerlendirmesine yönelik bir yöntem araştırması. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Çokten, M.1991.Toplu konutlarda insan – mekan ilişkileri. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Çubuk, M., Seymen, Ü. ve Karabey, H. 1977. Çevre olgusu ve çevre düzenleme. Yapı No: 26; 25.

Danby, M. 1963. Architectural Design, Oxford University Press, London.

Demirkaya, H. 2012. Bireysel ve örgütsel boyutlarıyla sosyal davranış. Umuttepe yayınları, İzmit,Kocaeli.

Domke, D., Perlmutter, D. and Spratt, M. 2002. The primes of our times? An examination of the “Power” of visual images. Journalism: Theory, Practice and Criticism, 3(2); 131-159.

Downs, R.M and Stea, D. 1973. İmaj and environment. Adline, Chicago.

Dönmez, A. 1979. Ekolojik psikolojide bir yöntem. Psikoloji Dergisi,
dergiler.ankara.edu.tr

Eraslan Yayınoglu, P. ve Susar, F. 2008. Kent, görsel kimlik ve iletişim. Umuttepe
yayınları, İzmit.

Erem, Ö. ve Erkman, U. 2003. Tatil köylerinin okunabilirliğinde çevre işaretlerinin rolü.
İT.Ü Dergisi, 2; 51-59.

Erkan Biçer, N.Ç. 1996. Kastamonu çevre psikolojisi bağlamında çevresel imaj ve
beşiktaş meydanı örneği. Yüksek lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi,
Fenbilimleri Enstitüsü, Şehir ve bölge planlama Anabilim Dalı , İstanbul.

Erkan Biçer, N.Ç. 2002. Kastamonu örneğinde anadolu kenti imaj ogeleri ve değişim
süreci. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üni, Fenbilimleri Enstitüsü, Şehir ve bölge
planlama Anabilim Dalı , İstanbul.

Erkman, U. 1982. Mimari tasarım için bir veri üretim yöntemi olarak çevre analizi.
İ.T.Ü., İstanbul.

Eroğlu, F. 2011. Davranış bilimleri. Beta basım, İstanbul.

Ertürk, S. 1991, Mimarlık eğitiminde algılanma ve temel tasarım ilişkileri. Yem
Yayınları, Yapı Dergisi, 116; 61-62 .

Fathi, M. and Masnavi, M. 2014. Assessing environmental aesthetics of roadside
vegetation and scenic beauty of highway landscape: Preferences and Perception
of Motorists. Int. J. Environ. Res., 8(4); 941-952.

Franz, G. 2005. An empirical approach to the experience of architectural space.

Weimar: Bauhaus University.

Frank, L. D., Schmid, T. L., Sallis, J. F., Chapman, J. and Saelens, B. E. 2005. Linking objectively measured physical activity with objectively measured urban form: findings from SMARTRAQ. *American Journal of Preventive Medicine*, 28(2); 117– 25.

Galindo, P. and Rodriguez, J.A.C. 2000. Environmental aesthetics and psychological wellbeing: relationships between preference judgements for urban landscapes and other relevant affective responses. *Psychology in Spain*, 4 (1); 13-27 .

Garling, T. and Gary, W. E. 1991. *Environment, cognition, and action*. Oxford University Press New York .

Garip, E. 2003. *Mimari mekanlarda içeride olma deneyimi: Yön bulma ve oryantasyon. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.*

Geboy, L.D., K.D., Moore, G., Weisman, A., Alden, S., Mleziva, Y. and Taneli, I. 2001. wroblewski, “designing a better day: adult day centers comparative case studies”, center for architecture and urban planning research. University of wisconsin- milwaukee, Milwaukee.

Ge´rin-Lajoie, M., Richards, C. L., Fung, J. and McFadyen, B.C. 2008. Characteristics of personal space during obstacle circumvention in physical and virtual environments. *Gait & Posture* 27 ; 239–247.

Gifford, R. 2002. *Environmental psychology principles and practice*. Allyn and Bacon, Inc. Londra.

Gilboa, S. and Rafaeli, A. 2003. Store environment, emotions and approach behaviour: applying environmental aesthetics to retailing, *int. Rev. of retail, Distribution and*

Consumer Research, 13(2); 195–211 .

Giritlioğlu, C. 1991. Şehirselsel mekan öğeleri ve tasarımı. İ.T.Ü., İstanbul.

Gordon, I.E. 2004. Theories of visual perception. Psychology Press, New York.

Gökçe, Ş. 2007. Sosyal etkileşimi geliştirecek peyzaj tasarımı üzerine bir araştırma: Çukurambar mahallesi örneği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Gökten, M. 1991. Toplu konutlarda insan-mekan ilişkisi. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.

Göksu, T. 2003. Toplumsal psikoloji. Emniyet genel müdürlüğü basımevi,

Göregenli, M. 2010. Çevre psikolojisi insan mekan ilişkileri. İstanbul bilgi üniversitesi yayınları, 249, İstanbul.

Guo, R.Y., Wong, S.C., Huang, H.J., Zhang, P. and Lam, W. H.K. 2010. A Microscopic pedestrian-simulation model and its application to intersecting flows, physica a: Statistical Mechanics and its Applications, 289(3); 515-526.

Güceloğlu, D. 2012. İnsan ve davranışı, psikolojinin temel kavramları, Remzi kitabevi, İstanbul.

Güçlü A., Uzun E., Uzun S. ve Yolsal, U. 2002. Felsefe sözlüğü. Bilim ve sanat yayınları, Ankara.

Günel, B. ve Esin, N. 2007. İnsan – Mekan iletişim modeli bağlamında konutta psikososyal kalitenin irdelenmesi. İtü Dergisi/a mimarlık, planlama, tasarım, 6(1);19-30.

Güneymen, S. 2001. Kullanıcının konut yakın çevresinde kimlik arayışına-özel mekan

olusturmasına-yönelik yaklaşımlar. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gül, A. 1989. Kapalı kentsel dış mekanları düzenleme ilkeleri. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi, İstanbul.

Gür, S. 1996. Mekan Örgütlenmesi. Gür yayıncılık. 280, İstanbul.

Güvenç, B. 1996. İnsan ve Kültür. Remzi Kitabevi yayınları, İstanbul.

Haçerlioğlu, O. 2001. Toplumbilim sözlüğü, Remzi Kitabevi yayını, İstanbul.

Halpenny, E. A. 2010. Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of Place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30 ; 409-421.

Haghani, M. and Sarvi, M. 2017. How perception of peer behaviour influences escape decision making: The role of individual differences. *Journal of Environmental Psychology*, 51; 141-157.

Heft, H. 2013. Environment, cognition, and culture: Reconsidering the cognitive map. *Journal of Environmental Psychology*, 33; 14-25.

Humpel, N., Owen, N., Iverson, D., Leslie, E. and Bauman, A. 2004. Perceived environment attributes, residential location, and walking for particular purposes. *American Journal of Preventive Medicine*, 26(2); 119–125.

İlgin, I. 2008. Web Sitesi:

<http://www.yapidergisi.com/makaleicerik.aspx?MakaleNum=45>, Erişim Tarihi: 5.1.2008.

Işıkpınar, E. 2004. Şehirler ve çevresel psikoloji. İstanbul Üniversitesi ,Edebiyat Fakültesi,Sosyoloji Dergisi, 3(9).

Ittelson, W. 1973. Environment perception and contemporary conceptual theory.
Environment and cognition seminar press, 1-19, New York.

Junot, A., Paquet, Y. and Martin-Krumm, Ch. 2017. Passion for outdoor activities and environmental behaviors: A look at emotions related to passionate activities.
Journal of Environmental Psychology, 53; 177-184

Kalın, A. 2004. Çevre tercih ve değerlendirmesinde görsel kalitenin belirlenmesi ve geliştirilmesi Trabzon sahil bandı örneği. Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üni, Fenbilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.

Karagenç, O. ve Ünügür M.S. 2002. Toplu konut alanlarında simgesel performans sorunu. İ.T.Ü Dergisi, Mimarlık, Planlama, Tasarım, (1);10-20.

Kaplan, S. 1987. Aesthetics, affect, and cognition: environmental preference from an evolutionary perspective, Environment and Behavior, 19 (1); 3-32.

Kaplan, S. 1988. Perception and landscape: conceptions and misconceptions, in J.L. Nasar (ed.) environmental aesthetics: theory, research and application, Cambridge University, 56-63, New York.

Kaplan, R. and Kaplan, S. 1989. The experience of nature: a psychological perspective. Cambridge University, 360, New York.

Kaplan, R., Kaplan, S. and Ryan, R.L. 1998. Whith people in mind. Island, USA.

Kaptanoğlu, A.Y. Ç. 2006. Peyzaj değerlendirmesinde görsel canlandırma tekniklerinin kullanıcı tercihiine etkileri. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, İstanbul

Kağıtçıbaşı, Ç. 2013. Günümüzde insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş. Evrim yayıncılık, İstanbul.

Karatas, S. 2003. Öğrenim amaçlı web sayfası tasarımında renk kullanımı. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23 (2); 139-148.

Kıran, A. 1992. Mimarlık ve şehircilikte mekan, mimari mekanda renk uyumu, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Koramaz, E. K. 2014. Kentsel çevrede estetik değerlendirme ve mekansal davranış. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 13(26);141-160.

Korpela, K. M. 1989. Place identity as a product of environmental self regulation. Journal of Environmental Psychology, 9; 241–256.

Kürkçuoğlu, İ.E. 2009. Kentsel açık mekanlarda yapay su elemanı tasarım ilkelerinin mekansal algı ve çevre psikoloji bağlamında irdelenmesi, Üsküdar belediye meydanı örneği. Yüksek lisans Tezi.Yıldız Teknik Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı.

Lang, J. 1974. Obtaining and Using Behavioral Information. In J. Lang (Ed.), Designing for Human Behavior. Dowden, Hutchinson & Ross Inc., 223-233.

Lang, J. 1987. Creating architectural theory: The rol of the behavior sciences in environmental design. Van Nostrand Reinhold company, New York.

Lang, J. 1994. Urban Design: The american experience Van Nostrand Reinhold. Jon Wiley & Sons, New York.

Lewicka, M. 2008. Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past. Journal of Environmental Psychology, 28; 209–231

Lynch, K. 1960. The image of the city. twenty first printing, The MIT, USA.

- Madanipour, A. 2003. Public and private spaces of the city. Routledge Taylor& francis group , New York.
- Mazumdar,Sh. ve Mazumdar, S.2009. Religion, immigration, and home making in diaspora: Hindu space in Southern California. Journal of Environmental Psychology, 29; 256–266
- Moeller, G. H., MacLachlan, R. and Morrison, D. A. 1974. Measuring perception of elements in outdoor environments, U.S. Department of Agriculture, Forest Service.
- Mozaikci, B. 2010. Web sitesi: www.iticu.edu.tr/kutuphane/pdf/tas_gnc/045_054.
- Morval, J.1985. Çevre psikolojisine giriş. Ege üniversitesi basımevi,131, İzmir.
- McAndrew, F. 1993. Environmental psychology, Pacific Grove, Michigan.
- Mumcu, S., Yılmaz, S. ve Özbilen, A. 2013. Ekolojik yaklaşımlar doğrultusunda çevresel tercih modeli. SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 14;143-151.
- Nasar, J.L. 1989. Perception, cognition and evaluation of urban places, Public Places and Spaces. A., I. and Z., E.H. (edt.), 31–53, Plenum, New York.
- Nasar, J. L. 1997. Environment, behaviour, and design; urban design aesthetics. Plenum , 375, New York.
- Nasar, J.L.1992. Environmental aesthetics: theory, research, and application. Cambridge University Press.
- Nasar, J.L.1994. Urban design aesthetics, the evaluative qualities of building exteriors. Environment and Behavior, 26 (3); 377-401 .

- Nasar, J. L. and Çubukçu, E. 2005. Relation of physical form to spatial knowledge in large scale virtual environments. *Environment and Behaviour*, (37); 397- 417.
- Nasar, J, L. and Hong, X. 1999. Visual preferences in urban signspaces. *Environment and Behaviour*, 31; 671-691.
- Nasar, J.L. 2008. Assessing perceptions of environments for active living. *American Journal of Preventive Medicine*, 34(4); 357–363 .
- Newman, O.1996 .Creating defensible space. The U.S. Department of Housing and Urban Development, U.S.A.
- Ocakçı, M.1994. Kimlik elemanlarının şehirselleştirme yönlendirici etkisi, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kentsel Tasarıma Ekolojik Yaklaşım, 239- 245, İstanbul.
- Oğuz, D. 2003. Yaşlılar ve erişilebilirlik. Yaşlılık disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler. Odak Yayınları, Ankara.
- Oktay, D.1992. Kentsel çevre içinde yönelim olgusunun değerlendirilmesi. M.S.Ü. Kentsel Tasarım Ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
- Osgood, C.E., Suci, G.J. and Tannenbaum, P.H. 1957. The measurement of meaning, Urbana: University of Illinois.
- Ömüris, E. 2007. Bir kamusal alan örneği olarak konak meydanı'nın mekan kullanımı açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi , Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, İzmir.
- Özak, N.Ö ve Gökmen. G.P. 2009. Bellek ve mekan ilişkisi üzerine bir model Önerisi. *İtü Dergisi/a,mimarlık, planlama, tasarım*. 2(8); 145-155.

- Özdemir, T. 2005. Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), Adana.
- Özer, B. 2005. İnsan psikolojisi ve peyzaj tasarımı. Yüksek lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Özer, Ö. 2014. Kentsel mekanda yaya hareketleri: morfoloji ve çevresel algının etkisi. Doktora Tezi, İ.T.Ü. Üniversitesi, Fenbilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, İstanbul.
- Pakzad, J. and Bozorg, H. 2012. An introduction to environmental psychology designer. Armanshahr, Tehran.
- Park, D., Lee, J. H. and Kim, S. 2011. Investigating the affective quality of interactivity by motion feedback in mobile touchscreen user interfaces. International Journal of Human- Computer Studies, 69(12); 839–853 .
- Peterson, C. 1991. The meaning and measurement of explanatory style. Psychological Inquiry, 2(1); 1–10.
- Peponis J. and Wineman J. 2002. Spatial structure of environment and behavior, in Handbook of Environmental Psychology , ed. Robert B. Bechtel, Arza Churchman, J. Wiley, New York.
- Proshnsky, H., Ittelson, W. and Rivlin, L. 1976. Freedom and choice and behavior in a Physical setting, environmental psychology, people and their physical setting. Rinehart and Wintson Inc. New York.
- Potter, J. 1991. Çevre davranış çalışmalarında kuram, (Çev. A. Karaman). 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs, 60-63; İstanbul.
- Rapoport, A. 1977. Human aspects of urban form, towards a man- environment approach

to urban form and design. Pergamon, Oxford, 420, London.

Rapoport, A. 1990. The meaning of the built environment: a nonverbal communication approach, The University of Arizona , Arizona.

Rapoport, A. 1990. History and precedent in environmental design. Plenum, 510, New York.

Raymond, C.M., Brown, B. and Weber, D. 2010. The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology* 30; 422-434.

Richards, G. and Wilson, J., 2004. The impact of cultural events on city image: Rotterdam. *Cultural Capital of Europe 2001. Urban Studies*, 41 (10); 1931-1951.

Rollero, C. and Piccoli, N. 2010. Place attachment, identification and environment perception: An empirical study. *Journal of Environmental Psychology*, 30; 198–205.

Sanoff, H. 1991. Visual research methods in design, van nostrand reinhold, New York.

Sarıca, S.2014. Web Sitesi: <http://slideplayer.biz.tr/slide/1959128>, Erişim Tarihi: 22.7.2014.

Schulz C.N. 1966. Introduction; background: perception, symbolization, in intentions in architecture, MIT Press, Cambridge.

Schroeder, H.W. 2007. Place experience, gestalt, and the human–nature relationship. *Journal of Environmental Psychology*, 27; 293–309

Stamps, A. E. 2004. Mystery, complexity, legibility, coherence: a meta- analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 24; 1-16.

- Stokols, D.1978. Environmental Psychology. Ann. Rev. Psychol. 29, 253–295. Annual Reviews Inc.
- Sommer, R. and Sommer, B. 2002. A Practical Guide to Behavioral Research; Tools and Techniques, Fifth Edition, Oxford University Press, New York.
- Stamps, A.E.1999. Demographic effects in environmental aesthetics: a meta-analysis. Journal of Planning Literature, 14 (2); 155 - 175.
- Strohecker C., 1999. Toward a developmental image of the city: design through visual, spatial, and mathematical reasoning, mitsubishi electric Research Laboratories.
- Talen, E. 2000. Measuring the public realm: a preliminary assessment of the link Between public space and sense of community. Journal of Architectural and Planning Research. 17; 344-360.
- Taneli, Y. 2009. Yaşlanan bir toplumda sürdürülebilirlik: “evrensel tasarım” paradigmasının bir alt kullanıcı grubunda irdelenmesi, Mimarlık E. Dergisi, 347 Mayıs- Haziran , <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?>
- Tavşancıl, E.2005. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Taylor, J., G., Zube, E., H. and Sell, J., L.1987. Landscape assessment and perception research methods. in R. B. Bechtel, R. W. Marans, W. Michelson (Eds.), Methods in environmental and behavioral research. Van Nostrand Reinhold Company, 361-383, New York
- Taylor, N. 1999. The elements of townscape and the art of urban design. Journal of Urban Design, 4(2); 195-209.
- Taylor, N. 2009. Legibility and aesthetics in urban design. Journal of Urban Design.

14(2); 89-202, DOI: 10.1080/13574800802670929.

Türksoy .O. 1986. Çevresel psikoloji ve planlama ve kentsel bütünleşme. Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, (1),
http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/6138bc5af602364_ek.pdf

Twigger, C.L. and Uzzell, D.L. 1996. Place and identity processes. Journal of Environmental Psychology, 16; 205–220.

Tversky, B. 2000. Levels and sturcture of spatial knowledge. kitchin, R.& Freundschuh (Eds.) cognitive mapping: past, present and uture. Routledge Frontiers of Cognitive Science. 22- 44.

Winkel, G., Saegert, S., Evans, G.V. 2009. An ecological perspective on theory, methods, and analysis in environmental psychology: Advances and challenges. Journal of Environmental Psychology, 29; 318–328.

Yazgan, M. E., Uslu, A. ve Tanrıvermiş, E. 2003. İç mekanda bitkisel tasarım. SASBÜD Yayınları, Ankara.

Yıldız, D. ve Şener, H. 2006. Binalarla tanımlı dış mekanların kullanım değeri. analiz modeli, İ.T.Ü Dergisi, 5; 115-127

EKLER

EK 1 KATILIMCI ANKET FORMU

EK2 UZMAN GRUBU ANKET FORMU

EK 1 KATILIMCI ANKET FORMU

Bu anket çalışması katılımcıların açık-yeşil alan görsel özellikleri hakkındaki tercihlerini ve davranış türlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmektedir.

1/BÖLÜM

1	Sorular	Yanıtlar
A	Cinsiyetiniz nedir?	Kadın Erkek
B	Yaşınız nedir?	18-25 26-45 46-80
C	Eğitim durumunuz nedir?	Üniversite/yüksek Okul Lise Orta Okul İlk Okul Okuryazar
D	Mesleğiniz nedir?	
E	İkamet yeri	
F	İkamet süresi	1-5 yıl 6-10 yıl 10-20 yıl 20 yıldan fazla
G	Doğum yeri	
H	Din ve mezhep	
İ	İrk	

2/ BÖLÜM (Algı & Estetik değerlendirme & Çevre tercihi)

2. Bu görüntüyü ne kadar beğendiniz?

☐ Son derece ☐ Çok ☐ Az ☐ Orta derecede ☐ Hiç

3. Bu görüntüyü eğer beğendiyseniz **nedenini** açıklayınız?

.....

4. Sizce görüntüde **en belirgin** özellik nedir?

.....

5. Görüntünün belirli özellikleri bağlamında ilk aklınıza gelen **3 sıfat** ve niteliği açıklayınız.

6. Sizce görüntüde **en iyi** özellik nedir?
7. Sizce görüntüde **en kötü** özellik nedir?
8. Görüntüde sizce neresi **odak** noktasıdır?
9. Bu görüntüde en fazla algıladığınız etmeni betimleyiniz?
10. Bu alanda olsaydınız kendinizi güvende his eder miydiniz? ☐ Evet ☐ Hayır
11. Kendiniz güvende his etmenizi en çok nelere bağlarsınız?.....
12. Bu görüntünün sizce oluşturduğu duygular nelerdir? Puanlarınız.

	+2 ÇOK	+1 AZ	0 ORTA	-1 AZ	-2 ÇOK	
KULLANIŞLI						KULLANIŞSIZ
ETKİLİ						ETKİSİZ
DEĞİŞİK						MONOTON
ŞAŞIRTICI						SIKICI
ÖZGÜN						SIRADAN
GÖSTERİŞLİ						GÖSTERİŞSİZ
DİNAMİK						DURAĞAN
İLGİNÇ						İLGİNÇ DEĞİL
ÇEKİCİ						İTİCİ
CANLI						CANSIZ
ÇEŞİTLİ						TEKDÜZ
KİMLİKLİ						KİMLİKSİZ
DOĞAL						YAPAY
ÇAĞDAŞ						TARİHİ
AÇIK						KAPALI
HAVADAR						BUNALTICI
Sosyal anlamda SICAĞ						Sosyal anlamda SOĞUK
DÜZENLİ						DÜZENSİZ
ANLAŞILIR						ANLAŞILMAZ
TANIMLI						TANIMSIZ
HOŞ						TUHAF
ANLAMLI						ANLAMSIZ
OKUNAKLI						OKUNAKSIZ
Manevi anlamda BAĞLAYICI						Manevi anlamda BAĞLAYICI değil
CAZİP						CAZİP DEĞİL
HATIRDA KALICI						HATIRDA GEÇİCİ
MAHREM						UMUMİ
SAKIN						KALABALIK

3/ BÖLÜM (Duygusal Tepki)

13. Bu mekanda olsaydınız nasıl his ederdiniz?

	+2 ÇOK	+1 AZ	0 ORTA	-1 AZ	-2 ÇOK	
RAHATLIK						RAHATSIZ
KEYİFLİ						GERİLME
AİDİYET						YABANCILIK
GÜVENLİ						GÜVENSİZ / TEHLİKELİ
HUZURLU						HUSURSUZ
İYİ HİS ETME						KÖTÜ HİS ETME
HEYECANLANMA						HEYECANLANMAMA
NEŞELENME						SIKILMA
DİNLENME						YORULMA
COŞKULU						UYUŞUK

4/ BÖLÜM (Mekansal Davranış)

14. Bu mekandasınız bir sonraki hareketiniz ne olurdu?

.....

15. Bu görüntüde en çok beğendiniz yerde hangi davranışta bulunurdunuz?

.....

16. Oturma biriminin nerede olmasını tercih ederdiniz?

☐ Yol kenarında ☐ Güzel manzaralara açık yerlerde ☐ Ağaç altlarında ☐
Yaya akısına paralel

17. Oturma elemanlarının hangi biçimde ve ölçekte olmasını isterseniz?

☐ İkili ☐ Çoklu ☐ Aralıklı ☐ Aralıksız ☐ Sabit banklar ☐ Oturmaya
elverişli yükseklikler

18. Aşağıda gördüğünüz resimlerden hangisinde oturmayı tercih ederdingiz?

1

2

3

4

5

6

7

8

9

5/ BÖLÜM (Optimal Çevre)

19. Size verilmiş olan görüntüler içinde 205izing rekreasyonel ve psikolojik ihtiyaçlarınızı en iyi karşılayan çevrelerin 3 tanesini seçerek numaralarını belirtiniz.

20. Size göre aşağıdakilerin hangileri bir çevreyi sizing için **anlamlı** kılabilir 5 tanesini seçerek işaretleyiniz.

☐ O yerdeki insanla

☐ O yerin geçmişle olan bağlantısı

☐ O yerin çevre niteliği

☐ O yerin doğa ile ilişkisi

☐ O yerin manevi bağlayıcılığı

☐ O yerde yaşanan süre ve anılar

☐ O yerdeki sosyal ilişki

21. Bir çevreyi **nitelikli** olarak tanımlayabilmeniz için, size göre o çevrenin sahip olması gereken **en önemli** kriterlerden 5 tanesini seçerek, işaretleyiniz

	21.Soru seçenek listesi	İşaret yeri			İşaret yeri
1	Nitelikli çevre yeni olmalıdır		17	Nitelikli çevre görkemli olmalıdır	
2	Nitelikli çevre bakımlı olmalıdır		18	Nitelikli çevre gelişmiş olmalıdır	
3	Nitelikli çevre korunmuş olmalıdır		19	Nitelikli çevre ferah olmalıdır	
4	Nitelikli çevre sessiz olmalıdır		20	Nitelikli çevre geniş olmalıdır	
5	Nitelikli çevre hareketli olmalıdır		21	Nitelikli çevre tanımlı olmalıdır	
6	Nitelikli çevre huzurlu olmalıdır		22	Nitelikli çevre yalın olmalıdır	
7	Nitelikli çevre rahatlatıcı olmalıdır		23	Nitelikli çevre etkileyici olmalıdır	
8	Nitelikli çevre dinlendirici olmalıdır		24	Nitelikli çevre ilgi çekici olmalıdır	
9	Nitelikli çevre insancıl olmalıdır		25	Nitelikli çevre sürprizli olmalıdır	
10	Nitelikli çevre güzel olmalıdır		26	Nitelikli çevre çeşitli olmalıdır	
11	Nitelikli çevre özgün olmalıdır		27	Nitelikli çevre tarihi nitelikli olmalıdır	
12	Nitelikli çevre modern olmalıdır		28	Nitelikli çevre doğa ile ilişkili ve bütünleşmiş olmalıdır	
13	Nitelikli çevre konfor koşullarına sahip olmalıdır		29	Nitelikli çevre sosyal anlamda sıcak bir atmosphere sahip olmalıdır	
14	Nitelikli çevre manevi anlamda insanı kendine bağlayan olmalıdır		30	Nitelikli çevre nitelikli çevre yaşamak için cazip insanı kendine çeken olmalıdır	
15	Nitelikli çevre mimari anlamda iyi planlanmış düzenli bir yer olmalıdır		31	Nitelikli çevre mimari anlamda insan ölçeğinde uyumlu olmalıdır	
16	Nitelikli çevre kolay kavranabilmeli akılda kalıcı olmalıdır.		32	Nitelikli çevre farklı din ve kültürler bir arada olabilme imkanı sağlamalıdır	

ANKETLERE AİT GÖRÜNTÜLER

EK 2 UZMAN GRUBU ANKET FORMU

(Fiziksel Çevre Karakteristik)

Bu anket çalışması, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünde Roya FARSHİ tarafından yürütülmekte olan doktora çalışmasının bir parçasıdır. Doktora çalışmasının amacı kültürel faktörlerin çevre davranış üzerinde etkisidir. Algısal ve çevre tercihleri kuramları üzerinden açık-yeşil alanların kullanıcılar tarafından görsel nitelikleri dahilinde değerlendirilmesi ve tercih edilen mekanda sebep olan davranış türlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu anket çalışması, doktora tezinde kullanılan yöntemin ikinci aşamasıdır. İlk aşamada kullanıcılardan yurtici ve yurtdışından elde edilen açık-yeşil alanlara ilişkin görüntüleri “beğenileri” yönünde değerlendirmeleri istenmiştir. Yöntemin ikinci aşamasında ise sizlerden uzman grubu olarak bu görüntüleri

mekan karakteristiklerine göre 7 puanlık Likert skalası üzerinden değerlendirmeniz rica edilmektedir. Mekan karakteristikleri belirlenirken Nasar (1997) ile Berlyne ve Wohlwill’in (Berlyne 1960, 1972; Wohlwill 1983), Küller’e ait çevresel tanımlama faktörleri , Sort’e ait çevresel eleman tanımlama faktör grupları, Sanoff (1991)’un 1880 Victorian still 1980 North Carolina konut yerleşimlerinin fizisel çevre değerlendirme çalışmaları, Kaplan ve Kaplan’ın tercih matrisi’nden, ve algı ve mekan tercihlerine ilişkin Korpela (1989), Altunkasa vd. (2010)’ının çalışmalarından faydalanılmıştır.

Bu anket çalışması, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünde Roya FARSHİ tarafından yürütülmekte olan doktora çalışmasının bir parçasıdır. Doktora çalışmasının amacı kültürel faktörlerin çevre davranış üzerinde etkisidir. algısal ve çevre tercihleri kuramları üzerinden açık-yeşil alanların kullanıcılar tarafından görsel nitelikleri dahilinde değerlendirilmesi ve tercih edilen mekanda sebep olan davranış türlerinin ortaya çıkmasıdır.

		+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	
		Oldukça	Çok	Az	Orta	Az	Çok	Oldukça	
İşlevsellik	Canlı								Durgun
Organizasyon	Örgün								Dağınık
Anlam	Güçlü								Zayıf
	Sık								Seyrek
	Akılda Kalıcı								Akılda Geçici
Etki	İnsancıl								Mekanik
	Çağdaş								Eski
	Sürprizli								Monoton
	Güvenli								Güvensiz
Estetik	Hoş								Tuhaf
	Nitelikli								Niteliksiz
	Güzel								Çirkin
	Bütüncül								Kopuk
	Doğal								Yapay
Orjinallik	Görkemli								Sade
	İlgi Çekici								İtici
Biçim	Özgün								Siradan
	Geometrik								Serbest
	Karmaşık								Basit
	Şaşırtıcı								Alışılmış
	Açık								Kapalı
	Çeşitli								Tekdüz
	Düzen								Düzensiz
	Süslü								Sade
	Okunaklı								Gizemli
	Tanımlı								Tanimsiz
	Kimlikli								Kimliksiz
	Anlaşılır								Karışık
	Çevre Ve Doğaya Uyumlu								Çevre Ve Doğaya Uyumsuz
									Karanlık
İşık	İşık								Soğuk
Renk	Sıcak								Soğuk
	Ferah								Boğucu
	Dinlendirici								Rahatsız Edici
Doku	Pürüzlü								Düz
	Yumuşak								Sert
	İnce								Kaba
	Etkili								Etkisiz
Ölçek	Derin								Yüzeysel
	Baskın								Zayıf
Birlik	İnsan Ölçeğinde Uyumlu								İnsan Ölçeğinde Uyumsuz
	Kendi Ölçeğinde Uyumlu								Kendi Ölçeğinde Uyumsuz
	Mekansal Bütünlük								Mekansal Kopukluk

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Roya FARSHI SADABADI
Doğum Yeri : IRAN
Doğum Tarihi : 04/09/1978
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Farzanegan, 1996
Lisans : Tabriz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj mimarlığı bölümü, 2002
Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj mimarlığı
Anabilim Dalı, 2011

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Iğdır Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 2015

Uluslararası Kongre Sunum

Zeynalov, Y., Farshi, R. and Molaei, P. 2015. Determination Of The Plants Belonging To Liliaceae Family In Agri Mountain- Iğdır Province And Use Their In Landscape Design. Symposium On Euroasian Biodiversity. 01-05 Jun , Baku, Azerbaijan.

Zeynalov, Y., Molaei, P. and Farshi, R. 2015. Determination Of The Plants Which Have Characteristic As Weed Belonging To Brassicaceae Family In Agri Mountain- Igdir Province Symposium On Euroasian Biodiversity. 01-05 Jun , Baku, Azerbaijan.

Farshi, R. 2016. The scrutinising of seating positions In terms of Ecological Psychology (The sample of Iran-Tabriz Elgoli Park), 4 th. International congress civil engineering, Architecture & urban development. 27-29 December , Tehran, Iran.

Farshi, R. 2017. Preserving Environmental Problems Of Iran- Hamoon Lake, XIII. Congress of Ecology and Environment. UKECEK-20, 12-15 September, Edirne, Turkey.

Farshi, R. 2017. Preserving Reasons of Iran- Urmi Lake National Park and Explication of Restoration Strategies From The Term of Landscape Ecology, XIII. Congress of Ecology and Environment. UKECEK-20, 12-15 September, Edirne, Turkey.

Ulusal Kongre Sunum

Farshi, R., Yılmaz, O. ve Mikaeili, A. 2013. Dünyada Peyzaj Mimarlığı Eğitimi ve İran ; Türkiye’de Olan Eğitim İle Karsılaştırılması. 5. Peyzaj Mimarlığı Kongresi 14- 17 Kasım, Adana.

Farshi, R. 2015. Ekolojik Köprüler ve Başarılı Dünya Örnekleri. 12. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi, 14- 17 Eylül Muğla.

Farshi, R. 2015. Iğdır,Balık Göl- Tuzluca Güzergahı Ekolojik Koridorlar Kapsamında Değerlendirilmesi ve Peyzaj Karakterlerin Belirlenmesi. 12. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi, 14-17 Eylül, Muğla.

Farshi, R., Zeynalov, Y., Afshar Pur, K. ve Molaei, P. 2016. Ağrı Dağı Florasında Kurakcıl Peyzajda(Xeriscape) Kullanılan Bitkiler. 16.Süs Bitkiler Kongresi 19-22 Nisan, Antalya.

Farshi, R., Zeynalov, Y., Afshar Pur, K. ve Molaei, P. 2016. Ağrı Dağı Florasında Kaya Bahçelerinde Kullanılan Süs Bitkiler. 16.Süs Bitkiler Kongresi 19-22 Nisan, Antalya.

Afshar Pur, K., Konak, S., Farshi, R. ve Gürbüz, B. 2016. Ekinezya (Echinacea spp.) Süs bitkisi Olarak Kapasitesi. 16.Süs Bitkiler Kongresi 19-22 Nisan, Antalya.

Konak, S. Afshar Pur, K., Yıldırım, B. ve Farshi, R. 2016. Süs-Tıbbi Bitkiler: Ticari Önemli Bitkiler. 16.Süs Bitkiler Kongresi 19-22 Nisan, Antalya.

Molaei, P., Zeynalov, Y. ve Farshi, R. 2016. Iğdır İli Ekili ve Ekili Olmayan Alanlarda Meyan Otu (Glycyrrhiza sp.) ve Acı Meyan Otu (Sophora sp.) Bitkilerinin Yaygınlığının Belirlenmesi. 16.Süs Bitkiler Kongresi 19-22 Nisan, Antalya.